Regeringens proposition
1984/85: 141
om litteratur och folkbibliotek;

beslutad den 28 februari 1985.

Regeringen förelägger riksdagen vad som har tagits upp i bifogade utdrag av regeringsprotokoll för de åtgärder eller de ändamål som framgår av föredragandens hemställan.

På regeringens vägnar

OLOF PALME

BENGT GÖRANSSON

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen läggs fram förslag om statliga insatser på litteratur- och folkbiblioteksområdet. Propositionen bygger i huvudsak på de förslag som har lagts fram av 1982 års bokutredning i betänkandet (SOU 1984: 30) LÄS MERA! och av folkbiblioteksutredningen i betänkandet (SOU 1984: 23) Folkbibliotek i Sverige.

I propositionen föreslås inte några grundläggande förändringar i statens förhållande till bokbranschen eller de kommunala folkbiblioteken. Den näringsrättsliga regleringen för bokbranschens del bör sålunda inte ändras. Likaså avvisas en lagstiftning på folkbiblioteksområdet.

Förslagen i propositionen innebär en väsentlig förstärkning av statens ekonomiska insatser. I första hand den mindre bokhandeln bör få ett ökat stöd. Bidrag lämnas till åtgärder som syftar till en bred spridning av kvalitetslitteratur. Särskilda medel bör utgå under en tid av tre år för utgivning av klassisk litteratur för skolans behov. Vidare bör staten åta sig ett visst ekonomiskt ansvar för utgivningen av ett stort uppslagsverk.

Åtgärderna för bokdistributionen förutsätter ett nytt fackbokhandelsavtal mellan förläggare och bokhandlare. Detta har nyligen träffats.

På folkbiblioteksområdet avser förändringarna en starkare satsning på biblioteksverksamheten i resurssvaga kommuner, arbetsplatsbibliotek och inköp av talböcker. I syfte att utjämna biblioteksstandarden mellan kommunerna bör den regionala verksamheten få ett ökat stöd.

Statens kulturråds uppgifter på litteratur- och biblioteksområdet bör få en ändrad inriktning med ett större ansvar för bidragsfördelningen.

Kostnaderna för förslagen i propositionen innebär att de statliga insatserna på området ökar med 12,7 milj. kr. för budgetåret 1985/86.

Förslag till

Lag om ändring i lagen (1976: 1046) om överlämnande av förvaltningsuppgifter inom utbildningsdepartementets verksamhetsområde

Härigenom föreskrivs att i lagen (1976: 1046) om överlämnande av förvaltningsuppgifter inom utbildningsdepartementets verksamhetsområde skall införas en ny paragraf, 2 a §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	2 a §
	Bokbranschens finansieringsinstitut aktiebolag prövar frågor om kreditstöd och sortimentsstöd samt utbildnings- och rådgivningsstöd till bokhandeln.
	Den som hos Bokbranschens finansieringsinstitut aktiebolag har tagit befattning med något ärende som avses i första stycket får inte obehörigen röja vad han därvid har erfarit om enskilds affärs- eller driftsförhållanden.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1985.

UTBILDNINGSDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1985-02-28

Närvarande: statsministern Palme, ordförande, och statsråden Lundkvist, Feldt, Sigurdsen, Gustafsson, Leijon, Peterson, Boström, Bodström, Göransson, Gradin, Dahl, R. Carlsson, Holmberg, Hellström, Thunborg, Wickbom

Föredragande: statsrådet Göransson

Proposition om litteratur och folkbibliotek

---

1 Inledning

Med stöd av regeringens bemyndiganden den 22 december 1981 och den 1 april 1982 tillkallade dåvarande chefen för utbildningsdepartementet en kommitté (U 1982: 02)[1] med uppdrag att utreda frågor rörande bokdistributionen. Kommittén antog namnet 1982 års bokutredning. Kommittén överlämnade i maj 1984 sitt slutbetänkande (SOU 1984: 30) LÄS MERA! En sammanfattning av betänkandet bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 1*.

Betänkandet har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna och en sammanställning av remissyttrandena bör fogas till protokollet som *bilaga 2*.

Med stöd av regeringens bemyndigande den 13 december 1979 tillkallade dåvarande chefen för utbildningsdepartementet en kommitté (U 1979: 17)[2] med uppdrag att utreda frågor rörande folkbibliotekens verksamhet. Kommittén antog namnet folkbiblioteksutredningen 1980 (Fb 80). Utredningen överlämnade i april 1984 sitt betänkande (SOU 1984: 23) Folkbibliotek i Sverige. En sammanfattning av betänkandet bör fogas till protokollet som *bilaga 3*.

[1] Kommittén bestod vid avlämnandet av betänkandet av generaldirektören Gunnar Petri, ordförande, departementsrådet Mikael Ankers, direktören Anders Clason, hovrättsrådet Jan Gehlin, bokhandlaren Bengt Lineruth, generaldirektören Bo Martinsson, direktören Per A. Sjögren och f. d. riksdagsledamoten Gudrun Sundström.
[2] Kommittén bestod vid avlämnandet av betänkandet av statssekreteraren Gunnar Svensson, ordförande, f. d. riksdagsledamoten Anna Eliasson, riksdagsledamoten Elisabeth Fleetwood, f. d. kommunalrådet Barbro Jansson, folkhögskolläraren Kent Johansson, folkhögskolläraren Kjell Mickelsson, kanslichefen Jan Ristarp, f. d. statsrådet Birgit Rodhe och riksdagsledmoten Iréne Vestlund.

Betänkandet har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna och en sammanställning av remissyttrandena bör fogas till protokollet som *bilaga 4*.

I anslagsframställningar för budgetåret 1985/86, i betänkanden från andra kommittéer än de redan nämnda och i särskilda skrivelser till regeringen har andra förslag på litteratur- och folkbiblioteksområdet förts fram. Jag avser att även behandla dessa.

För överblickens och sammanhangets skull behandlar jag i det följande också frågor i vilka det ankommer på regeringen eller berörda myndigheter att besluta.

2 Boken, bokbranschen och folkbiblioteken

Boken

Boken har i vårt samhälle en självklar plats. Ingen ifrågasätter dess betydelse för den enskilde eller kulturlivet.

Boken står härvid som symbol för det tryckta eller skrivna ordet över huvud taget. Dess unika ställning återspeglar också människans behov av att uttrycka och gestalta tankar och åsikter och framföra dem i litterära texter och böcker.

I litteraturen möter den enskilde andras insikter och en samlad livserfarenhet. Böckernas skiftande, ofta motsägelsefulla röster speglar det samhälle som omger oss. De böcker vi själva väljer att bli bekanta med ger oss intressen, en personlig identitet och en hemvist. Ett lands gemensamma litteratur har därför en avgörande betydelse för den nationella identiteten. Samtidigt kan böcker ge erfarenheter från andra tider och länder.

Trots sin unika ställning anses boken ibland vara hotad. Den tekniska utvecklingen erbjuder, kan det tyckas, överlägsna alternativ för förmedling av kunskap och upplevelse. Den rörliga bilden förefaller tränga undan det tryckta ordet, datamedier ersätta boken.

Boken har också fått konkurrens genom det kraftigt ökade utbudet av fritidssysselsättningar. Det har hävdats att ändrade konsumtionsvanor skulle vara den djupare orsaken till en långsiktig kris för boken.

Ett ytterligare hot mot den kvalitativt värdefulla boken ligger i utvecklingen av bokproduktionen och bokmarknaden. Högt drivna krav på kommersiell lönsamhet lockar till massproduktion av en internationellt standardiserad utgivning. Den säregna, krävande, inte så kända boken får svårare att hävda sig.

Den ibland förutspådda krisen för boken har emellertid inte inträffat. Trots ändrade fritidsvanor och en kraftigt ökad mediekonsumtion i övrigt har den tid den enskilde i genomsnitt ägnar åt bokläsning legat på samma nivå ända sedan 1950-talet.

Sett i ett internationellt perspektiv har Sverige en mycket rik och mång-

sidig bokutgivning. Bokförsäljningen har sedan år 1970 ökat med omkring 50 % räknat i fast konsumentvärde. Bokdistributionen har under den tiden fått en ändrad struktur. Förlagen har kraftigt expanderat sin direktförsäljning, framför allt genom bokklubbarna. Bokhandelns marknadsandel har därför minskat under perioden med en viss återhämtning under de senaste åren. Stora geografiska skillnader finns. Bokhandelsnätet utanför de större tätorterna är glest, medan storstäderna och universitetsorterna svarar för hälften av bokhandelsförsäljningen av böcker.

Sverige har ett folkbiblioteksväsen med lång tradition och av hög standard. Folkbiblioteket är den största offentliga satsningen på litteraturområdet och den i särklass mest spridda kulturinstitutionen. Den kommunala biblioteksverksamheten har expanderat kraftigt under de senaste decennierna. Sedan år 1970 har resurserna totalt i landet ökat med över 50% mätt i fasta priser. Biblioteken har fått ökade kultur- och informationsuppgifter och byggt ut sin uppsökande verksamhet. Den regionala ojämlikheten i biblioteksstandard har minskat.

Boken har således hävdat sin ställning mycket väl. Utvecklingen under de senaste årtiondena har varit gynnsam.

Det finns emellertid också brister som kan hota en fortsatt gynnsam utveckling.

Omkring två miljoner svenskar läser aldrig eller ytterst sällan en bok. I senare års debatt har skolans beredskap att hos den uppväxande generationen väcka intresse för litteratur och läsning ifrågasatts.

Bokutgivningen visar inga tecken på stagnation. Det växande utbudet av nya böcker gör det emellertid svårare att sprida ett brett sortiment i olika delar av landet. Bokklubbarna och de stora lågprisbutikerna säljer mycket stora upplagor av förhållandevis få titlar. Priskonkurrensen på de mest efterfrågade böckerna försvårar spridningen och lagerhållningen av kulturellt värdefull, men mindre efterfrågad, litteratur. Därmed minskar allmänhetens tillgång till dessa böcker samtidigt som den mindre bokhandeln försvagas.

Folkbiblioteken har börjat känna av den ekonomiska åtstramningen. Framför allt har anslagen för inköp av böcker och andra medier minskat under senare år. I många kommuner diskuteras besparingar i verksamheten.

Dessa utvecklingstendenser hör till utgångspunkterna för de kulturpolitiska åtgärder som behandlas i denna proposition. Mina överväganden och förslag presenteras under avsnitt 4 Förslagen till riksdagen.

I det följande ges en faktaöversikt över bokbranschen och folkbiblioteksväsendet. Vidare ges definitioner av några i propositionen förekommande bransch- och bibliotekstermer.

Bokbranschen

De två dominerande parterna på den kommersiella bokmarknaden är bokförläggarna och bokhandlarna. Förlagen svarar för bokutgivning och så mycket som hälften av den totala försäljningen av allmänlitteratur. Bokhandeln svarar tillsammans med varuhus och annan detaljhandel för den övriga hälften.

Den totala försäljningen av allmänlitteratur torde i dag ligga på närmare 2 miljarder kr. per år. Någon samlad statistik finns inte. Branschstatistiken avser enbart merparten av Svenska bokförläggareföreningens medlemsförlag. I följande tabell redovisas den beräkning som ingår i statens pris- och kartellnämnds (SPK) studie Handeln med böcker (SPK: s utredningsserie 1983: 14).

Försäljning av allmänlitteratur till konsumentpriser exkl. moms år 1981, fördelad på olika försäljningskanaler.

Försäljningskanal	milj. kr.	%
Fackbokhandel	608	37
Övrig bokhandel	35	2
Varuhus	91	6
Övrig detaljhandel	90	5
Totalt detaljhandel	**824**	**50**
Bokklubbar	483	29
Hem-, postorder- och telefonförsäljning	210	13
Övrig direktförsäljning (storkonsumenter, institutioner m. fl.)	55	3
Bibliotekstjänst	76	5
Totalt direktförsäljning	**824**	**50**
Totalförsäljning	**1 648**	**100**

Svenska bokförläggareföreningens (SBF) medlemsförlag uppgick vid utgången av år 1983 till 130. Med få undantag är det små förlag som står utanför föreningen. Därutöver finns det ett stort antal utgivare av enstaka böcker utan regelbunden yrkesmässig verksamhet i branschen.

Bok-, pappers- och kontorsvaruförbundet (Bopako) är bokhandelns branschorganisation. Antalet fackbokhandlar i landet uppgick enligt bokutredningen vid årsskiftet 1982/83 till 253. Gruppen övrig bokhandel i vidare mening anses omfatta närmare 270 butiker. Drar man en gräns vid bokhandlar med en omsättning av allmänlitteratur över 50 000 kr. rör det sig om ca 170 butiker. I detta antal ingår ca 80 servicebokhandlar som inte samtidigt är fackbokhandlar samt ca 90 s. k. specialbokhandlar.

De två stora varuhuskedjorna hade år 1981 sammanlagt 308 varuhus med regelbunden bokförsäljning, inkl. 18 fackbokhandlar.

År 1984 fanns det enligt bokutredningen fackbokhandel i 152 av landets 284 kommuner. I 74 av de 132 kommuner utan fackbokhandel fanns annan bokhandel med en omsättning av böcker om minst 50 000 kr. 58 kommuner saknade således helt bokhandel i denna bemärkelse.

120 fackbokhandlar av de totalt 253 var den enda bokhandeln i kommunen. Totalt var 187 bokhandlar ensamma i sin kommun.

Folkbiblioteken

Folkbibliotek finns i samtliga kommuner i landet. Sammanlagt förfogar de kommunala biblioteken över ca 1 800 bibliotekslokaler, huvudbibliotek eller filialer. Därtill kommer ca 125 bokbussar som finns framför allt i glesbygdskommunerna.

Till folkbiblioteksnätet hör också sjukhusbiblioteken och bibliotek vid landstingens skolor, vilka har landstingen som huvudmän, och förbandsbiblioteken med staten som huvudman. Skolbiblioteken i både grundskolan och gymnasieskolan har i de flesta kommuner nära knutits till och i många fall helt integrerats med folkbiblioteket.

I varje län fungerar ett folkbibliotek som länsbibliotek, vars regionala verksamhet finansieras av resp. landsting. Staten ger bidrag till denna verksamhet. Länsbiblioteken kompletterar den lokala biblioteksverksamheten i länet med medier samt med rådgivning och konferenser för bibliotekens personal.

Till länsbiblioteken i Malmö, Stockholm och Umeå har knutits lånecentraler, som finansieras av statsbidrag. De lokala kommunbiblioteken, länsbiblioteken och lånecentralerna bildar tillsammans den s. k. fjärrlånekedjan som innebär att böcker och andra medier som kommunen saknar förmedlas i första hand från länsbiblioteket eller lånecentralen.

Vid lånecentralerna bedrivs sedan budgetåret 1981/82 också s. k. depåverksamhet, som innebär att lokalt övertaliga exemplar av gångbara och efterfrågade böcker kan lämnas till depåbiblioteken och omfördelas till andra bibliotek.

Folkbibliotekens totala driftskostnader uppgick år 1983 till ca 1 400 milj. kr. varav ca 220 milj. kr. eller ca 16 % var avsedda för medieinköp. Efter att hela efterkrigstiden stadigt ha ökat har medieanslagen under de senaste åren stagnerat.

Den totala utlåningen från de lokala bibliotekssystemen var år 1983 drygt 79 miljoner enheter, i huvudsak böcker, men även inräknat ca 2,5 miljoner AV-medier såsom talböcker, fonogram och videogram. Den genomsnittliga utlåningen per capita i hela befolkningen var ca 10 lån per år.

Definitioner

Abonnemang. Åtagande av förlag och fackbokhandel enligt fackbokhandelsavtalet att sända ut resp. ta emot ett exemplar av minst 50 % av anslutet förlags nyhetsutgivning.

Abonnemangsrabatt. Rabatt om 33 % av förlagsnettopriset på abonnemangsexemplar. Staten ersätter f. n. 23 procentandelar av rabatten för de böcker i abonnemanget som erhållit statligt utgivningsstöd.

Allmänlitteratur. Litteratur utom läroböcker för grundskolan eller gymnasieskolan.

Arkersättning. Bidragsform i utgivningsstödet, där bidragsbeloppet beräknas enligt en schablonkostnad per tryckark (16 trycksidor).

Biblioteksystem. Kommunal biblioteksorganisation med vanligtvis huvudbibliotek, filialbibliotek och i många fall bokbuss(ar).

Bruttoprisförbud. Förbud enligt 13 § konkurrenslagen (1982:729) för t.ex. förlag att binda återförsäljare till ett lägsta tillåtna pris. Benämns även fastprisförbud eller friprissystem.

BUMS. Bibliotekstjänsts utlånings- och mediekontrollsystem. Datorbaserat biblioteksystem för katalogfunktioner och registrering av utlån.

BURK. Bibliotekstjänsts universella system för registrering och katalogisering. BUMS-systemets centrala databas.

Fackbokhandel. Bokhandel ansluten till fackbokhandelsavtalet. (Inget samband med begreppet facklitteratur.)

Fackbokhandelsavtalet. Överenskommelse rörande fackbokhandel i Sverige träffad år 1980 mellan Svenska bokförläggareföreningen och Bok-, pappers- och kontorsvaruförbundet i syfte att garantera ett tillräckligt antal bokhandlar med brett sortiment av allmänlitteratur. Ett nytt fackbokhandelsavtal gällande fr. o. m den 1 juli 1985 träffades i februari 1985.

Facklitteratur. Böcker som enligt SAB-klassifikationen hänför sig till andra ämnesområden än "H – skönlitteratur".

Förlagsnettopris (f-pris). Bokpris vid försäljning från förlag till återförsäljare utan hänsyn till rabatter.

SAB-klassifikation. Sveriges allmänna biblioteksförenings system för klassifikation och katalogisering som vanligen används vid de svenska folkbiblioteken.

Sambindningen. Bibliotekstjänsts försäljningsservice för medier till folkbiblioteken. Innefattar beställningskataloger med kortrecensioner, bokbinderiservice och leverans av katalogkort m. m.

Servicebokhandel. Bokhandel ansluten till Seeligs system för nyhetsservice. Kan också vara fackbokhandel. Begreppet används dock allmänt för bokhandlar utanför fackbokhandelsgruppen. Används i det följande för att beteckna sådan servicebokhandel som inte är fackbokhandel.

Skönlitteratur. Böcker som enligt SAB:s klassifikation hänförs till ämnesområdet "H – skönlitteratur".

Specialbokhandel. Bokhandel med särskild inriktning på litteratur inom vissa ämnen eller på vissa språk. Kan samtidigt vara servicebokhandel.

3 Utredningsförslagen

1982 års bokutredning

En utgångspunkt för bokutredningens förslag är 1974 års kulturpolitiska mål. De skall också ses som grundval för en politik för litteratur och läsning. En annan utgångspunkt är förvissningen om att boken har ett unikt värde som kulturmedium.

Utredningens uppdrag har primärt rört *marknadsvillkoren* för bokbranschen och *de statliga insatserna* för utgivning och spridning av kvalitetslitteratur.

Enligt det system som rådde på bokmarknaden före år 1970 fastställde förlagen bokens pris. Detta pris fick inte ändras i senare försäljningsled. Priskonkurrens inom detaljhandeln avseende böcker uteslöts därmed.

Utredningen har noga övervägt om en återgång till ett system med *fasta bokpriser* skulle vara till fördel för spridningen av och tillgången på kvalitetslitteratur. Utredningen konstaterar att förutsättningar för en frivillig överenskommelse inom bokbranschen om ett system med fasta priser saknas. Det skulle också krävas dispens från bruttoprisförbudet enligt konkurrenslagen (1982: 729). Ett fastprissystem skulle därför behöva införas genom lagstiftning. Bokutredningen kommer dock till slutsatsen att ett återinförande av fasta bokpriser inte skulle få avsedda kulturpolitiska effekter. Utredningen är därför inte beredd att för bokbranschens del föreslå någon ändring i den näringsrättsliga regleringen.

Enligt utredningen tillgodoses de syften som ett system med fasta bokpriser skulle främja bättre av ett utökat kulturpolitiskt ansvar från bokbranschens sida samt ett statligt engagemang i en aktiv politik för litteratur och läsning.

I sitt förslag sätter utredningen *läsningen* i centrum för en framgångsrik litteraturpolitik. Utredningen lämnar konkreta förslag om att förankra läsningen och upplevelsen av litteratur hos barn och ungdom: förstärkningar beträffande litteraturens ställning i grundskolan och ett fördjupat samarbete mellan skola och folkbibliotek. Enligt utredningen skulle de omfattande resurser som samhället satsar på skolan och folkbiblioteken redan ge utrymme för en nödvändig kontinuerlig satsning på ett samlat program för läsfrämjande åtgärder på många plan och i många former.

Det statliga utgivningsstödet har väsentligt bidragit till bredd och mångfald i *bokutgivningen* och underlättat för nya förlag att etablera sig. Stödets utformning anses i stort sett ändamålsenlig. Utredningen lämnar inga andra förslag än att stödet begränsas för de titlar som säljs i stora upplagor.

För allmänhetens tillgång till litteratur, framför allt de böcker som inte kan ges ut i stora serier, kan *bokhandeln* inte ersättas av någon annan försäljningskanal. Det är därför ett samhällsintresse att upprätthålla ett välsorterat bokhandelsnät över landet.

Fackbokhandelsavtalet mellan förläggare och bokhandlare innebär en klar viljeinriktning från branschens sida att värna om den välsorterade fackbokhandeln. Utredningen redovisar att branschen inför ett nytt avtal är beredd att åta sig ett särskilt och utökat ansvar för distributionen av de böcker som erhållit statligt utgivningsstöd.

För att värna om ett bibehållet välsorterat bokhandelsnät är emellertid inte fackbokhandelsavtalet tillräckligt. Ett avtal bygger dessutom på förutsättningen att staten åtar sig ett aktivt program för att stödja och främja

bokhandeln. Utredningen lägger i detta sammanhang fram förslag om fortsatt investeringsstöd för bibehållande och nyetablering av bokhandel, ett nytt sortimentsstöd för mindre bokhandlar utanför fackbokhandelsgruppen, stöd för utbildning och rådgivning samt ett temporärt stöd för att främja datorutvecklingen i bokhandeln.

Utredningens förslag förutsätts i allt väsentligt finansieras inom befintliga anslagsramar.

Folkbiblioteksutredningen

Utredningen utgår från den vedertagna ansvarsfördelningen på folkbiblioteksområdet. Folkbiblioteksverksamheten är en *kommunal verksamhet*. Stat och landsting finansierar gemensamt regionala kompletterande och rådgivande insatser. Staten påverkar de allmänna förutsättningarna för verksamheten på kultur-, utbildnings- och informationsområdena. Staten finansierar lånecentralerna och ger vissa punktbidrag till folkbibliotekens verksamhet. Syftet med de statliga bidragen är att stimulera folkbiblioteksverksamheten, inte att reglera den.

Utredningen beskriver utifrån kommunernas gemensamma erfarenheter och ambitioner en grundläggande *helhetssyn* på mål och handlingslinjer för folkbibliotekens arbete i framtiden. Utredningen anser att en sådan gemensam syn på mål, uppgifter och arbetsformer utifrån den enskilda kommunens lokala förutsättningar och behov är att föredra framför en enhetlig reglering genom lagstiftning.

I utredningens uppdrag har ingått att göra en analys av folkbibliotekens situation i dag.

Utredningen beskriver vilken roll olika *medier* spelar för fullgörandet av folkbibliotekens *kultur- och informationsuppgifter*. Samtidigt som biblioteken är öppna för alla typer av medier intar boken en särställning som avspeglar sig i bibliotekens omfattande arbete för litteraturen. Utredningen behandlar de krav som utvecklingen inom *informationsteknologin* ställer på biblioteken och de initiativ som erfordras för att möta dess konsekvenser.

Bibliotekens möjligheter att vara öppna för alla grupper i samhället behandlas utförligt i en genomgång av olika former av *samverkan* med andra lokala institutioner och organisationer. Även bibliotekets *organisation och arbetsformer* har enligt utredningen betydelse för kvalitet och effektivitet i verksamheten.

En viktig uppgift för utredningen har varit att undersöka effekterna av *de statliga stödinsatserna* och att förutsättningslöst diskutera deras framtida utformning.

Utredningen finner att de nuvarande punktbidragen till lokala bibliotek endast till en viss del har bidragit till den *standardutjämning* i biblioteksverksamheten mellan olika kommuner som har varit huvudsyftet med bidragen. Av större betydelse är enligt utredningens bedömning de *regio-*

nala insatserna som länsbiblioteken med statlig delfinansiering har byggt upp. Tyngdpunkten i den regionala verksamheten ligger på kompletterande medieförsörjning, rådgivning och information inkl. fortbildning samt specialtjänster inom vissa delområden.

En ytterligare satsning på regionala biblioteksfunktioner är enligt utredningen ett effektivt sätt att stimulera och stödja folkbiblioteksverksamhet i små och resurssvaga kommuner. Därför föreslår utredningen att staten successivt under en treårsperiod ökar *stödet till länsbibliotek*, under nästa budgetår med 35 nya grundbelopp till totalt 185 grundbelopp, motsvarande totalt 11,7 milj. kr. Det ökade stödet gör det möjligt att förstärka länens resurser för bl. a. datorbaserad informationsverksamhet samt rådgivning och fortbildning. Ett särskilt tidsbegränsat stimulansbidrag föreslås för uppbyggnad av *regionala talboksbestånd*.

Det ökade regionala stödet skall enligt utredningens förslag finansieras genom en omfördelning av de medel som hittills har anvisats till lokala punktbidrag. Stödet till lokal biblioteksverksamhet bör koncentreras till *allmänna utvecklingsbidrag* till de resurssvagaste kommunerna. Utredningen anser dessutom att det bidrag som utgår till inköp av litteratur på *invandrar- och minoritetsspråk* i fortsättningen kan inriktas på i huvudsak centrala och regionala behov och därför uppgå till ett mindre belopp.

Utredningen föreslår vidare särskilda medel för folkbibliotekens *metodutveckling*, bl. a. med ny teknik och nya arbetsformer.

Av betydelse för en effektiv folkbiblioteksverksamhet är enligt utredningen samspelet med *centrala instanser*, i första hand statens kulturråd och kommunförbunden, men även andra statliga myndigheter och centrala organ.

Utredningen beskriver de *centrala statliga uppgifter* som är av betydelse för den kommunala biblioteksverksamheten. Utredningen anser att kulturrådets uppgifter bör anpassas till den föreslagna inriktningen av de statliga stödinsatserna med tyngdpunkterna på regionalisering och verksamhetsutveckling. För en effektivare samordning av de statliga myndigheternas insatser på biblioteksområdet föreslår utredningen inrättandet av ett *statligt biblioteksråd*.

Utredningen har haft uppgiften att särskilt analysera det centrala serviceorganets *Bibliotekstjänst AB* roll för folkbiblioteken. Utredningen föreslår att staten efter förhandling övertar ansvaret för företagets katalogdatabas. Detta skulle underlätta en samordning med den statliga databasen LIBRIS och möjliggöra en renodling av företagets servicefunktioner.

Utredningen lämnar också synpunkter bl. a. på statliga biblioteksuppgifter inom särskilda verksamhetsområden, den statliga produktionen av statistik på området samt den statliga utbildningen av bibliotekarier.

4 Förslagen till riksdagen

4.1 Övergripande frågor

4.1.1 Statens roll

Genom riksdagens beslut år 1974 i anledning av propositionen 1974: 28 om den statliga kulturpolitiken fastställdes kulturpolitiska mål (KrU 1974: 15, rskr 248). De riktlinjer för åtgärder på kulturområdet som därmed antogs avser den statliga kulturpolitiken.

En politik för litteratur och läsning liksom biblioteksspolitiken berör verksamheter som i huvudsak ligger utanför den statliga sektorn. Litteraturen skapas av självständigt verksamma upphovsmän. Den ges ut, marknadsförs och säljs på kommersiella villkor genom företrädesvis enskild företagsamhet. Det kommunala folkbiblioteksväsendet är samhällets största insats på litteraturens område. Uppgiften att tillhandahålla böcker och främja läsning ingår i folkbibliotekens vidare roll som lokal kulturinstitution.

I 1974 års kulturpolitiska beslut fastställdes också ansvarsfördelningen på kulturområdet mellan stat, landsting och kommun. Det konstaterades att uppgifterna på kulturområdet endast i ringa omfattning reglerats genom särskilda lagar. Staten skulle inrikta sina insatser på att stimulera kulturverksamheten i landet och inte på att reglera den. Staten förutsattes ta ett allmänt ansvar för frågor av gemensamt intresse för de organ som verkar inom kulturområdet.

I propositionen angavs vidare riktlinjer för de statliga kulturpolitiska åtgärderna. Dessa skulle ses som ett instrument för att skapa ett samhälle som präglas av jämlikhet och som ger människor möjligheter till ett rikare liv.

Litteratur- och folkbiblioteksområdena behandlades utifrån dessa riktlinjer utförligt i den andra kulturpropositionen (prop. 1975: 20). Då infördes det statliga litteraturstödet och statsbidragen till folkbiblioteken gavs den utformning de i allt väsentligt har i dag. En försöksperiod med statligt stöd till bokhandeln började år 1977 och särskilda bidrag till regional biblioteksverksamhet infördes år 1979.

De statliga bidragen till bokbranschen och folkbiblioteksverksamheten är marginella i jämförelse med de totala kostnaderna för verksamheten. De uppgår till omkring 3 % av vardera den totala försäljningen av allmänlitteratur och kommunernas totala driftskostnader för folkbiblioteksverksamheten. Likväl är de statliga stödinsatserna betydelsefulla för förverkligandet av de kulturpolitiska ambitionerna.

Jag vill något belysa de olika statliga insatserna och deras betydelse för dem som verkar på bok- och folkbiblioteksområdena.

Författarnas och översättarnas villkor bestäms av den ersättning de får från sina bokförlag. En stor betydelse har också den ersättning som upphovsmännen får för biblioteksutlåningen. Denna ersättning finansieras av

staten och fördelas av styrelsen för Sveriges författarfond i vilken en majoritet av ledamöterna företräder författarna. Fonden fördelar viss del av medlen efter en kulturpolitisk profil. Yngre författare och översättare, liksom upphovsmän till s. k. smal litteratur, dvs. svårsåld men värdefull litteratur, gynnas.

Staten påverkar upphovsmännens villkor också genom de skatteregler som gäller för deras inkomster. Regeringen har nyligen överlämnat ett förslag till riksdagen i denna fråga (prop. 1984/85: 93).

Utgivningen bedrivs nästan helt i privat regi. Statliga institutioner är dock betydande köpare av litteratur. Ännu större betydelse har de kommunala inköpen till skolan och folkbiblioteken.

Staten ger sedan år 1975 ett direkt ekonomiskt stöd till bokutgivning i syfte att garantera en mera mångsidig och kvalificerad utgivning än vad som skulle bli fallet på rent kommersiella villkor. Indirekt främjar stödet förekomsten av små och medelstora bokförlag. Statliga kreditgarantier kan beviljas för att stödja mindre förlag och möjliggöra etablering av nya förlag.

Även *den kommersiella bokdistributionen* ligger nästan uteslutande på privata företag. Inköp från stat och kommun är också här av betydelse.

Utvecklingen har sedan år 1970 präglats starkt av bokklubbarnas expansion, medan bokhandeln förlorat marknadsandelar. Bokklubbarna har under denna tid femdubblat sin försäljning. Under de senaste åren har dock bokhandeln åter ökat sin andel något.

Statligt stöd till bokhandeln infördes år 1977, i första hand i form av statliga krediter till mindre bokhandlars behov av investeringar. Staten har ansett det viktigt att stärka bokhandeln på mindre och medelstora orter där kundunderlaget är litet och lönsamheten ofta låg. Ambitionen är att så långt möjligt bevara det nuvarande bokhandelsnätet.

Staten stöder sedan år 1981 fackbokhandlars inköp av ett brett sortiment av kvalitetslitteratur. Detta stöd förutsätter vissa kulturpolitiska åtaganden som förläggare och bokhandlare förbinder sig till i det s. k. fackbokhandelsavtalet.

Sammanfattningsvis innebär det statliga stödet till bokbranschen ökade möjligheter i första hand för mindre förlag, för mindre bokhandlar utanför de stora tätorterna och för den värdefulla litteraturen med liten försäljning. Gemensamt för stöden är syftet att tillförsäkra allmänheten ett rikt och varierat utbud av goda böcker.

Nästan all *biblioteksverksamhet* bedrivs i offentlig regi. Staten svarar för finansieringen av de vetenskapliga biblioteken, medan kommunerna har ansvar för skol- och folkbibliotek. De kommunala biblioteken är starkt beroende av ett samspel med bibliotek och institutioner under annat huvudmannaskap och av de insatser som stat och landsting gör på biblioteksområdet. Genom lånesamarbetet inom hela det svenska biblioteksväsendet kan den enskilde oavsett var han bor få tillgång till de samlade medie- och

kunskapsresurserna. Därigenom skapas en ökad jämlikhet i tillgången till biblioteksservice. Av betydelse för hela bibliotekssektorn är den övervägande statligt finansierade bibliografiska verksamheten och det utvecklingsarbete som sker inom informationsförsörjningen. Staten ansvarar också för den gemensamma utbildningen av bibliotekarier.

För de frågor som behandlas i denna proposition är de kommunala biblioteken av intresse och då i synnerhet *folkbiblioteken*.

Staten hade fram till år 1965 ett större ekonomiskt ansvar för folkbiblioteken genom ett system med generella statsbidrag. Dessa bidrag fogades in i de statliga skatteutjämningsbidragen. De är avsedda att ge kommunerna likvärdiga förutsättningar att fullgöra sina uppgifter. Bidragen har också inneburit en påtaglig utjämning av standarden kommunerna emellan. Denna standardutjämning har även kommit folkbiblioteken till del. Vid sidan av skatteutjämningsbidragen infördes särskilda punktbidrag till folkbibliotek för att ytterligare utjämna standarden mellan olika kommuner, stödja biblioteksservice till särskilda grupper samt stimulera experiment och utveckling av nya verksamhetsformer.

Staten stöder även länsbibliotekens regionala verksamhet som i huvudsak finansieras av landstingen. Länsbiblioteken och de statligt finansierade lånecentralerna är viktiga länkar i fjärrlånesamarbetet. Staten stöder också regional information, rådgivning och fortbildning.

Statens kulturråds insatser vad gäller bidragsfördelning, information, rådgivning och utveckling är exempel på centrala statliga insatser till stöd för de kommunala biblioteken.

Att främja intresset för litteratur och läsning är en naturlig gemensam uppgift för författarna, bokbranschen och biblioteken. Även tidningar och tidskrifter samt radio och TV är betydelsefulla förmedlare av bokinformation och läsupplevelser. En viktig roll spelar naturligtvis också folkbildningsorganisationer.

Staten har tagit på sig ett ansvar för en mångsidig *läsfrämjande verksamhet*. Det viktigaste fältet för statliga insatser är skolan. Staten kan påverka skolans arbete genom läroplaner och lärarutbildning. I årets budgetproposition har jag ingående behandlat vilka krav som kan ställas på skolan vad gäller ett systematiskt arbete med litteratur och läsning i undervisningen. Skolan har förutsättningar att uppfylla dessa krav. För att ytterligare stimulera intresset och ansträngningarna att levandegöra litteraturen och andra kulturyttringar i skolans arbete har jag föreslagit särskilda medel för ett mångsidigt utvecklingsarbete på lokal nivå. Den särskilda kampanjverksamheten kring kultur i skolan kommer att följas och samordnas av en särskild ledningsgrupp som jag enligt vad jag förutskickade i budgetpropositionen kommer att föreslå regeringen att tillsätta.

Ett fortlöpande ansvar att följa och samordna den statligt finansierade läsfrämjande verksamheten har statens kulturråd. Exempel på varaktiga läsfrämjande insatser som finansieras av staten är de som bedrivs inom

verksamheten En bok för alla och Stiftelsen Svenska barnboksinstitutet.

Staten har åtagit sig ett ansvar för *eftersatta gruppers litteraturförsörjning*. Statligt stöd utgår för utgivning av lättlästa böcker för grupper med outvecklad läsförståelse. Staten svarar för den allt övervägande delen av talboksutgivningen. Punktskriftsböcker framställs nästan uteslutande i statlig regi. Statligt stöd ges till produktion av böcker för döva, dvs. videogram på teckenspråk. Litteratur på invandrar- och minoritetsspråk ges ut och sprids med statligt stöd.

De statliga insatserna kompletterar och stimulerar bokbranschens och folkbibliotekens verksamhet utifrån en allmän kulturpolitisk helhetssyn. Detta förutsätter att stödinsatserna anpassas till en föränderlig kommersiell marknad och en lokalt utformad biblioteksverksamhet. Detta kräver att de statliga stödinsatserna är flexibla och snabbt kan anpassas till nya situationer och behov.

De nuvarande *stödformerna* på litteratur- och folkbiblioteksområdet har varit i funktion i snart tio års tid. När stödåtgärderna infördes hade behoven inom de olika områdena analyserats i ett omfattande utredningsarbete. Åtgärdernas lämpliga inriktning, omfattning och utformning behandlades ingående under beredningen i regering och riksdag. Därefter har stödprogrammet genomförts efter mycket detaljerade regler och anvisningar från regeringens och riksdagens sida. Förvaltningsanvaret lades i huvudsak på kulturrådet, i fråga om stödet till bokhandeln även på Bokbranschens finansieringsinstitut AB (BFI). Frågor rörande översyner av den pågående verksamheten och överväganden om eventuella förändringar har uppdragits åt särskilda utredare eller statliga kommittéer. Ett flertal utredningsförslag på området har överlämnats under de gångna tio åren. Dessa har i regel lett till endast mindre justeringar i de aktuella stödformerna.

Jag kommer i det följande att föreslå en något ändrad ansvarsfördelning vad gäller den närmare utformningen av de statliga stödåtgärderna på litteratur- och folkbiblioteksområdena. Den omfattande detaljstyrningen av stödregler och stödbelopp genom beslut av regering och riksdag är enligt min mening inte längre befogad. I stället bör statens kulturråd och BFI kunna ta ett större ansvar för en flexibel anpassning av stödinsatserna till de aktuella behoven på resp. område. En sådan löpande anpassning bör självfallet ske inom ramen för grunderna för stödåtgärderna. Det bör även i fortsättningen vara förbehållet regeringen och riksdagen att besluta om mer principiella förändringar av stödinsatsernas inriktning.

Jag kommer i det följande (avsnitten 4.2.2, 4.3.6 och 4.6.1) att närmare utveckla mina intentioner i detta avseende.

4.1.2 Fasta eller fria priser

År 1965 beslöt dåvarande näringsfrihetsrådet att upphäva bokbranschens dispens från bruttoprisförbudet. Till följd av detta beslut infördes år 1970 fria priser för böcker.

Utvecklingen på bokmarknaden har som helhet varit mycket gynnsam sedan 1970-talets början. Bokförsäljningen ökade totalt under dennna tid med omkring 50% mätt i fast konsumentvärde.

I den debatt som föregick avskaffandet av de fasta priserna uppmärksammades framför allt problem som väntades uppstå på utgivningssidan; kritikerna menade att den svårsålda och kvalificerade litteraturen och de små förlagen skulle få problem att hävda sig när fria priser infördes.

Sådana problem har inte märkts. Utgivning av s.k. smal litteratur har varit tillfredsställande. En viktig förklaring till detta är det statliga utgivningsstöd som infördes år 1975. Detta stöd gjorde det också möjligt för mindre förlag att konkurrera med de större. Statliga kreditgarantier har ytterligare förstärkt de mindre förlagens konkurrensmöjligheter.

Problemen kom i stället att uppstå på bokdistributionens område.

För bokhandeln har de fria bokpriserna medfört en ovan konkurrenssituation med en snabbt växande direktförsäljning från förlagen, framför allt genom bokklubbarna som expanderade kraftigt mot slutet av 1970-talet. Därtill har en polarisering skett inom bokhandelsbranschen mellan stora företag i storstäderna och butikskedjor å ena sidan och små fristående bokhandlar på mindre och medelstora orter å andra sidan. Det statliga stöd till bokhandeln som infördes år 1977, i första hand kreditstödet, har visserligen bidragit till att rädda kvar nedläggningshotade mindre bokhandlar, men medelsutrymmet har endast möjliggjort punktinsatser.

Den mindre bokhandelns utsatta ekonomiska läge, dess svårigheter att föra ut och lagerhålla den förhållandevis rika utgivningen samt en därmed försämrad tillgång till aktuell kvalitetslitteratur i stora delar av landet kom sedan början av 1980-talet alltmer i fokus för den litteraturpolitiska debatten.

I debatten höjdes röster för att återinföra ett system med fasta bokpriser, ofta med hänvisning till Frankrike där en lag om fasta bokpriser infördes i augusti 1981.

Mot bl. a. denna bakgrund tillkallades bokutredningen med huvudsaklig uppgift att förutsättningslöst belysa utvecklingen inom bokdistributionen samt analysera dess orsaker. Kommittén skulle enligt direktiven (Dir. 1981: 76) ägna uppmärksamhet åt vilka effekter som gällande konkurrensrättslig lagstiftning och dess tillämpning – framför allt i fråga om bruttoprisförbudet – kan ha haft för utvecklingen av den nuvarande strukturen inom bokdistributionen.

Bokutredningen presenterar en ingående analys av framför allt bokhandelns utveckling sedan fastprissystemet avskaffades.

Utredningen har anlitat statens pris- och kartellnämnd (SPK) för att klarlägga de strukturella förändringarna i bokdistributionen sedan år 1970. SPK har i sin undersökning (SPK:s utredningsserie 1983: 14) Handeln med böcker bl. a. inriktat sig på att studera de effekter som bruttoprisförbudet kan ha haft för fackbokhandeln samt möjligheterna att marknadsföra kultu-

rellt värdefull litteratur. SPK bedömer utvecklingen som övervägande positiv för den stora allmänheten med hänvisning till dels efterfrågeökningen i stort, dels allmänhetens ökade möjlighet att köpa litteratur av god kvalitet till låga priser. Detta skall ställas mot de från andra håll redovisade problemen med fackbokhandelns försämrade lönsamhet och den smala litteraturens svårighet att hävda sig på marknaden. SPK konstaterar vidare att det mot bakgrund av utvecklingen sedan år 1970 inte finns några skäl som talar för att det skulle vara positivt för bokmarknaden eller konsumenterna att återinföra konkurrensbegränsande åtgärder i form av exempelvis fasta priser eller bruttopriser på böcker.

Bokutredningen pekar för egen del på att friprissystemet i detaljhandelsledet visserligen medverkat till att konsumenterna gynnas genom att de olika försäljningskanalerna kan priskonkurrera med varandra. Detta har emellertid enligt utredningen – såsom det förutsågs i debatten år 1965 – lett till att vissa kanaler, t.ex. varuhus och lågprisbokhandlar, koncentrerat sig på lättsålda titlar. Fackbokhandeln har därigenom förlorat en del av det ekonomiska underlag som kunde motivera lagerhållning av ett brett sortiment, inklusive de smala titlarna. När priset blir ett framträdande konkurrensmedel dras konsumenten genom prisaktiviteter och massexponering till ett fåtal titlar. De smalare titlarna kommer vid en prisjämförelse i en oförmånlig situation samtidigt som fackbokhandeln förväntas ta ansvar för försäljning av hela det utgivna sortimentet.

Utredningen nämner ytterligare två faktorer som har bidragit till en försvagning av fackbokhandelsnätet. För det första har det skapats bokhandelskedjor och mångfilialföretag som en anpassning till bl.a. priskonkurrensen från bokklubbarnas sida. Därigenom har prisklyftorna ökat än mer då de nya storkunderna kunnat åtnjuta mängdrabatter. För det andra har de kommunala bokinköpen till skola och bibliotek till stor del kommit att ske genom upphandling resp. genom samköpsorganisationer direkt hos förlagen. Den lokala bokhandeln har på detta sätt berövats några av sina viktiga och säkra kunder.

Bokutredningen framhåller i sin bedömning det kulturpolitiska intresset av att det finns en fungerande bokhandel med ett rikt kvalitetsutbud på många platser i landet samt att den smala kvalitetslitteraturen når ut till sina läsare. I SPK:s analys står däremot den totala bokförsäljningen och den breda allmänhetens möjlighet att köpa böcker till låga priser i förgrunden.

Trots dessa skilda infallsvinklar vid bedömningen av utvecklingen och nuläget på bokmarknaden drar bokutredningen och SPK samma slutsats i fråga om ett eventuellt införande av fasta bokpriser. Utredningens huvudargument mot ett system med fasta priser är att ett sådant inte skulle få avsedda kulturpolitiska effekter.

Utredningen anser att fasta priser skulle medföra en allmänt högre prisnivå för böcker, vilket skulle leda till en total försäljningsminskning.

Det är enligt utredningen vidare inte givet att ökade bokhandelsmarginaler på mer efterfrågad litteratur skulle förbättra den smala litteraturens ställning, avsevärt ändra lagerhållningen eller garantera en bättre lönsamhet för de mindre enheterna. Utvecklingen mot en ökad lageromsättningshastighet samt större och färre försäljningsställen är också ungefär densamma i länder med fasta bokpriser. Till detta kommer att en reglering mot branschens önskemål enligt utredningen skulle skapa svåra tillämpningsproblem och bli lätt att kringgå.

Mot denna bakgrund är utredningen inte beredd att föreslå någon ändring i den näringsrättsliga regleringen av bokbranschen.

De syften som en kulturpolitiskt motiverad återgång till fasta bokpriser skulle främja, tillgodoses enligt utredningens uppfattning i väsentlig utsträckning av ett utvecklat fackbokhandelsavtal och genom statligt engagemang i ett program för stöd till bokhandeln.

En majoritet av remissinstanserna, däribland marknadsdomstolen, näringsfrihetsombudsmannen, statens pris- och kartellnämnd, Svenska bokförläggareföreningen, Bok-, pappers- och kontorsvaruförbundet samt några kommuner, ansluter sig till utredningens uppfattning att fasta bokpriser inte bör införas. Kulturrådet, Landsorganisationen, Sveriges författarförbund, Sveriges servicebokhandlareförbund och Arbetarnas bildningsförbund uttalar sig i princip för ett fastprissystem. Kulturrådet anser emellertid att branschens negativa inställning till fasta priser i praktiken har avgjort frågan även om fasta priser vore att föredra. Författarförbundet vill inte binda sig för en konkret utformning av ett system med fasta priser.

I remissopinionen återspeglas samma skilda värderingsgrunder i fråga om bokmarknadens utveckling som skiljer bokutredningens och SPK:s analyser. Utredningens bedömningar kritiseras å ena sidan av näringsfrihetsombudsmannen som alltför negativa med tanke på bokens ökade tillgänglighet genom t. ex. bokklubbar. Å andra sidan finner de instanser som inte vill ansluta sig till utredningens slutsatser att utvecklingen medfört allvarligare negativa konsekvenser än vad utredningen hävdar. Några instanser, däribland Tjänstemännens centralorganisation, Landsorganisationen och Arbetarnas bildningsförbund, föreslår att frågan om fastpris blir föremål för ytterligare utredning.

För egen del ansluter jag mig till bokutredningens och flertalet remissinstansers uppfattning att den näringsrättsliga lagstiftningen inte bör ändras för bokbranschens del. Jag konstaterar vidare att de båda dominerande branschorganisationerna, Svenska bokförläggareföreningen och Bok-, pappers- och kontorsvaruförbundet, avvisar olika former av konkurrensbegränsning. Jag utgår således från att det från branschens sida f. n. inte föreligger något intresse att söka dispens från bruttoprisförbudet enligt konkurrenslagen (1982: 729).

Mitt ställningstagande i denna fråga grundas på den bedömningen att i och för sig eftersträvade kulturpolitiska syften svårligen kan uppnås ge-

nom ett system med fasta bokpriser. Återinförandet av fasta bokpriser skulle i vart fall inte kunna återställa den branschstruktur som rådde före år 1970. Snarare skulle bruttopriser för böcker kunna medföra oönskade effekter som står i strid med litteraturpolitiska och konsumentpolitiska strävanden.

Brister finns dock. Dessa hänför sig i första hand till dels bokhandelns bristande lönsamhet i de små enheterna, framför allt på små och medelstora orter, dels den smala kvalitetslitteraturens, särskilt något äldre verks, svaga ställning på marknaden.

Några instanser förordar med hänvisning till detta en förnyad prövning av bruttoprisfrågan och att detta skall ske efter en grundligare analys än den som bokutredningen företagit.

För egen del finner jag det berättigat att förknippa vissa av de nämnda bristerna med det rådande friprissystemet. Enligt min mening kan emellertid frågan om fasta eller fria priser inte i första hand avgöras på principiella grunder genom ytterligare analyser och utredningar. Jag anser att det är fråga om en politisk bedömning om branschen kan anses ta ett tillräckligt kulturpolitiskt ansvar vid tillämpningen av ett system med fria priser. Skulle de nämnda bristerna vad gäller kvalitetslitteraturens spridning över landet bli väsentligt allvarligare bör statsmakterna enligt min mening kunna ta upp de litteraturpolitiska styrmedlen, inkl. frågan om fasta priser, till ny prövning.

Jag anser för egen del att bristerna i bokdistributionen i dagsläget kan avhjälpas mer verkningsfullt genom ett kulturpolitiskt ansvar från branschens sida samt genom statliga stödinsatser till den del av bokhandeln som har problem.

Under beredningen av mina förslag har jag varit i kontakt med de båda parterna på den kommersiella bokmarknaden, företrädare för förläggare och bokhandlare. Båda parter har förklarat sig beredda till ekonomiska åtaganden i syfte att bidra till en mer kulturpolitiskt inriktad bokdistribution. Båda har vid dessa tillfällen liksom i sina ställningstaganden i samband med bokutredningens förslag hävdat att dessa åtaganden förutsätter ett visst ökat ekonomiskt åtagande också från statens sida. Framför allt med hänsyn till de mindre enheterna bland förlag och bokhandlar anser de också att statliga stödinsatser är nödvändiga för att bibehålla nuvarande struktur i branschen.

Jag kommer i det följande att föreslå en relativt sett mycket kraftig ökning av de statliga insatserna på bokdistributionens område. De föreslagna åtgärderna är ägnade att förbättra förutsättningarna för främst den mindre bokhandeln samt att öka efterfrågan och tillgängligheten av kvalitetslitteratur. Mina förslag i det avseendet förutsätter de nya åtaganden som branschen i dagarna har kommit överens om i ett nytt fackbokhandelsavtal. Jag återkommer i det följande (avsnitt 4.3) till avtalets innebörd och den närmare utformningen av de från min sida föreslagna stödåtgärderna.

De gemensamma ansträngningar som staten och bokbranschen nu bör göra kan enligt min mening bidra till att motverka de brister som det nuvarande systemet med fri priskonkurrens medför samtidigt som fördelarna med det också fortsättningsvis utnyttjas.

Regeringen bör bereda riksdagen tillfälle att ta del av vad jag har anfört om den näringsrättsliga lagstiftningen för bokbranschens del.

4.1.3 Bibliotekslag

Frågan om en lagstiftning på folkbiblioteksområdet har diskuterats under i stort sett hela 1900-talet. Riksdagens ställningstaganden i lagfrågan kan sammanfattas i statsutskottets uttalande år 1965, samma år som de generella statsbidragen till kommunala bibliotek avlöstes av skatteutjämningsbidragen. Utskottet yttrade att biblioteksväsendet kunde anses vara så starkt förankrat i den kommunala verksamheten att det fanns anledning räkna med att kommunerna uppfyllde sina skyldigheter på detta område utan att obligatorielagstiftning tillgreps.

Litteraturutredningen (U 1969:49) bedömde i sitt betänkande (SOU 1974:5) Boken att man hade anledning att anta att det engagemang som kommunerna visat i fråga om biblioteksverksamheten skulle komma att fortsätta utan några statliga påtryckningar. Å andra sidan ansåg utredningen det angeläget att statsmakterna fastställde vad som var folkbiblioteksverksamhetens mål och vem som bar ansvaret för verksamhetens utformning på olika nivåer. Vid preciseringen av syftet med biblioteksverksamheten skulle vidare kunna fastslås att fria boklån och samverkan biblioteken emellan var grundläggande drag. Slutligen uttalade utredningen att det fanns anledning att på nytt aktualisera frågan om bibliotekslagstiftning om den ojämna biblioteksstandarden kommunerna emellan skulle bli bestående för någon längre tid eller utvecklingen inom biblioteksområdet ta en annan inriktning – om kommunerna t. ex. mot all förmodan och statsmakternas intentioner skulle avgiftsbelägga viss biblioteksservice.

Litteraturutredningens förslag låg till grund för den *andra kulturpropositionen (prop. 1975:20)*. Dåvarande chefen för utbildningsdepartementet anslöt sig där (s. 208) till utredningens överväganden när det gällde behovet av en normerande lagstiftning. Han framhöll härutöver att vissa av de argument som i den allmänna diskussionen anförts för en bibliotekslagstiftning skulle kunna tas till intäkt för detaljerade bestämmelser också för verksamheten inom andra delar av kulturområdet. Ett sådant synsätt vore oförenligt med de riktlinjer för den statliga kulturpolitiken som statsmakterna hade lagt fast året dessförinnan (prop. 1974:28, KrU 15, rskr 248). Riksdagen anslöt sig till dessa överväganden (KrU 1975:12, rskr 201).

I nyss nämnda 1974 års kulturpolitiska proposition hade däremot förts ett ingående resonemang om behovet av en för stat, landsting och kommuner samlad målsättning för insatserna på kulturområdet. I propositionen bedömdes att de mål som fastställdes för den statliga kulturpolitiken

självfallet skulle få stor betydelse också för kommuner och landsting genom att de gav uttryck för de ramar inom vilka kulturpolitiken i samhället bör bedrivas.

Riksdagen har under den gångna tioårsperioden ett flertal gånger avvisat motionsvis framförda krav på bibliotekslagstiftning. Därvid uttalades bl. a. att det självfallet är angeläget att man i de olika kommunerna kan erbjuda invånarna en god biblioteksservice men att ansvaret för detta primärt måste ligga hos kommunerna själva.

Folkbiblioteksutredningen konstaterar att den allmänna utvecklingen av ansvarsfördelningen mellan stat och kommun inte talar för en bibliotekslag. Sedan flera år, och med särskild intensitet under den allra senaste tiden, pågår ett målmedvetet arbete för att delegera beslutanderätt till kommunerna och minska den statliga regleringen. Kommunsammanläggningar och skatteutjämningssystem har lett till större samt ekonomiskt starkare och mer jämbördiga kommuner. En bibliotekslag, vars huvudsakliga syfte skulle vara att garantera en standardutjämning av biblioteksverksamheten mellan kommunerna, skulle dock enligt utredningen förutsätta statsbidrag i en omfattning som i nuläget och under överskådlig tid inte går att få till stånd.

Utredningen är däremot angelägen att framhålla att det är viktigt att få till stånd en helhetssyn på folkbibliotekens verksamhet. En sådan kan åstadkommas om de förslag till mål och riktlinjer utredningen lägger fram vinner bred anslutning.

Remissopinionen är splittrad i fråga om en lagstiftning på folkbiblioteksområdet. Det är emellertid endast ett fåtal instanser som direkt förespråkar en lagstiftning med syftet att genom detaljerade normer för verksamheten tvinga fram en standardutjämning kommunerna emellan. Däremot beklagas i ett antal yttranden att utredningen inte djupare analyserat förutsättningarna för en bibliotekslag.

Ett stort antal remissinstanser, däribland ett tiotal primärkommuner och många organisationer, hävdar behovet av en bibliotekslagstiftning med ett betydligt mer begränsat innehåll än vad som hittills förutsatts i diskussionen om en bibliotekslag. Bland statliga instanser gör sig kulturrådet till språkrör för denna uppfattning. Enligt rådet ökar möjligheterna att uppnå gemensamma mål och riktlinjer om en kortfattad lag införs med innebörden att det skall finnas ett folkbibliotek i varje kommun, att det skall finnas fackutbildad bibliotekariepersonal i varje kommunalt biblioteksystem samt att folkbibliotekens förmedling av böcker (inkl. talböcker), tidningar, tidskrifter och annat tryckt material skall vara avgiftsfri för låntagaren. Genomgående anges av förspråkarna för en begränsad lagstiftning syftet med en lag vara att för framtiden säkerställa principen om avgiftsfri biblioteksservice. Däremot instämmer andra, däribland Svenska kommunförbundet, i principen om en generell avgiftsfrihet, men understryker att frågan ytterst beslutas av de förtroendevalda i kommunerna. Även stats-

kontoret, landstingsförbundet samt några kommuner och landsting vänder sig mot att lagstiftning används på biblioteksområdet

För egen del vill jag anföra följande. Kommunernas vilja att leva upp till sitt ansvar för folkbibliotekens verksamhet kan avläsas av den utveckling som skett de senaste decennierna. Bara under 1970-talet har kommunernas anslag till biblioteksverksamheten ökat med över 50% räknat i fast penningvärde. En reell expansion har fortsatt även in på 1980-talet. Det är först under de allra senaste åren som den ekonomiska åtstramningen har gjort sig gällande även på biblioteksområdet, men det finns uppenbart en allmän strävan att skydda biblioteksanslagen från mera drastiska nedskärningar.

Under tiden sedan 1970-talets början har också standardskillnaderna mellan olika kommunala bibliotek minskat. De mindre kommunernas biblioteksanslag har vuxit snabbare än de största kommunernas. Samtidigt är folkbiblioteksverksamheten det område inom kommunernas kultursektor där de kommunala ojämnheterna är minst. Betydligt större skillnader finns för anslagen till teater, musik, dans och utställningsverksamhet.

De argument som anförs för en biblioteksslagstiftning som en metod att tillförsäkra den enskilda medborgaren rätt och möjlighet till en likvärdig biblioteksservice var hon än bor har redan i 1975 års andra kulturproposition bemötts med hänvisning till att de skulle kunna tas till intäkt för detaljerade bestämmelser också för den verksamhet som kommunerna svarar för inom andra kulturområden. Ett sådant synsätt skulle emellertid åsidosätta kommunernas självstyrelse och försvåra den anpassning till lokala initiativ och önskemål som det kanske är mer angeläget att tillgodose på kulturområdet än på många andra områden.

Huvudargumentet mot en biblioteksslagstiftning med detaljerade normer för verksamheten har under det gångna decenniet varit att den kan motverka sitt syfte genom att miniminormer lätt kan utvecklas till maximinormer. På samma grunder anser jag att en lagstadgad avgiftsfrihet skulle kunna uppfattas som den enda självklara gemensamma målsättningen för folkbiblioteksväsendet som helhet och därmed försvaga värdet av andra målformuleringar som kanske är lika väsentliga men som inte lika lätt kan formuleras som lagbestämmelse.

Den opinion för en biblioteksslag som nu har kommit till uttryck bland remissinstanserna och i den allmänna debatten syftar i huvudsak till att genom lagbestämmelse även i framtiden skydda den kommunala biblioteksektorn från avgiftsbeläggning. I denna speciella fråga vill jag anföra följande.

Ingen kommun har i dagens läge infört en allmän låneavgift på bokutlåning och de medier som för vissa grupper ersätter böcker, trots att detta är fullt lagligt. Enligt min bedömning ligger två skäl bakom dessa ställningstaganden i kommunerna.

För det första anses folkbiblioteket bland de kommunalt ansvariga ha en

särställning som kulturinstitution. Den fria tillgången till information anses vara ett av samhällets viktigaste medel för att främja fri åsiktsbildning och en demokratisk samhällsutveckling. Arbetet för att bredda intresset för böcker och läsning blir inte bara en viktig kulturuppgift utan också ett centralt inslag i den demokratiska processen. Folkbiblioteket anses också genom sin folkbildningsuppgift och sin nyckelroll som informationscentral ha en särställning jämfört med andra institutioner på kultur- och fritidsområdet. Mot denna bakgrund finns det en djupt rotad ideologisk tanke bakom ambitionen att folkbiblioteksverksamheten skall vara avgiftsfri.

I kommuner där detta ideologiskt färgade argument inte har bärkraft har ett annat, mera praktiskt skäl varit avgörande för ställningstagandet i avgiftsfrågan. Om avgifter skall införas måste nivån vara sådan att kostnaderna för att administrera avgiftssystemet täcks och ett verkligt tillskott av medel till finansieringen av den kommunala kulturverksamheten uppstår. Detta förutsätter en sådan nivå, att man av kulturpolitiska skäl omedelbart ser behov av att skydda vissa grupper mot effekterna av avgifterna. Detta kan gälla de unga och de äldre låntagarna samt grupper med låga inkomster. Den administrativa ordningen kompliceras därigenom ytterligare och kan leda till att avgifterna läggs på en ännu högre nivå.

Överväganden av denna art har lett till att ingen kommun hittills har infört avgifter. Kommunerna har därvid enligt min mening gjort en rimlig och rationell bedömning. Jag ser inga skäl att i lag förbjuda avgifter. Jag förutsätter att bokutlåningen även i framtiden skall vara kostnadsfri för låntagaren.

Regeringen bör bereda riksdagen tillfälle att ta del av vad jag har anfört om lagstiftning på folkbiblioteksområdet.

4.1.4 Posttaxorna och bokdistributionen

Före den 1 juni 1981 fanns ett särskilt s. k. trycksaksporto, vilket innebar att distributionen av trycksaker rabatterades. De höga administrativa kostnaderna för denna taxesättning och trycksaksförsändelsernas dåliga lönsamhet ledde dock till att posten övergick till en taxesättning efter befordringsstandard i stället för efter innehåll.

För att något minska de negativa effekterna för kulturlivet av trycksaksportots avskaffande infördes ett system med s. k. frankoetiketter. Detta innebar bl. a. att bokförlag, bokhandlar, utgivare av kulturtidskrifter m. fl. kunde använda i förväg inköpta särskilda etiketter som gav rabatt på vissa brevförsändelser.

Trots denna åtgärd har utvecklingen av portokostnaderna under senare år varit kännbar för särskilt de små företagen och utgivarna på området. För de i bok- och tidskriftssammanhang särskilt aktuella viktklasserna har nämligen portokostnaderna ökat mångdubbelt i jämförelse med kostnaderna för att skicka ett normalbrev om 20 gram. Detta hänger samman med att allt större vikt numera fästs vid principen om kostnadsbaserad prissätt-

ning i postens verksamhet och att postens hantering av försändelser i tyngre viktklasser är jämförelsevis resurskrävande.

Den nämnda kostnadsutvecklingen föranledde bokutredningen att föreslå att förhandlingar skulle inledas med postverket om en generell portonedsättning för brevbefordran av böcker.

En särskild arbetsgrupp med företrädare för kommunikations- och utbildningsdepartementen samt postverket och statens kulturråd har under en tid arbetat med att söka finna lösningar på de problem som portoavgifterna medför för bokförlag, bokhandlar och kulturtidskriftsutgivare.

I anslutning till att regeringen beslöt om portohöjningar fr. o. m. december 1984 beslöt också postverket om en något lägre portohöjning för frankoetiketter som avser ekonomibrev. Dessa kommer till användning för främst bokförsändelser.

Arbetsgruppen har dock konstaterat att det finns skäl att ytterligare studera hur kostnaderna för distributionen via posten av böcker och tidskrifter kan nedbringas för de avsändarkategorier som det av kulturpolitiska skäl är särskilt angeläget att värna om, nämligen de små bokförlagen och bokhandlarna samt kulturtidskriftsutgivarna. Ett arbete har därför inletts med sikte på åtgärder enligt två linjer.

Den ena tar sin utgångspunkt i att de subventioner som ges i form av portonedsättningar skall göras mer effektiva genom att i större utsträckning riktas och anpassas till den grupp av mottagarkategorier som är av särskilt kulturpolitiskt intresse, dvs. i första hand de som jag nyss har nämnt. Postverket har förklarat sig villigt att delta i ett sådant arbete.

Den andra har sitt ursprung i kontakter som posten har haft med enstaka förlag. Posten anser sig därvid kunna konstatera att en stor del av den distribution som sker av böcker är mindre rationell. Genom samordnings- och effektiviseringsåtgärder kan den förbättras för många förlag, bokhandlar och kulturtidskriftsutgivare. Posten avser därför att ta kontakt med enskilda företag och utgivare för att söka finna förenklingar i deras distribution. Samtidigt skulle man kunna ge portorådgivning och diskutera olika marknadsföringsåtgärder.

Biblioteken har också kostnader för distribution av böcker och tidskrifter. Sedan hösten 1984 samarbetar posten med Bibliotekstjänst AB i en försöksverksamhet rörande distributionen av fjärrlån – vid sidan av den reguljära lånekedjan – mellan elva bibliotek i landet. Om försöksverksamheten faller väl ut kan samarbetet komma att utvidgas till fler kommuner.

Ett fortsatt arbete enligt dessa båda huvudlinjer bör, enligt min mening, kunna leda till att de som är känsligast för portokostnaderna, nämligen de små förlagen och bokhandlarna samt kulturtidskriftsutgivarna, på sikt skall kunna få en mindre kostnadskrävande distribution.

Jag avser att senare föreslå regeringen att uppdra åt statens kulturråd att i samarbete med postverket, och med deltagande av företrädare för berörda branscher, fortsätta det arbete som den nämnda arbetsgruppen har

inlett. Resultatet därav samt eventuella förslag som kräver ställningstagande av statsmakterna bör redovisas för regeringen så snart som möjligt.

Jag har i denna fråga samrått med chefen för kommunikationsdepartementet.

4.1.5 Överväganden för budgetåret 1985/86

Mina förslag i det följande innebär inga radikala förändringar av de statliga insatserna på bok- och folkbiblioteksområdet. En väsentlig utökning av de ekonomiska insatserna förordas dock samtidigt med en viss förändring av inriktningen av de olika stödformerna. Ansvarsfördelningen bör ändras när det gäller beslut om den närmare utformningen av stödinsatserna. Mina förslag innebär att det statliga åtagandet på området litteratur och folkbibliotek ökar med ca 12,7 milj. kr.

Under *litteraturstödet* avser den största föreslagna ökningen en särskild satsning på klassikerutgivning under en tid av tre år. För nästa budgetår bör 4 milj. kr. anvisas för detta ändamål. En ökning med 400 000 kr. föreslås för utgivning av lättlästa böcker.

En kraftig ökning föreslås för det statliga stödet till *bokdistribution och bokhandel*. Jag föreslår en ökning av anslagsmedlen med 2,8 milj. kr. till totalt 7 milj. kr. för stöd till fackbokhandel och övrig bokhandel inkl. det nuvarande kreditstödet.

De föreslagna åtgärderna för bokbranschen förutsätter ett nytt fackbokhandelsavtal mellan bokförläggare och bokhandlare.

På folkbiblioteksområdet föreslår jag en omfördelning av medel som f. n. anvisas för lokala punktbidrag till stödet till regional biblioteksverksamhet. Därigenom kan antalet grundbelopp till länsbiblioteken öka med ytterligare 35 till totalt 185 grundbelopp. En ny satsning av 3 milj. kr. föreslås för att stimulera kommuner och företag till inrättande av arbetsplatsbibliotek. Särskilda medel föreslås också för folkbibliotekens arbete med verksamhetsutveckling. Verksamheten vid lånecentralerna föreslås bli reglerad efter förhandlingar mellan staten och berörda kommuner. För inköp av talböcker för den regionala talboksverksamheten föreslås ett nytt bidrag om 2 milj. kr. att fördelas av talboks- och punktskriftsbiblioteket.

Mina förslag till anslagsförändringar redovisas i detalj under avsnitt 6 Anslagsberäkningar för budgetåret 1985/86.

4.2 Det statliga stödet till bokutgivning och bokförlag

I det följande kommer jag först att behandla det statliga utgivningsstödet som helhet och statens kulturråds uppgifter i samband med detta. Därefter tar jag upp förslag till nya statliga insatser på litteraturområdet, nämligen dels stöd till utgivning av klassiker för skolans behov, dels ett stort svenskt uppslagsverk. Slutligen behandlas det statliga stödet till litteratur på invandrar- och minoritetsspråk, lättlästa böcker och En bok för alla samt de statliga kreditgarantierna till bokförlag.

4.2.1 Grunderna för utgivningsstödet

Min bedömning: Det statliga utgivningsstödet bör bibehållas oförändrat vad gäller grunderna för stödet. Detta innebär att

1. de nuvarande stödkategorierna och deras utformning som förhands- resp. efterhandsstöd även fortsättningsvis bör tillämpas,
2. stödet även fortsättningsvis bör knytas till högsta tillåtna förlagsnettopriser,
3. en begränsning av stödet till titlar med högst en viss försåld upplaga inte bör införas.

Bokutredningens förslag: Överensstämmer med min bedömning utom vad gäller punkten 3, där utredningen föreslår spärrtrösklar vid en försåld upplaga av 8 000 resp. 10 000 exemplar för att effektivisera stödet.

Remissinstanserna: Samtliga instanser som berör utgivningsstödet förutsätter att det bibehålls på minst nuvarande anslagsnivå. Förslaget om en begränsning av stödet för böcker med hög försåld upplaga får ett blandat mottagande. De som tillstyrker pekar i några fall på risken för oönskade effekter för bokutgivningen som helhet, vilket också är det huvudsakliga skälet för avstyrkande instanser. Stödets villkor vad gäller högsta tillåtna priser kommenteras av få, varav endast Svenska bokförläggareföreningen yrkar på att bestämmelsen avskaffas.

Bakgrund till min bedömning : I det följande kommer jag att ge en översikt över dels regeringens och riksdagens tidigare beslut om större *ändringar i litteraturstödet*, dels de *utredningsförslag* som har legat till grund för dessa beslut. Vidare ges en beskrivning av stödets *nuvarande utformning*.

Den statliga litteraturpolitiken grundlades i sin nuvarande utformning genom det omfattande arbete som 1968 års litteraturutredning bedrev och som redovisades i utredningens slutbetänkande (SOU 1974: 5) Boken. Ett regeringsförslag i anledning av utredningens resultat lades fram år 1975 i den andra kulturpropositionen (prop. 1975: 20). Propositionens förslag om ett statligt stöd till litteratur behandlades ingående av riksdagen (KrU 1975: 12, rskr 201). Till följd härav infördes bl. a. *det statliga utgivningsstödet* fr. o. m. budgetåret 1975/76.

Ett statligt stöd motiverades med de besvärande luckor i bokutgivningen som 1968 års litteraturutrednings undersökningar hade påvisat. Utgivningsstödet konstruerades genomgående som ett selektivt stöd för enskilda boktitlar inom olika litteraturkategorier. Stödet för den svenska skönlitteraturen gavs därvid en sådan omfattning att det kom att gälla huvudparten av utkommande ny svensk skönlitteratur.

För utgivning av ny svensk skönlitteratur för vuxna och skönlitteratur

för vuxna i översättning infördes ett efterhandsstöd, dvs. frågan om stöd prövas först efter det att boken är utgiven. Stödbeloppen beräknas efter det antal tryckark som ingår i boken.

Stöd till klassisk litteratur för vuxna och viss facklitteratur i svensk översättning utgick som produktionsstöd på förhand. För klassisk litteratur infördes dessutom ett lagerstöd. Stöd till barn- och ungdomslitteratur gavs delvis också som förhandsstöd, i huvudsak dock i form av stödköp av 1 000 exemplar per titel. Stödköpsupplagan fördelades till barn- och ungdomsorganisationer för läsfrämjande verksamhet.

Därefter har stödet endast vid ett tillfälle, år 1978, genomgått en större förändring. I propositionen 1977/78: 99 om statligt litteraturstöd m. m. föreslogs i första hand kompletteringar och förstärkningar inom ramen för i stort sett samma regler som hade gällt tidigare. En utbyggnad och anpassning till reglerna för efterhandsstöd föreslogs sålunda för facklitteratur samt barn- och ungdomslitteratur. Dessutom föreslogs ett särskilt projektstöd för särskilt kostnadskrävande utgivning. Riksdagen beslöt i enlighet med nämnda förslag (KrU 1977/78: 22, rskr 274).

Under den tioårsperiod utgivningsstödet har funnits har vid ett flertal tillfällen särskilda utredare resp. en kommitté tillkallats med uppgift att göra *översyner av grunderna och medelsnivån* för stödet. År 1977 tillkallades stadsbibliotekarien Bengt Holmström som särskild utredare. Hans förslag (Ds U 1977: 14) Statligt litteraturstöd bildade underlag för regeringens och riksdagens nyssnämnda beslut år 1978. År 1980 tillkallades generaldirektören Gunnar Petri som särskild utredare. Han presenterade sina förslag i fråga om utgivningsstödet i betänkandet (Ds U 1981: 5) Stöd till bokutgivning och bokförlag. Förslagen gav inte anledning till beslut om ändringar i utgivningsstödet. Däremot höjdes anslagsnivån för stödet (prop. 1981/82: 100 bil. 12, KrU 30, rskr 360). Slutligen tillkallades år 1982 en kommitté, 1982 års bokutredning, med uppgift att bl. a. göra en förutsättningslös översyn av utgivningsstödet.

Genom riksdagens nämnda beslut år 1978 fick stödet i stort sett sin *nuvarande utformning*, reglerad i förordningen (1978: 490) om statligt litteraturstöd. Det innebär i korthet följande.

Till ny svensk skönlitteratur för vuxna, översatt skönlitteratur för vuxna och facklitteratur för vuxna samt barn- och ungdomslitteratur utgår efterhandsstöd. Förhandsstöd utgår till klassisk litteratur för vuxna och till särskilt kostnadskrävande utgivning inom de litteraturkategorier som normalt kan få enbart efterhandsstöd. Tecknade serier för barn och ungdom samt litteratur på invandrar- och minoritetsspråk stöds enligt särskilda regler.

Bidragsfördelningen och antalet titlar som erhållit statligt utgivningsstöd inom de olika kategorierna under den tid stödet haft sin nuvarande utformning framgår av följande tabell.

Det statliga utgivningsstödet 1978/79–1984/85

	Medelsåtgång (tkr.) och antal stödda titlar						
	78/79	79/80	80/81	81/82	82/83	83/84	84/85 (anvisat)[1]
Ny svensk skönlitteratur för vuxna	4 242 (351 titlar)	4 496 (325)	4 139 (224)	4 013 (231)	4 720 (228)	5 723 (273)	6 100
Skönlitteratur för vuxna i svensk översättning	1 546 (109)	2 153 (131)	2 926 (132)	2 138 (94)	2 867 (113)	2 916 (118)	3 000
Facklitteratur för vuxna	1 897 (139)	4 057 (247)	3 852 (174)	3 328 (133)	3 698 (143)	3 720 (145)	4 046
Barn- och ungdomslitteratur	1 558 (133)	1 725 (129)	2 326 (153)	2 031 (133)	2 224 (135)	2 381 (147)	2 575
Särskilt kostnadskrävande utgivning (projektstöd)	1 015 (33)	1 191 (31)	1 145 (18)	1 115 (17)	1 201 (19)	1 420 (24)	1 325
Klassisk litteratur	1 333 (79)	1 592 (79)	1 264 (48)	1 667 (63)	2 033 (76)	1 834[2] (67)	2 260[3]
Barn- och ungdomsserier	–	–	384 (17)	407 (17)	499 (14)	482 (15)	500
Litteratur på invandrar- och minoritetsspråk[4]	446 (22)	569 (23)	563 (22)	594 (45)	718 (48)	868 (58)	950

[1] Inkl. stödadministration
[2] Tillkommer ca 500 000 kr. lagerstöd
[3] Inklusive lagerstöd
[4] Beloppen omfattar stöd till produktions- och distributionskostnader för enskilda titlar samt allmänna förlagskostnader

Enligt kulturrådets årliga tillämpningsbestämmelser (senast Statens kulturråds författningssamling 1984: 39–49) gäller för de olika litteraturkategorierna bl. a. följande.

Stödordningarna för *ny svensk skönlitteratur för vuxna* och *översatt skönlitteratur för vuxna* omfattar romaner, noveller, dikter, dramatik, aforismer, essäer, biografier med skönlitterär anknytning samt debatt- och rapportböcker med skönlitterär prägel. Upplagan skall vara minst 750 exemplar för dikter, dramatik, aforismer och essäer, och minst 1 500 exemplar för övriga genrer.

Avgörande för stöd inom stödordningen för översatt skönlitteratur är originalverkets litterära kvalitet och kvaliteten på översättningen. Vid urvalet av titlar eftersträvas mångsidighet beträffande originalspråk. Litteratur från olika invandrargruppers ursprungsländer uppmärksammas.

Stödet till *facklitteratur för vuxna* omfattar såväl svensk som till svenska översatt facklitteratur. Minimiupplagan är 1 500 exemplar. Vid fördelningen av stöd beaktas tillgången till och behovet av litteratur inom de olika fackområdena. Särskild uppmärksamhet ägnas områden med begränsat publikunderlag. Verkets förväntade livslängd beaktas. Stöd utgår inte till

läromedel, studiematerial eller vetenskapliga verk med specialistinriktning, inte heller till utgåvor av uppslagskaraktär, hobbyböcker, årsböcker, utställningskataloger eller enklare handböcker.

Stöd utgår till *barn- och ungdomslitteratur* i svenskt original och i översättning till svenska, både skönlitteratur och facklitteratur. I första hand uppmärksammas svensk originalutgivning och översatt litteratur från länder med invandrargrupper i Sverige. För översättningar eftersträvas en god spridning mellan olika språkområden. Stöd kan också utgå till svensk barn- och ungdomslitteratur i översättning *till* invandrar- och minoritetsspråk där bristen på barn- och ungdomslitteratur är särskilt påtaglig.

Stödordningen för *särskilt kostnadskrävande utgivning* omfattar utgivning som inte ryms i de tidigare nämnda stödordningarna, t. ex. bildverk, samlade verk och återutgåvor. För kostnadskrävande utgivning av klassiker, barn- och ungdomsserier och litteratur på invandrar- och minoritetsspråk hänvisas till resp. stödordning. Projektstöd kan också utgå för böcker med stor stil.

Från projektstödet undantas i princip samma kategorier som från facklitteraturstödet. I undantagsfall kan stöd beviljas för kulturpolitiskt värdefull utgivning som formellt faller under kategorin uppslagsverk. Ordböcker, större uppslagsverk och lexikon som inte har ett betydande allmänkulturellt intresse eller som ges ut för studieändamål är helt undantagna från stödet.

Stödet till *klassiker* omfattar samtliga kategorier inom litteraturstödet utom barn- och ungdomsserier och litteratur på invandrar- och minoritetsspråk. Med klassisk litteratur jämställs allmänt erkänd 1900-talslitteratur om minst 20 år förflutit sedan verket gavs ut för första gången. Vid urvalet av titlar beaktas om verket i dag är tillgängligt på den svenska bokmarknaden. För utländsk litteratur beaktas behovet av nyöversättning och den nya översättningens kvalitet. Minimiupplagan är 1 000 exemplar för lyrik och 2 000 exemplar för övriga genrer.

För lagerhållning av klassiker kan särskilt lagerstöd utgå. Stödet beviljas för ett år i taget och får avse lägst 100 och högst 2 000 exemplar av samma boktitel.

Huvudsyftet med stödet till *barn- och ungdomsserier* är att stimulera utgivningen av nya svenska kvalitetsserier, men också att möjliggöra utgivning av kvalitetsserier från andra språkområden, i första hand de nordiska länderna. Stöd utgår dels som projektstöd (förhandsstöd), dels som efterhandsstöd. Projektstödet avser särskilt kostnadskrävande serieutgivning. Det kan ges för seriealbum och serieböcker, men också för enstaka serier eller flera serier i serietidningar. Efterhandsstödet syftar i första hand till att stimulera utgivningen av svenska och utländska kvalitetsserier. Det kan endast utgå för seriealbum och serieböcker. Minimiupplagan för seriestödet är 3 000 exemplar.

Stödordningen för *litteratur på invandrar- och minoritetsspråk* omfattar

dels projektbidrag för produktions- och distributionskostnader samt allmänna förlagskostnader, dels särskilt produktionsstöd till sådana kostnader som beror på att utgivningen sker på annat språk än svenska. Stödet omfattar skön- och facklitteratur, både originalverk och översättningar, för barn och vuxna.

Projektbidrag kan utgå till svenskt förlag som huvudsakligen ger ut litteratur på invandrar- och minoritetsspråk, för att trygga den fortsatta verksamheten och förbättra distributionsmöjligheterna. Med förlag jämställs organisation eller enskild person som fortlöpande ägnar sig åt bokutgivning. I undantagsfall kan bidrag utgå till utgivare av enstaka titlar.

Det särskilda produktionsstödet kan endast utgå till sådant svenskt förlag som inte kan erhålla projektbidrag. Utgivningen skall ske i samverkan med organisation eller företrädare för berörd språkgrupp. Stödet avses täcka kostnader som beror på att utgivningen sker på annat språk än svenska, t. ex. tryckning med annat alfabet, korrekturläsning, översättning m. m.

Utgivningsstödet är konstruerat så att det skall ge en viss *prisåterhållande effekt*. Stödbeloppet utgör ersättning för en viss del av verkets tekniska produktionskostnader. För fullt stöd krävs som motprestation av förlag eller utgivare att förlagsnettopriset, dvs. förlagets pris till återförsäljare, inte överstiger det för året angivna. Överskrids detta pris fastställs en lägre arkersättning eller ingen ersättning alls. Ett särskilt stödbelopp utöver arkersättningen kan utgå för vissa merkostnader för t. ex. svårtillgängligt språkområde, bearbetning eller kvalificerat bildmaterial.

Skälen för min bedömning

1. Bokutgivningen i Sverige ligger, internationellt sett, på en hög nivå, räknat i antalet titlar per capita. Med tanke på det svenska språkområdets ringa omfattning finns en betydande bredd och mångfald. Under den gångna tioårsperioden har utgivningen av allmänlitteratur ökat kraftigt. Även om förlagsstrukturen i Sverige i stort är densamma som för 15 år sedan, dvs. ett fåtal förlag svarar för huvudparten av utgivningen, ges en stor andel av den kvalificerade skönlitteraturen ut av små förlag med en utpräglad kvalitetsinriktning. Det är framför allt inom områden som lyrik, svenska debutantverk och utländsk skönlitteratur utanför det engelska språkområdet som de mindre förlagen har vidgat den svenska bokutgivningen. Små förlag svarar i stor utsträckning även för svensk och översatt klassikerutgivning. Trots de senaste årens kärva ekonomiska läge har således möjligheterna att ge ut böcker kunnat vidgas och spridningen av utgivningsbesluten till många olika förlag av varierande storlek har därmed kunnat bibehållas.

Det statliga utgivningsstödet har onekligen bidragit till denna positiva utveckling. Stödets syfte är att, trots att det svenska språkområdet är litet, tillförsäkra den enskilde medborgaren en bred och kvalitativt värdefull

bokutgivning som ger möjlighet till ökad kunskap och kulturell upplevelse.

1982 års bokutredning och en i stort sett enhällig remissopinion anser att de förväntningar som riksdag och regering i denna del ställde vid reformens tillkomst i stort sett har infriats. Stödet har, på gott och ont, blivit en integrerad del i den svenska bokmarknaden så till vida att den kulturpolitiskt angelägna, breda utgivningen av kvalitetslitteratur med otillräckliga marknadsförutsättningar inte skulle kunna upprätthållas utan ett stöd av ungefär nuvarande omfattning.

Jag anser därför att utgivningsstödet även fortsättningsvis bör finnas och utgå enligt i stort sett samma principer som hittills.

Jag vill betona att utgivningsstödets strategiska roll för en kulturpolitiskt önskvärd bokutgivning inte strider mot min principiella syn på bokbranschens ansvar för en förlagsverksamhet på i huvudsak kommersiella villkor.

Den lönsamma delen av bokutgivningen har enligt min bedömning i mycket liten utsträckning påverkats av det statliga stödet. Däremot har stödet gjort det möjligt för små förlag att hålla en mer renodlad kvalitetsprofil. Titlar som går med vinst, ofta enbart tack vare stödet, får subventionera den utgivning som trots stöd går med förlust. Även stora förlag ger ut många böcker som inte beräknas ge vinst. Med hjälp av stödet kan dock förlusten hållas inom acceptabla gränser. Utgivningsstödet kan således i stor utsträckning bredda de kommersiella marginalerna för den kulturellt intressanta utgivningen.

Det är vidare allmänt vitsordat att stödets utformning är väl anpassad till behoven. Stödet täcker i stort sett alla kategorier av allmänlitteratur med undantag av enklare handböcker, uppslagsverk etc. Stödets selektiva karaktär medför självfallet att kvalitetskrav ställs i samtliga kategorier. Jag återkommer till frågan om nödvändiga avvägningar mellan olika kategorier i det följande (avsnitt 4.2.2).

Systemet med förhands- resp. efterhandsstöd för de olika litteraturkategorierna har också visat sig ändamålsenligt. Utifrån den principiella ståndpunkten att staten i så liten utsträckning som möjligt bör styra utgivningsbesluten är ett stöd i efterhand alltid att föredra och tillämpas också för det stora flertalet stödbeslut. Särskilt riskfylld utgivning skulle emellertid ofta inte komma till stånd om inte stöd i förväg kunde påräknas. Detta gäller i huvudsak klassiker, särskilt kostnadskrävande utgivning av bildverk e. d. samt originalutgivning av svenska tecknade serier. Jag finner inte skäl att föreslå några ändringar i dessa avseenden. Vad gäller stödet till litteratur på invandrar- och minoritetsspråk återkommer jag med min bedömning i det följande (avsnitt 4.2.5).

Jag vill i detta sammanhang nämna att jag i det följande kommer att föreslå särskilda, tidsbegränsade stödåtgärder på litteraturområdet, nämligen statligt stöd för utgivning av dels en särskild klassikerserie för skolans behov, dels ett stort svenskt uppslagsverk.

2. Bokutredningen föreslår att utgivningsstödet även fortsättningsvis bör vara förknippat med *kravet på ett högsta tillåtet förlagsnettopris*. Utredningen anser att en allmänt prissänkande verkan visserligen inte kan åstadkommas den vägen, men finner likväl systemet betydelsefullt för att säkra något så när rimliga marknadsförutsättningar för framför allt den smalare kvalitetslitteraturen. Stödbeloppet utgör sålunda en kompensation för att boken åsätts ett reducerat marknadspris i stället för ett kostnadsrelaterat pris. Det senare skulle enligt utredningen innebära väsentligt högre priser för den kulturellt värdefulla utgivningen. Bokförläggareföreningen anser däremot att regleringen av högstpriser inte stimulerar efterfrågan och därför kan undvaras.

För egen del ansluter jag mig till bokutredningens uppfattning om prisregleringens betydelse framför allt för den kulturellt värdefulla utgivningen med förhållandevis sämre avsättningsmöjligheter. Jag finner det heller inte vara en nackdel att en utgivare måste välja mellan att antingen söka stöd och tillämpa ett lägre pris eller att sätta ett högre pris och avstå från statligt stöd. Vad gäller förutsättningarna för kulturrådets beslut om högstpriserna återkommer jag i det följande.

3. Bokutredningen föreslår att utgivningsstödet får *formen av ett försäljningsrelaterat garantistöd*. Enligt utredningen bör halva stödbeloppet återbetalas när försäljningen har passerat 8000 men ännu inte nått 10000 exemplar. Efter 10000 sålda exemplar bör hela stödbeloppet återbetalas.

Förslaget har mött blandade reaktioner hos remissinstanserna. Bland dem som i princip godtar en begränsning av stödet pekar några, bl. a. näringsfrihetsombudsmannen, på riskerna för oönskade effekter med ett sådant system. Av samma skäl avstyrks förslaget av bl. a. statens pris- och kartellnämnd och kulturrådet. Huvudinvändningarna är att en titel med stor försäljning inte nödvändigtvis ger vinst, att enstaka vinsttitlar kan vara nödvändiga för att balansera förlagets övriga, ofta förlustbringande, utgivning samt att systemet skulle kunna hämma förlagens vilja att satsa på nya upplagor.

För egen del finner jag att syftet med förslaget i och för sig är tilltalande. Stödmedel borde helst inte användas för titlar som redan utan stöd är lönsamma, utan i stället inriktas på angelägen, men olönsam utgivning. Jag anser dock att invändningarna är tungt vägande. Enligt min mening är det svårt att hitta generella kriterier för de fall där stödbehov inte föreligger. En titel med god vinst kan i det ena förlaget ge ett ökat överskott, i det andra förlaget bara en minskad förlust. Förlagsekonomin bygger så gott som alltid på en kalkyl för den samlade utgivningen under året där titlar med goda försäljningsmöjligheter medvetet blandas med kulturellt viktiga, men svårsålda titlar. Jag finner det mot den bakgrunden inte lämpligt att införa en generell spärr i utgivningsstödet som skulle försvåra för de mindre förlagen att ge ut ekonomiskt inte bärkraftig kvalitetslitteratur. Den ringa nettoeffekten av en sådan begränsning för stödanslaget står enligt

min mening inte heller i proportion till de risker och administrativa komplikationer som förslaget skulle medföra. För att komma åt de möjligen stötande, enstaka fall där ekonomiskt starka förlag får stöd för bästsäljande titlar, skulle det krävas en behovsprövad spärr som jag emellertid av principiella och praktiska skäl inte kan godta.

4.2.2 Myndighetsuppgifter inom litteraturområdet

Mitt förslag: Statens kulturråd bör få ett större ansvar inom den statliga litteraturpolitiken. Detta innebär att rådet, inom ramen för grunderna för utgivningsstödet och övriga av riksdag och regering uttalade riktlinjer, bör besluta om fördelningen av anslagsmedlen på de olika litteraturkategorierna och övriga ändamål under anslagsposten Utgivningsstöd. För en ändamålsenlig bidragsfördelning bör rådet fortlöpande följa utvecklingen på bokmarknaden, i synnerhet vad gäller utgivningen av allmänlitteratur och villkoren för förlagsverksamhet, samt för regeringen redovisa erfarenheter och eventuella förslag till förändringar av de statliga insatserna.

Bokutredningens förslag: Myndighetsuppgifterna för statens kulturråd behandlas inte särskilt, utom vad gäller ansvaret för bidragsfördelningen i mitt förslag. Utredningen förordar dels att nuvarande ordning med av regering och riksdag anvisade riktbelopp för kategorierna inom utgivningsstödet bör kvarstå, dels, i överensstämmelse med mitt förslag, att kostnaderna för stödadministrationen även fortsättningsvis bör belasta litteraturstödsanslaget, men där redovisas särskilt.

Remissinstanserna: Hithörande frågor behandlas ytterst sparsamt i remissyttrandena. Kulturrådet och statskontoret tillstyrker att administrationskostnaderna för utgivningsstödet redovisas särskilt.

Bakgrund till mitt förslag: Regeringens och riksdagens beslut om *medelstilldelning* på litteraturområdet har hittills präglats av en hög grad av detaljstyrning. Detta gäller särskilt utgivningsstödet där regeringen i sina förslag till riksdagen angett riktbelopp för varje särskild stödkategori. I regleringsbrev avseende anslaget Litteraturstöd har regeringen närmare preciserat dessa belopp, i huvudsak med hänsyn till de årliga prisstegringarna.

Statens kulturråd har under tidigare år vid ett flertal tillfällen hemställt om vissa smärre omfördelningar av medel mellan de olika stödkategorierna. Framställningarna har i så gott som samtliga fall bifallits. Sedan budgetåret 1981/82 har kulturrådet haft möjlighet att utan regeringens särskilda tillstånd omfördela ett belopp av högst 500 000 kr. mellan flertalet utgiftsposter inom stödet. Beloppet har för innevarande budgetår höjts till 1 milj. kr.

Bidragsfördelningen inom utgivningsstödet sker efter ansökan från förlag resp. utgivare för varje enskild titel. Statens kulturråds nämnd för litteratur och bibliotek (LB-nämnden) beslutar om stöd efter förslag från de f. n. sju arbetsgrupper om fyra till sju ledamöter som svarar för de olika litteraturkategorierna. Klassikerstödet fördelas f. n. av arbetsgrupperna för resp. ny svensk skönlitteratur, översatt skönlitteratur, facklitteratur samt barn- och ungdomslitteratur. Samma arbetsgrupper bereder också ansökningar om projektstöd till särskilt kostnadskrävande utgivning innan de går vidare till den särskilda arbetsgruppen för projektstöd. Denna har också till uppgift att se till att stödvärda titlar inte på grund av svårigheter med gränsdragningen mellan litteraturkategorier berövas möjligheten att få stöd. Enligt vad kulturrådet har meddelat i sitt remissyttrande avser rådet att fr. o. m. budgetåret 1985/86 inrätta en särskild arbetsgrupp för fördelning av klassikerstödet sedan en spridd handläggning visat sig ha funktionella svagheter.

Kulturrådets beslut kan enligt bestämmelse i författning inte överklagas. Rådet kan emellertid, efter ny ansökan eller på eget initiativ, ta upp en titel till ny prövning.

Kulturrådet anmälde i sin anslagsframställning för budgetåret 1983/84 att vissa administrationskostnader i samband med beredningen av stödet sedan en tid tillbaka bestridits av medel från stödanslaget. Detta gäller kostnader för arvoden, resor och traktamenten till ledamöter i arbetsgrupperna samt för arvodeskostnader till lektörer. I budgetpropositionen 1983 (bil. 10 s. 177) uttalade jag att jag fann en sådan användning av sakanslaget otillfredsställande, men föreslog med hänsyn till bokutredningens då pågående arbete att rådet övergångsvis skulle få tillämpa redovisad praxis. Bokutredningen har nu föreslagit att nämnda administrationskostnader även fortsättningsvis skall belasta anslaget Litteraturstöd, men att de skall redovisas särskilt.

Skälen för mitt förslag: Utvecklingen av förlagsverksamheten i Sverige under den gångna tioårsperioden har, som jag framhållit i tidigare avsnitt, i huvudsak varit gynnsam. Möjligheterna att ge ut kulturellt värdefull litteratur också med en förhållandevis begränsad efterfrågan på den kommersiella bokmarknaden har kunnat vidmakthållas och t. o. m. i vissa avseenden förbättras. Det statliga utgivningsstödet har därvid haft en allmänt erkänd betydelse. Stödets utformning och omfattning har under denna tid varit anmärkningsvärt konstant. Detta trots att stödet vid flera tillfällen varit föremål för en omsorgsfull och förutsättningslös granskning. Varken de principiella grunderna för stödet eller handläggningen av bidragsfördelningen har utsatts för någon betydande eller entydig kritik, även om olika aspekter av stödverksamheten nästan ständigt diskuteras i den allmänna debatten. Detta visar att utgivningsstödet vad gäller behov och effektivitet numera kan anses vara väl etablerat.

Statens litteraturpolitiska agerande är alltid beroende av de allmänna villkoren för bl. a. förlagsverksamheten. En aktuell kunskap om utvecklingen inom bokbranschen i allmänhet och speciellt vad gäller utgivning och spridning av kvalitetslitteratur är därför en viktig förutsättning för att de statliga insatserna skall kunna motsvara de uppställda målen.

Jag anser att en sådan kunskap i första hand bör finnas inom kulturrådet. Detta är i och för sig inget nytt. Kulturrådet har redan utifrån sitt sektorsansvar inom den statliga kulturpolitiken till uppgift att följa utvecklingen också på litteraturområdet. Denna uppgift har emellertid hittills inte alltid krävts av rådet. Detta är enligt min mening otillfredsställande med tanke på intentionerna bakom inrättandet av statens kulturråd.

För egen del förordar jag att kulturrådet i större utsträckning än hittills åläggs ett särskilt ansvar för att fortlöpande följa utvecklingen på bokmarknaden, i synnerhet vad gäller utgivningen av allmänlitteratur och villkoren för förlagsverksamhet. Därigenom bör rådet kunna skaffa sig den erfarenhet som krävs för en fortlöpande anpassning av de statliga stödåtgärderna till en bokbransch i ständig förändring.

De förändringar från år till år som det här är fråga om rör enligt min bedömning i första hand balansen i utgivningen mellan olika genrer av litteratur. Sådana förskjutningar mellan åren i utgivningsprofilen kräver erfarenhetsmässigt förhållandevis snabba omdispositioner av anslagsmedel mellan olika stödkategorier för att i en förändrad marknadssituation på bästa sätt motsvara syftet med de statliga insatserna.

Enligt min mening försvåras en önskad flexibilitet i det avseendet av den inom stödet hittills tillämpade höga graden av detaljstyrning för användningen av tillgängliga medel från regeringens och riksdagens sida. Jag anser att en sådan medelsstyrning var nödvändig under stödets etableringsskede med tanke på att någon erfarenhet av statligt stöd till kommersiell förlagsverksamhet inte fanns. På grundval av den kunskap och de etablerade branschkontakter som nu finns hos kulturrådet finner jag det emellertid inte längre motiverat med en sådan fortsatt detaljstyrning.

Jag föreslår således att kulturrådet i fortsättningen inom ramen för grunderna för utgivningsstödet och övriga av regering och riksdag uttalade riktlinjer bör besluta om fördelningen av anslagsmedlen på såväl de olika litteraturkategorierna som övriga ändamål under anslagsposten Utgivningsstöd. Jag återkommer till de anslagstekniska konsekvenserna av mitt förslag under avsnittet 6 Anslagsberäkningar för budgetåret 1985/86.

De föreslagna större befogenheterna för kulturrådet vad gäller medelsanvändningen bör enligt min mening också innefatta en större möjlighet för rådet att tillgodose eventuellt uppkommande nya stödbehov inom litteraturområdet under förutsättning att detta kan ske genom en omprioritering av redan befintliga resurser under anslaget. Om ett nytt ändamål utifrån en sådan avvägning bedöms vara värt statligt stöd, samtidigt som det anses föreligga formella hinder att inrymma ändamålet under stödet, utgår jag

från att rådet underställer frågan regeringens prövning. I en sådan framställning bör särskilt redovisas hur de nya åtagandena skall finansieras inom befintlig anslagsram.

Kulturrådet bör i sin årliga anslagsframställning redovisa stödverksamhetens utfall under det senast avslutade budgetåret. Härvid bör under året beslutade förändringar i bidragsfördelningen på olika litteraturkategorier resp. övriga ändamål under anslagsposten redovisas.

Jag kommer i det följande (avsnitt 4.3) att föreslå att Bokbranschens finansieringsinstitut AB (BFI) bl. a. får uppgiften att särskilt följa utvecklingen inom den kommersiella bokdistributionen som helhet och med särskilt avseende på bokhandeln. Detta innebär en viss begränsning av kulturrådets direkta ansvarsområde. Det bör emellertid ingå i kulturrådets uppgift att i sin bedömning av bokmarknaden ur ett kulturpolitiskt perspektiv även inbegripa frågor om bokdistribution. I dessa frågor behöver kulturrådet samverka med BFI.

Vissa *kostnader för administration* av utgivningsstödet har hittills belastat anslaget Litteraturstöd. Jag anmälde i 1983 års budgetproposition invändningar mot ett sådant förfarande. Bokutredningen finner emellertid fördelar i en sådan praxis under förutsättning att kostnaderna redovisas separat. Jag kan ansluta mig till denna uppfattning. Jag återkommer till denna fråga under avsnittet Anslagsberäkningar för budgetåret 1985/86.

4.2.3 Klassikerutgivning

Mitt förslag: Staten bör ta initiativ till att en utgivning av en klassikerserie kommer till stånd. Utgivningen bör genom urval av titlar, upplaga och pris vara anpassad till skolans behov. Jag föreslår härför ett särskilt statligt stöd av 4 milj. kr. per år under en treårsperiod.

Folkbiblioteksutredningens förslag: Inriktas inte särskilt på klassisk litteratur, men avser liksom mitt förslag bl. a. skolans behov av böcker. Ett engångsstöd om 11 milj. kr. fördelat på två år föreslås för kommunernas inköp av litteratur till skolan och folkbibliotek för läsfrämjande verksamhet bland barn och ungdom.

Remissinstanserna: Flertalet tillstyrker utredningens förslag med i stort sett den föreslagna utformningen. Några instanser föreslår ett permanent stöd, andra föredrar en mer selektiv utformning med inriktning på kommuner med särskilda behov. Flera instanser föreslår att målgruppen vidgas. I ett antal yttranden krävs motprestationer som bidragsvillkor. Bidraget avstyrks av ett fåtal instanser, däribland kulturrådet och statskontoret.

Såväl skol- som folkbibliotek saknar enligt kulturrådets bedömning de bokbestånd som krävs för det lässtimulerande arbete och den litteraturundervisning som läroplanen talar om. Mot denna bakgrund föreslår kulturrå-

det att staten tar initiativ till utgivning av en klassikerserie med särskild inriktning på skolans behov. Förslaget redovisas närmare i det följande.

Bokutredningens förslag: Stiftelsen Litteraturfrämjandet bör inom ramen för En bok för alla ta initiativ till en lättillgänglig och representativ serie av svenska och utländska klassiker.

Remissinstanserna: Förslaget stöds av samtliga instanser som berör frågan. Flera av dessa, däribland några kommuner, TCO, LO och Litteraturfrämjandet, anser att särskilda medel bör anvisas för en sådan utgivning. Kulturrådet och ABF föreslår att de av folkbiblioteksutredningen föreslagna engångsmedlen för kommunernas inköp av barn- och ungdomslitteratur i stället används för klassikerutgivning inom En bok för alla.

Bakgrund till mitt förslag: Kulturrådet presenterar som jag tidigare har nämnt ett relativt detaljerat förslag till uppläggning av en klassikerutgivning. Syftet är att etablera en representativ serie av svensk och utländsk barn- och vuxenlitteratur från olika epoker, i första hand inriktad på skolans behov. Rådet föreslår att utgivning och distribution av serien handhas av Stiftelsen Litteraturfrämjandet. Urvalet av titlar förutsätts ske genom ett redaktionsråd under medverkan av skolöverstyrelsen (SÖ) och Svenska barnboksinstitutet. Rådet redovisar en kalkyl för en utgivning av i första hand 36 titlar under en treårsperiod i en upplaga om 60 000 exemplar per titel, varav 40 000 exemplar är avsedda för skolinköp. Vid ett konsumentpris om 15 kr. i bokhandeln och ett ytterligare subventionerat pris för skolan under 10 kr. beräknas ett stödbehov av ca 11 milj. kr. under treårsperioden. Skolornas inköpskostnad för hela serien skulle uppgå till totalt 13 milj. kr. och möjliggöra en anskaffning av totalt 1,44 milj. volymer eller ca 1,6 volym per grundskoleelev.

Med anledning av kulturrådets förslag har flera bokförlag, däribland MånPocket inom Månadens Bok, bokförlaget Natur och Kultur samt bokförlaget Atlantis, framfört synpunkter och lagt fram egna förslag till en utgivning av klassiker med särskild hänsyn till skolans behov. De nämnda förlagen uttalar också sitt intresse att för egen del medverka i en sådan utgivning. Vid de överläggningar som jag har haft med representanter för bokförlagen har synpunkter lämnats på denna fråga.

Skälen för mitt förslag: I årets budgetproposition (bil. 10 s. 17 ff) redogjorde jag för regeringens förslag om ökade insatser för kultur i skolan. Jag lade särskild vikt vid en förstärkning av svenskämnet och litteraturens betydelse i undervisningen både i grundskolan och gymnasieskolan. Jag konstaterade i det sammanhanget att detta arbete kräver att skolan har tillgång till ett brett och varierat utbud av litteratur.

Såväl folkbiblioteksutredningen som bokutredningen pekar på allvarliga

brister i framför allt skolbibliotekens bokbestånd. Även om ett mycket angeläget, ökat samarbete mellan skolan och folkbiblioteket medför att kommunens samlade medieresurser bättre utnyttjas för skolans behov, bör skolan för sin litteraturundervisning vara utrustad med ett eget, tillräckligt brett urval av litteratur. Behovet av ett mångsidigt och välskött bokbestånd i skolbibliotek, men också i grupp- och klassuppsättningar, är uppenbart. Detta gäller såväl svenska som utländska verk, skönlitteratur som facklitteratur, klassiker som dagsaktuella författare. Bristerna i det avseendet är omvittnade av flertalet remissinstanser och välbelagda i olika undersökningar.

En bred remissopinion hävdar att det därvid är av särskild vikt att skolan kan erbjuda eleverna ett representativt urval av den klassiska svenska och utländska litteraturen.

Vid de överläggningar jag har haft med förlagsbranschen har representanter från denna hävdat att tillgången till klassiker som kan användas i undervisningen redan är betydande. Inte minst klassikerstödet inom det statliga litteraturstödet har bidragit till en ökad utgivning. Det särskilda årliga bidraget till lagerhållning av klassiker har också ökat tillgängligheten av denna litteratur under en längre tid än vad som normalt är fallet för andra böcker. Det finns också förlag som särskilt inriktar en del av sin årliga utgivning på serier av klassisk litteratur. Från bokbranschens sida har därför behovet av en särskild utgivning av klassisk litteratur vid sidan av den som erbjuds på den reguljära marknaden ifrågasatts.

Erfarenheten visar dock att skolan endast i mycket begränsad omfattning har kunnat utnyttja klassikerutbudet. Som främsta skäl härför anförs att dessa böcker är alltför dyra för att klass- eller gruppuppsättningar skall kunna rymmas inom de medel som står till den enskilda skolans förfogande för detta. Svårigheter att överblicka utbudet och att hantera inköp m. m. på ett praktiskt sätt har också åberopats.

I de kontakter som jag haft med företrädare för branschen har bl. a. från förlagshåll uttryckts ett intresse för att öka ansträngningarna för att förbättra situationen. En bättre kontakt mellan skolan och branschen skulle göra det lättare att tillgodose skolans behov av information och rationella inköp. Det är min förhoppning att förbättrade kontakter mellan förlag och skola på ett påtagligt sätt kan förbättra möjligheten till bokförsörjning inom skolan.

Jag anser det dock nödvändigt att också förbättra situationen med direkta statliga insatser och då i första hand för att främja tillgången på prisbilliga klassiker. De senaste årens läroplansarbete och timplanebeslut i fråga om svenskämnet och inriktningen av den statliga skol- och kulturpolitiken på ett förstärkt kulturansvar i skolans arbete motiverar enligt min mening att staten – trots att ansvaret för läromedel i första hand vilar på den enskilda kommunen – också tar ett särskilt initiativ till en bättre klassikerförsörjning i skolan.

Som jag förutskickade i årets budgetproposition ansluter jag mig till kulturrådets förslag om ett tidsbegränsat statligt stöd till en klassikerserie för i första hand skolans behov. Jag föreslår sålunda att ett belopp av 4 milj. kr. per år under en treårsperiod anvisas för detta ändamål.

Böckerna bör ges ut i sådana upplagor och till ett sådant pris att serien kan köpas in av samtliga kommuner i många exemplar, t. ex. i grupp- och klassuppsättningar. Därmed uppfyller en sådan utgivning också de intentioner som ligger bakom folkbiblioteksutredningens förslag om ett ekonomiskt engångsstöd till kommunerna för inköp av barn- och ungdomslitteratur.

Utgångspunkten för utgivningen för skolan bör vara att hela det tillgängliga utbudet av klassisk litteratur skall ligga till grund för urvalet. Detta underlättas om samtliga intresserade förlag kan medverka i serien.

Olika organisatoriska lösningar för en sådan utgivning är tänkbara. Som jag tidigare har anfört har ett antal förslag presenterats. Enligt min mening krävs ytterligare överväganden i fråga om den närmare utformningen av verksamheten. Det bör även finnas rådrum för överläggningar med de olika intresserade parterna i syfte att nå en effektiv samverkan både vad gäller produktion, marknadsföring och distribution. Jag avser därför att inom kort föreslå regeringen att uppdra åt kulturrådet att närmare pröva olika alternativ. Det ankommer på regeringen att efter förslag från rådet besluta om villkoren för det statliga stödet till klassikerutgivning.

Mot bakgrund av vad jag har anfört anser jag att följande riktlinjer bör gälla för denna klassikerutgivning.

Urvalet av titlar bör göras med tanke på skolans behov. Den huvudsakliga målgruppen bör vara eleverna i grundskolans högstadium och gymnasieskolan. All klassisk skönlitteratur – svensk och utländsk – bör kunna komma i fråga. Med klassiker bör även i detta sammanhang likställas sådan allmänt erkänd skönlitteratur från 1900-talet som gavs ut för minst 20 år sedan. I undantagsfall bör ännu yngre litteratur kunna komma ifråga. Urvalsförfarandet bör närmare övervägas. Det är enligt min mening önskvärt att personer som har kännedom om skolans behov och efterfrågan får medverka vid urvalet. Böckerna bör ges ut i stora upplagor till ett pris av högst ca 15 kr. och om möjligt utgöra en sammanhållen serie med ett enhetligt utförande eller åtminstone en gemensam presentationsform genom logotype e. d.

Marknadsföring och distribution av klassikerserien till skolan bör av praktiska och kostnadsmässiga skäl ske sammanhållet. Enligt min mening har Stiftelsen Litteraturfrämjandet goda förutsättningar för denna uppgift. Genom verksamheten med En bok för alla har stiftelsen redan ett fungerande kontaktnät med skolan. Andra modeller, t. ex. i närmare anslutning till befintliga strukturer i branschen, bör emellertid också kunna prövas. Visst marknadsförings- och informationsarbete kan enligt min mening med fördel skötas av skolmyndigheterna. Det är därvid naturligt att fortbildningsaktiviteter inom skolan anknyter till utgivningen.

Förlagen bör vara oförhindrade att vid sidan av skolupplagorna marknadsföra de utgivna böckerna på *den allmänna bokmarknaden* i valfritt utförande och med lämplig prissättning. Det är givetvis önskvärt att en klassikerserie med ett lågt pris också kan erbjudas den bokköpande allmänheten.

Det finns ett stort behov av böcker med lågt pris i det läsfrämjande arbete som bedrivs inom *studieförbunden* och på *arbetsplatser*. Litteraturkampanjer av skilda slag har framgångsrikt genomförts, bl. a. med hjälp av böcker utgivna inom En bok för alla. För arbetet i dessa sammanhang behövs ett varierat utbud av kvalitetslitteratur till låga priser. Jag finner det önskvärt att de böcker som ges ut inom den föreslagna klassikerserien också kan spridas genom dessa kanaler.

4.2.4 Utgivning av ett stort uppslagsverk

Mitt förslag: Staten bör kunna ta på sig ett visst ekonomiskt ansvar för utgivningen av ett stort svenskt uppslagsverk. Regeringen bör bemyndigas att efter anbudsförhandlingar besluta om ett ekonomiskt bidrag av engångskaraktär.

Bokutredningens förslag: Utredningen redogör för det initiativ som kulturrådet tagit i syfte att få till stånd utgivningen av en svensk nationalencyklopedi. Enligt utredningen förutsätts härför någon fom av ekonomiskt stöd. Frågan om ett nytt stort uppslagsverk bör ges hög prioritet. Kulturrådet bör ges i uppdrag att i fall erforderliga medel erhålls fortsätta arbetet med att möjliggöra utgivningen.

Remissinstanserna: Flertalet instanser som berör frågan instämmer i utredningens positiva syn på utgivningen av uppslagsverket och flera betonar behovet av statligt stöd. Universitets- och högskoleämbetet och statskontoret har invändningar mot en finansiering via statliga myndigheter. Enligt näringsfrihetsombudsmannen och branschorganisationer bör frågan om statligt stöd avgöras snabbt för att förlagens arbete med andra uppslagsverk inte skall hämmas.

I fråga om möjligheten att få dispens från bruttoprisförbudet, vilket utredningen finner rimligt, påpekar marknadsdomstolen att frågan kan prövas först sedan ett konkret förslag föreligger. Näringsfrihetsombudsmannen anser att ett statligt engagemang i utgivningen gör en dispens sannolik.

Bakgrund till mitt förslag: Under de senaste 30 åren har det i Sverige inte getts ut något stort uppslagsverk. I anledning av propositionen 1975: 20 om den statliga kulturpolitiken 2 uttalade riksdagen (KrU 1975: 12, rskr 201) att frågan om en statssubventionerad encyklopediutgivning var ytterligt

viktig och betydelsefull och gav sitt stöd till att ett utredningsarbete inleddes. År 1977 tillkallades sålunda uppslagsverkskommittén (U 1977:09). Dess betänkande (SOU 1980:26) Mot bättre vetande jämte remissyttranden och i ärendet inkomna skrivelser överlämnades till 1982 års bokutredning för att beaktas i utredningsarbetet.

I direktiven (Dir. 1981:76) till bokutredningen anförde dåvarande chefen för utbildningsdepartementet att det på grund av det statsfinansiella läget inte var realistiskt att staten tog ett väsentligt ekonomiskt ansvar för en sådan utgivning. Det ankom således helt på förlagsbranschen att avgöra om man själv kunde ta på sig det ekonomiska ansvaret för ett sådant projekt. Däremot kunde det finnas skäl för staten att underlätta utgivningen av ett uppslagsverk, framför allt vad gäller villkoren för en långsiktig marknadsföring.

Kulturrådet inledde år 1983 kontakter med olika avnämargrupper och även med förlagsbranschen för att undersöka möjligheten att få till stånd en utgivning. Bokutredningens behandling av frågan ansluter i allt väsentligt till en promemoria som kulturrådet upprättat och som delvis bygger på uppslagsverkskommitténs förslag.

Såväl uppslagsverkskommittén som kulturrådet fastslår att behovet av ett stort uppslagsverk inom utbildningen på alla nivåer, i informationsarbetet genom t.ex. bibliotek och massmedier samt för allmänheten är väldokumenterat.

Kulturrådet formulerar i sin promemoria några grundläggande krav avseende verkets omfång, utformning och kvalitet. Som en rimlig ambitionsnivå anges 100 miljoner typrum, vilket kan jämföras med 125 miljoner för den senast utkomna Svensk Uppslagsbok och 40 miljoner för det f.n. största verket på den svenska marknaden. Detta motsvarar ca 12000 sidor eller 18 band om 675 sidor.

Utgivningen beräknas totalt omsätta mellan 350 och 400 milj. kr. Förlagskostnaderna för produktion, distribution, marknadsföring och räntor beräknas till 160–180 milj. kr., varav 50 milj. kr. utgör kostnader för den redaktionella framställningen.

Skälen för mitt förslag: Regering och riksdag har vid ett flertal tillfällen uttalat att det är angeläget att ett stort svenskt uppslagsverk kan ges ut. Därvid har anförts utbildningspolitiska, informationspolitiska och kulturpolitiska skäl. Jag delar min företrädares uppfattning att utgivningen av en encyklopedi är en angelägenhet för förlagsbranschen.

Kulturrådet har under den senaste tiden närmare undersökt de ekonomiska förutsättningarna för utgivningen av en nationalencyklopedi. Utgångspunkten har därvid varit att förlagsbranschen själv svarar för utgivningen. Efter överläggningar med branschen och andra intressenter har kulturrådet funnit en större beredskap från branschen att finansiera projektet än vad som tidigare har kommit fram. Härigenom har enligt rådets

bedömning anspråken på ett statligt stöd som villkor för att en utgivning skall kunna komma till stånd minskat väsentligt.

Kulturrådet har i skrivelse den 15 februari 1985 hemställt att regeringen ger till känna att ett statligt ekonomiskt stöd för utgivning av en ny svensk nationalencyklopedi kan påräknas. Rådet pekar på möjligheterna att erhålla bidrag från annat håll.

För egen del finner jag det glädjande att utgivningen av ett nytt stort uppslagsverk nu ser ut att kunna förverkligas. Kulturrådets arbete med projektet har enligt min mening visat att det på förlagssidan finns en vilja att ta på sig ett ansvar för utgivningen. Samtidigt som möjligheterna att sprida verket i en förhållandevis stor upplaga nu bedöms vara gynnsammare än för ett antal år sedan, har intresset för ett uppslagsverk hos myndigheter, institutioner, näringslivet och allmänheten blivit mera framträdande.

Mot bakgrund av den stora kultur-, utbildnings- och forskningspolitiska betydelse som utgivningen av ett stort svenskt uppslagsverk har, bör staten kunna ta på sig ett visst ekonomiskt ansvar. Jag räknar med ett engångsbelopp som bör kunna finansieras genom omprioritering av redan anvisade medel på medieområdet. Regeringen bör bemyndigas att besluta om ett sådant stöd. För riksdagens information bör senast i 1986 års budgetproposition anges dels vilket belopp som regeringen har anvisat, dels med vilka medel från anslag under littera G. Massmedier m.m. som beloppet har finansierats.

Regeringen uppdrog genom beslut den 21 februari 1985 åt kulturrådet att med vissa förutsättningar inleda anbudsförhandlingar.

I fråga om en dispens från bruttoprisförbudet enligt konkurrenslagen (1982: 729), anför marknadsdomstolen i sitt remissyttrande att en sådan dispens kan prövas först när ett konkret projekt föreligger. Näringsfrihetsombudsmannen uttalar i sitt yttrande att ett statligt engagemang i utgivningen av ett stort uppslagsverk ger uttryck för ett sådant kulturpolitiskt intresse att en dispens sannolikt skulle beviljas. Med hänsyn till att en eventuell dispensansökan prövas av domstol, är det inte befogat med ett ställningstagande från regeringens och riksdagens sida.

4.2.5 Stöd till utgivning av litteratur på invandrar- och minoritetsspråk

Min bedömning: Stöd till litteratur på invandrar- och minoritetsspråk bör som hittills kunna utgå dels som förhandsstöd till enskilda titlar enligt arkersättningsprincipen, dels som stöd till allmänna förlagskostnader.

Invandrarpolitiska kommitténs förslag: Överensstämmer med min bedömning vad gäller ett titelstöd i form av arkersättning. Kommittén avvisar däremot ett allmänt driftsbidrag till förlagsverksamhet samt föreslår en ökning av anslagsmedlen med 200 000 kr.

Remissinstanserna: Endast några få instanser har kommenterat kommitténs förslag. Göteborgs kommun understryker behovet av ökad utgivning av barn- och ungdomslitteratur på invandrar- och minoritetsspråk. Styrelsen för Sveriges författarfond anser att stödet inte bör urholkas.

Kulturrådet upprepar sitt tidigare framlagda förslag om dels ett titelstöd, dels ett allmänt förlagsstöd knutet till villkoret att förlaget tidigare erhållit titelstöd. Rådet föreslår vidare att vissa åtgärder för marknadsföring m. m. bekostas av anslagsmedel.

Bakgrund till min bedömning: En särskild stödordning för litteratur på invandrar- och minoritetsspråk inom det statliga utgivningsstödet inrättades genom riksdagens beslut år 1977 (prop. 1976/77: 100 bil. 12, KrU 35, rskr 213). Stödet kan utgå som projektbidrag till utgivning av enskilda titlar, allmänna förlagskostnader och distributionskostnader. De första åren gick en stor del av medlen till uppbyggnad av några invandrarförlag. De senaste åren har de allmänna bidragen till förlagsverksamhet minskats och huvuddelen av anslaget i stället fördelats på enskilda boktitlar. Produktionsbidragen avser att täcka huvuddelen av böckernas sättnings- och tryckningskostnader och fördelas innan böckerna ges ut.

Beslut om stöd fattas av kulturrådets nämnd för litteratur och bibliotek efter förslag från en arbetsgrupp i vilken flera invandrare ingår. Avgörande för om en bok får stöd eller inte är dess litterära kvalitet. Vid fördelningen prioriteras dels barnlitteratur, dels litteratur för invandrare på vars språk litteraturutgivning av politiska eller andra skäl försvåras i ursprungslandet. Stödet är också öppet för inhemska minoriteter, t. ex. samerna och den finskspråkiga befolkningen i Tornedalen.

De senaste åren har de sökta beloppen sammanlagt varit ca fem gånger större än de disponibla medlen. Under budgetåret 1983/84 fick 60 böcker på 12 olika språk produktionsbidrag om totalt 745 000 kr., varav 8 böcker på fem olika språk var barn- och ungdomsböcker. Till allmänna förlagskostnader betalades ut 115 000 kr. och till distributionskostnader 29 000 kr. För innevarande budgetår har anvisats 950 000 kr.

Genom en ändring (1981: 444) i förordningen (1978: 490) om statligt litteraturstöd infördes en möjlighet att lämna stöd till svensk barn- och ungdomslitteratur i översättning till invandrarspråk inom den stödordning som gäller stöd till barn- och ungdomslitteratur. Under budgetåret 1983/84 fick 19 böcker på fem olika språk sådana bidrag om totalt 250 000 kr.

Kulturrådet föreslog i sin anslagsframställning för budgetåret 1982/83 att stödet till invandrar- och minoritetslitteratur skulle anpassas till det svenska utgivningsstödet genom att bidrag skulle beviljas endast efter arkersättningsprincipen. Stödbeloppen och övriga villkor skulle dock även framdeles utformas med hänsyn till de speciella villkor som gäller för denna utgivning. I 1982 års budgetproposition (prop. 1981/82: 100 bil. 12, s. 192) uttalade dåvarande chefen för utbildningsdepartementet att han inte var

beredd att tillstyrka en omläggning av stödet till ett renodlat titelstöd. Stödet borde även i fortsättningen delvis kunna utgå till allmänna förlagskostnader. Riksdagen (KrU 1981/82: 30, rskr 360) hade inga erinringar häremot.

Kulturrådet återkom i skrivelse den 18 juni 1982 med ett modifierat förslag om stödets utformning. Vid sidan av ett förhandsstöd till enskilda titlar enligt arkersättningsprincipen skulle stöd till allmänna förlagskostnader kunna utgå under förutsättning att resp. förlag tidigare under samma budgetår erhållit produktionsstöd till minst tre titlar. Genom beslut den 9 juni 1983 överlämnade regeringen nämnda skrivelse till invandrarpolitiska kommittén (IPOK, A 1980: 04) att beaktas i enlighet med vad som anförts i budgetpropositionen 1983 (bil. 10, s. 178) och i kommitténs tilläggsdirektiv (Dir. 1983: 39).

IPOK överlämnade i juni 1984 sitt slutbetänkande (SOU 1984: 58) Invandrar- och minoritetspolitiken. I betänkandet föreslås bl. a. att utgivningsstödet till invandrar- och minoritetslitteratur vidgas och ökas med ett belopp av 200 000 kr. Vad gäller stödets konstruktion ansluter sig IPOK i huvudsak till kulturrådets förslag, men anser att ett allmänt driftsbidrag inte skall utgå. IPOK har inget att erinra mot att det hittillsvarande distributionsstödet läggs in i titelstödet.

I sitt remissyttrande över IPOK:s slutbetänkande upprepar kulturrådet sitt nyssnämnda förslag från år 1982 med bl. a. ett bibehållet allmänt förlagsstöd relaterat till tidigare erhållet titelstöd. Rådet tillstyrker IPOK:s förslag om en anslagsökning med 200 000 kr. samt fogar till yttrandet förslag till nya bestämmelser för stödordningen.

Skälen för min bedömning: Sedan statligt stöd till utgivning av litteratur på invandrar- och minoritetsspråk infördes år 1977 har arbetsvillkoren för upphovsmän och utgivare av sådan litteratur avsevärt förbättrats. Upphovsmän med utländskt medborgarskap, som har sin egentliga vistelseort i Sverige, har sedan år 1978 också rätt till individuell författarpenning. Redan innan denna ändring genomfördes kunde invandrarförfattare erhålla stipendier och andra bidrag ur författarfonden.

Antalet titlar som erhållit statligt utgivningsstöd har ökat från 28 budgetåret 1977/78 till 60 budgetåret 1983/84. Det stora antalet ansökningar om stöd visar att det bland invandrare och minoritetsgrupper förekommer en livlig litterär verksamhet. Samtidigt har den litteratur som ges ut på grund av en begränsad efterfrågan och mindre utvecklade distributionskanaler svårare att hävda sig på den kommersiella bokmarknaden.

Jag ansluter mig därför till IPOK:s förslag att ett särskilt statligt stöd även i fortsättningen bör utgå till utgivning av litteratur på invandrar- och minoritetsspråk. Enligt min mening bör stödet också i sin bidragstekniska utformning anpassas till de speciella svårigheter som denna förlagsverksamhet arbetar under. Jag kan tillstyrka att stödet ges en starkare inrikt-

ning på produktionsstöd till enskilda titlar, vilket IPOK föreslår och kulturrådet redan under några år har tillämpat. Därigenom har antalet titlar som erhåller stöd kunnat ökas väsentligt.

IPOK föreslår att något stöd för allmänna förlagskostnader inte skall utgå vid sidan av titelstödet. Jag finner det emellertid även fortsättningsvis motiverat med en positiv särbehandling av invandrarförlag på denna punkt. Dessa förlag har nämligen ofta en mer begränsad utgivning än förlag med huvudsakligen svensk utgivning. Böcker på invandrarspråk möter dessutom en större konkurrens än svenska böcker om tillgängliga medel inom utgivningsstödet. Förutsättningarna för att bedriva utgivningsverksamhet är således sämre och mera osäkra än vad som gäller för övrig förlagsverksamhet. Det är därför enligt min mening lämpligt med en friare bidragsform inom stödet som gör det möjligt att stödja ett invandrarförlag, t. ex. i en tillfällig likviditetskris eller inför en större investering.

Kulturrådet föreslår att ett sådant driftsstöd förbinds med villkoret att resp. förlag tidigare under samma budgetår har erhållit produktionsstöd för minst tre titlar. För egen del är jag medveten om behovet av vissa kriterier för ett allmänt driftsstöd till förlagsverksamhet. Det bör dock ankomma på rådet att besluta om vilka villkor som skall gälla för stödet. Med en sådan ordning blir det möjligt för rådet att reglera förlagsstödet i enlighet med sitt eget förslag samtidigt som undantag kan göras om det är befogat.

Jag vill i detta sammanhang också nämna att de statliga kreditgarantier som kan lämnas för att stödja mindre förlag och för att göra det möjligt att etablera nya förlag, även kan beviljas förlag med huvudsaklig utgivning av litteratur på invandrar- och minoritetsspråk. De hittills beviljade garantierna har emellertid enbart i ytterst få fall gällt invandrarförlag. Detta kan bero på bristande bankkontakter eller svårigheter att bedöma den långsiktiga lönsamheten i sådan förlagsverksamhet, vilket är en förutsättning för att en kreditgaranti skall kunna beviljas. Även detta är enligt min mening skäl för ett allmänt förlagsstöd inom ramen för utgivningsstödet.

Kulturrådet föreslår att en mindre del av anslagsmedlen får användas av rådet för att förbättra informationen om böcker på invandrar- och minoritetsspråk samt bidra till marknadsföring och distribution på liknande sätt som framgångsrikt prövats för kulturtidskrifter. För egen del finner jag det värdefullt med rådets initiativ till en samordning av sådana åtgärder som kan hjälpa invandrarförlagen att nå sina läsare.

Såväl IPOK som kulturrådet och flera andra remissinstanser föreslår en ökning av anslagsmedlen för stödet till utgivning av litteratur på invandrar- och minoritetsspråk. Jag kommer att behandla anslagsfrågor i avsnittet Anslagsberäkningar för budgetåret 1985/86. Jag vill emellertid redan i detta sammanhang nämna att jag inte avser att föreslå några medelsökningar speciellt avsedda för dessa ändamål inom utgivningsstödet. I stället bör det ankomma på kulturrådet att inom det totala medelsutrymmet göra de avvägningar som erfordras för fördelningen mellan litteraturkategorier och övriga ändamål inom stödet.

Jag har i dessa frågor samrått med statsrådet Anita Gradin.

4.2.6 Stöd till lättlästa böcker

Min bedömning: Arbetet med utgivning av lättlästa böcker (LL-böcker) bör fortsätta och förstärkas, framför allt vad gäller spridningen av de böcker som ges ut.

Bokutredningens förslag: Verksamheten bör bedrivas i samma omfattning som hittills till dess att distributionen får en mer effektiv utformning.

Remissinstanserna: Behovet av LL-böcker intygas av samtliga instanser som berör frågan. Många betonar att för få titlar ges ut och att det saknas bredd i utgivningen, både vad gäller val av ämnesområden och i fråga om anpassning till olika mottagargrupper. Flera instanser uttalar sig för en förstärkt satsning på en effektiv spridning av böckerna.

Bakgrund till min bedömning: Skolöverstyrelsens (SÖ) verksamhet med utgivning av lättlästa böcker började år 1968. Efter handikapputredningens förslag (SOU 1976: 20) Kultur åt alla beslöts i samband med propositionen 1976/77: 87 om insatser för handikappades kulturella verksamhet att stödet till utgivningen skulle höjas (KrU 1976/77: 44, rskr 325). Hittills har ca 160 LL-böcker getts ut. Den årliga utgivningen ligger vid ca 15 titlar. Innevarande år har anvisats ett belopp av drygt 1,5 milj. kr. för verksamheten.

SÖ: s arbete bedrivs av en arbetsgrupp, LL-gruppen, där företrädare för författare, bildkonstnärer, förlagsbranschen, biblioteken och pedagogisk expertis ingår. LL-gruppens arbete kan liksom stödinsatserna indelas i tre led: utveckling, utgivning och distribution med information.

Ett förhållandevis stort arbete läggs ner för *utveckling* av en varierad utgivning anpassad till avsedd mottagargrupp. Numera koncentreras utgivningen till böcker för vuxna med särskilt stora och inte tillgodosedda läsbehov, framför allt psykiskt utvecklingsstörda läsare. Gruppen eftersträvar att i böckerna nå en enhet av ord och bild genom att engagera författare och bildkonstnärer i ett samarbete vid framtagningen av originalmanuskript. Det finns emellertid också behov av bearbetningar, framför allt av klassisk skönlitteratur. Den starka betoningen av den konstnärliga bilden medför en förhållandevis hög utvecklings- och utgivningskostnad för böckerna.

Utgivningen sker i samarbete med flera olika förlag. Efter hand har ett mer systematiskt samarbete med vissa förlag utvecklats. Flera förlag har också börjat ge ut egna serier med lättläst litteratur för t. ex. läsovana ungdomar i grund- och gymnasieskolan. Huvudparten av stödmedlen används som produktionsstöd till utgivande förlag. Beloppen varierar mellan 18 000 kr. och 140 000 kr. och ligger i genomsnitt på omkring 60 000 kr. per titel.

LL-böckerna trycks i upplagor om mellan 2 000 och 5 000 exemplar. För

distributionen är folkbiblioteken den i särklass viktigaste kanalen. I genomsnitt köper biblioteken 1 400 exemplar per titel, medan det i bokhandeln inte säljs mer än ett par hundra exemplar. Under den senaste tiden har spridningen av böckerna i institutioner och organisationer ökat i betydelse. SÖ har tagit initiativ till en rekrytering och utbildning av bokombud bland institutionspersonal inom vårdsektorn. Även studieförbunden medverkar i detta arbete.

Skälen för min bedömning: Utgivningen av lättläst litteratur, särskilt skapad eller bearbetad för att passa människor med läshandikapp, är av stor betydelse för att nå kulturellt eftersatta grupper med litteratur. Även om böckerna är anpassade till företrädesvis psykiskt utvecklingsstörda, ordblinda och barndomsdöva läsare, har de visat sig vara till hjälp för en mycket större grupp av människor med begränsad läsförståelse. Enligt min mening har arbetsgruppens satsning på en konstnärlig utveckling av LL-böckerna varit befogad och framgångsrik, framför allt när det gäller att nå läsare som har särskilt stora behov av anpassad litteratur. Det nära samarbete som har skapats mellan upphovsmännen och grupper av läsare inom t. ex. omsorgsinstitutioner vid själva utvecklingen av böckerna har också lett till att LL-böckerna har fått en självklar plats i många omsorgsverksamheter. En ytterligare utveckling av denna spridningskanal kan enligt min mening åstadkommas genom den rekrytering och utbildning av ombud som SÖ nyligen har påbörjat.

LL-bokens betydelse för en kulturell stimulans av läshandikappade och andra grupper med begränsad läsförståelse har intygats av en betydande och enhällig remissopinion. Det är enligt min mening viktigt att denna utgivning upprätthålls och förstärks. Jag föreslår därför att det årliga statliga stödet till utgivning av lättläst litteratur höjs med ett belopp av 400 000 kr.

Bokutredningen och en del remissinstanser, däribland kulturrådet, finner distributionen av LL-böckerna otillfredsställande. Även SÖ framhåller att förlagens marknadsföring av böckerna är otillräcklig och redovisar vissa planerade åtgärder för en förbättrad information om och lagerhållning av böckerna. Jag anser att det fortsatta utvecklingsarbetet bör inriktas på att väsentligt förbättra marknadsföringen och distributionen av böckerna i bokbranschens egna kanaler. Enligt min mening är det också nödvändigt med en bättre information och en effektivare spridning av böckerna för att skapa en tillräcklig bas för den fortsatta utvecklingen av verksamheten.

Det ökade statsbidraget bör enligt min mening delvis kunna användas för att finansiera t. ex. gemensamma marknadsföringsåtgärder. Samtidigt bör övervägas vilka krav på marknadsmässiga distributionsvillkor som kan ställas på de medverkande förlagen. Det produktionsbidrag som utgår är i och för sig motiverat av en särskilt kostnadskrävande framställning. Det

innebär dock för förlagen en avsevärt mindre risk jämfört med annan utgivning av titlar med små upplagor. Eftersom överväganden av detta slag inte kan gälla generellt utan enbart med avseende på varje enskild titel, bör frågorna om distribution och lagerhållning ägnas särskild uppmärksamhet vid fördelningen av stödet. SÖ:s arbetsgrupp bör kunna utarbeta riktlinjer för förlagens åtaganden i samband med att produktionsstöd beviljas.

Inom LL-utgivningen förekommer stora skillnader i graden av anpassning till olika mottagarkategorier. Kraven på läsbarhet av en bok skiljer sig också avsevärt beroende på om läsaren är psykiskt utvecklingsstörd eller "bara" läsovan. Bokförlagen har också i viss mån försökt tillgodose behoven hos den senare kategorin genom utgivning av t. ex. lättlästa ungdomsböcker utan särskilt stöd. Det kan enligt min mening finnas skäl att överväga om det statliga stödet till lättlästa böcker i större utsträckning kan inriktas på sådan litteratur som behövs för grupper med särskilt stora läshinder. De försök som arbetsgruppen har genomfört med mindre projektbidrag för böcker till läsare med något bättre läsförmåga är ett steg i den riktningen. Jag anser det väsentligt att förlagsbranschen själv tar ett eget ansvar för en rik utgivning av litteratur med god läsbarhet. Därigenom kan utrymmet för stöd till böcker för de mest eftersatta grupperna ökas.

SÖ bör som hittills disponera anslagsmedlen, svara för handhavandet av stödet samt inge anslagsframställningar till regeringen.

4.2.7 En bok för alla

Mitt förslag: Verksamheten En bok för alla bör under nästa budgetår bedrivas i enlighet med gällande tvåårsavtal mellan staten och Stiftelsen Litteraturfrämjandet. Regeringen bör nu bemyndigas att för tiden efter det nuvarande avtalets utgång i avtal med Litteraturfrämjandet ikläda staten ekonomiska förpliktelser rörande utgivningen av En bok för alla.

Bokutredningens förslag: Verksamheten uppfyller i stort sett riksdagens intentioner, men bör få en ännu starkare läsfrämjande inriktning. Prisnivån för böckerna bör ses över. Det bör vidare övervägas om medelsramen medger utgivning av en lättillgänglig och representativ klassikerserie.

Remissinstanserna: Ett stort antal instanser delar utredningens positiva syn på verksamheten. Härvid framhålls utgivningens betydelse för andra förlags lågprisutgivning samt för ett kontinuerligt läsfrämjande arbete bland barn och ungdom. Några instanser uttalar sig för utredningens förslag om en förstärkt inriktning på lässvaga grupper. Flera betonar vikten av ett fortsatt lågt pris och en bibehållen nivå på statsbidraget. Enstaka yttranden är kritiska mot den höga subventionsgraden, som sägs försvåra en spridning av annan bokutgivning i handeln och skolan.

En inriktning av verksamheten på klassikerutgivning stöds av samtliga

instanser som berör frågan. Några av dessa anser emellertid att detta kräver särskilda medel.

Bakgrund till mitt förslag: Verksamheten med En bok för alla avseende vuxenböcker startade som försöksverksamhet budgetåret 1976/77 (prop. 1975/76: 135, KrU 35, rskr 355). Efter en utvärdering av de första årens verksamhet beslöt riksdagen år 1980 om en permanentning (prop. 1979/80: 100 bil. 12, KrU 26, rskr 249).

Utgivningen av barn- och ungdomsböcker inom En bok för alla började år 1979 till följd av riksdagens beslut (mot. 1978/79: 2298, KrU 30, rskr 336) i anledning av regeringens proposition 1978/79: 143 om barn och kultur.

Verksamheten bedrivs av en särskild förlagsenhet inom Stiftelsen Litteraturfrämjandet och regleras genom avtal mellan staten och stiftelsen. Före år 1984 träffades skilda avtal med varierande giltighetstid för vuxenböcker resp. barn- och ungdomsböcker. Nu gällande tvåårsavtal träffades den 14 juni 1984 avseende båda utgivningskategorierna.

Enligt avtalet skall Litteraturfrämjandet ge ut och sprida kvalitetslitteratur i stora upplagor till en omfattning av lägst 15 och högst 20 titlar per år inom vardera kategorin vuxenlitteratur och barn- och ungdomslitteratur. Utgivningen skall främst avse tidigare utgiven svensk och till svenska översatt barn- och ungdomslitteratur samt skönlitteratur för vuxna. Priset och upplagan skall vara jämförbara med vad som är normalt vid s. k. massmarknadsutgivning av populärpocket.

Litteraturfrämjandet skall vidare enligt avtalet i sin utgivning och marknadsföring sträva efter att nå läsare som är ovana vid kvalitetslitteratur. De utgivna böckerna skall därför – förutom via bokmarknadens reguljära försäljningskanaler såsom bokhandel, Pressens samdistributions AB:s återförsäljare och varuhus – så långt möjligt spridas via bokombud och folkrörelser. Därvid skall Litteraturfrämjandet aktivt bedriva läsfrämjande verksamhet inom skolan, studieförbunden och andra organisationer.

Utgivningen har under i stort sett hela verksamhetstiden konstant legat vid 20 titlar per år på resp. vuxen- och barn/ungdomssidan. År 1984 låg upplagorna mellan 27 000 och 35 000 exemplar per titel. Över 70% av försäljningen sker via bokombud eller organisationer, alltså utanför den reguljära bokmarknaden. Häri ingår försäljningen till totalt 17 000 prenumeranter på hela utgivningen eller någondera kategorin barn-, ungdoms- eller vuxenböcker. Cirkapriset ligger f. n. på 10 kr.

Skälen för mitt förslag: I 1984 års budgetproposition (prop. 1983/84: 100 bil. 10) förordade jag att Litteraturfrämjandet skulle pröva möjligheten att inom en i princip oförändrad inriktning av verksamheten förstärka de läsfrämjande insatserna. Jag anförde vidare att resurserna härför borde kunna frigöras dels genom att antalet utgivna titlar minskades något, dels genom att stiftelsen vidtog inkomstförstärkande och kostnadssänkande

åtgärder i övrigt. Riksdagen hade inget att erinra mot det anförda (KrU 1983/84: 21, rskr 354).

Regeringen uppdrog enligt vad som förutskickades i nämnda proposition genom beslut den 24 maj 1984 åt kulturrådet att svara för det förberedelsearbete som behövs inför det avtal om verksamheten En bok för alla som regeringen avser att träffa med Litteraturfrämjandet för tiden fr. o. m. den 1 juli 1986. Kulturrådet har redovisat uppdraget i anslutning till sitt remissyttrande över bok- och folkbiblioteksutredningarnas förslag.

Rådets förslag innebär dels en utvidgning av Litteraturfrämjandets förlagsverksamhet med den utgivning av en klassikerserie som jag behandlat i det föregående (avsnitt 4.2.3), dels rekommendationer av organisatorisk och redovisningsteknisk natur för utformningen av ett nytt avtal.

Litteraturfrämjandet framhåller i sitt remissyttrande betydelsen av En bok för alla för det läsfrämjande arbetet i skolan, på arbetsplatserna och i folkrörelserna. Stiftelsen pekar på den framgångsrika satsningen på ett nät av kontaktpersoner i dessa miljöer för att sprida böckerna till och väcka läsintresse hos traditionellt läsovana grupper. Den nuvarande ambitionsnivån bör enligt stiftelsen vidmakthållas med ökade resurser, bibehållet lågt pris på böckerna och ett oförändrat antal titlar per år.

För egen del finner jag det glädjande att En bok för alla numera i så hög grad sprids via arbets- och föreningslivet. Därigenom får många människor som traditionellt inte har kontakt med böcker impulser att köpa och läsa kvalitetslitteratur. En bok för alla har blivit ett allmänt respekterat komplement till den reguljära bokmarknaden.

Introduktionen av En bok för alla som massmarknadsutgivning av kvalitetslitteratur sammanföll med en period i bokbranschen som präglades av att utgivningen av kvalitetspocketböcker nästan helt hade upphört. Detta inträffade efter en tid av överproduktion, med en minskad försäljning och stigande priser som följd. Efter hand som En bok för alla etablerades återupptog flera förlag en utgivning av kvalitetspocket. En bok för alla kan enligt min mening således sägas ha haft en gynnsam påverkan på branschen som helhet och även indirekt medverkat till en ökad tillgång på god litteratur för allmänheten.

Det är enligt min mening också ostridigt att En bok för alla haft stor del i framväxten av en bred läsfrämjande verksamhet i folkrörelseorganisationer, i skolan och på arbetsplatser. Särskilt framgångsrikt har detta arbete varit bland barn och ungdom, där ett lågt pris självfallet har en förhållandevis större betydelse än för vuxna köpare. Försäljningen i samband med läsfrämjande insatser utanför den reguljära bokmarknaden har ökat påtagligt under senare år och ligger nu på över 70% av den försålda totalupplagan.

Dessa iakttagelser har enligt min mening betydelse för bedömningen av vilken inriktning verksamheten bör ha i framtiden. Bokmarknaden har förändrats under den tid En bok för alla har getts ut. Det finns numera ett

rikt och varierat utbud av högklassig litteratur till förhållandevis låga priser. Att ge ut En bok för alla som lågprisalternativ till den dyrare originalutgivningen på den allmänna bokmarknaden är därför f. n. inte lika angeläget som var fallet när verksamheten startade. Däremot har det avsevärt lägre priset på En bok för alla alltjämt en avgörande betydelse för möjligheten att effektivt sprida böcker i det läsfrämjande arbetet bland barn och ungdom.

Vad gäller vuxenböcker avspeglar sig förändringarna på marknaden i försäljningsprofilen. Allt fler böcker säljs i samband med läsfrämjande aktiviteter, medan bokhandelsförsäljningen stagnerar.

Jag finner detta nära samband mellan bokdistribution och lässtimulerande insatser vara utmärkande för verksamheten. Behovet av böcker med lågt pris för ett brett läsfrämjande arbete i folkrörelserna, på arbetsplatser och i skolan motiverar enligt min mening att en statligt finanserad utgivning av barn/ungdoms- och vuxenlitteratur vidmakthålls så länge inte bokbranschen kan erbjuda dessa målgrupper en till kvalitet och pris jämförbar utgivning.

Jag har i det föregående (avsnitt 4.2.3) föreslagit ett statligt stöd till en utgivning av klassisk litteratur för skolans behov. Denna utgivning kan bli en värdefull tillgång också för det läsfrämjande arbete som Litteraturfrämjandet bedriver i skolan men också i organisations- och arbetslivet. Fördelen med en sådan lösning skulle bli att Litteraturfrämjandet utnyttjar av förlagsbranschen utgivna böcker i stora upplagor i sin egen läsfrämjande verksamhet. Detta skulle kunna bidra till att ytterligare förstärka det läsfrämjande inslaget i En bok för alla.

Ett nytt avtal för tiden fr. o m. den 1 juli 1986 bör träffas i god tid före denna tidpunkt så att Litteraturfrämjandet kan anpassa sin utgivnings- och personalplanering till eventuellt ändrade förutsättningar. I fråga om vuxenböcker beslöt riksdagen år 1980 om en utgivning i permanenta former (prop. 1979/80: 100 bil. 12, KrU 26, rskr 249). För varje avtal om verksamheten med barn- och ungdomsböcker har hittills riksdagens bemyndigande särskilt inhämtats. Jag finner denna skillnad inte längre motiverad. Regeringen bör därför bemyndigas att i fortsättningen i avtal rörande hela verksamheten ikläda staten ekonomiska förpliktelser i enlighet med vad jag har anfört och inom ramen för de riktlinjer för verksamheten som riksdagen tidigare antagit.

4.2.8 Statliga kreditgarantier till bokförlag

Mitt förslag: De statliga kreditgarantierna till bokförlag bör bibehållas med i stort sett oförändrade grunder för stödet. Garantiutrymmet bör dock fortsättningsvis anges genom en s. k. engagemangsram, dvs. en flerårig totalram, i stället för som hittills genom en årlig garantiram. Industriverket bör få fatta beslut också om garantiåtaganden som överstiger 0,5 milj. kr.

Bokutredningens förslag: Utredningen upprepar 1980 års bokbranschutrednings förslag som innebär att
– garantilån kan få tre års amorteringsfrihet,
– garantier för 100 % av lånebehovet och för belopp överstigande 0,5 milj. kr. kan beviljas av den myndighet som handhar garantierna i stället för enbart av regeringen,
– en särskild förlagsgarantinämnd med en administrativ knytning till presstödsnämndens kansli inrättas för en sammanhållen prövning av garantiärendena.

Remissinstanserna: 1980 års bokbranschutrednings förslag tillstyrktes då av kulturrådet, branschorganisationerna och Sveriges författarförbund. De få instanser som nu berör frågan är tveksamma eller negativa till inrättandet av en förlagsgarantinämnd, nämligen kulturrådet, presstödsnämnden, statens industriverk och riksrevisionsverket. Kulturrådet tillstyrker förslagen om ändrade villkor i övrigt. Industriverket ifrågasätter stödbehovet.

Bakgrund till mitt förslag: Statliga kreditgarantier till bokförlag infördes år 1975 (prop. 1975: 20, KrU 12, rskr 201) och behölls oförändrade efter 1978 års reform av litteraturstödet (prop. 1977/78: 99, KrU 22, rskr 274). Kreditgarantier kan beviljas enligt förordningen (1978: 490) om statligt litteraturstöd.

Kreditgaranti kan lämnas för att stödja mindre förlag och för att göra det möjligt att etablera nya förlag. Vid beviljandet av kreditgaranti skall beaktas dels behovet av att främja tillkomsten av olika förlagstyper och etablering av regionala förlag, dels behovet av att underlätta bokutgivning på eget förlag och att förbättra de språkliga minoriteternas villkor i förlagshänseende.

För garantigivning förutsätts att lån beviljas på den allmänna kreditmarknaden, men att bankmässig säkerhet saknas. Garantin skall dock inte befria förlag från eget risktagande eller göra verksamhetens fortbestånd beroende av statligt stöd. Den får sålunda endast lämnas till förlag som bedöms kunna förränta och amortera lån. Den rent företagsmässiga bedömningen bör tillmätas en avgörande betydelse vid beviljande av kreditgarantier.

Lånegarantin får avse högst 75% av lånebehovet. Om särskilda skäl föreligger får garantin efter beslut av regeringen avse hela lånebehovet. Regeringen beslutar även i fråga om garantiåtagande som medför att staten för en och samma låntagare ikläder sig ansvar för belopp över 0,5 milj. kr. I övrigt beslutar statens industriverk som även meddelar villkor och föreskrifter samt vidtar de åtgärder som behövs för att verkställa besluten. Industriverket skall i ärenden om kreditgaranti samråda med kulturrådet.

Sedan stödformen infördes år 1975 beviljades t. o. m. utgången av budgetåret 1983/84 sammanlagt 43 kreditgarantier för lånebelopp om totalt

10,5 milj. kr. Under samma tid avslogs 61 ansökningar och infriades garantier för lånebelopp som totalt uppgick till 2,2 milj. kr.

Skälen för mitt förslag: 1982 års bokutredning har vid sin prövning av de statliga kreditgarantierna inte funnit anledning att ifrågasätta 1980 års bokbranschutrednings (U 1980: 07) analys eller frångå de förslag som denna utredning framfört i betänkandet (Ds U 1981: 5) Stöd till bokutgivning och bokförlag. Som motiv för förslagen angavs där att förändringarna skulle underlätta de mindre förlagens långsiktiga kapitalförsörjning samt skapa förutsättningar för en korrekt sammanvägning av kulturpolitiska och ekonomiska bedömningsgrunder vid prövningen av garantiärenden.

Vad gäller handläggningen av stödet pekar utredningarna på det förhållandet att först kulturrådet på remiss från industriverket tillstyrker eller avstyrker en ansökan enbart på kulturpolitiska grunder, varefter industriverket, i fall att kulturrådet tillstyrkt ansökan, fortsätter sin prövning och slutligt avgör ärendet på företagsekonomiska grunder. Utredningarna finner att denna ordning försvårar en helhetsbedömning av ansökningarna.

För egen del anser jag att verksamheten med kreditgarantier till bokförlag fungerat väl. Det statliga stödet har enligt min mening i många fall bidragit till nyetableringar och en positiv utveckling av mindre förlag. Enligt vad 1980 års bokbranschutredning har redovisat har antalet nystartade förlag under den undersökta tiden varit ovanligt stort.

De svårigheter som redovisas av utredningarna anser jag i viss mån ofrånkomliga när kulturpolitiska och ekonomiska faktorer skall vägas in i ett beslut om stöd. Enligt vad jag har redovisat bör en antagen långsiktig lönsamhet för ett förlag vara ett villkor för att en garanti skall beviljas. Därför bör också kulturrådets samrådsyttrande ta hänsyn till det sökande förlagets ekonomiska ställning, liksom industriverket bör pröva förlagets ekonomiska förutsättningar mot stödets kulturpolitiska syfte. En enhetlig bedömningsgrund i dessa ärenden kan enligt min mening således uppnås inom ramen för nuvarande handläggningsordning.

I årets finansplan (prop. 1984/85: 100 bil. 1 s. 52 ff) redogörs för en förändrad uppläggning av stora delar av den statliga kreditgarantiverksamheten från nuvarande årliga ramar till s. k. engagemangsramar. Ett sådant system bör fortsättningsvis också gälla garantierna till bokförlag. Jag föreslår en engagemangsram av 6 milj. kr. I enlighet med vad som där uttalas bör, i de fall beviljade garantier infrias, ramen minskas med motsvarande belopp.

Industriverket beslutar f. n. om garantiåtaganden upp till 0,5 milj. kr. för en och samma låntagare. Bokutredningen föreslår att den garantigivande myndigheten bör ges tillfälle att inom givna ramar samlat prioritera ansökningar om kreditgaranti och därför ansvara för beviljande av garantier oberoende av beloppets storlek. Jag ansluter mig till denna uppfattning.

Fråga om garantiåtagande för mer än 75 % av lånebehovet bör även fortsättningsvis underställas regeringen.

4.3 Det statliga stödet till bokdistribution och bokhandel

Sammanfattning av mina förslag: Mina förslag till statliga stödinsatser i distributionsledet för böcker har i huvudsak två syften, nämligen att dels öka tillgängligheten av kvalitetslitteratur i bokhandeln, dels vidmakthålla och om möjligt förstärka ett vittförgrenat bokhandelsnät.

Jag föreslår en förstärkning av distributionsstödet till fackbokhandeln och ett nytt sortimentsstöd till servicebokhandlar. Båda dessa stödformer underlättar för bokhandlar att hålla ett brett sortiment av den aktuella utgivningen. Ett nytt stöd till branschens gemensamma bokkatalog är avsett att medverka till en ökad efterfrågan på litteratur och till ett ökat läsintresse framför allt bland barn och ungdom.

För att stärka bokhandelns lönsamhet och säkra mindre bokhandlars fortlevnad, framför allt på mindre och medelstora orter, föreslår jag att det nuvarande kreditstödet permanentas i en något utvidgad form. Vidare föreslår jag ett stöd till utbildning och konsulthjälp för bokhandlare och anställda i bokhandelsföretag. Det nämnda sortimentsstödet föreslås få en sådan utformning att det kan bidra till en ökad lönsamhet också för de mindre företagen.

De olika stödinsatser som jag föreslår bör ses som delar i ett samordnat bokhandelsstöd. Stödeffekterna och utvecklingen i branschen i övrigt bör följas noga för att de statliga insatsernas effektivitet skall kunna utvärderas. Därför föreslår jag att Bokbranschens finansieringsinstitut AB ges det huvudsakliga ansvaret för de statliga stödåtgärderna.

4.3.1 Distributionsstöd till fackbokhandeln

Mitt förslag: Ett statlig distributionsstöd bör även i fortsättningen vara knutet till branschåtaganden i det s. k. fackbokhandelsavtalet, där förlagen och fackbokhandlarna förbinder sig till en bred spridning av kvalitetslitteratur. För att göra det möjligt för branschen att väsentligt förstärka sina åtaganden vad gäller utsändning och lagerhållning av titlar med utgivningsstöd, bör den statliga ersättningen för förlagsrabatten på dessa titlar höjas från nuvarande 23 till 30 procentenheter.

Bokutredningens förslag: Vid tidpunkten för utredningens slutbetänkande hade regelrätta förhandlingar mellan parterna om ett förändrat fackbokhandelsavtal ännu inte påbörjats. Utredningen har därför begränsat sig till att dels i allmänna termer ange angelägna förändringspunkter i ett nytt avtal, dels redogöra för enstaka av branschrepresentanter diskussionsvis framlagda förslag till nya åtaganden. Den nu föreslagna förstärkningen av distributionsstödet ligger i linje med utredningens intentioner.

Remissinstanserna: Flera remissinstanser ställer sig allmänt positiva till förslaget om ett utvidgat fackbokhandelsavtal. Några lämnar synpunkter på praktiska och tekniska detaljer att beaktas vid utformningen av abonnemangsåtaganden. Kulturrådet betonar att ett ställningstagande i stödfrågan kan ske endast under förutsättning att parterna har bundit sig för ett reviderat fackbokhandelsavtal.

Bakgrund till mitt förslag: Det nuvarande fackbokhandelsavtalet mellan Svenska bokförläggareföreningen (SBF) och Bok-, pappers- och kontorsvaruförbundet (Bopako) har varit i kraft sedan år 1981. Jämfört med tidigare avtal innebär det nu gällande en avsevärt förstärkt rabatt, 33 % av förlagsnettopriset på det första exemplaret av de titlar som enligt förlagens beslut ingår i abonnemanget till fackbokhandeln. Minst hälften av ett förlags utgivning av allmänlitteratur måste ingå i abonnemanget, men det står förlaget fritt att utöka abonnemanget till 100 % av utgivningen. Fackbokhandeln åtar sig att dels ta emot abonnemangsexemplaren, dels hålla en sortimentsbredd av minst ca 4 000 aktuella titlar allmänlitteratur och dels bedriva en aktiv försäljning av de titlar som ges ut av samtliga till fackbokhandelsavtalet anslutna förlag.

Avtalet som ingicks med biträde av en av staten utsedd särskild utredare träffades under förutsättning av en statlig ersättning för en del av abonnemangsrabatten. Ett förslag med den innebörden lades fram av 1980 års bokbranschutredning. Utredaren föreslog ett statligt stöd motsvarande 23 procentenheter av förlagens abonnemangsrabatt för titlar som erhållit statligt utgivningsstöd. Genom riksdagens beslut (prop. 1980/81: 100 bil. 12, KrU 26, rskr 299) infördes fr. o. m. budgetåret 1981/82 ett distributionsstöd i enlighet med utredarens förslag.

Stödet har nu funnits i drygt tre år. Medelsförbrukningen understeg under de första två åren kraftigt den i förväg beräknade anslagsnivån av 1,6 milj. kr. per år. Föregående och innevarande budgetårs belastning av anslaget pekar dock på att stödet nu utnyttjas i en från början avsedd omfattning.

1982 års bokutredning har utvärderat hur stödet hittills har fungerat. Den tidigare nämnda undersökningen som på uppdrag av utredningen utfördes av SPK visar att andelen litteraturstödda titlar i abonnemang till samtliga fackbokhandlar har ökat sedan det nya fackbokhandelsavtalet trädde i kraft samtidigt som abonnemangsandelen av samtliga nya titlar sjunkit och budgetåret 1981/82 uppgick till 56 % eller ca 1 500 titlar. Möjligheten att minska abonnemangets omfattning i och med det nya avtalet har av förlagen således utnyttjats på så sätt att det i första hand är den mer svårsålda kvalitetslitteraturen som skickas ut i abonnemang, medan man tycks förlita sig på att den övriga utgivningen köps in även utanför abonnemanget.

Utredningen drar av undersökningen slutsatsen att det är en fördel med en inte alltför hög abonnemangsnivå som gör det möjligt för hela fackbok-

handelsgruppen att ha samma villkor. Abonnemanget innehåller till stor del smalare kvalitetslitteratur som det finns mest skäl att främja med ett statligt distributionsstöd.

Utredningen pekar emellertid också på förhållandet att många titlar relativt snabbt går i retur. Detta gäller i högre grad i fackbokhandlar med låg omsättning och i särskilt hög grad abonnemangstitlar.

Utifrån dessa iakttagelser förordar utredningen en förstärkning av fackbokhandelsavtalet med avseende på lagerhållningstiden för abonnemangsexemplaren i fackbokhandeln. Enligt utredningen skulle det vara önskvärt att böckerna låg kvar i bokhandeln minst ett år. Detta skulle emellertid medföra en ytterligare sänkt lageromsättningshastighet och därmed minskad lönsamhet för bokhandeln. Utredningen finner det därför motiverat med en högre förlagsrabatt samtidigt som staten föreslås även i fortsättningen stå för en rabattandel på titlar med utgivningsstöd.

Skälen för mitt förslag: Genom det nuvarande fackbokhandelsavtalets abonnemangssystem har bokförlagen och fackbokhandeln åtagit sig en kulturpolitiskt betydelsefull uppgift. Även om abonnemanget som sådant bygger på en affärsmässig bedömning av fackbokhandelns sortimentsbredd som viktigaste konkurrensmedel gentemot bokklubbar och andra försäljningskanaler för böcker, har abonnemangets nuvarande utformning en kulturpolitisk profil som inte i sin helhet kan motiveras på rent kommersiella grunder. Det är emellertid svårt att dra några entydiga gränser mellan vad som är kommersiellt intressant och vad som är "enbart" kulturpolitiskt motiverat. Kategorier av kvalitetslitteratur som har små utsikter att bli sålda under exponeringstiden i butiken kan ändå ha bidragit till att ge fackbokhandeln en profil av välsorterad mötesplats med aktuell litteratur och därmed inbjuda till ytterligare kundbesök i just den bokhandeln. Samtidigt sätter en låg lageromsättningshastighet och höga returer gränser för vad som är ekonomiskt försvarbart för det enskilda företaget.

Det statliga distributionsstödet kan sägas erkänna branschens kulturpolitiska åtagande samtidigt som det stimulerar branschen till att upprätthålla ett starkt inslag av kvalitetslitteratur i abonnemangsutskicken. Stödets anknytning till det statliga utgivningsstödet medför också att statens betydande insatser för en bred och kvalitativ utgivning av litteratur ges en uppföljning och förstärkning i distributionsledet. Även om distributionsstödet av praktiska skäl betalas till bokförlagen och förbilligar fackbokhandelns bokinköp, syftar stödet i första hand till att allmänheten skall ha tillgång till ett brett urval av ny kvalitetslitteratur i samtliga fackbokhandlar i landet. Staten har ett naturligt intresse av att de böcker som har getts ut med statligt stöd också når sina läsare i olika delar av landet.

Bokutredningen har pekat på vissa svagheter inom det nuvarande abonnemangssystemet, i första hand att en förhållandevis hög andel böcker efter kort tid i bokhandeln går i retur till förlagen. En bok som sänds i retur

innebär att den har belastat verksamheten med kostnader för produktion, marknadsföring, distribution och hantering utan att ha lett till en försäljningsintäkt. I fortsättningen är boken endast tillgänglig för beställningsköp bortsett från ett eventuellt senare realisationstillfälle.

Utredningens önskemål om ett ökat branschåtagande för att åstadkomma en längre lagerhållningstid för abonnemangsböcker har under remissbehandlingen fått ett positivt bemötande. Båda parter, SBF och Bopako, har markerat sin vilja att bidra till att de böcker som åtnjuter stöd från samhällets sida i ännu högre grad än tidigare får möjlighet att hävda sig i bokhandeln. Båda organisationerna har också meddelat att förhandlingar mellan parterna inletts i detta syfte.

Utbildningsdepartementet har under den gångna hösten och vintern haft underhandskontakter med båda parter för diskussioner om statliga ambitioner och stödmöjligheter.

Förhandlingarna är nu avslutade. Parterna har den 21 februari 1985 träffat överenskommelse rörande fackbokhandel i Sverige, ett nytt fackbokhandelsavtal.

Avtalet innebär att abonnemangsrabatten för de titlar som erhåller utgivningsstöd höjs från nuvarande 33 % till 50 % av förlagsnettopriset. Abonnemangsexemplar av dessa titlar får returneras tidigast andra året efter utgivningsåret.

En förutsättning för avtalets genomförande i denna del är emellertid att staten bidrar till den högre abonnemangsrabatten genom ett förhöjt distributionsstöd. SBF och Bopako har därför i en gemensam skrivelse anhållit om en sådan höjning.

I nämnda kontakter med branschen har framkommit att staten förutsätts bidra med en ersättning motsvarande minst 30 procentandelar av förlagens rabatt om 50 % av förlagsnettopriset på de abonnemangsböcker som erhållit statligt utgivningsstöd. Detta kräver riksdagens godkännande.

Avtalet innebär vidare att fackbokhandeln åtar sig att i abonnemangen från förlag som är anslutna till avtalet ta emot alla titlar som klassificeras som svensk eller utländsk skönlitteratur för barn eller vuxna. Härutöver skall fackbokhandeln ta emot minst 50 % av resp. förlags övriga utgivning.

För egen del finner jag det glädjande att bokbranschens parter nu har kommit överens om en förstärkning av fackbokhandelsavtalet i enlighet med bokutredningens intentioner. Förbättringarna ligger i första hand på de titlar som berörs av det statliga utgivningsstödet. I fortsättningen kommer samtliga dessa titlar att ingå i abonnemangsutskicken och åtnjuta en förlängd lagerhållningstid. Abonnemangsexemplar av titlar vilka erhållit utgivningsstöd får ej av fackbokhandeln returneras förrän tidigast ett år efter det ordinarie returtillfället, vilket normalt är månadsskiftet mars/april närmast efter det att boken getts ut. Jämfört med nuläget ökar således denna litteraturs aktiva försäljningstid i bokhandeln med ett år.

Enligt avtalet motsvaras detta ökade åtagande från bokhandelns sida av

en kraftigt höjd förlagsrabatt på litteraturstödda titlar. Detta kan dock ske endast under förutsättning att staten medverkar i finansieringen genom en ökad procentuell ersättning av förlagsrabatten för de titlar som erhållit statligt utgivningsstöd.

Jag anser det i och för sig vara rimligt att bokbranschen åtar sig ett ansvar för spridning av kvalitetslitteratur utöver vad som kan motiveras av strikt kommersiella skäl. Ett sådant kulturpolitiskt krav kan ställas som motprestation för de ekonomiska insatser staten redan gör framför allt för att stödja en bred bokutgivning.

Med hänsyn till det angelägna syftet att öka bokhandelns lagerhållningstid för en stor del av kvalitetslitteraturen samt åtagandena i övrigt i branschens nya överenskommelse anser jag det befogat med en ökad statlig insats enligt vad jag nämnt i det föregående, nämligen att staten ersätter 30 procentandelar av abonnemangsrabatten på 50% av förlagsnettopriset till fackbokhandeln vad avser sådana titlar som erhållit statligt utgivningsstöd.

Det nya fackbokhandelsavtalets bestämmelse att samtliga titlar med statligt utgivningsstöd skall ingå i abonnemanget och bli berättigade till distributionsstöd – om det utgivande förlaget är anslutet till avtalet – medför att fler titlar än hittills kommer att uppbära statligt stöd. Jag återkommer till konsekvenserna härav under avsnitt 6 Anslagsberäkningar för budgetåret 1985/86.

Branschens överenskommelse innebär att det nya fackbokhandelsavtalet träder i kraft den 1 juli 1985. Avtalet tillämpas då under förutsättning att regering och riksdag beslutar om ett ökat statligt distributionsstöd i enlighet med branschens förslag. Förhöjd rabattersättning bör således enligt mitt förslag betalas ut för första gången för titlar som kommer att ha erhållit utgivningsstöd under budgetåret 1985/86.

4.3.2 Sortimentsstöd till servicebokhandlar

Mitt förslag: Även bokhandlar utanför fackbokhandelsgruppen, i första hand servicebokhandlar, bör kunna få statligt stöd för inköp av ett brett urval av aktuell allmänlitteratur, ett s.k. sortimentsstöd. Stödet bör konstrueras som ett graderat årligt schablonbidrag vid inköp av minst det nyhetssortiment vars omfattning bestäms utifrån värdet av resp. bokhandels årsinköp av allmänlitteratur. Stödet bör handhas av Bokbranschens finansieringsinstitut AB (BFI).

Bokutredningens förslag: Överensstämmer i huvudsak med mitt förslag. Utredningens förslag skiljer sig från mitt i två avseenden. Utredningen föreslår att stödet till den mindre bokhandeln utgår selektivt, dvs. efter prövning genom BFI, till företrädesvis bokhandlar på mindre och medelstora orter och med hänsyn tagen till kundunderlag och konkurrensaspekter. Utredningen föreslår vidare att det till stödet knyts en konsultinsats för

den aktuella gruppen av mindre bokhandlar. Utredningen räknar med att ca 80 bokhandlar skall kunna omfattas av stödordningen och erhålla en fast rabatt på ett visst antal titlar per år.

Remissinstanserna: Förslaget om ett särskilt stöd till den mindre bokhandeln stöds av många instanser. Utformningen som sortimentsstöd tillstyrks av branschorganisationerna med undantag av Svenska bokförläggareföreningen som föredrar ett direkt driftsstöd. Kulturrådet vill ställa större kvalitetskrav på i stödet ingående titlar. Ett par instanser avstyrker ett sortimentsstöd med hänvisning till risken för oönskade effekter på exempelvis fackbokhandeln.

Bakgrund till mitt förslag: En analys av bokhandelsstrukturen visar att fackbokhandeln är starkt koncentrerad till större orter. Många orter saknar helt bokhandel och av de ca 170 bokhandlarna utanför fackbokhandelsgruppen är många ensamma på sin ort.

Den mindre bokhandeln har en ekonomiskt utsatt situation, främst på grund av för låg omsättning och bristande kundunderlag. Enligt Bokhandelsenkäten 1983 är små bokhandlar i regel mindre lönsamma än stora. Lönsamheten är särskilt svag i företag med en bokomsättning under 1 milj. kr., i praktiken den övre gränsen för servicebokhandlars bokförsäljning. Endast 20 % av dessa är företagsekonomiskt bärkraftiga om de belastas med ett marknadsmässigt löneuttag för ägaren.

Sveriges servicebokhandlareförbund och bokhandelns övriga branschorgan har vid ett flertal tillfällen anhållit om ett statligt stöd till servicebokhandlar liknande det som för fackbokhandeln utgörs av det statliga distributionsstödet. Närmare bestämt har två stödformer angetts som lämpliga för den mindre bokhandeln. Ett löpande stöd skulle utformas så att bokhandeln fick ett för företaget anpassat abonnemang utan kostnad eller med en betydande rabatt. Därigenom skulle bokhandelns fortlevnadschanser ökas och abonnemangstitlarna få en bättre spridning. Den andra stödformen skulle vara temporär. En nedläggningshotad bokhandel skulle kunna få rådgivning och ett ekonomiskt engångsstöd. Det befintliga statliga kreditstödet är nämligen endast tillgängligt för vissa angivna investeringsändamål.

Bokutredningen har i sitt förslag tagit fasta på tanken om ett löpande behovsprövat driftsstöd kopplat till ett enhetligt abonnemang för hela gruppen service- och specialbokhandlar. Utredningen föreslår att det statliga stödet riktas till flertalet servicebokhandlar och ett mindre antal specialbokhandlar och att stödet betalas ut som en fast rabatt för abonnemangsböckerna. En behovsprövning skulle grundas på ortens storlek samt en bedömning av kundunderlag och konkurrensförhållanden.

Skälen för mitt förslag: För allmänhetens tillgång till aktuell kvalitetslitteratur är förekomsten av en bokhandel på orten av stor betydelse. Fackbok-

handlar finns emellertid bara i drygt hälften av landets kommuner, företrädesvis i de större orterna. Även alternativa försäljningskanaler såsom varuhus, bokklubbar och annan direktförsäljning från förlagen har sina tyngdpunkter i tätortsområdena. I stora delar av landet är således den mindre bokhandeln det enda stället där bokköparen kan möta marknadens utbud av kvalitetslitteratur i ett bredare urval. Även om bokhandeln utanför fackbokhandelsgruppen endast svarar för ett par procent av den totala bokförsäljningen är ett vittförgrenat bokhandelsnät av avgörande betydelse för litteraturförsörjningen i olika delar av landet. Som framgår av bokutredningens analys är den ekonomiska situationen för många av de mindre bokhandlarna bekymmersam. Den låga försäljningsvolymen på böcker medger inte en tillräckligt bred och prismässigt attraktiv marknadsföring av kvalitetslitteratur för att kunna möta konkurrensen från ofta väl spridda försäljningsställen för massmarknadslitteratur. Kontinuerligt bristande lönsamhet vad gäller bokförsäljningen kan heller inte i längden bäras upp av andra varugrupper och blir därmed ett hot mot företagets existens.

Det är enligt min mening av stort kulturpolitiskt värde om även de mindre bokhandlarna kan erbjuda ett förhållandevis brett urval av god och aktuell litteratur. Därigenom blir denna litteratur bättre spridd till eller över huvud taget synlig för stora delar av befolkningen. Ett bredare bokutbud kan också bidra till en ökad konkurrenskraft för bokhandeln. Jag finner det därför motiverat med ett *statligt stöd* särskilt riktat till de bokhandlar som inte har rimliga förutsättningar att biträda fackbokhandelsavtalet. I likhet med bokutredningen förordar jag en stödform som direkt anknyter till sortimentsbredden i bokhandeln. Det bör med ett statligt stöd sålunda bli billigare att hålla ett visst urval ur den aktuella utgivningen.

Bokutredningens förslag innebär att en statlig rabatt skulle ges på inköpspriset av ett fast antal titlar, förslagsvis ca 800. Det kan enligt min mening vara svårt att ange ett visst antal titlar som lämpligt för alla bokhandlar i fråga. Även inom gruppen servicebokhandlar finns företag med mycket olika förutsättningar vad gäller omsättning, kundunderlag, kostnadsbild och därmed lönsamhet. För en del av de minsta bokhandlarna skulle ett så stort sortiment snarare leda till en ytterligare försämrad lönsamhet trots det statliga stödet. Bokutredningens grundtanke med stödet är att tillförsäkra servicebokhandeln ett löpande driftsstöd för att förbättra lönsamheten och därmed förutsättningen för en god sortimentsbredd. Jag finner ett stöd till den sortimentsbredd som är anpassad till företagets möjlighet att sälja böckerna bäst ägnat att förverkliga utredningens målsättning.

Som ett lämpligt mått på bokhandelns marknadsmässiga styrka bör inköpsvärdet av den allmänlitteratur som köptes året före stödåret kunna användas för en indelning i olika storleksgrupper. De riktvärden som fastställs kan från tid till annan behöva anpassas till prisutvecklingen. Jag

räknar med att sammanlagt ca 125 bokhandlar skall kunna omfattas av stödet och få bidrag för ett nyhetssortiment om 400–800 titlar.

Bokutredningen föreslår att *urvalet av titlar* till stödsortiment överlåts åt branschen att besluta om i anslutning till det urvalsförfarande som redan nu tillämpas för servicebokhandelns abonnemang av den s. k. nyhetsservicen inom grossistföretaget Seelig & Co. Utredningen föreslår dock att det till den beslutande gruppen av bokhandlare knyts en person med särskild kunskap om den kvalificerade bokutgivningen och det statliga litteraturstödet. Grundkravet vid urvalet av böcker bör enligt utredningen vara att listan innehåller god och samtidigt efterfrågad litteratur. Statens kulturråd anser att det bör ställas större kulturpolitiska krav på ett statligt subventionerat sortiment till servicebokhandeln. Rådet föreslår, inom en jämfört med bokutredningens förslag väsentligt minskad medelsram för stödet, en statlig rabatt till högst 700 titlar, varav högst 200 titlar efter fritt val och i övrigt titlar som erhållit statligt utgivningsstöd. Därmed skulle stödet närma sig den kulturpolitiska profil som utmärker fackbokhandelns distributionsstöd där staten subventionerar förlagsrabatten enbart för litteraturstödda titlar.

I fråga om bokurvalet för sortimentsstödet ansluter jag mig i huvudsak till bokutredningens förslag. Det bör sålunda vara en uppgift för branschens organ att välja de titlar som skall ingå i servicebokhandelns nyhetsabonnemang. Redan nu är abonnemanget uppbyggt av olika moduler med titlar grupperade efter bedömd efterfrågan och med möjlighet för bokhandeln att välja olika alternativ vad gäller antalet exemplar per titel. Enligt vad jag har inhämtat föreligger inga hinder att ytterligare anpassa abonnemangssystemet till den av mig föreslagna stödformen med olika alternativ för sortimentsbredden.

Vad gäller innehållet i urvalet kan jag inte ansluta mig till kulturrådets förslag om en obligatorisk kvot med litteraturstödda titlar för att erhålla fullt sortimentsstöd. För det första föreligger praktiska svårigheter att vid tidpunkten för urvalet till nyhetsservicen bedöma vilka titlar som senare kan komma att erhålla utgivningsstöd. För det andra skiljer sig distributionsstödet i väsentliga avseenden från det nu föreslagna stödet till servicebokhandeln. Distributionsstödet syftar till att främja spridningen av kvalitetslitteratur inom ramen för ett mycket bredare abonnemangsåtagande inom fackbokhandeln. Med denna målsättning är det rimligt att staten begränsar sin insats till en subventionering av den litteraturstödda utgivningen. För servicebokhandeln är det primära behovet att hålla ett sortiment av tillräckligt efterfrågad kvalitetslitteratur för att lönsamhet över huvud taget skall kunna säkras. Eftersom utgivningsstödet beviljas helt oberoende av en titels marknadsförutsättningar är det inte lämpligt att erhållet utgivningsstöd utgör ett villkor för en titel att ingå i sortimentsstödet. I praktiken kommer ett stort antal titlar med utgivningsstöd att ingå i serviceabonnemanget utan att särskilda föreskrifter utfärdas. Det är vä-

sentligt att staten får möjlighet att följa huruvida de kulturpolitiska ambitionerna med stödet förverkligas. Jag återkommer i det följande till frågan om hur stödets ändamålsenlighet, bl. a. med avseende på kvalitetsaspekten, fortlöpande bör prövas.

En del remissinstanser, bl. a. statens pris- och kartellnämnd och Svenska bokförläggareföreningen, är tveksamma till ett sortimentsstöd med hänsyn till *stödets effekter*, nämligen bl. a. risken för att mindre fackbokhandelsföretag kan finna stödformen mer attraktiv än ett abonnemang enligt fackbokhandelsavtalet. Jag finner denna invändning väl värd att beakta. En sådan risk kan emellertid avsevärt minskas med den utformning av stödet som jag i det föregående har förordat, nämligen att statligt stöd utgår enbart till en sådan sortimentsbredd som är anpassad till resp. företags bärkraft. Antalet titlar som kan ingå i ett stödsortiment bör följaktligen i genomsnitt bli lägre än vad bokutredningen har nämnt som exempel, nämligen 800 titlar. Enligt min mening bör antalet titlar i stödsortimentet bara för de större servicebokhandlarna uppgå till en sådan storleksordning. Risken för en överströmning från fackbokhandlar torde också vara överdriven med tanke på de förhållandevis blygsamma stödbelopp som det är fråga om i sortimentsstödet. Jag återkommer senare till denna fråga.

Samtidigt bör påpekas att det finns servicebokhandlar som redan nu har en omsättning i fråga om böcker som överstiger vad de svagaste fackbokhandlarna kan uppvisa. Det finns ett 90-tal fackbokhandlar som under budgetåret 1983/84 köpte böcker för mindre än 0,5 milj. kr. En överströmning åt det ena eller andra hållet kan med en sådan överlappning inte helt uteslutas. En realistisk bedömning av en och annan fackbokhandel kan mycket väl leda till slutsatsen att en övergång till servicebokhandel är den enda vägen till en långsiktig fortlevnad av företaget. Det bör alltid vara en fråga för det enskilda företaget att välja sin profil utifrån sina egna förutsättningar.

Vad gäller *konstruktionen av de statliga bidragen* förordar jag schablonbidrag till varje bokhandel som omfattas av stödet. Bidraget bör som jag i det föregående föreslagit graderas efter olika sortimentsklasser. Av praktiska skäl bör utbetalningen av statsbidraget kunna samordnas med debiteringsrutinerna för nyhetsabonnemanget hos Seelig & Co. Mitt förord för ett schabloniserat bidragssystem innebär att jag inte ansluter mig till bokutredningens tanke om en fast rabatt på förlagsnettopriset för den enskilda titeln i abonnemanget. Med den föreslagna stödformen med fasta sortimentsklasser är storleken på stödsortimentet för den enskilda bokhandeln inför stödbeslutet given. Det finns således i sortimentsstödet inget behov av en särbehandling av den enskilda stödtiteln.

Ett stöd med en fast procentuell rabatt skulle dessutom kräva en anslagskonstruktion som möjliggör en automatisk anpassning av anslagsbeloppet till förändringar i dels stödets omfattning, dels förlagsnettopriserna. Jag är emellertid inte beredd att tillstyrka en anslagsmodell med en sådan

inbyggd automatik. Bidragsbeloppen bör beräknas så att de i stort motsvarar abonnemangsrabatten för fackbokhandeln. Som medelsram för stödet föreslår jag ett belopp av 1 milj. kr. per år. Jag återkommer härtill under avsnitt 6 Anslagsberäkningar för budgetåret 1985/86.

Jag ansluter mig till bokutredningens förslag att sortimentsstödet bör handläggas av *BFI* som hittills har svarat för administrationen av försöksverksamheten med det statliga kreditstödet till bokhandeln. Den av mig föreslagna generella stödformen för sortimentsstödet medför inte någon urvalsprocedur i fråga om vilka bokhandlar som skall ingå i stödet. Företagets inköpssumma för den årliga utgivningen av allmänlitteratur är det enda kriteriet för att bli berättigad till stödet. Däremot bör en avvägning ske i fråga om såväl en lämplig indelning av servicebokhandlarna i olika inköpsklasser som vilken sortimentsbredd som minst skall krävas för varje inköpsklass och som skall bli vägledande för beräkning av bidragsbeloppen. För dessa bedömningar krävs enligt min mening en ingående branschkännedom samt en god insyn i de företagsekonomiska villkoren för de olika typerna av servicebokhandel. Jag anser att BFI redan har goda förutsättningar för att göra de slags bedömningar som här är fråga om. Med tanke på det förhållandevis stora antal företag som kommer att omfattas av stödet finner jag det emellertid nödvändigt att BFI:s kansliresurser förstärks för denna uppgift. Jag återkommer i ett senare avsnitt till frågan om BFI:s roll i det statliga utvecklingsprogrammet för bokhandeln som helhet. Jag kommer i det sammanhanget att behandla BFI:s myndighetsuppgifter, statens inflytande i bolaget samt vissa organisatoriska och praktiska frågor i samband med ett vidgat ansvarsområde.

Det bör ankomma på regeringen att utfärda de föreskrifter och träffa det avtal med BFI som erfordras för det föreslagna stödet.

4.3.3 Kreditstöd till bokhandel

Mitt förslag: Försöksverksamheten med kreditstöd till bokhandeln bör permanentas med i huvudsak oförändade villkor. Lånemöjligheten bör dock utvidgas till att avse också övertagande av hyresrätt till affärslokal. Statliga kreditgarantier till bokhandel bör kunna avvecklas som stödform.

Bokutredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag vad gäller såväl permanentning som utvidgning av låneverksamheten. Utredningen föreslår därutöver en komplettering av kreditstödet med särskilda avskrivningslån för investeringar i samband med datorisering i bokhandeln. Kreditgarantierna behandlas inte särskilt i utredningens förslag.

Remissinstanserna: Mot förslaget om permanentning av kreditstödet reses inte några invändningar från någon instans. En utvidgning till att gälla även

övertagande av hyreskontrakt avvisas endast av konsumentverket. Några instanser betonar vikten av ett stöd till nyetablering av bokhandlar i nya företagsformer.

Förslaget om ett statligt stöd till datorisering i bokhandeln har mött blandade reaktioner. Branschens instanser tillstyrker i regel, men har vissa förbehåll, medan framför allt de statliga instanserna avstyrker förslaget.

Bakgrund till mitt förslag: Försöksverksamheten med kreditstöd till bokhandeln tillkom år 1977 i syfte att lösa den krissituation som framför allt fackbokhandlar på mindre och medelstora orter befann sig i. Om särskilda skäl förelåg kunde stödet redan från början ges även till nyetablering av fackbokhandel samt under vissa villkor till fortsatt drift av annan bokhandel.

Stödet regleras i förordningen (1977: 395) om försöksverksamhet med statligt kreditstöd till bokhandel. Stödet kan ges som investeringslån, avskrivningslån eller kreditgaranti för ny-, till- eller ombyggnad av affärslokal, för inredning eller lagerinvestering.

Stödet utvärderades av 1980 års bokbranschutredning (U 1980: 07) som i betänkandet (Ds U 1980: 11) Samverkan i bokbranschen redovisade i allt väsentligt avsedda effekter av stödet med reservationen att en försöksperiod av tre år inte medgav en bedömning av stödets långsiktiga verkningar. Genom riksdagens beslut (KrU 1980/81: 29, rskr 299) i anledning av 1981 års budgetproposition (bil. 12) förlängdes försöksverksamheten samt utvidgades stödmöjligheten under vissa villkor till nyetablering av antikvariat, annan bokhandel än fackbokhandel, till fackbokhandel i storstadsförorter samt till bokkaféer, allt enligt 1980 års bokbranschutrednings förslag.

1982 års bokutredning anser efter en ny utvärdering att stödet i väsentlig grad har bidragit till att motverka nedläggning av bokhandlar. Av de drygt 60 lån som beviljats mellan åren 1977 och 1982 har flera gällt akut nedläggningshotade företag eller överlåtelser vid generationsskifte som inte hade varit möjliga utan kreditstödet. Utredningen föreslår därför en permanentning av stödet med i stort sett samma regler som hittills. Utredningen föreslår dock att statliga lån också skall kunna beviljas för övertagande av hyresrätt till en butikslokal.

Bokutredningen föreslår att kreditstödet kompletteras med särskilda investeringsbidrag i form av avskrivningslån för bokhandelns datorisering. Utredningen redovisar den pågående utvecklingen av ADB-baserade funktioner i bokhandeln vad avser kataloginformation, lagerstyrning och orderhantering. Det föreslagna stödet skulle ges till flertalet mindre och medelstora företag ur fack- och servicebokhandlargruppen efter en prövning genom BFI av resp. företags behov av stöd och förutsättningar för en datorisering. Med stödet skulle finansieras anskaffning av dels en terminal för katalogfunktionen hos ca 250 bokhandlar, dels en mer avancerad datorutrustning för lagerstyrning och orderhantering hos ca 200 av dessa bokhandlar.

Utredningen föreslår för datorstödet ett statsbidrag av 1,5 milj. kr. per år under fyra år. För kreditstödet totalt föreslås ett belopp av 3,5 milj. kr. per år.

Skälen för mitt förslag: Det statliga kreditstödet har visat sig vara en effektiv hjälp för en mindre bokhandel, fackbokhandel eller servicebokhandel, i försök att bryta en negativ utveckling genom olika investeringar, byte av affärslokal, modernisering av butik eller lageruppbyggnad. I många fall har sådana investeringar lett till en förbättrad omsättning av böcker och även lagt grunden för en långsiktig lönsamhet på åtminstone acceptabel nivå.

En särskild betydelse har kreditstödet haft för ägarbyten i bokhandelsföretag som i småföretag av denna typ förhållandevis ofta är förknippade med generationsskifte. Den nya ägaren har kunnat få statliga lån för övertagande av lager, butiksinredning o. l. och har därmed kunnat klara förvärvet med en rimlig insats av eget kapital utan att belasta rörelsens drift med alltför höga räntekostnader under startåren. För äldre innehavare har ibland kreditstödet varit den enda möjligheten att finna en intresserad köpare.

Det statliga kreditstödet har fungerat under snart åtta år och bedrivs fortfarande som försöksverksamhet. Enligt min mening är erfarenheterna av stödet så goda att det nu finns skäl att avsluta försöksverksamheten och etablera stödet som en permanent stödåtgärd för bokhandlar av småföretagstyp på framför allt mindre och medelstora orter. Även i fortsättningen bör stödet noga följas vad gäller behov och effekter. Det bör likaså från tid till annan prövas om utformningen av villkor och föreskrifter för stödet alltjämt är ändamålsenliga.

I anslutning till det statliga kreditstödet bedriver BFI egen utlåning. Under tiden för försöksverksamheten med det statliga stödet har BFI beviljat egna krediter på ca 3,5 milj. kr., varav ca 0,5 milj. kr. under budgetåret 1983/84. Av det totala lånebeloppet kvarstod knappt 2 milj. kr. som utestående fordringar vid det senaste budgetårsskiftet. Jag anser det vara väsentligt att denna lånemöjlighet finns vid sidan av det statliga kreditstödet. Genom en jämfört med de statliga reglerna friare bedömning av ändamål och villkor för lånen kan BFI komplettera det statliga stödet i sådana enskilda fall där ett statligt lån inte utan vidare skulle kunna motiveras. Jag utgår från att BFI:s låneverksamhet även fortsättningsvis bedrivs i ungefär samma omfattning som hittills.

Enligt bokutredningen bör behovet av kreditstöd för nyetablering av en bokhandel särskilt uppmärksammas. Bland remissinstanserna förordar några en mer offensiv satsning i syfte att åstadkomma nyetableringar av bokhandlar, eventuellt genom stiftelser där olika lokala intressenter skulle kunna ingå. Enligt min mening finns det skäl för en utveckling av statliga stödinsatser mot etableringar av bokförsäljningsställen som är integrerade

i annan kommersiell eller ideell verksamhet. En sådan användning av kreditstödet är redan nu möjlig och har förekommit i några fall. Jag är emellertid inte beredd att föreslå särskilda medel för en mer systematisk kampanjverksamhet med syfte att skapa nya bokhandlar. Ett sådant initiativ bör enligt min mening i första hand komma från de lokala intressenter som är villiga att bedriva verksamheten.

Bokutredningen föreslår att det statliga stödet utvidgas på en punkt, nämligen vad gäller möjligheten att få ett statligt lån för övertagande av hyresrätten till en butikslokal. Som bakgrund anför bokutredningen att det på orter där det råder brist på affärslokaler i attraktiva lägen är vanligt att innehavare av hyresrätt till affärslokal kräver en ekonomisk ersättning för att överlåta hyresrätten. Ofta är all handel på orten koncentrerad till en viss del av centrum. Kan bokhandeln inte etablera sig inom detta område leder det ofta till en försäljningsmässig stagnation, i sämsta fall till en försäljningsminskning. För bokhandeln kan det vara alltför betungande att på den vanliga kreditmarknaden låna upp medel för att köpa hyresrätten till en affärslokal med attraktivt läge.

Bland remissinstanserna har endast konsumentverket invändningar mot en sådan utvidgning av stödet. Verket, som har egen erfarenhet av det statliga stödet till kommersiell service inom glesbygdsstödet, ser en viss risk för att ett för ändamålet tillgängligt statligt stöd i sig kan medföra prisökningar för hyreskontrakt. Dessutom kan ett sådant stöd till bokhandeln leda till en snedvridning av konkurrensen mellan detaljhandelsföretag i olika branscher. Konsumentverket avstyrker därför den föreslagna ändringen i stödet.

För egen del anser jag konsumentverkets invändning rent principiellt berättigad. I det här aktuella fallet torde emellertid prisnivån inte nämnvärt påverkas av förekomsten av ett statligt lånestöd. Många av de detaljister som normalt konkurrerar om butikslokalerna i mindre och medelstora orters affärscentra representerar starka butikskedjor i branscher som per butik omsätter det mångdubbla av vad en bokhandel kan räkna med. Kedjetillhörigheten gör dessutom att marknadsmässiga lånemöjligheter lättare kan utnyttjas. Därtill kommer att en bokhandel har ett särskilt behov av att ha ett attraktivt affärsläge av den anledningen att boken inte säljer sig själv på samma sätt som t. ex. livsmedel och andra dagligvaror. Jag anser det därför och mot bakgrund av det behov som påvisats i detta fall motiverat att statligt kreditstöd kan beviljas även för övertagande av hyresrätt till butikslokal. Jag vill dock understryka att kraven på en omsorgsfull prövning av omständigheterna i varje enskilt ärende är särskilt stora i ärenden av detta slag.

Bokutredningen föreslår också att stödet kompletteras med avskrivningslån till flertalet mindre och medelstora bokhandlar för investeringar i datorutrusning för kataloginformation, lagerstyrning och orderhantering. Utredningen redovisar det nyss utvecklade reorder- och informationssy-

stem (BORIS) som drivs av Seelig & Co som särskilt lämpat för bokhandelns behov. Det statliga stödet skulle avse anskaffning av utrustning för samtliga eller vissa av de nämnda funktionerna till en kostnad av mellan 10 000 och 25 000 kr. per butik.

För egen del anser jag det naturligt att bokhandelns behov av bokinformation, lagerkontroll och orderöverföring tillgodoses med databaserade system där branschgemensamma resurser kan utnyttjas på ett effektivt sätt. Det är också en fördel att ett sådant system samordnas med bokbranschens system för den fysiska distributionen av det stora flertalet böcker till bokhandeln. Jag är emellertid i likhet med en betydande remissopinion inte beredd att tillstyrka ett statligt stöd till denna typ av investering. Ett närmast heltäckande program för branschens datorutrustning på butiksnivå bör enligt min mening inte genom ett statligt stöd låsas till en enda leverantör och en bestämd typ av utrustning. Den snabba utvecklingen på området mikrodatorer kan efter förhållandevis kort tid ställa krav på andra utrustningar och helt andra programlösningar. Därigenom skulle staten direkt kunna dras in i branschens tekniska och organisatoriska systemutvecklingsarbete och på ett icke önskvärt sätt styra kommande lösningar på dessa områden.

Enligt förslaget skulle en statlig instans besluta om vilka bokhandlar som skall komma i fråga för datoriseringsstöd. Därvid skulle prövas dels om bokhandeln själv skulle kunna bära kostnaden för investeringen, dels om bokhandeln över huvud taget har ett behov av sådan utrustning. Jag anser att staten med en sådan ordning skulle ta på sig ett ansvar för de olika företagens profil, vilket enligt min mening bör förbli en fråga för den enskilde bokhandeln. Urvalsproceduren skulle också medföra konkurrensrättsliga svårigheter när flera bokhandlar finns på samma ort eller inom samma kundområde.

Jag finner dessutom de investeringsbelopp som krävs för den enskilda bokhandeln vara av en sådan storlek att kostnaden utan större svårighet bör kunna bäras av det enskilda företaget. Detta i synnerhet som de av mig i övrigt här föreslagna åtgärderna bör kunna leda till såväl kostnadsminskningar som en viss efterfrågestimulans för flertalet av de bokhandlar det här är fråga om.

Kreditstöd till bokhandeln bör enligt min mening även fortsättningsvis utgå som investeringslån och avskrivningslån efter i stort sett samma regler som hittills. Under försöksverksamheten har därutöver funnits möjligheter att erhålla statliga kreditgarantier för lån på den allmänna kreditmarknaden. Sådana garantier har under hela försökstiden inte beviljats i fler än två fall och då för förhållandevis blygsamma lånebelopp. Enligt vad jag har erfarit har nyligen det sista utestående lånebeloppet amorterats och garantin därmed upphört. Med hänsyn till att kreditstödets övriga låneformer nu föreslås permanentas förordar jag att statliga kreditgarantier till bokhandel avvecklas som stödform i och med försöksverksamhetens ut-

gång. Enligt vad jag har inhämtat har BFI inga erinringar mot detta förslag. BFI har också meddelat att institutet inte avser bevilja ytterligare garantier under återstoden av innevarande budgetår.

Det statliga kreditstödet till bokhandeln bör enligt min mening även fortsättningsvis handhas av BFI. Jag återkommer till organisatoriska m. fl. hithörande frågor även vad gäller kreditstödet i avsnitt 4.3.6. I fråga om medelsutrymmet för stödet återkommer jag under Anslagsberäkningar för budgetåret 1985/86.

4.3.4 Stöd till bokinformation

Mitt förslag: Statsbidrag bör under vissa villkor kunna användas för att tillfälligt förstärka bokbranschens gemensamma information om och marknadsföring av ett brett urval av förlagens samlade utgivning av god allmänlitteratur. I det syftet föreslår jag att staten under en viss tid medverkar vid finansieringen av en bred spridning av årliga bokkataloger riktade till barn och ungdom.

Remissinstanserna: Flera remissinstanser har uppmärksammat att bokbranschen sänkt ambitionen att ge ut för allmänheten lättillgängliga bokkataloger. Bl. a. Svenska bokförläggareföreningen och Bok-, pappers- och kontorsvaruförbundet redovisar branschens skäl till en ändrad katalogutgivning och föreslår att statsbidrag ges för produktion och/eller distribution av en årlig bokkatalog. Statens kulturråd anser att ansvaret för en katalog ligger i första hand hos branschen, men att statsbidrag kan övervägas om katalogen får en läsfrämjande inriktning. Studieförbundet Vuxenskolan föreslår att kulturrådet ges i uppdrag att framställa och massprida en årlig katalog.

Bakgrund till mitt förslag: För allmänhetens information om det årliga utbudet av allmänlitteratur har förlagen tidigare gemensamt tillhandahållit kataloger för dels vuxenböcker, dels barn- och ungdomsböcker.

Katalogerna har getts ut av Bokbranschens marknadsinstitut AB och i huvudsak finansierats av förlagen via avgifter för införd bokinformation. Katalogerna har sedan ställts till bokhandelns förfogande till ett starkt subventionerat pris per exemplar. De har även distribuerats till skolor och bibliotek.

Inför innevarande års katalogutgivning ansåg förlagen kostnaderna för de hittills producerade katalogtyperna vara alltför höga i förhållande till deras användning i bokhandelns marknadsföring. Enligt förlagen kunde en så hög katalogkostnad inte motiveras på affärsmässiga grunder. Som en bidragande orsak till det minskade intresset för gemensamma kataloger angavs också att de stora bokhandelskedjorna hade börjat producera egna

periodiska urvalskataloger med ett smalare titelsortiment anpassat till resp. kedjas gemensamma bokinköp till sina butiker. Några av de stora förlagen har också funnit det vara mer effektivt att ge ut särskilt informationsmaterial om enbart den egna utgivningen.

Som en följd av det minskade intresset hos förlagen har 1984 års höstkatalog fått formen av ett kataloghäfte omfattande ca 1 700 titlar vuxen- samt barn- och ungdomslitteratur. Katalogen är mer sparsamt illustrerad och innehåller mindre redaktionell text än de tidigare katalogerna. Upplagan uppges vara ca 1 miljon exemplar. En realisationskatalog kommer ut som tidigare år.

Skälen för mitt förslag: I likhet med kulturrådet anser jag att utgivningen av bokkataloger bör vara ett naturligt led i branschens marknadsföring av utgivna böcker. Ansvaret för finansiering, produktion och distribution av katalogpublikationer bör därför ligga hos branschen själv. Som en följd av att skilda särintressen hos främst vissa stora förlag och bokhandelskedjor blivit starkare har förutsättningarna för en gemensam marknadsföring av den samlade utgivningen försvagats. De kvarvarande katalogpublikationerna ger i första hand en viss basinformation för redan medvetna bokläsare och bokköpare. De lämpar sig däremot mindre för att intressera tillfälliga kunder eller vinna nya läsare av kvalitetslitteratur.

En sådan utveckling är särskilt otillfredsställande med tanke på det starkare intresse för litteratur och läsning som håller på att växa fram i skola och kulturliv. Jag har själv i föregående och innevarande års budgetpropositioner föreslagit en rad åtgärder som syftar till samma mål, nämligen att stärka svenskämnets och litteraturens ställning i skolan. Det är mot denna bakgrund särskilt önskvärt att bokbranschen inte ställer sig vid sidan av dessa strävanden utan möter intresset för litteratur och läsning och utnyttjar det för att uppfostra en ny generation bokläsare.

Jag anser att ett sådant ansvarstagande från bokbranschens sida bör komma till uttryck i bl.a. en samverkan med syfte att presentera den samlade bokutgivningen för allmänheten i en form som inbjuder till läsning och ökat litteraturintresse. Statens strävan att kraftfullt främja spridningen av den goda boken sammanfaller enligt min mening med den långsiktiga fördel som detta måste innebära för branschens samtliga parter.

De speciella svårigheter som f.n. föreligger inom branschen motiverar enligt min mening att staten med ett särskilt stöd bidrar till att en bättre katalogpublikation åter kan komma till stånd. Jag förutsätter då att branschen som tidigare ger ut och sprider i sina reguljära försäljningskanaler lättillgängliga kataloger, skilda för barn- och ungdomsböcker å ena och vuxenböcker å andra sidan.

Det statliga stödet bör vara tidsbegränsat och särskilt inriktat på att stimulera till kulturpolitiskt angelägna effekter. Efter en kortare period med särskilt stöd bör finansieringen åter helt kunna övertas av branschen.

Jag föreslår sålunda att ett statsbidrag av 1 milj. kr. per år beviljas under högst tre år för stöd till en bred distribution av bokkataloger till barn och ungdom.

Statsbidraget bör i huvudsak användas för att bekosta en ytterligare spridning av katalogerna till exempelvis hushåll med barn, skolor, bibliotek och barn- och ungdomsorganisationer.

Bidragsmedlen bör disponeras av BFI och användas i enlighet med de riktlinjer som jag har förordat. Det bör ankomma på BFI att besluta om den närmare utformningen av katalogen och villkoren för dess distribution. BFI bör vidare följa och för regeringen redovisa hur katalogen används såväl inom branschen som i den läsfrämjande verksamheten i övrigt.

4.3.5 Stöd till utbildning och rådgivning i bokhandeln

Mitt förslag: Statligt stöd bör kunna ges till bokhandeln för utbildning och ekonomisk rådgivning. Mottagare av stödet bör vara den enskilda bokhandeln. Stödet bör vara behovsprövat och i första hand riktas till små och medelstora företag.

Bokutredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag vad gäller ändamål och målgrupp för stödet. Utredningen förutsätter emellertid att stödet som tidigare ges till de organ som tillhandahåller utbildning och konsultation.

Remissinstanserna: Förslaget om statligt stöd till utbildning och rådgivning i bokhandeln avstyrks uttryckligen endast av kulturrådet. Berörda instanser inom bokbranschen välkomnar med eftertryck ett sådant stöd och lämnar olika synpunkter på utformning och mottagargrupper.

Bakgrund till mitt förslag: För utbildningsinsatser och rådgivning inom bokhandeln infördes fr. o. m. budgetåret 1977/78 ett särskilt statligt stöd med till en början ett belopp av 100 000 kr. per år. Under en treårsperiod fr. o. m. budgetåret 1981/82 höjdes stödet till 300 000 kr. En förutsättning för stödet var att branschen och kursdeltagarna tillsammans bidrog till finansieringen med ett minst lika stort belopp.

Kurserna riktade sig dels till företagsledare, dvs. bokhandlare, föreståndare och blivande bokhandlare, dels till annan bokhandelspersonal. Utbildningsprogrammet innehöll huvudsakligen endagskurser förlagda till olika orter. Vanliga kursmoment avsåg exempelvis bokhandelsekonomi, redovisning, butiksplanering, marknadsföring och allmän branschkunskap. Utöver schemalagt kursprogram finansierade det statliga stödet också konsultinsatser från branschorgan till enstaka bokhandlare. Dessa tjänster utnyttjades ofta i samband med att bokhandeln i fråga ansökte om eller beviljades statligt kreditstöd.

Stödet handlades av Bokbranschens finansieringsinstitut AB (BFI) som under de första åren genomförde utbildningen i egen regi. Fr. o. m. år 1980 överfördes utbildnings- och konsultverksamheten till Bok-, pappers- och kontorsvaruförbundet (Bopako) som år 1983 bildade ett helägt dotterföretag, Bokbranschens konsult AB, för bl. a. nämnda utbildnings- och konsultuppgifter.

Det statliga utbildningsstödet till bokhandeln betalades på detta sätt ut för sista gången föregående budgetår. Innevarande budgetår finansieras kurs- och konsultverksamheten helt av branschen.

Högskolan i Borås har genom institutionen bibliotekshögskolan sedan år 1978 genomfört fyra 10-poängskurser för bokhandelsmedhjälpare. Kursernas syfte är att ge fördjupade kunskaper i driften av en bokhandel med tyngdpunkten lagd på företagsekonomiska frågor. Kursen finansieras av högskolan.

Skälen för mitt förslag: I budgetpropositionen 1983 (bil. 10) anförde jag att det statliga utbildningsstödet under en treårsperiod hade höjts för att göra det möjligt att intensifiera utbildningen av i första hand innehavare av mindre och medelstora bokhandlar och att utbildningen efter utgången av budgetåret 1983/84 borde kunna finansieras helt av branschen. Riksdagen (KrU 1982/83: 30, rskr 358) hade inga erinringar häremot.

Bokutredningen gör emellertid den bedömningen att en utbildnings- och konsultverksamhet på en önskvärd nivå fordrar ett ytterligare tillskott av medel också vid ett effektivt utnyttjande av branschens resurser, som t. ex. medel från olika branschfonder. Bokhandelns olika branschorganisationer samt flera andra remissinstanser framhåller betydelsen av ett återupptaget statligt utbildningsstöd för en ökad kompetens hos bokhandlare och bokhandelns personal.

För egen del anser jag att en viss särskilt branschanpassad utbildnings- och konsultverksamhet naturligt hör hemma i de uppgifter som en branschorganisation bör åta sig. I många branscher är det också vanligt att olika leverantörer eller leverantörsorganisationer erbjuder ett, ofta produktorienterat, utbildningsprogram för personal i återförsäljningsledet. Även utanför branschen finns ett rikhaltigt utbud av utbildningsarrangemang som skulle kunna utnyttjas för bokhandelns behov.

Mot denna bakgrund är jag alltjämt tveksam till att statliga medel används för uppbyggnaden och driften av en utbildnings- och konsultverksamhet hos ett branschorgan. Staten bör inte heller dela ansvaret för dylika basfunktioner som nära hör samman med en organisations intresseprofil och interna utvecklingsarbete.

Jag är dock medveten om att det inom bokhandeln, framför allt i små och medelstora företag, finns ett stort behov av elementär yrkesutbildning och fortbildning. Den ökade konkurrensen inom branschen ställer nya krav på planering av inköp och lagerhållning, på kalkylering och effektiv redovis-

ning, på modern marknadsföring och butiksplanering och inte minst på en gedigen och aktuell litteraturkunskap. Utbildningsbehoven torde vara särskilt stora hos enmansföretagare och bokhandlar med ett fåtal anställda där möjligheten att rekrytera personal med specialiserad kompetens i regel är obefintlig. För dessa mindre och många medelstora bokhandlar är emellertid kostnaderna för att låta någon delta i utbildning betungande, både vad gäller marknadsmässiga direkta kostnader och indirekta kostnader för bortfall av arbetstid o. d. De utgör i praktiken ett hinder för att utbildning och konsulttjänster efterfrågas.

Det kan enligt min mening därför vara motiverat med ett statligt utbildningsstöd speciellt riktat till den mindre och medelstora bokhandelns personal. Jag anser dock att ett nytt statsbidrag bör utgå från den enskilda bokhandelns behov av utbildning och konsulthjälp. Mottagare för stödet bör därför vara den enskilda bokhandeln som efter ansökan kan beviljas bidrag för dels köp av konsulttjänster, dels företagsledarens eller personalens deltagande i utbildning.

Stödet bör handhas av BFI. Institutet bör vid fördelningen av bidraget ta hänsyn till dels den enskilda bokhandelns utbildnings- resp. konsultationsbehov, dels det enskilda företagets behov av ekonomiskt stöd för utbildnings- och konsultkostnader. BFI bör kunna tillhandahålla information om tillgängliga kurs- och konsultalternativ. Bidragsgivningen bör dock i regel inte låsas till en viss konsult eller anordnare av utbildning om flera alternativ finns att tillgå. Jag avser att senare återkomma till regeringen med förslag till bidragsbestämmelser, men vill redan i detta sammanhang nämna att beslut om bidrag för utbildning och konsulthjälp inte bör kunna överklagas.

4.3.6 Myndighetsuppgifter m. m. inom bokhandelsstödet

Mitt förslag: Bokbranschens finansieringsinstitut AB (BFI) bör svara för fördelning m. m. av merparten av det statliga stödet till bokhandeln. Denna rätt för BFI innebär myndighetsutövning och kräver som sådan stöd i lag. BFI bör även följa utvecklingen i bokhandelsbranschen liksom effekterna av de statliga stödinsatserna. Statens kulturråd bör även fortsättningsvis svara för fördelningen av distributionsstödet.

Bokutredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag vad gäller BFI:s uppgift att handlägga det statliga stödet.

Remissinstanserna: Förslaget berörs endast av ett fåtal instanser, som betonar fördelen av en samordnad handläggning. Svenska bokhandelsmedhjälpareföreningen önskar ett större inflytande för bokhandeln i det avseendet.

Skälen för mitt förslag: Jag har i det föregående lagt fram förslag till ett omfattande stödprogram för utvecklingen i bokhandeln, nämligen

- ett förstärkt distributionsstöd till fackbokhandeln,
- ett nytt sortimentsstöd till servicebokhandlar,
- ett något utvidgat kreditstöd till bokhandeln,
- ett nytt stöd för spridning av bokinformation samt
- ett förnyat stöd till utbildning och konsulthjälp inom bokhandeln.

Utgångspunkten för alla föreslagna stödformer bör enligt min mening vara att möta bokmarknadens kulturpolitiska och konsumentpolitiska brister med särskilt anpassade statliga insatser. Bokbranschen bör självfallet även i fortsättningen ha det huvudsakliga ansvaret för en kommersiell spridning och marknadsföring av litteratur.

Dessa principiella utgångspunkter för bokhandelsstödet bör enligt min mening också vara styrande för handläggningen på myndighetsnivå. Stödhandläggning omfattar ett flertal moment såsom precisering av stödvillkor, allmänna upplysningar om stödet, bidragsfördelning, redovisning och kontroll, uppföljning och konsekvensanalys. Samtliga dessa moment fordrar en nära kontakt med de enskilda företag och de grupper av bokhandlar som berörs av stödverksamheten samt därutöver en ingående kännedom om bokbranschen som helhet.

BFI har sedan år 1977 handhaft försöksverksamheten med kreditstöd till bokhandeln och svarade tidigare budgetår även för stödet till utbildningsinsatser. Jag anser att institutet är ett lämpligt organ också för uppgiften att handha ett permanentat kreditstöd samt de nya nu föreslagna stödformerna för bokhandeln, nämligen sortimentsstödet, stödet till spridning av bokinformation och stödet till utbildning och konsulttjänster. Det är enligt min mening en fördel om handläggningen av det statliga stödet till bokhandeln så långt möjligt kan samlas till ett och samma organ.

BFI ägs helt av Svenska bokförläggareföreningen (SBF), men har i sin styrelse representanter för Bok-, pappers- och kontorsvaruförbundet (Bopako). Enligt nu gällande avtal mellan staten och BFI skall SBF och Bopako ha lika inflytande i beslut om det statliga stödet till bokhandeln. Enligt bolagsordningen utses ordföranden i styrelsen av regeringen, liksom en revisor och en suppleant för revisorn. Det stadgas vidare att bolagsordningen inte får ändras utan regeringens tillstånd. Nämnda bestämmelser tillkom med anledning av bolagets ansvar för försöksverksamheten med det statliga kreditstödet. Bolagets åtaganden i övrigt i samband med detta stöd har närmare preciserats i ett avtal mellan staten och BFI.

BFI:s ställning och ledningsorganisation medför att bolaget är väl förankrat i branschen samtidigt som det genom ordförande och revisorer medger inflytande och insyn för staten. Detta utgör enligt min mening tillräckliga garantier för att de statliga stödinsatserna för bokhandeln genomförs i enlighet med de här förordade intentionerna.

Jag har vid min presentation av förslagen till de olika stödformerna

närmare behandlat behovet av ytterligare preciseringar av stödreglerna och avvägningar vid bidragsfördelningen. Det är enligt min mening också viktigt att BFI noga följer effekterna av varje stödinsats.

Därutöver bör BFI få ett ansvar att följa utvecklingen inom den kommersiella bokdistributionen som helhet och särskilt med avseende på utvecklingen inom bokhandeln. Därvid bör särskilt uppmärksammas de kulturpolitiska och konsumentpolitiska effekter som olika förändringar på bokmarknaden får.

BFI bör redovisa såväl sina erfarenheter av de statliga stödinsatserna som mer övergripande bedömningar i samband med den årliga anslagsframställningen. I det sammanhanget bör BFI också kunna aktualisera eventuella förslag till justeringar i de nu föreslagna stödformerna. Jag anser att BFI också bör få möjlighet att inom en angiven ram omfördela anvisade medel mellan olika ändamål. Jag återkommer härtill under Anslagsberäkningar för budgetåret 1985/86.

Från BFI:s ansvar för ett samordnat bokhandelsstöd bör endast hanteringen av distributionsstödet till fackbokhandeln undantas. Denna bidragsfördelning bör, av praktiska skäl, även i fortsättningen göras av kulturrådet. Distributionsstödet ansluter nämligen i sin konstruktion nära till det statliga utgivningsstödet. Bidragsmottagare är närmast bokförlagen som får ersättning för en del av den rabatt de tidigare lämnat fackbokhandeln. Distributionsstödet kräver kontroller om sökande förlag är anslutna till fackbokhandelsavtalet och om sökt ersättning avser en boktitel som erhållit utgivningsstöd och ingått i abonnemanget.

Kulturrådets aktuella kännedom om beviljat utgivningsstöd och redan etablerade rutiner för bidragsutbetalning till förlagen talar således för att rådet även fortsättningsvis svarar för handläggningen av distributionsstödet.

Mina förslag om BFI:s ansvar för ett samordnat bokhandelsstöd innebär i flera fall sådana förvaltningsuppgifter som innebär myndighetsutövning och som enligt regeringsformen skall meddelas i lag. BFI:s nuvarande uppgifter inom försöksverksamheten med statligt kreditstöd har stöd i lagen (1977: 485) om tillfälligt överlämnande av förvaltningsuppgift inom utbildningsdepartementets verksamhetsområde. Med hänsyn till mitt förslag om ett mer varaktigt bokhandelsstöd har därför inom utbildningsdepartementet upprättats ett förslag till ändring i lagen (1976: 1046) om överlämnande av förvaltningsuppgifter inom utbildningsdepartementets verksamhetsområde. Förslaget bör fogas till protokollet. Med hänsyn till frågans enkla beskaffenhet anser jag att lagrådet inte behöver höras i ärendet.

BFI:s åtaganden i samband med bokhandelsstödet bör enligt min mening närmare preciseras i ett avtal mellan staten och bolaget. Det ankommer på regeringen att träffa ett sådant avtal.

BFI:s kostnader för administration av det statliga kreditstödet har delvis finansierats av medel som har anvisats under anslaget Lån för investering-

ar i bokhandel, delvis av medel från BFI. Som jag tidigare har nämnt är det enligt min mening rimligt att staten med hänsyn till de föreslagna nya uppgifterna anvisar särskilda medel för BFI:s handläggningskostnader. Jag återkommer till denna fråga under avsnitt 6 Anslagsberäkningar för budgetåret 1985/86.

4.4 Gemensamma frågor för folkbiblioteksverksamheten

Samarbetet över biblioteksgränserna är en viktig förutsättning för att alla människor skall ha tillgång till det samlade biblioteksväsendets resurser. För att åstadkomma detta krävs en samordning av statliga och kommunala insatser. Jag ämnar i det följande uppehålla mig vid några frågor som jag anser vara av gemensamt intresse för stat och kommun i arbetet med att bredda och förbättra biblioteksservicen. Ett effektivt samarbete förutsätter en gemensam syn på folkbibliotekets uppgifter och arbetssätt. Jag inleder därför med synpunkter på folkbiblioteksverksamhetens mål.

Statliga bidrag och andra stimulansinsatser kan enligt min uppfattning stärka folkbibliotekens samverkan med myndigheter, förvaltningar, organisationer och föreningsliv i övrigt. Jag kommer i det följande att beröra några sammanhang där detta synes särskilt angeläget.

Användningen av ny informationsteknologi i bibliotekssammanhang är en annan fråga av betydelse för både statliga och kommunala organ. Insatserna på detta område bör lämpligen samordnas.

Vidare finns det flera gemensamma beröringspunkter för statliga och kommunala bibliotek när det gäller registrering och katalogisering av medier. Jag kommer därför att ta upp frågan om Bibliotekstjänst AB som är de kommunala bibliotekens centrala organ i dessa avseenden.

Staten har bl. a. genom riksarkivet och landsarkiven ett ansvar för att bevara och tillhandahålla arkivalier som är av intresse bl. a. för släkt- och hembygdsforskning. Genom att tillhandahålla mikrofilmade arkivalier har folkbiblioteken i betydande grad avlastat arkivväsendet och möjliggjort en breddning av amatörforskningen. Den starka efterfrågan på bibliotekens tjänster har dock skapat vissa problem. Dessa bör emellertid kunna lösas genom de åtgärder jag förordar i det följande.

4.4.1 Mål för folkbibliotekens verksamhet

Folkbiblioteksverksamheten är en kommunal verksamhet. Hur folkbibliotekets resurser skall utnyttjas är en fråga som de ansvariga företroendevalda i varje kommun har att ta ställning till. Alla kommunala bibliotek ställs dock inför likartade problem. Erfarenheterna är i hög grad gemensamma och de kulturpolitiska ambitionerna för folkbiblioteken följer knappast kommungränserna. Inget folkbibliotek kan för övrigt fungera effektivt utan ett nära samarbete inom hela biblioteksväsendet i landet, över kom-

mun- och huvudmannaskapsgränser. Det dagliga folkbiblioteksarbetet bedrivs i ett samspel olika kommuner emellan och mellan statliga och kommunala organ. För att samarbetet skall kunna bedrivas effektivt behövs det en gemensam syn på folkbibliotekets uppgifter och arbetssätt.

De kommunala biblioteken är samhällets största satsning för att främja litteratur och läsning, de har en avgörande betydelse för den enskildes möjlighet till kulturell upplevelse och tillgång till allsidig information. I dagens mediesamhälle pockar nya medier på uppmärksamhet. Den nya tekniken har stor genomslagskraft. I det läget behövs det ett målmedvetet arbete för att intressera människor för böcker och läsning. Detta arbete får större slagkraft om det inriktas mot gemensamma mål.

Många nya krav och förväntningar ställs på folkbiblioteket. Utöver rollen i det lokala kulturlivet och folkbildningen har biblioteket en uppgift för informationsförsörjning, utbildning och forskning. Prioriteringar måste göras både i det dagliga arbetet och när långsiktiga planer görs upp. Dessa underlättas om det finns en väl förankrad målsättning att utgå från.

Folkbiblioteksutredningen har lagt fram omfattande och detaljerade förslag om hur folkbibliotekens arbete bör bedrivas i framtiden. Flertalet av dessa förslag kräver inte några ställningstaganden från regeringens och riksdagens sida. De är avsedda att ligga till grund för bibliotekspolitiska beslut i kommunerna eller tjäna som riktmärken för den praktiska verksamheten på tjänstemannanivå. Syftet är att skapa en samstämmighet som främjar ett fruktbart samarbete och en gemensam utveckling av folkbiblioteksresurserna i landet.

Folkbibliotekens verksamhet utformas till sist av de förtroendevalda i varje enskild kommun. Det är i kommunen som den konkreta bibliotekspolitiken förverkligas, anpassad till lokala behov och ambitioner. Gemensamma målsättningar behöver inte tas till intäkt för en schematisk likriktning.

Folkbiblioteksutredningen har sökt åstadkomma en helhetssyn på folkbibliotekens verksamhet. Utredningens uppfattningar har sammanfattats i följande allmänna mål.

Folkbiblioteket är vår viktigaste lokala kulturinstitution och det skall spela en aktiv roll som initiativtagare och samarbetspart i det lokala kulturlivet. Det skall ha ett allsidigt mediebestånd, stå öppet för alla och erbjuda sina tjänster utan kostnad för den enskilde.

Folkbiblioteket skall stimulera människor att söka kunskap och kulturupplevelser och arbeta målmedvetet för att nå ut med verksamheten till allt fler. Det skall bidra till en ökad medvetenhet och till ett engagemang i den demokratiska processen. Folkbiblioteket skall visa respekt för den enskildes önskemål och behov men alltid främja god kvalitet vid val av medier och aktiviteter.

Kring dessa förslag till mål för folkbibliotekens verksamhet finns det en bred uppslutning i remissopinionen.

Folkbiblioteksutredningen har konkretiserat dessa allmänt angivna mål i

fyra handlingslinjer avsedda att ge vägledning för det aktuella folkbiblioteksarbetet.

- Folkbiblioteket skall föra en kamp för boken och läsandet.
- Folkbiblioteket skall arbeta för en fri och jämlik tillgång till information.
- Folkbiblioteket skall bygga ut den uppsökande verksamheten och knyta till sig förmedlare.
- Folkbiblioteket skall särskilt uppmärksamma barns behov av böcker och läsning.

De av utredningen föreslagna handlingslinjerna har föranlett många kommentarer från remissinstansernas sida. Få har haft invändningar mot de strävanden som handlingslinjerna är uttryck för. Kommentarerna innehåller i stället tillägg och modifieringar. Bl. a. påpekas att invandrarnas behov är alltför litet uppmärksammade och att insatserna för ungdomsgrupperna har förbisetts. Från några håll framhåller man att utredningens starka betoning av de värden som förknippas med böcker innebär en undervärdering av de andra medier som folkbiblioteken arbetar med och som snabbt ökar i betydelse.

Invändningar av detta slag är mer en fråga om nyanseringar än om kritik. När folkbiblioteksutredningen talar om vikten av en uppsökande verksamhet som når nya grupper innefattas naturligtvis invandrargrupperna och ungdomar som sällan söker upp biblioteket. När utredningen mycket starkt framhåller värdet av bibliotekens informationsverksamhet sker detta med insikt om vad nya medier kan komma att betyda inom detta verksamhetsfält.

Enligt min mening kan de av folkbiblioteksutredningen föreslagna målen och handlingslinjerna stimulera diskussionen om prioritering och utveckling i kommunerna. De kan självfallet inte bli styrande för den kommunala verksamheten. De bör dock tas som utgångspunkt då de enskilda kommunerna självständigt gör sina prioriteringar och de bör även ligga till grund för de statliga insatserna på folkbiblioteksområdet.

4.4.2 Samverkan

Folkbibliotekens framgångsrika arbete när det gäller att utöka och bredda verksamheten till nya grupper av nyttjare kan enligt min mening bl. a. ses som ett resultat av ökad samverkan med annan kommunal verksamhet samt med organisationer och föreningsliv.

Folkbiblioteksutredningen har i delstudier och i sitt slutbetänkande ägnat stor uppmärksamhet åt samverkansfrågorna.

Jag delar i stora drag de slutsatser utredningen drar. För att uppnå de mål som är vägledande för folkbiblioteken – med betoning på fortsatta ansträngningar att bredda verksamheten till nya grupper – bör en ökad samverkan ingå som ett naturligt led i folkbibliotekens arbete. Samverkan innebär dels att verksamheten breddas till att omfatta nya grupper, dels att

tillgängliga resurser utnyttjas på bättre sätt. Jag anser att det i första hand är en kommunal uppgift att göra de nödvändiga avvägningarna när det gäller olika samverkansformer. Jag vill dock nämna några sammanhang där en statlig insats, inom bl. a. ramen för ett ökat bidrag till länsbiblioteken, kan medverka till en fortsatt utveckling i önskad riktning.

Inom *folkbibliotekens barnverksamhet* finns ett väl fungerande samarbete med kommunala förskolor och fritidshem i en majoritet av landets kommuner. På många håll har en naturlig rollfördelning utvecklats mellan folkbibliotekets och barnomsorgens personal för att utnyttja bibliotekets resurser i det pedagogiska arbetet. Däremot är biblioteksverksamheten inte lika etablerad i kommunernas *fritidsverksamhet för barn och ungdomar*, inte heller folkbibliotekets samarbete med *lokala ungdomsorganisationer*. Statliga bidrag till regional biblioteksverksamhet och till verksamhetsutveckling bör kunna medverka till en utveckling inom detta område.

Även inom *skolan* kan ett ökande samarbete med det lokala biblioteket noteras. Folkbibliotekets möjligheter att erbjuda litteratur och andra medier samt hjälp att utnyttja dessa kunskapskällor uppmärksammas i allt fler skolor. I linje med intentionerna i Läroplanen för grundskolan (Lgr 80) bör skolan vara utrustad med ett eget, tillräckligt brett urval av litteratur. Samtidigt kan skolan i ökad utsträckning behöva samarbeta med folkbiblioteket.

Enligt min mening finns det skäl att med bl. a. hjälp av statliga stödinsatser stimulera en fortsatt positiv utveckling. Jag har därför lämnat förslag till utgivning av en särskild klassikerserie för skolans behov (avsnitt 4.2.3). Jag vill i detta sammanhang erinra om det förslag till bidrag till utvecklingsarbete med kultur i skolan som regeringen i årets budgetproposition har förelagt riksdagen (prop. 1984/85: 100 bil. 10, s. 158). Stödet avser bl. a. sådana projekt som har formen av samarbete mellan skolor och myndigheter, kulturinstitutioner eller organisationer.

Enligt statistiska centralbyråns redovisning har folkbiblioteken under senare år väsentligt byggt ut sin verksamhet inom olika *vårdinstitutioner*. Längst har utvecklingen hunnit när det gäller uppbyggnaden av sjukhusbibliotek. Inom omsorgsinstitutionerna tycks dock utvecklingen gå något långsammare. Även *boken kommerverksamheten*, dvs. folkbibliotekens hemservice till äldre, sjuka och handikappade, tycks volymmässigt utvecklas i en förhållandevis långsam takt. En förklaring härtill är att verksamheten är resurskrävande.

I en framtid då vården i allt högre grad kommer att ske integrerat i den ordinarie bostadsmiljön bör folkbiblioteken utveckla samarbetsmetoder och verksamhetsformer som möjliggör service även till de grupper som inte kan utnyttja bibliotekslokalerna. Det finns därför skäl att staten stimulerar en biblioteksutveckling med sådan inriktning och jag kommer därför att föreslå att det statliga ekonomiska biblioteksstödet bl. a. inriktas på detta område (avsnitt 4.5.2 och 4.5.8).

Arbetsplatsbibliotek är ett annat exempel på samverkan mellan folkbibliotek, fackliga organisationer och företag. De visar hur folkbiblioteken kan nå nya grupper av nyttjare genom ett organiserat samarbete med övriga bildningssträvanden. Jag avser därför att föreslå att ett särskilt statligt stöd inrättas för att stimulera igångsättning av ytterligare arbetsplatsbibliotek (avsnitt 4.5.5).

Studieorganisationerna kan spela en aktiv roll i uppbyggnad och skötsel av framgångsrika arbetsplatsbibliotek. Även i förbundens studiecirkelverksamhet och allmänkulturella programverksamhet förefaller en aktiv samverkan naturlig. Under senare år har även ett närmande skett. Folkbildningsorganisationerna tar i ökad grad initiativ för att stärka kontakterna med biblioteken, vilka i sin tur har börjat vidta åtgärder för att studieförbundens biblioteksbehov bättre skall kunna tillgodoses.

Folkbiblioteksutredningens särskilda studier av förutsättningarna för en ökad samverkan mellan folkbildningens organisationer och de kommunala biblioteken visar att studieförbunden har mycket att vinna på ett nära samarbete, inte minst ekonomiskt. De visar även att en av flera åtgärder för att bana vägen för ett ökat samarbete är att stimulera kontakterna på länsnivå.

Jag delar denna uppfattning, som även uttrycks av remissinstanserna, och kommer därför att föreslå att ett förstärkt statligt bidrag till länsbiblioteken bl. a. inriktas på ökade insatser i detta avseende.

4.4.3 Informationsteknologin och folkbiblioteken

Folkbiblioteksutredningen anser att folkbiblioteken vid sidan av en kulturuppgift har en lika väsentlig informationsuppgift. Dess innebörd är att folkbiblioteken har att som neutral samhällelig institution förmedla upplysningar och tankar inom alla områden till alla människor och ge tillgång till alla typer av informationskällor.

Jag delar detta synsätt. Då ny teknik tas i anspråk för informationsförsörjningen och fakta och forskningsrön i ökad utsträckning lagras och förmedlas i elektronisk form är det en väsentlig folkbiblioteksuppgift att också ge låntagarna service med hjälp av den teknik som står till buds och som är ändamålsenlig. Ny teknik bör enligt min mening ses som ett komplement i folkbibliotekens arbete med tryckta medier i syfte att så effektivt som möjligt erbjuda ett brett och allsidigt faktamaterial.

F. n. görs stora ansträngningar inom skolan, studieorganisationerna och i arbetslivet att brett föra ut kunskaper om och erfarenheter av informationsteknologisk tillämpning. Ett viktigt syfte i dessa sammanhang är att ge bättre förutsättningar för opinionsbildning kring frågor som rör teknikens användning och konsekvenser. Enligt min mening kan även folkbiblioteken göra en väsentlig insats i detta sammanhang genom att erbjuda tillfällen att lära känna den nya tekniken. Folkbiblioteket når grupper som inte i andra sammanhang kommer i kontakt med ny teknik.

Folkbiblioteksutredningen konstaterar att folkbiblioteken i allmänhet visar öppenhet och intresse för informationsteknologins möjligheter. Flera bibliotek har genom terminalanskaffning tillgång till svenska och utländska databaser. Pågående försöksverksamhet börjar ge en erfarenhetsgrund att bygga vidare på. Utredningen anser att det inom samhällsinformationen bör finnas särskild anledning att överväga de möjligheter till effektivisering som informationsteknologin kan erbjuda. Liknande synpunkter har framförts av den av regeringen tillsatta informationsdelegationen i betänkandet (SOU 1984: 68) Samordnad samhällsinformation.

Folkbiblioteksutredningen har uppmärksammat några områden där den anser att en statlig medverkan är motiverad. Utredningen föreslår att försök och metodutveckling koncentreras till ett större bibliotek genom statligt initiativ. Vidare föreslås att staten medverkar till en kontinuerlig recensionsverksamhet av de databaser som är av primärt intresse för folkbiblioteken.

Jag delar i stort utredningens uppfattning och återkommer senare till detta i samband med mina förslag till statligt delfinansierad verksamhetsutveckling inom folkbiblioteksektorn (avsnitt 4.5.8).

Folkbiblioteksutredningen har även tagit upp frågan om den enskildes framtida möjligheter att utan kostnad få information om myndigheters och organisationers verksamhet och beslut.

Även i ett samhälle som i stor utsträckning tar informationsteknologin i sin tjänst måste det finnas förutsättningar för individen att ta till vara sin rätt till information och insyn i offentlig verksamhet. Därför har regeringen genom tilläggsdirektiv (Dir 1984: 48) uppdragit åt data- och offentlighetskommittén (Ju 1984: 06) att pröva om utvecklingen motiverar särskilda åtgärder från statens sida för att garantera medborgarnas tillgång till information. Kommittén skall även överväga om regler för myndigheternas avgiftssättning av informationstjänster behöver utformas så att den enskilde medborgarens informationssökning inte försvåras jämfört med vad som gäller för resursstarka institutioner och företag.

Vidare finner jag det angeläget att de myndigheter och organ som på olika sätt medverkar till informationsförsörjningen inom biblioteksväsendet ägnar särskild uppmärksamhet åt dessa frågor. Därvid bör även beaktas de ställningstaganden riksdagen gör med anledning av den proposition om datapolitik, som regeringen har för avsikt att lägga fram under våren. Detta är en av de frågor som motiverar en närmare samverkan mellan institutioner som har centralt ansvar på biblioteksområdet vilket jag senare skall återkomma till (avsnitt 4.6.2).

4.4.4 Bibliotekstjänst AB

Sveriges allmänna biblioteksförening (SAB) startade Bibliotekstjänst (Btj) år 1951 i syfte att erbjuda folk- och skolbibliotek hjälp genom central katalogisering, urval, inbindning och utrustning av böcker, framställning

av bibliotekstekniska hjälpmedel etc. År 1960 ombildades företaget till aktiebolag som till 5/6 ägs av SAB och till 1/6 av Svenska kommunförbundet. Staten är representerad i företagets styrelse. I takt med att företaget har expanderat har tryckeriverksamhet och produktion av inredning, biblioteksutrustning m. m. överförts till två helägda dotterbolag. Hela koncernen, som totalt har ca 340 anställda, omsätter f. n. ca 300 milj. kr., varav 230 milj. kr. inom moderbolaget.

Btj är huvudsakligen skapat för att underlätta en rationell verksamhet vid kommunernas folk- och skolbibliotek. Alla folkbibliotek utnyttjar företagets tjänster för urval, inköp, katalogisering och utrustning av böcker och andra medier. Omkring 80% av folkbibliotekens samlade inköp sker genom Btj.

Btj har utvecklat ett datorbaserat utlånings- och medieregistreringssystem (BUMS) som är i bruk i varierande omfattning i ett sextiotal kommuner. En del av systemet utgörs av en katalogdatabas (BURK) som f. n. omfattar drygt 870000 titlar avseende böcker, periodiska tidskrifter, AV-medier etc. Den årliga tillväxten är omkring 70000 titlar som består dels av förvärv till folkbiblioteken av svenska och utländska titlar, dels retroaktiv uppdatering av titlar från bibliotek som efter hand ansluter sig till systemet. Innehållet i BURK är sökbart dels on line, dels genom mikrofiche.

Btj har i skrivelse till regeringen begärt ett särskilt statligt bidrag för det bibliografiska arbete av nationell betydelse som företaget anser sig utföra. Därvid åsyftas i huvudsak katalogisering av invandrarlitteratur samt indexering av svenska tidnings- och tidskriftsartiklar.

Folkbiblioteksutredningen hade i uppdrag att belysa Btj:s roll för folkbiblioteken och företagets ansvarsförhållanden i relation till andra kommunala och statliga organ. Utredningen har avlämnat ett tämligen omfattande material om Btj:s roll och verksamhet.

Utredningen har även diskuterat ett ökat ansvarstagande från statens sida. Detta har utredningen funnit motiverat med hänvisning till att det finns ett visst allmänintresse för katalogisering av invandrarlitteratur. Vidare konstaterar utredningen att indexeringen av svenska tidnings- och tidskriftsartiklar är av nationell betydelse.

Utredningen föreslår därför att staten påtar sig ett visst ekonomiskt medansvar för Btj:s katalogiseringsarbete. Detta skulle kunna ske, enligt utredningen, genom att kungl. biblioteket (KB) övertar huvudmannaskapet för BURK efter förhandling mellan parterna. Därigenom skulle förutsättningarna öka för en bättre samordning mellan BURK och LIBRIS, som är det statliga biblioteksväsendets bibliografiska databas, samtidigt som staten övertar ansvaret för de nationalbibliografiska elementen i Btj:s verksamhet. En sådan förändring förknippar utredningen med en förändring av Btj:s ägareförhållanden och för fram tanken på att Kommunförbundet tar ett större ägaransvar. Detta skulle leda till en klarare ansvarsfördel-

ning mellan staten, kommunerna och SAB samtidigt som förutsättningarna att stärka Btj:s finansiella bas skulle öka.

Under år 1984 har Kommunförbundet genomfört en studie av BUMS-systemet, redovisad i rapporten BUMS-systemet, Nuläge och utvecklingslinjer. I denna utvärdering konstateras bl. a. att ett fritt informationsutbyte bör åstadkommas mellan BUMS och LIBRIS.

Svenska kommunförbundet, SAB och Btj anser i sina remissyttranden över folkbiblioteksutredningen att man bör avvakta resultaten av den utredning om SAB:s framtida organisation och om Btj:s eventuella behov av kapitaltillskott som en arbetsgrupp inom föreningen inom kort kommer att presentera. Eventuella förslag kommer att behandlas på SAB:s årsmöte senare under våren. Därmed har något ställningstagande till de förslag folkbiblioteksutredningen för fram inte kunnat göras av företagets ägare.

Jag konstaterar därför att förutsättningar saknas för ett statligt initiativ till en eventuell förhandling om en förändring av huvudmannaskapet för BURK.

I detta sammanhang vill jag dock något beröra frågan om gemensam katalogisering inom det svenska biblioteksväsendet. Folkbiblioteksutredningens och Kommunförbundets utvärdering av BUMS jämte flertalet av remissinstanserna framhåller alla vikten av att ytterligare ansträngningar görs för att öka det bibliografiska samarbetet mellan i första hand BUMS och LIBRIS. Efter vad jag har inhämtat har KB och Btj gjort en gemensam förstudie av vilka insatser som kan göras för ett närmare samarbete. Av denna framgår att en mer genomgripande integration av systemen inte är möjlig beroende på att de är utvecklade i olika datormiljöer. Inom ramen för gällande begränsningar har man dock funnit att vissa rationaliseringseffekter kan uppnås genom i första hand utbyte av bibliografiska poster och vissa gemensamma regler för exempelvis auktoritetskontroll och ämnessökning.

Även inom den kommersiella handeln med böcker samt i not- och fonograrmbranscherna förekommer omfattande registrering och behov av bibliografisk information.

Statskontoret förordar i sitt remissyttrande att en förutsättningslös studie görs av möjligheterna att samordna och organisera resurser för registrering och katalogisering av litteratur och andra medier så att dubbelarbete kan undvikas. Statskontoret framhåller att bibliografiskt arbete av nationellt intresse utförs på en mängd andra håll vid sidan av KB och Btj såsom vid talboks- och punktskriftsbiblioteket, riksdagsbiblioteket, statens psykologisk-pedagogiska bibliotek, arkivet för ljud och bild, läromedelsförlagen m. fl. En gemensam basregistrering efter bl. a. engelska och amerikanska förebilder och erfarenheter skulle kunna medföra bättre samordning och större snabbhet. Intressenterna skulle sedan var för sig kunna komplettera baskatalogiseringen med information efter egna behov. Den föreslagna översynen bör innefatta en genomlysning av möjligheterna att

utnyttja datortekniken för biblioteksbruk i ett 1990-talsperspektiv och med hänsyn tagen till ekonomiska förutsättningar för verksamheten.

För egen del anser jag att mycket talar för en ökad samordning av registrerings- och katalogiseringsarbetet för alla typer av medier med hänsyn till att bibliografiskt arbete kan bedömas bli mycket kostnadskrävande i framtiden. Jag avser därför att senare föreslå regeringen att uppdra åt statskontoret att komplettera sitt förslag för att det skall kunna ligga till grund för regeringens ställningstagande till lämpliga utredningsuppgifter.

Jag har i denna fråga samrått med cheferna för utbildnings- och för civildepartementen.

4.4.5 Mikrofilmat material för släkt- och hembygdsforskning

För ett par decennier sedan började folkbiblioteken rikta sig till en ny och växande skara av släkt- och hembygdsforskare. För att underlätta deras verksamhet köpte folkbiblioteken kopior av mikrofilm av kyrkobokföringsmaterial samt läsapparater och ställde detta till allmänhetens förfogande. Möjligheten att släkt- och hembygdsforska med hjälp av mikrofilm på bibliotek blev särskilt värdefull för dem som var bosatta på långt avstånd från de landsarkiv, där originalmaterialet för äldre tid förvaras. Denna typ av forskning underlättades också för den enskilde genom möjligheten att låna in filmrullar från andra bibliotek.

Sedan folkbiblioteken började med denna verksamhet har intresset för släkt- och hembygdsforskning vuxit mycket snabbt. Som en följd därav har anspråken på bibliotekens tjänster, bl. a. med fjärrlån av film, tilltagit i oanad grad. Det har lett till köbildning, höga portokostnader och stora personalinsatser.

Sedan några år överförs den ursprungliga mikrofilmen till mikrofiche. Detta har skett under ledning av en arbetsgrupp under riksarkivet och i den takt som särskilda statliga anslag har medgett. På senare år har Svensk arkivinformation i Ramsele (SVAR) skött registrering, kopiering och distribution av mikrofiche. Denna verksamhet sker från och med den 1 juli 1984 under riksarkivets huvudmannaskap.

Folkbiblioteksutredningen bedömer att SVAR i en framtid kan erbjuda släkt- och hembygdsforskare en betydligt bättre service genom att tillhandahålla mikrofichekopior samt kataloger och register av god kvalitet. Utredningen ser även en möjlighet att avlasta biblioteken, framför allt länsbiblioteken, den personalkrävande hanteringen av mikrofilmer. Enligt utredningen bör folkbiblioteken tillhandahålla mikrofiche för den egna kommunen, register och läsapparater samt ge släkt- och hembygdsforskare vägledning. Forskaren skall enligt förslaget själv bekosta de mikrofiche som innehåller arkivmaterial utanför kommungränsen.

De remissinstanser som tagit upp frågan instämmer i utredningens bedömning av värdet av att SVAR ges möjlighet att utveckla en mikroficheservice till släkt- och hembygdsforskare. Däremot ser man förslaget att

forskaren skall betala sina egna fichekopior som en form av avgiftsbeläggning av biblioteksverksamhet och har därför svårt att acceptera förslaget i denna del. Riksarkivet anser att det finns en risk att utredningens förslag leder till ett alltför stort tryck på landsarkiven vilket bl. a. kan leda till stor förslitning av originalhandlingar.

För egen del vill jag instämma i folkbiblioteksutredningens och remissinstansernas bedömning av värdet av bibliotekens service till släkt- och övrig amatörforskning. Verksamheten är ett glädjande exempel på folkbibliotekens möjligheter att ge alla människor i landet en kvalificerad hjälp att få tillgång till faktamaterial. Den visar också hur biblioteket på ett effektivt sätt kan samarbeta med föreningar, studieorganisationer och institutioner utanför kommungränserna.

I likhet med utredningen anser jag också att det är angeläget att vidta åtgärder som dels tar till vara de positiva effekterna av verksamheten vid SVAR, dels minskar belastningen på i första hand länsbibliotekens fjärrlånetjänster. Det vore dock olyckligt om ett genomförande av utredningens förslag skulle leda till att enskilda släkt- och hembygdsforskare tvingas betala avsevärda belopp för att kunna bedriva sin forskning. Vissa beräkningar av Genealogiska föreningen som jag har tagit del av tyder på det.

Några av remissinstanserna, bl. a. Genealogiska föreningen, har antytt ett alternativ som innebär att lånecentralerna i Stockholm, Malmö och Umeå skulle kunna svara för fjärrutlåning av mikrofilmat material. Ett annat alternativ är att SVAR ges till uppgift att försörja alla landets folkbibliotek med fjärrlån av detta slag. Efter vad jag har inhämtat har SVAR gjort vissa överväganden beträffande detta alternativ. En sådan modell finner jag i princip tilltalande eftersom den dels avlastar länsbiblioteken m. fl. ett omfattande fjärrlånearbete, dels ger forskarna en bättre service med ett bättre material och förmodligen kortare väntetider.

Med hänvisning till vad jag nu har anfört avser jag senare återkomma till regeringen för att föreslå lämpliga utredningsåtgärder när det gäller frågan om folkbibliotekens service till släkt- och hembygdsforskare.

4.5 Det statliga stödet till folkbiblioteksverksamhet

4.5.1 Stödets inriktning i stort

Nuvarande skatteutjämningssystem mellan kommunerna innebär att staten garanterar kommunerna en viss skattekraft. Kommuner som har ett svagt inkomstunderlag och höga kostnader beroende på ogynnsamma förutsättningar ges därigenom möjlighet att fullgöra sina uppgifter på ett jämfört med andra kommuner likvärdigt sätt.

Även på folkbiblioteksområdet fyller skatteutjämningsbidraget en väsentlig funktion för att öka förutsättningarna för standardutjämning. Det har dock funnits skäl att genom specialdestinerade bidrag komplettera

skatteutjämningsbidraget och ytterligare stimulera biblioteksutvecklingen i vissa avseenden.

F. n. är det statliga stödet nära 30 milj. kr. med ungefär lika fördelning av bidrag till lokal och regional verksamhet. Folkbiblioteksstödet syftar till

- att bidra till att utjämna standardskillnaderna kommunerna emellan genom att främja utvecklingen i kommuner med låg biblioteksstandard,
- att bidra till att tillgodose särskilda gruppers behov av folkbiblioteksservice samt
- att stimulera experiment och utveckling av nya former av biblioteksverksamhet.

Enligt min mening finns det starka skäl som talar för att bibehålla ett statligt stöd med detta syfte. Stödet bör dock få en ändrad utformning.

Folkbiblioteksutredningens redovisning och analys visar att det fortfarande finns ett trettiotal kommuner vars folkbiblioteksservice väsentligt understiger den genomsnittliga standarden i landet. En statlig ekonomisk stimulans är här behövlig.

Självklart kan aldrig alla kommuner erbjuda samma standard i det lokala bibliotekssystemet. Samarbetet mellan biblioteken skapar däremot förutsättningar för en jämlik service. Det är därför angeläget att staten medverkar till att stärka möjligheterna för alla kommuner att få tillgång till de samlade medie- och kunskapsresurserna.

Jag anser att ett statligt stöd till de regionala biblioteksfunktionerna är ett effektivt medel att tillgodose de syften jag finner angelägna. Mina förslag till ändringar av nu gällande stödordning har därför en inriktning mot att stärka länsbiblioteken i deras olika funktioner för att stimulera och komplettera biblioteksverksamheten i svaga kommuner. De förstärkningar jag föreslår avser att öka länsbibliotekens och lånecentralernas roll i förhållande till kommunerna vad gäller kompletterande medie- och informationsförsörjning samt rådgivning, utveckling och fortbildning.

Jag anser även att folkbiblioteksstödet bör ges en sådan inriktning att det ytterligare stimulerar ett målmedvetet arbete vad gäller utveckling av bibliotekens verksamhetsformer och arbetsmetoder.

Jag förordar att en omfördelning från kommunala punktbidrag till ökade bidrag till länsbiblioteken successivt sker under en treårsperiod.

När det gäller arbetsplatsbibliotek finner jag det särskilt angeläget att staten ökar sitt ekonomiska stöd. Med ett särskilt bidrag om 3 milj. kr. per år avsett för att stimulera kommuner, fackliga organisationer och företag att starta arbetsplatsbibliotek finns goda förutsättningar för att stärka denna form av biblioteksverksamhet.

Jag övergår nu till att precisera och närmare motivera mina förslag.

4.5.2 Stöd till regional biblioteksverksamhet

Mitt förslag: Jag förordar att länsbiblioteken ges möjligheter att ta ett större ansvar för sina huvuduppgifter, nämligen att för kommunernas räkning tillhandahålla
- kompletterande medieförsörjning,
- rådgivning, information och fortbildning samt
- specialtjänster.

För att möjliggöra en utökad regional biblioteksverksamhet bör bidraget till länsbiblioteken fr. o. m. nästa budgetår utökas med 35 grundbelopp.

Folkbiblioteksutredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: Remissinstansernas åsikter om en utökad regional biblioteksverksamhet går i olika riktningar. Många kommuner, statens kulturråd, Sveriges allmänna biblioteksförening, Sveriges författarförbund, Landstingsförbundet och ett antal studieförbund ger utredningsförslaget sitt fulla stöd. Andra kommuner samt t.ex. LO och ABF är avvisande. Svenska kommunförbundet är tveksamt till förslaget och ser en risk i att lokala prioriteringar får stå tillbaka för att regionala mål skall uppnås. Förbundet anser att nuvarande fördelning av bidraget på det hela taget är väl avstämd.

Bakgrund till mitt förslag: Länsbiblioteken har av praktiska skäl inordnats under värdkommunens huvudmannaskap. Varje länsbibliotek får i dag mellan fem och sju grundbelopp. Utöver de statliga grundbeloppen finansieras verksamheten av landstingskommunerna som i genomsnitt svarar för ca 70 procent av länsbibliotekens medelsbehov.

Som allmänna villkor för statsbidrag gäller i fråga om länsbibliotek att det tillhandahåller bibliotek och enskilda litteratur och jämförligt material som inte finns hos folkbibliotek inom länet och som inte är av den art att det bör inköpas av sådant bibliotek, medverkar i boklåneverksamhet även utom länet och i åtgärder för invandrarnas och de språkliga minoriteternas litteraturförsörjning samt på begäran biträder andra folkbibliotek och skolbibliotek med råd i fråga om biblioteksverksamheten.

Grundfunktionen för länsbiblioteket är att som första länk i fjärrlånekedjan bistå kommunerna med medier och information som kommunen själv inte har tillgång till. Många länsbibliotek ger även på andra sätt stöd i det dagliga biblioteksarbetet genom att ge ut litteraturlistor och annan information samt genom att ordna kurser, konferenser och studiedagar. På senare tid har länsbiblioteken även utökat sin service genom att i stor utsträckning

tillhandahålla möjligheter att söka i databaser.

På senare tid har konsulenter anställts för det regionala arbetet för att i första hand bistå mindre kommuner. I samtliga län finns konsulenter för barnverksamhet. Dessutom förekommer konsulenter för social verksamhet.

Länsbiblioteken håller även lokalsamlingar som innehåller material som rör länets historia, natur och kultur.

Skälen för mitt förslag: Folkbiblioteksutredningen konstaterar att länsbiblioteken på ett effektivt sätt kompletterar den lokala verksamheten och att de har haft stor betydelse för den snabba utvecklingen av det svenska folkbiblioteksväsendet under efterkrigstiden. En majoritet av remissinstanserna delar denna uppfattning. Detsamma gäller länsbibliotekens betydelse för de små och svaga biblioteken.

I syfte att förbättra länsbibliotekens möjligheter att åta sig ökade uppgifter gentemot de lokala biblioteken förordar jag ett ökat statligt stöd. Därmed bör det vara möjligt att bygga ut de regionala insatserna enligt följande huvudlinjer.

Ett sätt att minska standardskillnaderna mellan bibliotek i olika kommuner är att stärka länsbibliotekets möjligheter att ge kvalificerad hjälp till kommunerna när det gäller information och referenstjänst. För att denna kvalitetsförbättring skall komma kommunerna till del är det nödvändigt att samtidigt se till att löpande kommunikation mellan länsbiblioteket och kommunbiblioteken fungerar smidigt och tillförlitligt. Länsbiblioteken bör kunna höja sin kompetens så att de kan tillhandahålla service i form av sökningar i databaser. Fortfarande ställer databassökning stora krav på kunskaper och erfarenheter varför det för de närmaste åren finns anledning att tro att sådana möjligheter inte kan erbjudas av alla lokala bibliotek.

Länsbiblioteken har också en viktig uppgift att fylla då det gäller information och vidareförmedling av erfarenheter från biblioteksverksamhetens olika områden. De senare årens kurs- och konferensverksamhet i länsbibliotekens regi har varit framgångsrik. Länsbiblioteken bör kunna få ökade möjligheter att sprida information och bedriva fortbildning genom konferenser och kurser.

En betydande del av länsbibliotekens framgångar under de senaste åren kan hänföras till den rådgivning och stimulans de har kunnat ge. Främst har detta gällt barnbiblioteksverksamheten. Länsbiblioteken bör kunna få bättre möjligheter att utöka sin rådgivningsverksamhet till fler områden och därigenom till större del avlasta kulturrådet sådana uppgifter. Folkbiblioteksutredningens analyser visar att detta närmast skulle kunna gälla områden som rör samarbete mellan skola och folkbibliotek, samverkan mellan folkbibliotek och studieförbund samt övrig folkbildningsverksamhet och lokalt arbetande opinionsgrupper. Vidare bör länsbiblioteken få

möjligheter att bistå kommunerna när det gäller att skapa former för biblioteksservice till äldre och handikappade. Denna service är tämligen outvecklad i många kommuner. Samtidigt genomgår äldreomsorg och vård och omvårdnad av sjuka och handikappade f. n. genomgripande förändringar. Dessa ställer nya krav på folkbiblioteken samtidigt som de ger ytterligare möjligheter till samverkan mellan folkbiblioteket och vård- och omvårdnadsansvariga organ.

Enligt min mening är det angeläget att särskilt uppmärksamma de möjligheter till samverkan som finns på regional nivå mellan länsbibliotek, länsskolnämnd, länsbildningsförbund, Kommunförbundets länsavdelning samt studieförbundens regionala organ. En stor del av framgången hos kulturrådets nyligen avslutade s. k. Dalaprojekt kan enligt slutrapporten från rådet hänföras till en sådan samverkan. Jag anser att det är angeläget att ta till vara dessa positiva erfarenheter.

Enligt min mening behöver många av de i bibliotekshänseende sämst ställda kommunerna en grundlig genomgång av hur behovet av biblioteksservice tillgodoses samt en långsiktig plan för verksamheten. Det kan vara svårt för flera av dessa kommuner att utan bistånd få utrymme för detta slag av planeringsinsatser. Jag anser att länsbibliotekets personal härvidlag kan ge väsentlig hjälp utan att för den skull påtvinga kommunen åtaganden för framtiden. Länsbibliotekets insats blir av konsultkaraktär, vilket möjliggör ett effektivare utnyttjande av statsbidraget till lokal biblioteksutveckling. Samtidigt får länsbiblioteket en kunskap om biblioteksförsörjningen i hela länet och kan på ett effektivt sätt planera för bästa användning av de regionala, kompletterande insatserna.

Jag övergår nu till att något beröra frågan om kontorspersonalens utbildning.

F. n. finns ingen grundutbildning för folkbibliotekens kontorspersonal. På flera håll i landet har länsbibliotek och Kommunförbundets länsavdelning anordnat viss fortbildning. Försöksverksamhet med komvux-kurser pågår på ett par orter. Möjligheterna att anordna utbildning vidgas ytterligare genom riksdagens beslut att uppdragsutbildning får bedrivas inom komvux (prop. 1984/85: 37, UbU 8, rskr 97).

För egen del finner jag det inte ändamålsenligt att skapa en riksrekryterande utbildning för folkbibliotekens kontorspersonal, eftersom en stor del av målgruppen saknar möjlighet att bo på annan ort under utbildningstiden. Däremot bör det finnas förutsättningar att komvux och länsbiblioteken i samverkan ordnar utbildning på olika platser i landet. Denna uppfattning delas av berörda remissinstanser. Med beaktande av bl. a. dessa synpunkter avser jag senare föreslå regeringen att ge SÖ i uppdrag att föreslå former och innehåll för en sådan utbildning.

För att möjliggöra de ökade insatser från länsbibliotekets sida som jag finner angelägna föreslår jag att länsbibliotekets resurser förstärks genom att staten successivt ökar sitt anslag under en treårsperiod. Detta kan ske

inom ramen för det totala bidraget till folkbiblioteken genom att nuvarande punktbidrag till lokal biblioteksverksamhet efter hand avvecklas i takt med att perioderna för redan beslutade bidrag löper ut. För budgetåret 1985/86 föreslår jag att 35 nya grundbelopp fördelas till länsbiblioteken.

Det bör även i fortsättningen ankomma på kulturrådet att fördela grundbeloppen till länsbiblioteken. Det kan vara rimligt att alla länsbibliotek redan första året kan påräkna viss förstärkning samtidigt som utrymme bör beredas för ytterligare bidragsförstärkning i några fall. Nuvarande maximigräns för antalet grundbelopp per län bör därför inte längre tillämpas. För kommande år kan det däremot finnas skäl att överväga en mer differentierad fördelning som tar hänsyn till de skilda behov som kan finnas i olika län. Exempel på bibliotek med särskilda behov är länsbiblioteket i Umeå, som är i behov av medfinansiering av en bibliotekskonsulent för det samiska språkområdet, samt länsbiblioteket i Stockholm, som är i behov av medfinansiering av den rådgivningsfunktion beträffande litteratur för invandrare och språkliga minoritetsgrupper som jag kommer att föreslå i det följande (avsnitt 4.5.6).

4.5.3 Lånecentraler och depåbibliotek

Min bedömning: Formerna för lånecentrals- och depåbiblioteksverksamheten samt övriga villkor för verksamheten bör efter förhandling regleras mellan staten och de tre kommuner som är huvudmän för verksamheten. Riksdagen bör beredas tillfälle att ta del av min uppfattning i denna fråga.

Folkbiblioteksutredningens förslag: Eftersom staten finansierar lånecentralerna och depåbiblioteken är det rimligt att staten ger riktlinjer för hur dessa resurser bör utnyttjas.

Remissinstanserna: De flesta ansluter sig till utredningens förslag. Några, däribland Malmö och Stockholms kommuner, anser att värdkommunernas åtaganden för lånecentrals- och depåverksamheten bör regleras i avtal för att garantera kostnadstäckande statsbidrag. Flera instanser förordar en registrering av depåbibliotekens mediebestånd i Bibliotekstjänst AB:s databas, vilket även kulturrådet föreslår.

Bakgrund till min bedömning: Huvudmän för verksamheten vid lånecentralerna och depåbiblioteken är Malmö, Stockholms och Umeå kommuner. Värdkommunerna håller lokaler och personal för verksamheten samt ställer hela sitt mediebestånd till förfogande för fjärrlån till andra folkbibliotek i landet. Staten ersätter kommunerna med ett i förväg fastställt statsbidrag för de kostnader verksamheten medför. I viss utsträckning har de statliga medlen också använts för kompletterande medieinköp.

i regel referensverk och sådan litteratur som inte finns på länsbiblioteken och som dessa inte själva har behov av att köpa in. För inköp av litteratur på invandrar- och minoritetsspråk får lånecentralerna statliga bidrag i särskild ordning.

Statsbidrag riktade till lånecentralerna i Malmö, Stockholms och Umeå kommuner infördes under 1960-talet med till en början förhållandevis blygsamma belopp. Under femårsperioden 1974/75–1979/80 höjdes bidraget kraftigt från 0,5 milj. kr. till 2 milj. kr. eller i genomsnitt över 30% per år i löpande priser. I samband med regeringens och riksdagens behandling (prop. 1978/79: 100 bil. 12, KrU 24, rskr 234) av kulturrådets översyn (Kulturrådets rapport 1978: 1) Regionala biblioteksuppgifter fastställdes närmare lånecentralernas uppgifter. Under den därpå följande femårsperioden 1980/81–1984/85 ökade statsbidraget till lånecentralsverksamheten med ca 10 % per år i löpande priser. Statsbidrag till depåverksamhet infördes budgetåret 1981/82 genom en överföring av medel från anslaget Bidrag till folkbibliotek. Under de tre följande budgetåren fram t. o. m. innevarande budgetår har detta bidrag ökat med totalt 60% i löpande priser och uppgår nu till drygt 1,5 milj. kr. Statsbidragsmedlen till lånecentralerna och depåbiblioteken fördelas av kulturrådet till de tre värdkommunerna.

Skälen för min bedömning: Verksamheten vid lånecentralerna och depåbiblioteken skall enligt riksdagens beslut bekostas med statliga medel. Det bör därför enligt min mening också ankomma på staten att ange dimensioneringen och inriktningen av verksamheten. Som framgår av min redogörelse för statsbidragets utveckling har de genomsnittliga årliga bidragsökningarna under den gångna tioårsperioden mer än väl motsvarat kostnadsutvecklingen. Det har därför varit möjligt att kraftigt bygga ut verksamheten. I nuvarande statsfinansiella läge är en fortsatt utbyggnad emellertid inte möjlig.

Tillkomsten av depåbiblioteken motiverades i första hand som en rationaliseringsåtgärd för folkbiblioteksväsendet som helhet. De beräknade rationaliseringsvinsterna för de kommunala folkbiblioteken överstiger sammanlagt kostnaderna med mångdubbla belopp. Staten svarar för verksamhetens kostnad upp till den ambitionsnivå som motsvaras av den tilldelade medelsramen.

Denna ram har under de tre år verksamheten har funnits successivt vidgats med totalt ca 60% i löpande priser. Enligt min mening bör en utgångspunkt för den fortsatta planeringen av verksamheten vara att statsbidraget ligger fast på ungefär nuvarande nivå. Skulle det visa sig att avsevärda kommunala rationaliseringsvinster kan göras först vid en ytterligare utbyggnad av depåverksamheten bör enligt min mening en kommunal delfinansiering övervägas.

Staten har kostnadsansvar för lånecentrals- och depåverksamheten. Samtidigt har berörda kommuner anmält intresse av att resp. kommuns

åtagande i verksamheten preciseras. Enligt min mening bör därför staten ta upp förhandlingar med var och en av de tre kommunerna om verksamhetens inriktning och planering. Jag avser därför att senare föreslå regeringen att ge statens förhandlingsnämnd ett sådant förhandlingsuppdrag.

Regeringen bör bereda riksdagen tillfälle att ta del av vad jag anfört om lånecentraler och depåbibliotek.

4.5.4 Stöd till lokal utveckling

Mitt förslag: Nuvarande punktbidrag till lokal biblioteksverksamhet upphör och ersätts med ett lokalt utvecklingsbidrag avsett för de kommuner vars folkbiblioteksverksamhet i fråga om kvalitet och omfattning väsentligt understiger den genomsnittliga i landet. Som villkor för bidrag bör gälla att kommunen för egen del är beredd till långsiktig satsning för att stärka folkbiblioteksverksamheten. Bidrag till en kommun bör som längst kunna utgå under fem år till ett sammanlagt belopp av högst 2 milj. kr.

Folkbiblioteksutredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag vad gäller principer och omfattning med undantag av att utredningen föreslår att även punktbidraget till biblioteksverksamhet på arbetsplatser skall inbegripas i ett nytt utvecklingsbidrag. Till denna fråga återkommer jag under avsnitt 4.5.5.

Remissinstanserna: En majoritet av remissinstanserna tillstyrker principerna för ett lokalt folkbiblioteksstöd enligt utredningen förslag. Några kommuner, statens kulturråd och Landstingsförbundet anser dock att nivån på stödet inte är tillräcklig.

Bakgrund till mitt förslag: Nuvarande stöd till lokal biblioteksverksamhet infördes budgetåret 1975/76. Bidraget har till syfte att främja utvecklingen i kommuner med låg biblioteksstandard (allmän upprustning). Stödet skulle även medverka till att tillgodose särskilda gruppers behov av biblioteksservice (biblioteksverksamhet på arbetsplatser, bokbuss och barnverksamhet) samt stimulera till experiment och utveckling av nya verksamhetsformer (verksamhetsutvecklande projekt). Kulturrådet fördelar bidraget.

Folkbiblioteksutredningen har i samråd med kulturrådet gjort en utvärdering av nuvarande stöd. Utvärderingen visar att bidrag till *allmän upprustning* i huvudsak har utgått till kommuner med liten befolkning och förhållandevis outvecklad biblioteksverksamhet, dock inte de allra sämst ställda kommunerna. Den långsiktiga effekten av upprustningsbidraget tycks dock vara begränsad.

Av de ca 120 kommuner som i dag har *bokbuss* har 60 fått statliga bidrag för inköp av bokbussen. Bidraget har sedan budgetåret 1975/76 täckt

investeringsbeloppet medan kommunen har åtagit sig att svara för driften. Under de senaste åren har antalet kommuner som sökt bokbussbidrag kraftigt minskat, främst beroende på att många kommuner inte anser sig ha möjlighet att ta på sig de ökade driftskostnader som en bokbuss medför. De kommuner som fått bidrag är inte i första hand glesbygdskommuner. Bidrag har många gånger tillfallit större kommuner som har haft möjlighet att klara driftskostnaderna. Folkbiblioteksutredningen konstaterar att bokbusstödet har haft positiv effekt men att det trots existerande bidragsmöjlighet återstår många kommuner som är i behov av bokbuss.

Barnbiblioteksverksamheten har genomgått en stark utveckling under det senaste decenniet, delvis till följd av statliga bidrag. Länsbiblioteken har anställt konsulenter, allmänt upprustningsbidrag har till stor del utnyttjats för att förstärka folkbibliotekens barnboksbestånd och kulturrådet har fördelat särskilda projektbidrag, årligen ca 2 milj. kr.

Kulturrådet fördelar varje år ca 1 milj. kr. till *övrig projektverksamhet* vid folkbiblioteken. Litteraturinköp till bokbussar har varit ett domineranden ändamål. Därutöver har bidragen bl.a. avsett bibliotekssservice till handikappade och äldre, marknadsföringsåtgärder, samarbete med studieförbund och andra organisationer samt utveckling av datorbaserad informationsverksamhet.

Sammanfattningsvis har bidraget till lokal biblioteksverksamhet endast i begränsad utsträckning medverkat till att utjämna standardskillnader kommunerna emellan. Detta har främst sin orsak i att utformningen av bidraget och villkoren för att erhålla bidrag inte har givit tillräckligt utrymme för de i bibliotekshänseende sämst ställda kommunerna att söka och få bidrag. I högre grad har stödet medverkat till att förstärka biblioteksservicen till särskilda grupper. I viss utsträckning har statsbidraget stimulerat experimentverksamhet och utveckling av nya verksamhetsformer. Uppföljningen av och erfarenhetsförmedlingen från dessa projekt har dock varit begränsad. Mängden av bidragsändamål och ansökningar har inneburit en avsevärd arbetsbörda för såväl kommunerna som kulturrådet.

Skälen för mitt förslag: Som jag tidigare har anfört har standardskillnaderna kommunerna emellan minskat under de senaste åren. Detta beror i första hand på en målmedveten satsning i många av de kommuner som tidigare hade outvecklade biblioteksystem.

Fortfarande finns dock ett antal kommuner vars biblioteksystem har stora brister. Folkbiblioteksutredningen konstaterar att ett trettiotal kommuner ligger avsevärt under den genomsnittliga servicenivån för landets kommuner. Det är i allmänhet små kommuner som har låg tätortsgrad och som hittills endast marginellt har tillgodogjort sig de statliga bidragsmöjligheterna på biblioteksområdet.

För egen del konstaterar jag att nuvarande modell för bidrag till lokal biblioteksverksamhet inte fungerar tillfredsställande. Bidraget har endast

medverkat till punktvisa insatser i de kommuner som är i störst behov av stimulans och hjälp. Mot denna bakgrund är det naturligt att stödet får en annan inriktning och att det kombineras med utökade bidrag till den regionala biblioteksverksamheten som jag tidigare har föreslagit.

Den typ av lokalt utvecklingsbidrag som jag förordar är ämnad att stimulera och hjälpa de kommuner som har den sämsta biblioteksverksamheten. Jag räknar med att väsentliga effekter kan uppnås genom att bidraget för enskild kommun kan utgöra en avsevärd ekonomisk förstärkning och utgå under en relativt lång period.

Utformningen av det lokala utvecklingsbidraget enligt mitt förslag skall ses i relation till den utökning och inriktning av bidraget till regional biblioteksverksamhet som jag föreslår. Länsbiblioteken får därigenom utökade möjligheter att biträda kommunerna i den nödvändiga analysen och planeringen av det kommunala bibliotekssystemet. De kommuner med svaga bibliotek som hittills inte på ett ändamålsenligt sätt har kunnat tillgodogöra sig statsbidrag ges nya möjligheter att, om de så önskar, i samråd med länsbiblioteket göra en långsiktig biblioteksplan och söka statsbidrag hos kulturrådet för ett ändamålsenligt sammansatt stödprogram. Länsbiblioteket kommer även att ha möjlighet att aktivt biträda en kommun som erhållit utvecklingsbidrag i genomförandet av programmet. På denna punkt har det funnits brister i nuvarande stödordning.

Det bör ankomma på kulturrådet att inom ramen för regeringens förordning utfärda bestämmelser för ett lokalt utvecklingsbidrag.

4.5.5 Arbetsplatsbibliotek

Mitt förslag: Det statliga stödet till kommunerna för igångsättning av arbetsplatsbibliotek bör förstärkas.

Folkbiblioteksutredningens förslag: Utredningen föreslår att bidraget till kommunerna för biblioteksverksamhet på arbetsplatserna uppgår i ett allmänt lokalt utvecklingsbidrag.

Remissinstanserna: Åtskilliga remissinstanser har i allmänt positiva ordalag yttrat sig över arbetsplatsbibliotek. De flesta framhåller arbetsplatsbibliotekens viktiga roll i folkbibliotekens uppsökande verksamhet.

Flera kommuner och exempelvis LO och ABF har invändningar mot utredningens uppfattning att initiativet till att starta ett arbetsplatsbibliotek alltid skall komma från den lokala fackklubben. Kommun och företag bör även kunna ta detta initiativ enligt deras uppfattning.

Endast några få remissinstanser har uttryckligen kommenterat utredningens förslag till förändring av statsbidraget i den del som gäller arbetsplatsbibliotek. Svenska kommunförbundet och Sandvikens kommuns kulturnämnd vill behålla nuvarande bidragssystem till kommunerna. Statens

kulturråd föreslår att staten årligen anslår 3 milj. kr. under en femårsperiod för att stödja kommuners etablering av arbetsplatsbibliotek. Medlen skall bl. a. kunna användas till bokinköp enligt kulturrådets förslag.

Bakgrund till mitt förslag: Under mitten av 1970-talet inleddes en expansiv utveckling av biblioteksverksamhet på arbetsplatser. Enligt statistiska centralbyråns statistik finns det i dag i 110 kommuner ca 400 arbetsplatser med någon form av folkbiblioteksverksamhet. Omfattningen av verksamheten varierar från en enkel boksnurra till en särskilt inredd lokal som närmast kan liknas vid en mindre biblioteksfilial.

Arbetsplatsbibliotekens verksamhet och betydelse har studerats i olika sammanhang såväl i enskilda kommuner som mer samlat. Statens kulturråd har gjort en utvärdering som redovisats i Arbetsplatsbibliotek i Sverige (Rapport från kulturrådet 1982: 1). Det gemensamma mönstret tycks vara att verksamheten fungerar bäst då den lokala fackklubben genom bokombud och på annat sätt är aktivt engagerad i verksamheten. Läsintresset stimuleras och även läsovana uppmuntras att låna böcker.

Folkbiblioteksutredningen lägger stor vikt vid arbetsplatsbibliotekens roll i den uppsökande verksamheten och betonar att de har en särart och inte skall ses som en metod att locka nya besökare till andra bibliotekslokaler. Utredningen framhåller att facket, kommunen och arbetsgivaren har ett gemensamt ansvar för arbetsplatsbiblioteken. Den lokala fackklubben bör vara initiativtagare och svara för utlåning samt tillsammans med folkbibliotekets personal välja böcker ur kommunens mediebestånd. Arbetsplatsens bokombud bör utbildas genom studieförbundens och folkbibliotekets försorg. Arbetsgivaren bör tillhandahålla lokaler och inredning.

Även bokutredningen understryker arbetsplatsbibliotekens betydelse för att öka läsintresset och möjligheterna att skapa närhet till böckerna.

De fackliga organisationerna, främst LO och TCO, har under de senaste åren lagt ökad vikt vid arbetsplatsbiblioteken. Intresset är också stort hos folkrörelserna. Sveriges författarförbund har engagerat sig genom att väcka opinion för en fortsatt utbyggnad.

Efter ett flerårigt utvecklingsprojekt har kulturrådet under våren 1984 lagt fram ett handlingsprogram för kulturverksamhet på arbetsplatserna kallat Verktyg för förändring (Rapport från kulturrådet 1984: 1). Förslaget har remissbehandlats och tillsammans med remissinstansernas synpunkter redovisats i budgetpropositionen 1985 (prop. 1984/85: 100 bil. 10, s. 654 ff). I handlingsprogrammet förordas en fortsatt satsning på arbetsplatsbibliotek.

Sedan budgetåret 1975/76 har ett statligt punktbidrag stått till kommunernas förfogande och fördelats av kulturrådet. Bidragen har utgått under treårsperioder. Som villkor har rådet ställt att kommunen skall ha bundit sig för en permanent verksamhet, att samplanering med de fackliga organisationerna skall ha ägt rum samt att kommunen bör ha ett i övrigt välutrustat bibliotekssystem.

Vid starten var den årliga bidragssumman ca 2 milj. kr. men har därefter successivt minskat på grund av en drastisk minskning i antalet ansökningar. Folkbiblioteksutredningen förklarar det avtagande intresset för att söka bidrag med att kommunerna i dag är obenägna att åta sig ny verksamhet utöver driften av det fasta bibliotekssystemet.

Skälen för mitt förslag: Regeringen har i 1985 års budgetproposition lagt fram ett aktionsprogram för att med olika statliga insatser stödja och stimulera en utvecklingsprocess som stärker kulturaktiviteterna på arbetsplatserna. Förslagen berör olika områden varav arbetsplatsbibliotek är ett.

I detta sammanhang redovisades att riksdagen antagit de förslag som regeringen lagt fram i propositionen om förnyelsefonder, m. m. (prop. 1984/85: 86, FiU 9, rskr 108). Förnyelsefonder får användas för att finansiera utbildning av anställda hos berörda företag samt för forsknings- och utvecklingsarbete. Häri borde kunna inrymmas också viss biblioteksverksamhet som har samband med utbildningsinsatser.

Enligt min mening är ett riktat stöd till kommunerna för fortsatt utbyggnad av arbetsplatsbibliotek angeläget. Bidraget bör vara av storleksordningen 3 milj. kr. och efter ansökan fördelas av kulturrådet till kommuner som är beredda att etablera nya arbetsplatsbibliotek. Stödet bör vara av engångskaraktär och stimulera kommunerna att tillsammans med fackliga organisationer, företag, lokala studieförbund etc. informera om och planera igångsättande av arbetsplatsbibliotek. Jag är angelägen att framhålla att bidraget inte bör ha karaktären av driftsbidrag. Däremot bör det fritt kunna disponeras av kommunen för att exempelvis delfinansiera lokala organisationers och andra parters medverkan i ett planerings- och etableringsskede. Ett statsbidrag av detta slag jämte de möjligheter som bör finnas att utnyttja förnyelsefonderna bör enligt min mening väsentligt stimulera utvecklingen av arbetsplatsbibliotek. Kulturrådets beslut bör inte kunna överklagas. Det bör ankomma på regeringen att meddela närmare föreskrifter för hur bidraget skall kunna användas.

4.5.6 Stöd till inköp av litteratur på invandrar- och minoritetsspråk

Min bedömning: Statligt stöd bör även fortsättningsvis utgå till lokala folkbibliotek, länsbibliotek och lånecentraler för inköp av litteratur för invandrare och språkliga minoriteter.

Viss förstärkning av statens stöd till rådgivning beträffande biblioteksverksamhet till invandrare bör samtidigt ske.

Folkbiblioteksutredningens förslag: Överensstämmer med min bedömning vad gäller bidrag till litteraturinköp.

Remissinstanserna: Många remissinstanser betonar vikten av att folkbiblioteken ger särskild service till invandrarna. De anser också att ett statligt

stöd behövs. Flera remissinstanser anser att invandrare och handikappade på ett olyckligt sätt ställs mot varandra i utredningens förslag och kan inte acceptera att bidraget till invandrarlitteratur skärs ner samtidigt som ett nytt stöd till talböcker föreslås. ABF och Studieförbundet Vuxenskolan tillstyrker utredningens förslag.

Statens kulturråd framhåller behovet av en heltidstjänst vid rådet med huvudinriktning på invandrarnas biblioteksservice. Häri instämmer många kommuner.

Bakgrund till min bedömning: Statsbidraget till kommunerna för inköp av invandrarlitteratur har i sin nuvarande utformning funnits sedan år 1975. Budgetåret 1975/76 uppgick bidraget till 1,7 milj. kr. och har sedan dess successivt höjts och uppgår för innevarande budgetår till 4,6 milj. kr.

Omkring 1/3 av bidragen har av kulturrådet fördelats till lokala bibliotek, ca 1/3 till länsbibliotek, ca 20 % till lånecentraler och drygt 10% till Bibliotekstjänst AB för centrala inköp och katalogisering. Drygt hundratalet kommuner har fått bidrag, varav en majoritet har fått stöd mer än en gång. Bidragsbeloppen har ofta varit förhållandevis små. Kulturrådet har i princip krävt att kommunen skall göra inköp av egna medel för motsvarande belopp.

Under början av 1970-talet var folkbibliotekens service till invandrare tämligen svagt utvecklad. Statsbidraget infördes för att stimulera kommunerna att satsa på invandrarverksamhet och att medverka till att bygga upp ett litteraturbestånd i relation till resp. invandrargrupps storlek.

Sedan statsbidraget infördes har en påtaglig förstärkning av biblioteksverksamhet för invandrare ägt rum konstaterar folkbiblioteksutredningen. Kulturrådet, invandrarverket m.fl. remissinstanser instämmer i detta. I kommuner med stor invandring har invandrarbibliotekarier anställts och några länsbibliotek har inrättat särskilda konsulenttjänster för rådgivning i invandrarfrågor. I takt med att folkbiblioteken har funnit former för invandrarverksamheten och upparbetat kontaktytor gentemot invandrarnas organisationer har kommunerna tagit ett ökat ansvar för invandrarnas biblioteksservice.

Vissa brister kvarstår dock enligt folkbiblioteksutredningens bedömning. Länsbibliotekens och lånecentralernas litteraturbestånd är fortfarande otillräckligt, i vissa kommuner finns brister beträffande tillgången till barnböcker och facklitteratur och bestånden är i några fall alltför begränsade när det gäller litteratur på flerspråkiga länders minoritetsspråk. Kulturrådet instämmer i dessa bedömningar.

För central rådgivning och konferensverksamhet samt för handläggning av bidragsansökningar har kulturrådet avsatt medel motsvarande kostnaderna för en fjärdedels tjänst, vilket av flera remissinstanser bedöms vara otillräckligt.

Skälen för min bedömning: Enligt min bedömning har folkbiblioteken en stor betydelse för förverkligandet av de av riksdagen år 1975 antagna målen för invandrar- och minoritetspolitiken. Bibliotekens tillgänglighet som träffpunkt för olika grupper och möjligheter att tillhandahålla tidningar, böcker och andra medier har på många håll i landet bildat en betydelsefull grundval för åtgärder i enlighet med riksdagens intentioner. Det statliga stödet till biblioteken för litteraturinköp har även haft god stimulanseffekt. Den av regeringen tillsatta invandrarpolitiska kommittén (A 1980: 04) som i juni 1984 avgav sitt slutbetänkande (SOU 1984: 58) Invandrar- och minoritetspolitiken har inte anfört någon invändning mot folkbiblioteksutredningens förslag till nedskärning av stödet till bibliotekens inköp av invandrarlitteratur.

Avsevärda förbättringar har således uppnåtts i många kommuner när det gäller biblioteksservice till invandrare. Kommunerna har ökat sitt kulturella ansvarstagande för invandrargrupperna och funnit former för sin service till dessa grupper. Samtidigt delar jag folkbiblioteksutredningens och kulturrådets uppfattning att vissa brister kvarstår i bibliotekens litteraturförsörjning. Störst tycks behoven vara för de regionala mediebestånden samt i vissa kommuner med många och/eller svårförsörjda språkgrupper. Under senare år har invandringen präglats av ökande tillskott av flyktingar från geografiskt och kulturellt avlägsna länder, från vilka det är svårt och kostnadskrävande att få litteratur.

Med hänvisning till det nyssnämnda förordar jag att ett statligt stöd för bibliotekens inköp av litteratur bibehålls. För att tillgodose litteraturbehov för grupper från språkområden där särskilda problem föreligger när det gäller urval, inköp och katalogisering bedömer jag det som rimligt att en huvuddel av stödet fördelas till lånecentraler och länsbibliotek som har särskilda förutsättningar att på ett effektivt sätt fullgöra sådana uppgifter. Vidare bedömer jag att behovet av ekonomisk stimulans till kommunerna f. n. inte är lika uttalat som vid tidpunkten för bidragets inrättande, varför jag förordar en minskning av det totala stödbeloppet. Skulle det visa sig att nya mer omfattande behov av stöd till den lokala verksamheten på nytt uppkommer vill jag nämna att kulturrådet enligt mitt förslag äger rätt till viss omfördelning mellan bidragsändamålen. Jag återkommer till detta i det följande i avsnittet Anslagsberäkningar för budgetåret 1985/86.

Folkbiblioteksutredningen har inte särskilt behandlat frågan om en centralt placerad konsulenttjänst för invandrares biblioteksservice. Utredningen har däremot lagt allmänna synpunkter på kulturrådets rådgivande funktion och därvid föreslagit att en större del av denna verksamhet överförs på länsbibliotek och lånecentraler. I princip instämmer jag i utredningens uppfattning vilket jag även återkommer till i avsnitt 4.6.1. På sikt bör även rådgivningen beträffande verksamheten för invandrare och språkliga minoriteter vara en uppgift för bibliotekens regionala organ. Här finns nödvändig expertkunskap beträffande invandrarnas litteratur och

övriga kulturella villkor samt i många fall kontakter med motsvarande experter i t. ex. de övriga nordiska länderna.

Det kan dock, enligt min mening, finnas skäl som talar för att kulturrådet under det närmaste året utarbetar former för regional konsulentverksamhet i lånecentralernas regi. Därvid bör rådet i samråd med kommunförbunden göra en översyn av ansvarsförhållandena för bibliotekens litteraturförsörjning till språkliga minoritetsgrupper mellan lokal, regional och central nivå. Syftet bör vara att finna rationella former för inköp och användning av litteratur inom små språkområden. En sådan översyn bör kunna finansieras inom ramen för den förstärkning av bidraget till regional biblioteksverksamhet som jag tidigare har föreslagit (avsnitt 4.5.2).

4.5.7 Stöd till inköp av talböcker

Mitt förslag: Särskilda statsbidrag av engångskaraktär bör kunna utgå till länsbibliotek för inköp av talböcker enligt en plan för talboksförsörjning inom resp. län. Bidragen bör fördelas av talboks- och punktskriftsbiblioteket (TPB).

Folkbiblioteksutredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: Förslaget stöds av flertalet instanser som berör frågan, bl. a. TPB som förutsätter att biblioteket ges särskilda resurser för handhavandet av stödet. Några instanser lämnar synpunkter på stödvillkoren. Ett fåtal instanser avstyrker bidragsformen till förmån för ett ökat statligt produktionsstöd för talböcker.

Bakgrund till mitt förslag: Med stöd i riksdagens beslut år 1977 i anledning av proposition 1976/77: 87 om insatser för handikappades kulturella verksamhet (KrU 1976/77: 44, rskr 325) bedrevs mellan åren 1977 och 1982 ett omfattande utvecklings- och utredningsarbete i fråga om talboksförsörjningen i landet för framför allt synskadade men även andra grupper av läshandikappade. Till följd härav inrättades år 1980 den statliga myndigheten talboks- och punktskriftsbiblioteket (TPB). TPB skall i samverkan med andra bibliotek i landet arbeta för att synskadade och andra läshandikappade får tillgång till litteratur. Det åligger biblioteket särskilt att framställa och låna ut talböcker och punktskriftsböcker och att inom sitt verksamhetsområde lämna information och råd till folkbibliotek och andra. TPB skall också tillhandahålla punktskriftsböcker för försäljning.

De statliga ekonomiska åtagandena för den centrala talboks- och punktskriftsverksamheten har under den senaste tioårsperioden ökat kraftigt, från knappt 7 milj. kr. budgetåret 1976/77 till totalt ca 28,5 milj. kr. innevarande budgetår. Detta har möjliggjort både en ökning av talboksut-

givningen och en breddning av den statliga talboks- och punktskriftsverksamheten i övrigt.

En grundläggande princip för de statliga insatserna på detta område har varit att staten i första hand svarar för talboksutgivning och funktionen som lånecentral för fjärrlån och depositioner, medan de kommunala folkbiblioteken i så stor utsträckning som möjligt svarar för kontakten med låntagarna. Länsbiblioteken kompletterar med sina bestånd den kommunala talboksutlåningen. Staten har verkat för en successiv decentralisering av talboksutlåningen. Till denna princip har de båda kommunförbunden anslutit sig.

Folkbibliotekens talboksbestånd är ojämnt fördelade mellan olika län och mellan olika kommuner inom samma län. Totalt har den kommunala talboksverksamheten dock expanderat kraftigt. Antalet talböcker i kommunala bibliotek har ökat från ca 80000 exemplar år 1977 till ca 285000 exemplar år 1983. Av 1983 års bestånd fanns ca 200000 eller ca 70% vid länsbiblioteken. Av knappt 1,2 milj. talbokslån svarade länsbiblioteken för ca 60%.

Talbokskommittén (U 1979: 02) tillsattes för att bl. a. utreda formerna för en decentraliserad talboksförsörjning. Kommittén överlämnade i februari 1982 sitt slutbetänkande (SOU 1982: 7) Talböcker – utgivning och spridning. Regeringens ställningstaganden med anledning av förslagen redovisades i 1983 års budgetproposition (bil. 10) och lämnades utan erinran av riksdagen (KrU 1982/83: 30, rskr 358). I likhet med talbokskommittén anförde jag i propositionen (s. 198) att ett stöd till utveckling av folkbibliotekens talboksverksamhet var önskvärt, men att frågan om ett nytt statsbidrag borde övervägas ytterligare av folkbiblioteksutredningen.

Skälen för mitt förslag: Den snabba utvecklingen av en decentraliserad talboksverksamhet under senare år kan i första hand tillskrivas det samförstånd som i fråga om ansvarsfördelningen råder mellan de olika parterna – såväl stat, landsting och kommuner som handikapporganisationerna och övriga på talboksområdet verksamma organ. Den ökade statliga satsningen på en bred talboksutgivning har från kommuners och landstings sida i stor utsträckning följts upp med ökade talboksinköp och en förstärkning av personalresurserna för utlåningsverksamheten.

Standarden på de lokala och regionala talboksbestånden är emellertid fortfarande mycket ojämn. Samtidigt har bibliotekens uppsökande verksamhet medfört att intresset för att låna talböcker hos nya grupper av talboksberättigade låntagare ökat. Det är enligt min mening angeläget att den ökande efterfrågan kan mötas av en genomtänkt plan för talboksservicen både på lokal och regional nivå. För låntagarna är det betydelsefullt att kunna få service vid det lokala biblioteket men samtidigt ha tillgång till ett bredare utbud av litteratur. I likhet med talbokskommittén och folkbiblioteksutredningen finner jag det rimligt att ansvaret för talboksinköpen för-

delas mellan de kommunala biblioteken och länsbiblioteket, där länsbiblioteket åtar sig att bygga upp ett regionalt talboksbestånd, anpassat till de speciella förhållandena i varje län.

Jag föreslår att staten genom ett särskilt stöd stimulerar uppbyggnaden av sådana gemensamma talboksbestånd i länen, i enlighet med folkbiblioteksutredningens förslag. En förstärkning av de länsvisa talboksbestånden kan på ett effektivt sätt stärka framför allt mindre kommuners möjligheter att erbjuda talboksberättigade låntagare ett brett urval av litteratur. Syftet med stödet är att i första hand bidra till en jämnare nivå på talboksverksamheten mellan olika län. Bidragen bör kunna beviljas en gång till de länsbibliotek som kan redovisa en för länet gemensam plan för talboksförsörjningen. Planen bör bl. a. beskriva den nuvarande verksamheten i länet samt redovisa såväl aktuella prognoser för efterfrågan som den beslutade eller planerade resurstilldelningen i fråga om såväl personal som talboksinköp. Bidragsmedlen bör användas för inköp av talböcker till ett för länet gemensamt bestånd som främst genom depositioner, men även i form av fjärrlån, kan ställas till de enskilda kommunernas förfogande. Bidraget bör ha nått avsedd effekt efter fem år och bör därefter kunna avvecklas.

Statsbidragen bör fördelas av TPB. TPB:s beslut bör inte kunna överklagas.

4.5.8 Stöd till verksamhetsutveckling

Mitt förslag: Ett statligt bidrag bör fördelas av kulturrådet till i första hand kommuner för verksamhetsutveckling.

Folkbiblioteksutredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: Instämmer med utredningens förslag. Delegationen för vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning (DFI) anser att det belopp som utredningen föreslagit är för litet. Kulturrådet och statskontoret påpekar att utvecklingsarbetet bör samordnas med verksamheten vid högskolorna i Borås och Linköping.

Bakgrund till mitt förslag: Litteraturutredningen inledde en period av omfattande utvecklingsarbete och experimentverksamhet i svenskt folkbiblioteksväsen. Nya former av uppsökande arbete samt engagemang för nya medier prövades vid olika bibliotek runt om i landet. Under senare år kan man dock notera en avmattning i utvecklingsarbetet, vilket till stor del sammanhänger med ett krympt expansionsutrymme för folkbiblioteken på grund av kommunernas ansträngda ekonomi. Det har blivit naturligt för folkbiblioteken att i första hand slå vakt om vad som uppnåtts. De delrapporter som folkbiblioteksutredningen har utarbetat om den framtida utvecklingen på några av bibliotekens verksamhetsområden har väckt en

livlig debatt och uppenbarligen tillgodosett ett behov av vägledning och nyorientering.

Staten kan f. n. i viss utsträckning stödja utvecklingsprojekt. Inom ramen för bidrag till lokal biblioteksverksamhet har kulturrådet helt eller delvis finansierat viss experimentverksamhet. Kulturrådet har emellertid inte grundat sina bidragsbeslut på ett långsiktigt program för verksamhetsutveckling utan stödet har utgått efter prövning från fall till fall. Inte heller har rådet på ett systematiskt sätt löpande fört ut erfarenheterna från olika utvecklingsprojekt. Under senare tid har dock vissa sammanfattande rapporter publicerats.

Skälen för mitt förslag: För att ytterligare bredda folkbiblioteksverksamheten till nya grupper av nyttjare och för att anpassa biblioteksservicen till fortgående strukturförändringar i samhället är det av stor betydelse att biblioteken ständigt prövar nya verksamhetsformer. Även i tider då folkbiblioteken inte kan påräkna årliga resursökningar är det väsentligt att experiment och utveckling inte avstannar.

Ansvaret för utvecklingsarbetet inom folkbiblioteckssektorn liksom för själva driften av biblioteken åvilar kommunerna. Med hänsyn till frågans angelägenhetsgrad finns det emellertid skäl som talar för att staten gör särskilda ansträngningar att stödja och stimulera metodutveckling samt att förmedla sådana erfarenheter. Därför bör kulturrådet ges möjlighet att fördela projektbidrag till kommuner som är beredda att medverka i utvecklingsarbete av nu angivet slag. Det totala bidraget bör vara av storleksordningen 1,5 milj. kr. och i första hand utgå för kommunal medverkan i enlighet med en av kulturrådet utarbetad plan. Jag förutsätter att rådet i frågor som rör annan myndighets verksamhetsområde samråder med denna.

Det bör enligt min mening ankomma på kulturrådet att underrätta regeringen om förslag till inriktning av utvecklingsarbetet. I detta sammanhang vill jag nämna att det finns två områden som jag bedömer vara särskilt angelägna i samband med ett intensifierat utvecklingsarbete. Jag avser dels former för det läsfrämjande och uppsökande arbetet, dels metoder för att ta till vara den nya informationsteknologin på folkbiblioteksområdet.

Enligt min mening är det viktigt att nuvarande erfarenheter av läsfrämjande verksamhet görs tillgängliga för folkbibliotek, skolor m. fl. organ som engagerar sig i detta arbete. I dessa sammanhang är det angeläget att förnya och stärka formerna för folkbibliotekens samverkan med studieorganisationerna samt med myndigheter och organisationer inom vård- och omsorgsområdet. Även vad gäller biblioteksservice för invandrare finns behov av att vidareutveckla verksamhetsformerna.

Som jag har anfört i det föregående (avsnitt 4.4.3) finns det inom det informationsteknologiska området en mängd angelägna frågor för folkbibliotekens del som måste penetreras under den närmaste framtiden. Jag

avser exempelvis behovet av en kontinuerlig och tillförlitlig bedömning av innehåll, kvalitet och användbarhet av den ständigt växande mängden av databaser som kan vara av betydelse för folkbibliotekens verksamhet. Denna uppgift anser jag naturligt faller inom DFI:s ansvarsområde.

Folkbiblioteksutredningen har fört fram tanken på inrättande av ett experimentbibliotek för försök med ny teknik i syfte att stärka folkbibliotekens informationsfunktion. Remissinstanserna har mottagit förslaget positivt, även om olika synpunkter har förts fram beträffande organisation och lokalisering. Jag anser att kulturrådet i samverkan med DFI och inom ramen för ett utvecklingsprogram närmare bör överväga ändamål och uppläggning av den tänkta försöksverksamheten. Därvid bör rådet beakta behovet av teknikstöd i såväl informationssökning som i kommunikationen mellan olika biblioteksenheter i syfte att projektet i möjligaste mån skall ge generellt tillämpliga erfarenheter. Exempelvis kan försöket knytas till ett länsbibliotek och inkludera nya former för kommunikation mellan detta och kommunbiblioteken i länet. Vid planering och genomförande av dessa försök bör kulturrådet och berörda myndigheter beakta riksdagens ställningstagande till den av regeringen aviserade propositionen om datapolitiken.

Jag återkommer till frågan om en samverkan mellan olika statliga myndigheter med biblioteksuppgifter i det följande (avsnitt 4.6.2).

4.6 Statliga uppgifter inom folkbiblioteksområdet

Jag har i det föregående framhållit att statliga bidrag samt stimulans- och stödåtgärder från olika myndigheters sida har stor betydelse för de kommunala biblioteken. Jag skall i det följande sammanfatta min syn på hur kulturrådet m. fl. myndigheter bör inrikta sin verksamhet för att på ett effektivt sätt stärka folkbiblioteksverksamheten.

4.6.1 Statens kulturråd

Många statliga myndigheters verksamhet berör folkbiblioteken på ett eller annat sätt. Statens kulturråd har härvidlag en större uppgift än andra myndigheter. Rådet fördelar statliga bidrag, svarar för information och konferenser samt rådgivning, initierar viss utvecklingsverksamhet samt genomför utredningar inom olika områden av folkbibliotekens verksamhet.

Folkbiblioteksutredningen diskuterar hur de statliga centrala folkbiblioteksuppgifterna bör utformas i framtiden. Beträffande kulturrådet anser utredningen att huvuduppgifterna bör vara att utöva bidragsgivning och rådgivning, följa och beskriva folkbiblioteksverksamhetens utveckling samt svara för information och konferenser. Rådet bör enligt utredningen även initiera metodutveckling. Jag ansluter mig till utredningens bedömning.

Som framgått av mina förslag till statsbidragsgivning till folkbiblioteksverksamheten bör kulturrådet *fördela huvuddelen av dessa bidrag*. En viktig uppgift för rådet bör vara att följa användningen av och effektiviteten i det statliga stödet.

Kulturrådets roll i folkbiblioteksverksamheten bör utformas så att de statliga insatserna på området så effektivt som möjligt kan stödja och komplettera kommunernas biblioteksverksamhet. Rådet kan därvidlag göra viktiga insatser genom att medverka till en *verksamhetsutveckling* på folkbiblioteksområdet som kan hjälpa kommunerna att höja sin beredskap för att möta krav på förändringar av biblioteksservicen.

Erfarenheter och resultat av försök och utvecklingsprojekt bör föras ut genom *informationsinsatser* av skilda slag. Jag anser, i likhet med folkbiblioteksutredningen, att rådet bör prioritera informationsverksamhet av mer generell betydelse för kommunerna på bekostnad av rådgivning till enskilda kommuner. Flera av de remissinstanser som har tagit upp denna fråga har invändningar mot utredningens förslag. Enligt min mening bör en decentraliserad rådgivning sättas i samband med den förstärkning av länsbibliotekets resurser som jag tidigare har föreslagit. Därmed ökar länsbibliotekets kompetens och även förutsättningar att bättre möta kommunernas behov av rådgivning.

För att kulturrådet på ett ändamålsenligt sätt skall kunna fördela statliga bidrag, bedöma effektiviteten i det statliga stödet, stödja utvecklingsarbete och bistå med information krävs tillgång till faktaunderlag som ger en god bild av bibliotekens situation. Enligt min mening bör kulturrådet kontinuerligt *följa och redovisa utvecklingstendenser* i folkbiblioteksverksamheten samt ha god framförhållning när det gäller att fånga upp förändringar i verksamhetens förutsättningar.

Folkbiblioteksutredningen har föreslagit att detta skall ske genom årliga biblioteksrapporter från kulturrådet. Flera remissinstanser har haft invändningar mot förslaget och ansett att en sådan rapportering kan bli alltför byråkratisk och resurskrävande. Andra, exempelvis Svenska kommunförbundet, menar att det inte finns något behov av årliga bedömningar från kulturrådets sida.

För egen del anser jag, att det finns ett otvetydigt behov av kunskaper från fältet som gör det möjligt att regelbundet utvärdera de statliga insatserna. Därutöver bör det vara av värde för kommunernas biblioteksplanering att kulturrådet kan tillföra fakta om situationen i folkbiblioteksektorn och på ett överskådligt sätt delge dessa åt kommunerna för att underlätta de kommunala ställningstagandena. Det bör ankomma på kulturrådet att efter samråd med Kommunförbundet utforma rapporteringen på ett ändamålsenligt sätt med rimlig avvägning av resursinsatserna.

Jag vill i detta sammanhang något beröra frågan om *offentlig statistik* inom folkbiblioteksområdet. Jämfört med andra samhällsområden är kulturstatistiken tämligen outvecklad. Den av regeringen tillsatta statistik-

utredningen har i betänkandet (SOU 1983: 74) Framtida statlig statistik påpekat detta. Utredningen lägger bl. a. förslag om förbättrad statistik om massmedier samt om kultur- och fritidsvanor.

En betydande del av kulturstatistiken utgörs av SCB:s årliga rapportering av folkbibliotekens verksamhet. Därutöver publicerar SCB med flera års mellanrum rapporter om fritidsvanor inom ramen för projektet Undersökningar om levnadsförhållanden. Betydligt oftare publicerar Sveriges radios avdelning för publik- och programforskning data om våra medievanor, bl a. i den s. k. Kulturbarometern. Statistik från olika källor har även sammanfattats av SCB och kulturrådet i publikationen Kulturstatistik 1960–1979.

Kulturrådet, SCB och Kommunförbundet har på senare år haft överläggningar om på vilket sätt statistiken kan breddas till att omfatta hela kulturområdet. Folkbiblioteksutredningen föreslår vissa förändringar och kompletteringar av SCB:s statistik. Uppgiften om mediebestånd bör utgå ur den årliga redovisningen men kan ingå i fördjupade undersökningar. Någon form av besöksstatistik bör i stället komplettera den årsvisa redovisningen. Vidare bör årsstatistikens produktionstid förkortas åtskilligt.

Därutöver bör kompletterande undersökningar ge fakta om den uppsökande verksamheten. Utredningen betonar även behovet av kunskap om biblioteksvanor, vilket i första hand kan tillgodoses inom ramen för undersökningarna om levnadsförhållanden.

Utredningen förordar vidare att kulturrådet, SCB och Kommunförbundet bistår kommunerna med att utveckla och erbjuda olika statistiska och sociologiska metoder för lokala undersökningar som ett led i kommunernas biblioteksplanering. Länsbiblioteken bör även enligt utredningen kunna medverka i dessa sammanhang.

De remissinstanser som tar upp statistikfrågorna tillstyrker utredningens förslag i dess huvuddelar. SCB anser dock att förslaget innebär ökade kostnader för verket och förutsätter uppdragsfinansiering. SCB och Författarfonden har vidare invändningar mot att mediebeståndsstatistiken slopas.

För egen del kan jag i stora drag instämma i de synpunkter folkbiblioteksutredningen har fört fram. Samtidigt anser jag att det är angeläget att biblioteksstatistiken sätts in i sitt sammanhang, dvs. ses som en del av den statistiska informationen om hela kultursektorn. Jag finner det därför angeläget att SCB efter samråd med kulturrådet tar upp förnyade överläggningar med kommunförbunden i avsikt att utarbeta ett förslag om ett program för utvecklingen av kulturstatistiken inom ramen för tilldelade resurser till kultursektorn. För riksdagens information vill jag nämna att jag senare ämnar föreslå regeringen att SCB ges ett sådant uppdrag.

Jag har i denna fråga samrått med chefen för civildepartementet.

4.6.2 Samverkan mellan statliga myndigheter

Genom folkbiblioteksverksamhetens bredd och genom att folkbiblioteken är den mest spridda organinsationen för kultur- och informationsverksamhet är det naturligt att många myndigheter har stora förväntningar på samarbete med biblioteken. Flera myndigheter påverkar också förutsättningarna för folkbibliotekens arbete. Så är exempelvis *KB:s* nationalbibliografiska arbete och de hjälpmedel som framställs i anslutning till detta ett ovärderligt stöd för folkbiblioteken. *DFI* har ett övergripande ansvar för informationsförsörjningen för forskning, utvecklingsarbete och liknande verksamhet. DFI:s ansvar avser olika kategorier informationsanvändare, däribland organisationer, massmedier och enskilda. Folkbiblioteken är därför en viktig resurs för DFI:s arbete. DFI:s verksamhet har hittills mest varit inriktad på forskningsbibliotek och informationscentraler. Vissa projekt rörande hjälpmedelsutveckling har dock bedrivits i samverkan med folkbiblioteksektorn, t.ex. utarbetande av gemensamma katalogregler och en översyn av klassifikationssystemet. Initiativ har även tagits från DFI: s sida för att få till stånd en ökad samverkan mellan forskningsbibliotekens och folkbibliotekens bibliografiska databaser.

För fjärrlånearbetet och övrig samverkan inom det svenska biblioteksväsendet är *myndigheter under universitets- och högskoleämbetet (UHÄ)* av stor betydelse för folkbiblioteken. Dessutom är UHÄ huvudman för bibliotekarieutbildningen som är förlagd till högskolan i Borås.

SÖ, TPB, socialstyrelsen, statens invandrarverk och åtskilliga andra myndigheter har alla på olika sätt folkbiblioteket som samarbetspart. En särställning intar *kriminalvårdsverket* och *militära förband* som enligt gällande bestämmelser har ett direkt ansvar för biblioteksförsörjningen till berörda grupper.

Folkbiblioteksutredningen har mot denna bakgrund funnit att samverkan på central nivå mellan statliga myndigheter behöver effektiviseras och föreslår därför att ett statligt biblioteksråd utses av regeringen. I rådet bör statens kulturråd, KB, DFI, UHÄ, SÖ samt högskolan i Borås vara representerade. Enligt förslaget bör rådet vara ett samrådsorgan för policy- och ansvarsfrågor, samordning av utvecklingsarbete och liknande frågor av gemensamt intresse för hela biblioteksväsendet. Utredningen föreslår även att rådets kanslifunktion bör inrymmas i kulturrådets organisation.

Remissinstanserna instämmer över lag i utredningens uppfattning om att en bättre central samverkan behövs. Flera är dock tveksamma till förslaget att inrätta ett biblioteksråd efter utredningens modell. Av de direkt berörda myndigheterna är kulturrådet, KB och högskolan i Borås positiva, om än med vissa förbehåll, medan övriga avstyrker.

Enligt min mening finns det anledning att stärka samarbetet mellan de berörda statliga myndigheterna. Utredningens förslag till en formaliserad samverkan genom ett särskilt biblioteksråd rymmer vissa oklarheter, som några av de berörda remissinstanserna har påpekat. Förslaget torde även

medföra vissa kostnadsökningar till följd av administration m. m. inom kulturrådet. Därför är jag inte beredd att föreslå att ett statligt biblioteksråd inrättas.

Jag är dock angelägen om att berörda myndigheter gör särskilda insatser för att samordna sin verksamhet inom bibliotekssektorn. Som exempel på frågor där en samverkan är angelägen vill jag nämna informationsteknologins tillämpning och frågan om gemensam katalogisering, samordning av det läsfrämjande arbetet inom skolan och inom vård- och omsorgsverksamheten samt verksamhetsutveckling i övrigt på biblioteksområdet.

Det ankommer på DFI och kulturrådet att vidta åtgärder för att få till stånd en aktivare myndighetssamverkan i biblioteksfrågor. Jag förutsätter att dessa myndigheter senare delger regeringen sina vidtagna och planerade åtgärder med anledning härav.

Jag har i denna fråga samrått med chefen för utbildningsdepartementet.

4.6.3 Biblioteksservice inom särskilda områden

Biblioteksverksamhet på kriminalvårdsanstalter

År 1984 fanns inom kriminalvården 19 riksanstalter med 1 876 platser, varav huvuddelen slutna. Vidare fanns 55 lokalanstalter med 1 078 slutna och 1 184 öppna platser samt 24 häkten med 1 295 platser.

Fritidsverksamheten inom kriminalvården inbegriper biblioteksverksamheten och regleras övergripande i 14 § lagen (1974: 203) om kriminalvård i anstalt. Närmare föreskrifter för biblioteksverksamheten ges i kriminalvårdsstyrelsens Föreskrifter och anvisningar m. m. för kriminalvårdsverket (FAK 1980: 11). Enligt dessa skall de intagna ges möjlighet till meningsfull fritid under anstaltstiden och stimuleras att använda bibliotek efter frigivningen. Alla intagna i anstalt och häkte skall få biblioteksservice.

Biblioteksverksamheten i anstalter och häkten sköts av folkbiblioteken mot ersättning och enligt avtal, som träffas mellan kriminalvårdsstyrelsen (KVS) och kommunerna. Fr. o. m. budgetåret 1983/84 utgår ingen ersättning för den biblioteksservice som bedrivs vid öppna riks- och lokalanstalter.

KVS erhåller medel för biblioteksverksamheten under andra huvudtiteln, förslagsanslaget E 2. Kriminalvårdsanstalterna, anslagspost 4 Vårdkostnader. För innevarande budgetår har anvisats ett belopp om 2 803 000 kr., vilket innebär en ökning med 0,8 milj. kr. från föregående budgetår.

KVS uppger att 22 av 45 aktuella kommuner under innevarande budgetår erhåller full kostnadstäckning för sina tjänster. De övriga får täckning för endast ca en tredjedel av de verkliga kostnaderna.

Folkbiblioteksutredningen framhåller biblioteksverksamhetens stora betydelse för de intagna på anstalter och häkten. Såväl för fritidsläsning och förströelse som för olika former av studier är tillgång till biblioteksservice angeläget. Många intagna blir under fängelsevistelsen för första gången medvetna om folkbibliotekets möjligheter.

Utredningen konstaterar att biblioteksverksamheten vid anstalter och häkten är en statlig uppgift. Staten anger genom KVS ambitionsnivån för verksamheten och köper bibliotekstjänster av kommunerna. Utredningen kan inte acceptera obalansen mellan den ambitionsnivå som styrelsen fastlagt genom FAK 1980: 11 och den ersättning som utgår till kommunerna. Skälet till att kommunerna hittills inte sänkt sina insatser till en nivå som motsvarar ersättningens storlek torde vara hänsyn till de intagnas behov av biblioteksservice.

Utredningen föreslår att staten skall ersätta kommunerna fullt ut för deras insatser i häkten och på kriminalvårdsanstalter i form av schablonbelopp, vilka bör fastställas vid förhandlingar mellan staten och Kommunförbundet. Kommuner, där verksamheten i förhållande till kommunstorleken är omfattande, bör dessutom få ersättning utöver schablonen.

Av remissinstanserna har det fåtal som berört frågan i huvudsak tillstyrkt utredningens förslag.

Även KVS instämmer i utredningens förslag att kommunerna skall erhålla full kostnadstäckning för sin biblioteksservice. Däremot ifrågasätter styrelsen om ersättningen bör utgå i form av schablonbidrag. Verksamhetens utformning varierar vid olika institutioner, varför det förmodligen skulle bli aktuellt med ersättning utöver schablonen i flertalet fall.

Intagna i häkten och på anstalter kan betraktas som socialt handikappade och tillhör de eftersatta grupper som den statliga kulturpolitiken skall ta särskild hänsyn till. De som vistas på slutna anstalter och i häkten kan inte själva ta sig till folkbibliotek och andra kulturella institutioner. Det är därför enligt min uppfattning synnerligen angeläget att dessa människor ges tillgång till den service, som folkbiblioteken kan förmedla. Verksamheten vid häktena är särskilt viktig, eftersom de häktade är mer isolerade än andra intagna och läsning ofta är den enda sysselsättning som står till buds. Detta återspeglas i en hög genomsnittlig utlåning per häktesplats. Vidare bör beaktas de behov av mer kostnadskrävande biblioteksservice som intagna och häktade med andra modersmål än svenska kan ha.

Biblioteksverksamheten inom kriminalvården är en statlig angelägenhet. Kriminalvårdens resurser medger dock f. n. inte att mer än omkring hälften av de kommuner som ger biblioteksservice till anstalter och häkten kan få full ersättning härför. I likhet med utredningen och KVS anser jag att staten successivt bör kunna ersätta även de övriga kommunerna fullt ut för deras folkbiblioteksinsatser i häkten och på slutna anstalter.

Biblioteksservicen varierar mellan olika kommuner. En ordning som innebär att ersättning betalas till kommunerna i form av schablonbidrag framstår därför som mindre lämplig. Jag förordar i stället att KVS utarbetar en administrativt mer ändamålsenlig lösning.

Jag har i denna fråga samrått med chefen för justitiedepartementet.

Biblioteksverksamheten på militära förband

Under budgetåret 1983/84 genomgick ca 45 000 värnpliktiga militär grundutbildning och ca 90 000 repetitionsutbildning. Drygt 40 000 personer är därtill anställda inom försvaret.

Den militära biblioteksorganisationen regleras enligt överbefälhavarens (ÖB) kungörelse (FFS 1983: 45, saknr. 920) om personalvården inom försvarsmakten, bil. 5, som föreskriver att värnpliktiga och anställda kostnadsfritt skall ges tillgång till böcker och andra medier för studier och underhållande läsning. Förbandsbiblioteken skall förmedla litteratur i anslutning till kurser och föreläsningar samt för enskilda studier.

Verksamheten bekostas av förbanden. På en del håll har biblioteksverksamheten genom avtal och mot ersättning övertagits av de kommunala biblioteken. Driftskostnaderna varierar mellan förbanden liksom kvaliteten på servicen.

Folkbiblioteksutredningen anser att förbandsbiblioteken spelar en viktig roll för att ge värnpliktiga och deltagare i repetitionsutbildning en meningsfull fritid och för det studiearbete många bedriver jämsides med den militära utbildningen.

Utredningen konstaterar att samarbetet med folkbiblioteken är tämligen obetydligt bortsett från förmedling av enstaka lån och bokdepositioner. Av en enkät som gjordes år 1983 framgår att endast tolv förbandsbibliotek av totalt ca 70 har ett skriftligt avtal med det lokala folkbiblioteket om hjälp med skötsel av verksamheten mot ekonomisk ersättning.

Utredningen anser att samarbetet mellan försvarsstaben och kulturrådet bör intensifieras. Rådet bör i större utsträckning än hittills kunna ge råd och information. Likaså förordar utredningen förstärkt samarbete på regional och lokal nivå, dvs. med läns- och folkbibliotek. Vidare bör förbandsbibliotekarierna få möjlighet att delta i fortbildning.

Utredningen är medveten om att varje förband självt beslutar om omfattning och inriktning av biblioteksverksamheten men anser likväl att ÖB bör fastställa riktlinjer för vilka resurser som bör avsättas för biblioteksverksamheten.

Slutligen föreslår utredningen att försvarsstaben varje år skall begära in redovisningar över biblioteksverksamheten vid förbanden för att centralt kunna följa utvecklingen.

Ett fåtal remissinstanser har synpunkter på utredningens förslag och tillstyrker dem. ÖB har emellertid invändningar mot en del av förslagen.

ÖB anser att ansvaret för biblioteksservicen till de värnpliktiga bör övertas av kommunbiblioteken, länsbiblioteken och kulturrådet. I avvaktan på dels vissa undersökningar om de värnpliktigas kulturella situation i sin helhet, dels ekonomiska överväganden, anser dock ÖB att förbandsbiblioteksverksamheten bör bedrivas enligt nuvarande principer.

ÖB instämmer i utredningens förslag att samarbetet mellan förbandsbibliotek å ena sidan och kommun- och länsbibliotek å andra sidan bör kunna

förbättras. Förbandsbiblioteken bör också betraktas som arbetsplatsbibliotek och erhålla samma stöd som dessa kan komma att få.

De personella resurserna för biblioteksverksamheten hos ÖB är starkt begränsade och beräknas ej kunna utökas. I stället har ÖB för avsikt att utveckla samarbetet med kulturrådet och utnyttja den sakkunskap som rådet förfogar över.

ÖB anser inte att någon ytterligare central detaljstyrning av förbandsbiblioteksverksamheten är nödvändig och avvisar därmed utredningens förslag att ÖB bör fastställa riktlinjer för vilka resurser som bör avsättas för god biblioteksverksamhet på förbanden.

Slutligen påpekar ÖB att förbanden årligen överlämnar statistik till SCB och kan därför inte tillstyrka utredningens förslag att redovisningar över biblioteksverksamheten årligen skall lämnas till försvarsstaben.

I likhet med folkbiblioteksutredningen anser jag att biblioteksverksamheten inom försvaret är av betydelse både i utbildnings- och förströelsesyfte. Det är odiskutabelt att behov av böcker och andra medier finns också här, även om intresset för verksamheten varierar kraftigt mellan olika platser och enskilda individer.

Speciella omständigheter råder under begränsad tid för de värnpliktiga med förläggning på främmande ort och i viss avskildhet från det civila samhället. Enligt min mening utgör de värnpliktiga en grupp med särskilda behov när det gäller bildning, utbildning och förströelse. Med hänsyn till bl. a. det lednings- och budgeteringssystem som tillämpas inom försvarsmakten anser jag dock, i likhet med ÖB, att gällande föreskrifter för närvarande är väl ägnade att tillgodose dessa behov.

Jag delar utredningens uppfattning att det är angeläget att förbandsbiblioteken förstärker samarbetet centralt, regionalt och lokalt med kulturrådet, länsbiblioteken och de lokala folkbiblioteken. Förbandsbibliotekarierna bör t. ex. med fördel kunna delta i länsbibliotekens fortbildning. Det bör ankomma på ÖB att besluta om formerna för redovisningar som kan erfordras för att följa verksamheten.

Jag har i dessa frågor samrått med chefen för försvarsdepartementet.

Högskolestuderandes biblioteksservice

Vid högskolereformens genomförande i slutet av 1970-talet befarade många att folkbiblioteken skulle belastas hårt genom de studerandes krav på förvärv av kurslitteratur, fjärrlån, litteratursökning m. m. Inom folkbiblioteksutredningen studerades därför denna fråga särskilt av en arbetsgrupp, vars slutsatser redovisades i rapporten (DsU 1983: 11) Folkbibliotekens service till högskolestuderande.

Arbetsgruppen redogjorde bl. a. för en undersökning av folkbibliotekens fjärrlån, som DFI har genomfört i samarbete med utredningen. Av denna framgår att belastningen på folkbiblioteken i fråga om fjärrlån är betydligt mindre än man tidigare trott: 6% av fjärrlånen avser högskolestudier och

3% avser forskning. Vidare konstaterade arbetsgruppen att fjärrlånen är fler i absoluta tal i kommuner med upp till 30000 invånare än i övriga kommuner. Men även här är belastningen begränsad.

Mot denna bakgrund drar kommittén slutsatsen att förhållandet när det gäller servicen till högskolestuderande i flertalet kommuner är tillfredsställande. Detta, menar kommittén, har sin orsak bl. a. i förstärkningar av högskolebiblioteken och en förbättrad samverkan mellan folkbibliotek och högskolebibliotek.

Utredningen finner det inte nödvändigt att föreslå någon generell reglering av ansvarsfördelningen mellan stat och kommun utan konstaterar att det står varje kommun fritt att avtalsreglera förhållandena. Slutligen framhåller utredningen betydelsen av att högskolorna även framgent ges tillräckliga resurser.

Av remissinstanserna ansluter sig bl. a. UHÄ till utredningens uppfattning och menar att varje kommun har möjlighet att aktualisera avtalsreglering. UHÄ påpekar vidare att ämbetet alltsedan högskolereformen genomfördes i sina anslagsframställningar prioriterat biblioteken. UHÄ understryker vikten av att högskolebiblioteken tillförs ökade resurser för bokinköp m. m.

Av det fåtal remissinstanser som berör denna fråga anser några att folkbibliotekens service till högskolestuderande alltjämt tar en orimligt stor andel av folkbibliotekens resurser i anspråk. Sveriges allmänna biblioteksförening kräver att frågan utreds ytterligare.

I likhet med utredningen konstaterar jag att det finns kommuner, där servicen till högskolestuderande alltjämt innebär ett problem. För dessa finns möjligheten att sluta lokala avtal mellan kommunen och resp. högskoleenhet. Förhållandet tycks emellertid i flertalet kommuner vara tillfredsställande. Jag ansluter mig därför till utredningens uppfattning att inte förorda någon generell avtalsreglering mellan stat och kommun i detta avseende.

Jag har i denna fråga samrått med chefen för utbildningsdepartementet.

4.6.4 Bibliotekarieutbildningen

Bibliotekarieutbildningen i Sverige bedrivs som en allmän utbildningslinje inom högskolan. Den inrättades efter beslut av riksdagen den 1 juli 1977. Linjen tillhör sektorn för utbildning för kultur- och informationsyrken. Linjen, som endast finns vid högskolan i Borås, omfattar 80 poäng och sträcker sig över fyra terminer.

Den allmänna utbildningsplanen för bibliotekarielinjen har fastställts av universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) och gäller från den 1 juli 1981, medan den lokala planen och de olika kursplanerna fastställts av linjenämnden för kultur- och informationsyrken vid högskolan i Borås.

Utbildningen skall förbereda för yrkesverksamhet inom alla typer av bibliotek och inom angränsande områden av kultur- och informationssek-

torn. Utbildningen är under de första två terminerna gemensam för alla studerande. Under den tredje och fjärde terminen ges två alternativa inriktningar, nämligen kultur-information och information-dokumentation. Utbildningen har således att tillgodose en mängd olika krav. Den skall under det första studieåret försöka skapa en gemensam grund för folk/skol- och forsknings/företagsbibliotekarier.

Enligt folkbiblioteksutredningens bedömning finns det begränsade möjligheter att tillgodose de vitt skilda krav på yrkeskunskaper som olika avnämare ställer. Därför menar utredningen att den sammanhållna utbildningen bör ifrågasättas och diskuteras. Dessutom bör innehållet i utbildningen ses över. Det bör i högre grad präglas av att folkbiblioteket har en folkbildande roll. Skönlitteratur och barnlitteratur bör t. ex. få större utrymme i undervisningen. De studerande bör också få bättre insikter i kommunal förvaltning och lokalt kulturarbete. Vidare anser utredningen att avnämarintressena är alltför dåligt tillgodosedda när det gäller att ge inriktning åt undervisningen. Avnämarnas inflytande i linjenämnden bör ökas.

Remissopinionen är splittrad när det gäller frågan om utbildningen skall specialiseras för olika typer av bibliotek. Utredningens förslag tillstyrks av bl. a. Kommunförbundet och några kommuner. Högskolan i Borås, UHÄ, KB samt några större kommuner anser däremot att utbildningens första två terminer även i fortsättningen skall hållas samman, eftersom de olika bibliotekstyperna alltmer närmar sig varandra. Innehållet i den nuvarande utbildningen kommenteras av några remissinstanser, främst av sådana som vill föra in nya moment i undervisningen.

Utredningens önskemål att öka avnämarnas inflytande i linjenämnden bemöts bl. a. av högskolan i Borås. Högskolan vill påminna om att det enligt högskoleförordningen är yrkeslivet i stort, inte enbart arbetsgivarna och definitivt inte enbart den offentliga sektorns arbetsgivare som skall företrädas i en linjenämnd. För den mera allmänna samhällsrepresentationen finns allmänföreträdarna i högskolestyrelsen. Bibliotekarieutbildningen är inte så unik att en särskild organisation bör övervägas för den, menar högskolan.

Reglerna för antagning till bibliotekarieutbildningen medger i dag tillträde för elever med ytterst varierande utbildningsbakgrund. Detta påverkar givetvis utbildningens inriktning och resultat. En utredning med förslag till ändrade antagningsregler för bibliotekarieutbildningen har gjorts av en särskild utredare inom Institutionen bibliotekshögskolan på uppdrag av högskolestyrelsen i Borås. Beslut om förslag till ändrade regler väntas under våren 1985, varefter förslaget kommer att överlämnas till UHÄ för ställningstagande.

Bibliotekarieutbildningen har sedan starten fortlöpande förändrats. Senast skedde detta den 1 juli 1981. Erfarenheterna av den nya utbildningsorganisationen är således begränsade. Enligt intentionerna i högskolerefor-

men kan och bör en successiv förnyelse av utbildningen genomföras också beträffande bibliotekarieutbildningen. Som exempel kan nämnas att regeringen i årets budgetproposition (prop. 1984/85: 100 bil. 10, s. 326) föreslår att en 40-poängsvariant av bibliotekarielinjen anordnas för studerande med doktorsexamen (motsvarande) fr. o. m. budgetåret 1985/86. Med hänsyn härtill och mot bakgrund av att remissopinionen är delad i utbildningsfrågorna anser jag inte att det finns skäl att ta omedelbara initiativ till förändringar av bibliotekarieutbildningen. Jag har däremot för avsikt att föreslå regeringen att ge UHÄ i uppdrag att i samband med anslagsframställningen för regeringen redovisa vilka åtgärder högskolemyndigheterna är beredda att vidta med anledning av vad som framkommit i utredningsarbetet och vid remissbehandlingen.

Jag har i denna fråga samrått med chefen för utbildningsdepartementet.

5 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen *dels* föreslår riksdagen att

1. anta förslaget till lag om ändring i lagen (1976: 1046) om överlämnande av förvaltningsuppgifter inom utbildningsdepartementets verksamhetsområde (avsnitt 4.3.6),
2. godkänna den ändring jag har förordat i fråga om handhavandet av utgivningsstödet (avsnitt 4.2.2),
3. godkänna de principer för statligt stöd till utgivning av klassisk litteratur som jag har förordat (avsnitt 4.2.3),
4. bemyndiga regeringen att besluta om statligt stöd med medel ur anslag under littera G. Massmedier m. m. till utgivning av ett stort svenskt uppslagsverk i enlighet med de principer jag har förordat (avsnitt 4.2.4),
5. bemyndiga regeringen att i ett avtal med Stiftelsen Litteraturfrämjandet om utgivningen av En bok för alla ikläda staten ekonomiska förpliktelser i enlighet med vad jag har anfört (avsnitt 4.2.7),
6. godkänna att statsgaranti för lån till nyetablering av förlag m. m. får beviljas inom en engagemangsram av 6 000 000 kr. (avsnitt 4.2.8),
7. godkänna den ändring jag har förordat i fråga om handhavandet av kreditgarantier till förlag (avsnitt 4.2.8),
8. godkänna vad jag har förordat om ändrade grunder för statligt distributionsstöd till fackbokhandel (avsnitt 4.3.1),
9. godkänna de principer för ett statligt sortimentsstöd till servicebokhandel, som inte är fackbokhandel, som jag har förordat (avsnitt 4.3.2),

10. godkänna vad jag har förordat om grunderna för ett permanent statligt kreditstöd till bokhandel (avsnitt 4.3.3),
11. godkänna vad jag förordat om statligt stöd till bokinformation (avsnitt 4.3.4),
12. godkänna de principer för statligt stöd till bokhandeln för utbildning och rådgivning som jag har förordat (avsnitt 4.3.5),
13. godkänna vad jag förordat om utökat statligt stöd till regional biblioteksverksamhet (avsnitt 4.5.2),
14. godkänna vad jag har förordat om ändring i grunderna för statligt stöd till lokal biblioteksverksamhet (avsnitt 4.5.4),
15. godkänna de principer för statligt stöd till etablering av arbetsplatsbibliotek som jag har förordat (avsnitt 4.5.5),
16. godkänna de principer för statligt stöd till länsbiblioteks inköp av talböcker som jag har förordat (avsnitt 4.5.7),
17. godkänna de principer för statligt stöd till verksamhetsutveckling vid folkbibliotek som jag har förordat (avsnitt 4.5.8),

dels bereda riksdagen tillfälle att ta del av vad jag har anfört om

18. den näringsrättsliga lagstiftningen för bokbranschens del (avsnitt 4.1.2),
19. lagstiftning på folkbiblioteksområdet (avsnitt 4.1.3),
20. lånecentraler och depåbibliotek (avsnitt 4.5.3).

I fråga om anslagsberäkningarna för budgetåret 1985/86 återkommer jag i det följande.

6 Anslagsberäkningar för budgetåret 1985/86

I 1985 års budgetproposition (prop. 1984/85: 100 bil. 10) upptogs för budgetåret 1985/86 i avvaktan på förevarande särskilda proposition ett preliminärt beräknat belopp till Litteraturstöd samt övriga ändamål inom litteratur- och folkbiblioteksområdet. Slutliga förslag till medelsanvisningar kan nu föreläggas riksdagen.

I budgetpropositionen (bil. 5) föreslog vidare utrikesministern efter samråd med mig att ansvaret för stöd till svensk litteratur i utlandet i fortsättningen helt skall läggas på Svenska institutet. Detta ändamål har hittills tillgodosetts under anslaget Litteraturstöd, anslagsposten Stöd till presentation av svensk litteratur i utlandet. Vid min medelsberäkning under detta anslag har jag tagit hänsyn till utrikesministerns förslag att medel för ändamålet i fortsättningen bör anvisas under anslaget till Svenska institutet under tredje huvudtiteln.

Litteratur och bibliotek

G 14. Talboks- och punktskriftsbiblioteket: Produktionskostnader

Enligt vad jag har anfört under avsnittet 4.5.7 bör talboks- och punktskriftsbiblioteket få möjligheter att under vissa villkor lämna statsbidrag till länsbibliotek för inköp av talböcker. Förevarande anslag bör därför förstärkas med 2 milj. kr. utöver vad som har föreslagits i årets budgetproposition.

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen

att till *Talboks- och punktskriftsbiblioteket: Produktionskostnader* för budgetåret 1985/86, utöver vad regeringen har föreslagit i prop. 1984/85: 100 bil. 10, anvisa ytterligare 2 000 000 kr.

G 15. Litteraturstöd

1983/84	Utgift	29 404 296	Reservation	7 095 365
1984/85	Anslag	30 310 000		
1985/86	Förslag	34 671 000		

Från anslaget utgår stöd till utgivning av litteratur enligt förordningen (1978: 490) om statligt litteraturstöd (ändrad 1981: 444). De olika kategorierna inom utgivningsstödet och de övriga ändamål som får stöd under anslaget framgår av följande sammanställning.

	1984/85	Beräknad ändring 1985/86	
		Statens kulturråd, skolöverstyrelsen	Föredraganden
1. Utgivningsstöd	(22 136 000)[1]	(+2 327 000)[2]	+4 784 000
a) Ny svensk skönlitteratur för vuxna	6 100 000	+ 427 000	
b) Skönlitteratur för vuxna i svensk översättning	3 000 000	+ 210 000	
c) Klassiker	2 260 000	+ 158 000	
d) Facklitteratur för vuxna	4 046 000	+ 283 000	
e) Barn- och ungdomslitteratur	2 575 000	+ 180 000	
f) Barn- och ungdomsserier	500 000	+ 535 000	
g) Projektstöd till särskilt kostnadskrävande utgivning	1 325 000	+ 93 000	
h) Litteratur på invandrar- och minoritetsspråk	950 000	+ 267 000	
i) Utgivning av August Strindbergs samlade verk	900 000	+ 63 000	
j) Svenska Vitterhetssamfundet[3]	55 000	+ 3 000	
k) Stöd till författarverkstäder	225 000	+ 96 000	

	1984/85	Beräknad ändring 1985/86	
		Statens kulturråd, skolöverstyrelsen	Föredraganden
l) Studie av bokbranschen[3]	200 000	+ 12 000	
m) Arvoden m. m. för fördelning av utgivningsstödet	(770 000)[4]	(+ 75 000)[4]	
2. Utgivning av lättläst litteratur	1 577 000	+ 542 000[5]	+ 447 000
3. Stiftelsen Litteraturfrämjandet för utgivning av En bok för alla samt läsfrämjande åtgärder för barn och ungdom	5 560 000	+ 389 000	+ 167 000
4. Sigtunastiftelsens klipparkiv	50 000	+ 23 000	– 50 000[6]
5. Stiftelsen Svenska barnboksinstitutet	970 000	+ 458 000	– 970 000[6]
6. Samfundet De nio	17 000	+ 11 000	– 17 000
	30 310 000	**+3 750 000**[2, 7]	**+4 361 000**

[1] Statens kulturråd får under budgetåret 1984/85 omfördela medel till ett belopp av sammanlagt högst 1 milj. kr., varav högst 100 000 kr. får omfördelas från posterna a–g till Stöd till presentation av svensk litteratur i utlandet. Resterande medel får omfördelas mellan posterna a–g.
[2] Därutöver begär statens kulturråd 7 759 000 kr. för Presentationsstöd för litteraturstödda titlar.
[3] Budgetåret 1984/85 uppfört som särskild anslagspost.
[4] Beloppet är fördelat på övriga delposter under anslagsposten.
[5] Statens kulturråd begär + 110 000 kr.
[6] Medel för ändamålet för budgetåret 1985/86 föreslås anvisas under anslaget G 20. Bidrag till folkbibliotek.
[7] Därutöver begär statens kulturråd 375 000 kr. för Stöd till presentation av svensk litteratur i utlandet samt ett engångsbelopp av 11 milj. kr. fördelat på tre år för utgivning av en klassikerserie för skolan.

Statens kulturråd, skolöverstyrelsen m. fl.

1. Kulturrådet föreslår för utgivningsstödet och verksamheten En bok för alla en prisomräkning med 7% med hänsyn till kostnadsutvecklingen inom den grafiska industrin. För övriga ändamål under anslaget föreslås en prisomräkning med 6%. Skolöverstyrelsen föreslår en prisomräkning med 9 % för utgivningen av lättlästa böcker. (+2 140 000 kr.)

2. Kulturrådet föreslår i likhet med bokutredningen att arvodes- och resekostnader för utgivningsstödets arbetsgrupper och särskilda lektörer redovisas som en särskild post under anslagsposten. F. n. bestrids dylika kostnader med medel som anvisats för de olika stödkategorierna. Rådet beräknar medelsbehovet för ändamålet under nästa budgetår till 845 000 kr.

3. Kulturrådet föreslår för utgivningsstödet utöver prisomräkning en medelsökning med 500 000 kr. för barn- och ungdomsserier, 7 750 000 kr. för ett nytt presentationsstöd för litteraturstödda titlar vid folkbiblioteken, 200 000 kr. för litteratur på invandrar- och minoritetsspråk samt 80 000

kr. för ett nytt stöd till verksamheten inom föreningen Liv i Sverige under posten Stöd till författarverkstäder. (+8 530 000 kr.)

4. *Invandrarpolitiska kommittén* (IPOK, A 1980: 04) överlämnade i juni 1984 sitt slutbetänkande (SOU 1984: 58) Invandrar- och minoritetspolitiken. I betänkandet föreslås bl. a. att utgivningsstödet till litteratur på invandrar- och minoritetsspråk vidgas och ökas med 200 000 kr.

Kulturrådet tillstyrker den förslagna medelsökningen.

5. Skolöverstyrelsen föreslår att utgivningen av lättlästa böcker ökar med fem titlar till ca 20 titlar per år (400 000 kr.).

6. Kulturrådet föreslår att ett belopp av 375 000 kr. anvisas för stödköp av svenska verk för spridning i utlandet. Rådet hänvisar till sitt tidigare i skrivelse den 16 december 1982 lämnade förslag till ändring av det stöd till presentation av svensk litteratur i utlandet för vilket ändamål medel för innevarande budgetår anvisas under förevarande anslag.

7. *Stiftelsen Litteraturfrämjandet* föreslår en ökning av medlen till utgivning och marknadsföring av En bok för alla med 1 647 000 kr. Kulturrådet förordar i fråga om den ordinarie verksamheten En bok för alla inte någon ökning utöver prisomräkning. Rådet föreslår emellertid att ett engångsbelopp av 11 milj. kr. fördelat på tre år anvisas för utgivning av en särskild klassikerserie för skolans behov inom ramen för verksamheten En bok för alla.

8. *Samfundet De nio* begär en ökning av statsbidraget med 33 000 kr. för att återställa bidragets ursprungliga penningvärde.

Kulturrådet föreslår en ökning med 10 000 kr. utöver prisomräkning (+10 000 kr.).

Föredragandens överväganden

Jag har i det föregående (avsnitt 4.2.3) föreslagit att statligt stöd bör kunna utgå till utgivning av en klassikerserie för skolan. Ett belopp av 4 milj. kr. för detta ändamål bör anvisas för nästa budgetår under förevarande anslag. Denna ökning har möjliggjorts genom omprioritering inom utbildningsdepartementets verksamhetsområde. Medlen har beräknats under anslagsposten Utgivningsstöd.

Enligt vad jag har anfört i det föregående bör regeringen efter förslag från kulturrådet besluta om villkoren för det statliga stödet till klassikerutgivning.(7)

Jag har i det föregående (avsnitt 4.2) i flera sammanhang anfört att det bör ankomma på kulturrådet att pröva nya medelsbehov under utgivningsstödet inom ramen för de totalt under anslagsposten anvisade medlen. Rådet bör få besluta om att använda anslagsmedel för marknadsföring m. m. av litteratur på invandrar- och minoritetsspråk. (3, 4)

Kostnader i samband med bidragsfördelningen för arvoden och resor avseende arbetsgrupper och lektörer bör enligt vad jag förordat i detta fall

kunna belasta förevarande anslag. Enligt min mening bör det ankomma på regeringen att efter förslag från kulturrådet ange ett årligt högstsatt belopp för detta ändamål.(2)

För riksdagens information vill jag upplysa om att det förhållandevis stora beloppet reserverade medel under anslaget till största delen hänför sig till förhandsstöd inom utgivningsstödet, dvs. medel som redan har beviljats för planerad utgivning, men som delvis inte betalas ut förrän resp. bok getts ut.

Verksamheten med lättlästa böcker bör enligt vad jag anfört i det föregående (avsnitt 4.2.6) kunna intensifieras, framför allt vad gäller marknadsföring och distribution. SÖ har redovisat en framgångsrik satsning på särskilda bokombud inom vård- och omvårdnadssektorn. Jag anser detta vara ett lämpligt sätt att nå de människor som har mest behov av lättläst litteratur. Jag föreslår att ytterligare 400 000 kr., utöver kompensation för prisutvecklingen, anvisas för ändamålet. Därmed bör det också vara möjligt att något öka det antal titlar som årligen ges ut.(5)

Ett flertal av de ändamål som t. o. m. innevarande budgetår finns uppförda som särskilda anslagsposter under förevarande anslag bör fortsättningsvis föras upp på annat sätt. Anslagsposterna Studie av bokbranschen och Svenska Vitterhetssamfundet bör fr. o. m. nästa budgetår ingå i anslagsposten Utgivningsstöd. Anslagsposterna Sigtunastiftelsens klipparkiv och Stiftelsen Svenska barnboksinstitutet bör föras över till anslaget Bidrag till folkbibliotek.

I enlighet med vad utrikesministern efter samråd med mig har redovisat i årets budgetproposition (bil. 5) bör ett belopp av 100 000 kr. för verksamheten med presentation av svensk litteratur i utlandet föras över till anslaget D 1. Svenska institutet under tredje huvudtiteln. Jag har tagit hänsyn till detta vid min medelsberäkning.

Sedan år 1947 har ett särskilt bidrag utgått till Samfundet De nio som kompensation för ökade kostnader i samband med en ändring i beskattningen av enskilda stiftelser. Med hänsyn till den långa tid som bidraget nu har funnits finner jag den ursprungliga motiveringen inte längre befogad. Jag föreslår därför att bidraget upphör fr. o. m. nästa budgetår.

Med hänvisning i övrigt till sammanställningen hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

att till *Litteraturstöd* för budgetåret 1985/86 anvisa ett reservationsanslag av 34 671 000 kr.

G 16. Kreditgarantier till förlag

1983/84	Utgift	151 307[1]
1984/85	Anslag	1 000[1]
1985/86	Förslag	1 000

[1] Anslaget Kreditgarantier till förlag och bokhandel.

Statliga kreditgarantier för lån till bokförlag utgår enligt förordningen (1978: 490) om statligt litteraturstöd (ändrad 1981: 444). För innevarande budgetår får garantier beviljas intill ett belopp av 2 milj. kr.

Statliga kreditgarantier för lån till bokhandel utgår enligt förordningen (1977: 395) om försöksverksamhet med statligt kreditstöd till bokhandel (ändrad senast 1983: 777). För innevarande budgetår får garantier beviljas intill ett belopp av 1,5 milj. kr.

Statens industriverk

Under budgetåret 1983/84 beslöt statens industriverk om infriande av kreditgarantier till förlag om sammanlagt 151 307 kr. Tre förlag beviljades nya garantier för ett lånebelopp om totalt 450 000 kr. Åtta ansökningar om garanti avslogs under budgetåret.

För budgetåret 1985/86 föreslår verket inte några förändringar.

Bokbranschens finansieringsinstitut AB

Institutet anför att det sista utestående lånebeloppet med statlig garanti nu amorterats och garantin därmed upphört.

Föredragandens överväganden

Enligt mitt förslag i det föregående (avsnitt 4.3.3) bör statliga kreditgarantier till bokhandel avvecklas som stödform fr. o. m. nästa budgetår. Då några garantier inte har sökts under de senaste åren och någon tidigare beviljad garanti f. n. inte kvarstår, torde ändringen sakna reell betydelse för bokhandelsbranschen.

Jag har i det föregående (avsnitt 4.2.8) också förordat att utrymmet för garantier till bokförlag fortsättningsvis bör anges genom en total engagemangsram i stället för genom årliga ramar. Med hänsyn tagen till såväl den hittillsvarande omfattningen av garantigivningen till bokförlag som till beslutade infrianden finner jag en engagemangsram om 6 milj. kr. ändamålsenlig. Som jag redan i det föregående har nämnt bör framtida garantiförluster medföra att den totala garantiramen minskas med motsvarande belopp.

För information vill jag nämna att den avgift om 1 % av den utestående kapitalskulden som erläggs för statens kostnader i samband med garanti-

verksamheten i fortsättningen kommer att tas ut budgetårsvis i förskott.

Mitt förslag i det föregående innebär också att industriverket fortsättningsvis beslutar även i fråga om garantilån överstigande ett belopp av 0,5 milj. kr.

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen

att till *Kreditgarantier till bokförlag* för budgetåret 1985/86 anvisa ett förslagsanslag av 1 000 kr.

G 17. Stöd till fackbokhandel m. m.

1983/84	Utgift	3 594 800[1]
1984/85	Anslag	2 000 000[1]
1985/86	Förslag	2 300 000

[1] Anslaget Bokhandelsstöd.

Från anslaget utgår statligt distributionsstöd till bokhandel enligt bestämmelser i förordningen (1981:445) om statligt stöd till distribution av böcker.

Från anslaget utgår dessutom t. o. m. innevarande budgetår statligt stöd till det kompletteringslager och reordersystem som grossistföretaget AB Seelig & CO driver. Användningen av stödet regleras genom ett avtal mellan staten och företaget.

	1984/85	Beräknad ändring 1985/86	
		Statens kulturråd	Föredraganden
1. Distributionsstöd	1 200 000	+300 000	+1 100 000
2. Stöd till kompletteringslager	800 000	–	– 800 000
	2 000 000	**+300 000**	**+ 300 000**

1982 års bokutredning

Bokutredningen föreslår inte någon förändring av distributionsstödet.

Statens kulturråd

Kulturrådet har under budgetåret 1983/84 betalat ut 1 324 000 kr. i distributionsstöd till totalt 524 boktitlar som erhållit statligt utgivningsstöd och spritts i abonnemang till fackbokhandeln. Vid ett oförändrat antal stödberättigade titlar räknar rådet innevarande budgetår med en stödsumma på drygt 1,4 milj. kr. till följd av dels ökade bokpriser, dels ett större antal abonnemangstitlar med utgivningsstöd än vad som antogs när

anslagsbeloppet beräknades. Rådet påpekar att stödet ursprungligen var budgeterat till 1,6 milj. kr. och att medelsåtgången efter en introduktionsfas nu närmar sig detta belopp. För budgetåret 1985/86 föreslår rådet därför att medlen under anslagsposten ökas till 1,5 milj. kr. (+ 300 000 kr.).

Föredragandens överväganden

Jag utgår vid min anslagsberäkning från den bedömning som kulturrådet gör om stödets utnyttjande och om ökade stödbelopp på grund av höjda bokpriser. Innevarande års anslagsnivå om 1,2 milj. kr. bör således höjas med 300 000 kr.

Med hänvisning till vad jag har anfört i det föregående (avsnitt 4.3.1) om ett ökat statligt åtagande i samband med ett nytt fackbokhandelsavtal bör ytterligare ett belopp av 800 000 kr. beräknas för stödet. Denna höjning hänför sig till övervägande del till en ökad statlig rabattersättning, från 23 till 30 procentenheter av den rabatt om 50 % som förlagen lämnar för böcker som erhållit statligt litteraturstöd. Fackbokhandelsavtalets bestämmelse om abonnemangets sammansättning medför också att fler litteraturstödda titlar än hittills kommer att ingå i abonnemanget och därmed bli berättigade till det statliga fackbokhandelsstödet.

Eftersom det av mig föreslagna distributionsstödet till fackbokhandel utgår som en fast rabattersättning bestäms belastningen på anslaget av det totala antal stödberättigade titlar som förs fram i stödansökningar samt av det aktuella förlagsnettopriset. Det är därmed svårt att i förväg exakt ange anslagsbehovet. Medlen bör därför anvisas under ett förslagsanslag.

Stödet till kompletteringslagret hos grossistföretaget AB Seelig & Co för rabatter till bokhandel betalades – i enlighet med vad som förutskickades i 1984 års budgetproposition (bil. 10, s. 428 f) – innevarande budgetår ut för sista gången. Jag har därför beräknat en minskning av anslaget med 800 000 kr.

Med hänvisning till vad jag har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

att till *Stöd till fackbokhandel m. m.* för budgetåret 1985/86 anvisa ett förslagsanslag av 2 300 000 kr.

G 18. Stöd till bokhandel

1985/86 Nytt anslag (förslag) 2 775 000

	1984/85	Beräknad ändring 1985/86	
		Statens kulturråd, BFI	Föredraganden
1. Sortimentsstöd	–	+ 800 000	+ 1 000 000
2. Stöd till spridning av bokinformation	–	–	+ 1 000 000
3. Stöd till utbildning och konsultation	–	+ 300 000	+ 300 000
4. Bokbranschens finansieringsinstitut AB	(220 000)[1]	–	+ 475 000
	–	**+1 100 000**	**+2 775 000**[2]

[1] Beloppet ingår i de medel som för innevarande budgetår anvisats under anslaget Lån för investeringar i bokhandel.
[2] Av beloppet får BFI omfördela högst 200 000 kr. mellan anslagsposterna. Till anslagsposten 4 får dock inga medel omfördelas.

1982 års bokutredning

1. Bokutredningen föreslår att ett belopp av 1,5 milj. kr. per år anvisas under en försöksperiod om fem år för ett sortimentsstöd till den mindre bokhandeln. Stödet skall möjliggöra en statlig rabatt till ett urval bokhandlar utanför fackbokhandelsgruppen och avse ett fast antal titlar ur den årliga utgivningen. En del av anslagsbeloppet föreslås användas för rådgivning i samband med stöd till den aktuella gruppen mindre bokhandlar. Utredningen föreslår att stödet handhas av Bokbranschens finansieringsinstitut AB.

2. Utredningen föreslår vidare att ett belopp av 300 000 kr. per år anvisas för utbildning och rådgivning.

Statens kulturråd

1. Kulturrådet föreslår en jämfört med bokutredningens förslag ändrad utformning av ett sortimentsstöd till servicebokhandeln. Enligt rådet bör i antalet rabatterade titlar ingå en lägsta andel titlar som erhållit utgivningsstöd. Förslaget att inom stödmedlen tillgodose behovet av rådgivning till servicebokhandeln avstyrks. Rådet föreslår att ett belopp av 800 000 kr. anvisas under en förslagsvis betecknad post (+800 000 kr.).

2. Kulturrådet avstyrker utredningens förslag om ett särskilt statligt stöd till utbildningsinsatser inom bokhandeln.

Bokbranschens finansieringsinstitut AB

BFI anhåller om bidrag för utbildning och konsultverksamhet i bokhandeln i enlighet med bokutredningens förslag (+ 300000 kr.).

Föredragandens överväganden

För de nya stödinsatserna till bokdistribution och bokhandel som jag i det föregående (avsnitt 4.3) har föreslagit bör ett nytt reservationsanslag benämnt Stöd till bokhandel föras upp i statsbudgeten för nästa budgetår.

För sortimentsstödet till servicebokhandlar bör enligt vad jag anfört i det föregående (avsnitt 4.3.2) anvisas ett belopp av 1 milj. kr. Enligt min mening är det möjligt att inom sortimentsstödet tillämpa en högstsatt medelsram. Genom att inköpssumman för allmänlitteratur under året före stödåret ligger till grund för bidragfördelningen kan antalet stödberättigade bokhandlar fastställas förhållandevis tidigt under budgetåret. Bidragsbeloppen kan då anpassas till det totala medelsutrymmet.

Stödet till spridning av bokinformation är i den föreslagna utformningen (avsnitt 4.3.4) av tillfällig karaktär och bör efter förhållandevis kort tid kunna omprövas. För nästa budgetår har jag beräknat ett belopp av 1 milj. kr. för spridning av en aktuell bokkatalog till i första hand barn och ungdom.

För utbildning och rådgivning i bokhandeln bör enligt mitt förslag (avsnitt 4.3.5) statligt stöd kunna utgå. Stödet bör enligt den föreslagna utformningen beviljas bokhandlar för utbildning av företagsledaren eller de anställda eller för konsulttjänster. För detta ändamål bör ett belopp av 300000 kr. anvisas.

Bokbranschens finansieringsinstitut aktiebolags (BFI) kostnader för administration av den statliga stödverksamheten har hittills finansierats av medel under anslaget Lån för investeringar i bokhandel. De medel som har stått till förfogande har emellertid inte täckt kostnaderna för stödadministrationen varför bolaget i allt större utsträckning har fått bidra till dessa kostnader.

För egen del vill jag hänvisa till den samordning av de statliga stödinsatserna till bokhandeln som enligt mitt förslag (avsnitt 4.3.6) bör vara en uppgift för BFI. Det är därför naturligt att BFI:s kostnader för förvaltningen av de olika stödåtgärderna anvisas under förevarande anslag och redovisas under en särskild anslagspost. Som följd härav bör ett belopp av 275000 kr. föras över från låneanslaget, där medel i denna storleksordning f. n. får användas för administrationskostnader. Med hänsyn till de ökade arbetsuppgifter för BFI som jag har förordat och den under senare år minskade kostnadstäckningen föreslår jag att detta belopp ökas med ytterligare 200000 kr. (+475000 kr.)

Jag har i det föregående betonat vikten av att BFI följer utvecklingen i

bokhandelsbranschen och fortlöpande anpassar de statliga stödinsatserna till de aktuella behoven inom ramen för de av statsmakterna angivna riktlinjerna för stödinsatserna. Enligt min mening bör därför BFI få en möjlighet att även göra smärre omfördelningar av de av mig förordade stödbeloppen för de olika ändamålen. Jag förordar sålunda att BFI får omfördela ett belopp av totalt 200 000 kr. mellan ändamålen under anslaget. Medlen för BFI:s administration bör dock inte få överskridas. Det bör ankomma på BFI att i sin anslagsframställning för regeringen redovisa de omfördelningar som beslutats under året.

Med hänvisning till vad jag har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

att till *Stöd till bokhandel* för budgetåret 1985/86 anvisa ett reservationsanslag av 2 775 000 kr.

G 19. Lån för investeringar i bokhandel

1983/84	Utgift	1 459 800	Reservation	2 085 200
1984/85	Anslag	2 200 000		
1985/86	Förslag	1 925 000		

Från anslaget utgår statligt stöd enligt förordningen (1977: 395) om försöksverksamhet med statligt kreditstöd till bokhandel (ändrad senast 1984: 468).

1982 års bokutredning

Bokutredningen föreslår att kreditstödet till bokhandeln permanentas och att möjligheten att bevilja lån utvidgas till finansiering av övertagande av hyresrätt. Utredningen föreslår vidare ett anslagsbelopp av 3,5 milj. kr., varav 1,5 milj. kr. per år under fyra år som investeringsstöd för datorisering i bokhandeln.

Bokbranschens finansieringsinstitut AB

BFI anhåller i sin anslagsframställning om statligt kreditstöd på oförändrat 2,2 milj. kr. för budgetåret 1985/86.

Föredragandens överväganden

Enligt mitt förslag i det föregående (avsnitt 4.3.3) permanentas det statliga kreditstödet till bokhandeln fr. o. m. nästa budgetår. Stödet under förevarande anslag bör kunna utgå som hittills som investeringslån eller avskrivningslån. Mitt förslag innebär också att statliga lån kan beviljas för övertagande av hyresrätt till en butikslokal.

Jag har i det föregående under anslaget Stöd till bokhandel föreslagit att medel för BFI:s kostnader för administration av de statliga stödinsatserna anvisas under en särskild anslagspost under nämnda anslag. Medlen bör även avse kostnader för handhavandet av kreditstödet. Sådana kostnader har hittills finansierats av stödmedel från förevarande anslag. Ett belopp av 275 000 kr. bör därför föras över till anslaget Stöd till bokhandel för detta ändamål.

Med hänvisning till det anförda hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

att till *Lån för investeringar i bokhandel* för budgetåret 1985/86 anvisa ett reservationsanslag av 1 925 000 kr.

G 20. Bidrag till folkbibliotek

1983/84	Utgift	26 832 531	Reservation	151 172
1984/85	Anslag	17 108 000		
1985/86	Förslag	17 610 000		

Från anslaget utgår bidrag till folkbiblioteksverksamhet enligt förordningen (1975:467) om statsbidrag till folkbibliotek (ändrad senast 1979:273).

Övriga ändamål under anslaget framgår av sammanställningen.

	1984/85	Beräknad ändring 1985/86	
		Statens kulturråd	Föredraganden
1. Lokal biblioteksverksamhet	11 732 000	−2 063 000	−3 032 000
2. Inköp av litteratur på invandrar- och minoritetsspråk	4 607 000	+ 276 000	−2 607 000
3. Arbetsplatsbibliotek	–	+3 000 000	+3 000 000
4. Verksamhetsutveckling	–	+1 945 000	+1 500 000
5. Stiftelsen Svenska barnboksinstitutet	(970 000)[1]	(+ 458 000)	+1 535 000
6. Vissa gemensamma ändamål i folkbibliotekens verksamhet	769 000[2]	+ 46 000	+ 106 000[3]
	17 108 000	**+3 204 000**	**+ 502 000[4]**

[1] Innevarande budgetår anvisat under anslaget Litteraturstöd.
[2] I beloppet ingår medel som innevarande budgetår anvisats under anslagsposterna Tornedalens bibliotek, Bokbuss i norra gränsområdet samt Biblioteksverksamhet bland svenskar i utlandet.
[3] I beloppet ingår 50 000 kr. som innevarande budgetår anvisats till Sigtunastiftelsens klipparkiv under anslaget Litteraturstöd.
[4] Kulturrådet får omfördela högst 1 milj. kr. mellan anslagsposterna 1–4.

Folkbiblioteksutredningen

1. Utredningen föreslår att de nuvarande statsbidragen till olika ändamål inom lokal biblioteksverksamhet successivt avvecklas och ersätts av ett allmänt lokalt utvecklingbidrag, i första hand till mindre kommuner med en uttalad vilja att satsa på folkbibliotek uttryckt i en utvecklingsplan. Utredningen föreslår ett årligt statsbidrag om 4 milj. kr. för detta ändamål. För budgetåret 1985/86 föreslår utredningen emellertid att ett belopp av totalt 8,6 milj. kr. anvisas under anslagsposten för att de beslut om fleråriga bidrag, som fattats enligt nuvarande bestämmelser, skall kunna fullföljas. Förslaget innebär en minskning av anslagsmedlen med ca 3 milj. kr. Det medelsutrymme som härigenom skapas bör föras över till anslaget Bidrag till regional biblioteksverksamhet för att användas för att öka stödet till länsbiblioteken.

2. Utredningen föreslår att statsbidraget till inköp av litteratur på invandrar- och minoritetsspråk minskas till ett årligt belopp av 2 milj. kr., bl. a. för att skapa medelsutrymme för ett nytt statsbidrag till länsbiblioteken för inköp av talböcker.

3. Utredningen föreslår för vissa gemensamma ändamål inom folkbibliotekens verksamhet ett anslagsbelopp av 2,5 milj. kr., en ökning med ca 1,7 milj. kr., för dels kulturrådets eget arbete med metodutveckling på folkbiblioteksområdet, dels statsbidrag till folkbibliotekens försöksverksamheter av metodutvecklingskaraktär.

Statens kulturråd

1. Kulturrådet föreslår för budgetåret 1985/86 för lokal biblioteksverksamhet och lokalt utvecklingsbidrag ett belopp av totalt 9669 000 kr. 4,5 milj. kr. avser bidrag enligt nuvarande ordning och 5 169 000 kr. det av folkbiblioteksutredningen föreslagna nya bidraget omräknat till 1985 års priser. Även kulturrådet förordar en överföring av medel från denna anslagspost till länsbiblioteksstödet. (−2 063 000 kr.)

2. Kulturrådet avstyrker en minskning av bidraget till inköp av invandrarlitteratur och begär ett oförändrat belopp samt en prisomräkning om 6%. (+276 000 kr.)

3. Kulturrådet föreslår i likhet med utredningen ett reellt oförändrat belopp för gemensamma ändamål i folkbibliotekens verksamhet samt en prisomräkning om 6%. För det av utredningen föreslagna nya ändamålet Metodutveckling föreslår rådet ett belopp av 1 945 000 kr., dvs. utredningens förslag omräknat till 1985 års priser. (+1 991 000 kr.)

4. Kulturrådet föreslår vidare ett särskilt bidrag om 3 milj. kr. för kommunernas verksamhet med arbetsplatsbibliotek. (+3 000 000 kr.)

5. *Sigtunastiftelsen* begär för stiftelsens klipparkiv en ökning av

statsbidraget med 3000 kr. under förutsättning att nuvarande ansvarsfördelning för finansieringen av verksamheten kvarstår.

Sigtuna kommun och Sigtunastiftelsen har i februari 1984 överlämnat en slutrapport från *Arbetsgruppen för utredningen av den framtida biblioteksverksamheten i Sigtuna stad.* I rapporten föreslås bl.a. att staten helt övertar finansieringen av stiftelsens klipparkiv samt bibliotekets kostnader för fjärrlåneverksamheten. Kostnaderna beräknas till totalt 450000 kr. i 1982 års priser, varav 317000 kr. avser klipparkivet och 133000 kr. fjärrlånekostnader. Enligt stiftelsens anslagsframställning för budgetåret 1985/86 bestrids verksamheten till stor del av lönebidrag från arbetsmarknadsverket, innevarande budgetår uppgående till 280000 kr.

Efter remiss har yttranden över slutrapporten avgetts av *universitets- och högskoleämbetet (UHÄ), statens kulturråd, arbetsmarknadsstyrelsen (AMS)* och *humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR).* UHÄ, kulturrådet och HSFR framhåller klipparkivets unika värde för framför allt den humanistiska forskningen och kulturlivet. UHÄ och HSFR förordar att stiftelsens bibliotek och klipparkiv även fortsättningsvis hålls samman och att finansieringen av klipparkivet helt övertas av staten. AMS påpekar att lönebidrag utgör en sysselsättningsåtgärd för den enskilde individen och inte kan ses som en permanent finansiering av en del av verksamheten. Kulturrådet anser att arkivet utgör en integrerad del i Sigtuna kommuns biblioteksverksamhet. Rådet avstyrker därför en statlig helfinansiering av arkivet och bibliotekets fjärrlåneverksamhet, men finner det motiverat med en ökning av det statliga bidraget.

Kulturrådet föreslår i sin anslagsframställning en ökning av bidraget till klipparkivet med 20000 kr. utöver prisomräkning (+20000 kr.)

6. Stiftelsen *Svenska barnboksinstitutet* upprepar sin begäran i tidigare anslagsframställningar om ett väsentligt höjt statsbidrag, i första hand för att kunna förhyra nya lokaler, men även för en nödvändig personalförstärkning. Totalt begär institutet en medelsökning med 673000 kr., varav 180000 kr. som engångsanvisning för flyttnings- och utrustningskostnader.

Kulturrådet tillstyrker institutets förslag om nya lokaler och föreslår en anslagshöjning med 400000 kr. utöver prisomräkning (+ 400000 kr.).

Föredragandens överväganden

1. Jag har i det föregående (avsnitt 4.5.4) föreslagit att de nuvarande statsbidragen till lokal biblioteksverksamhet upphör och ersätts av bidrag till lokal utveckling avsedda för de kommuner vars folkbiblioteksverksamhet i fråga om kvalitet och omfattning ligger väsentligt under den genomsnittliga standarden i landet. För det nya ändamålet har jag beräknat ett belopp av 4,5 milj. kr. Jag har vidare i det föregående (avsnitt 4.5.1 och 4.5.2) föreslagit en omfördelning av medel, som f.n. anvisas för lokal biblioteksverksamhet, till ökade bidrag till länsbibliotekens regionala verk-

samhet. Mitt förslag om en medelsminskning under anslagsposten 1 möjliggör i huvudsak nämnda omfördelning. Därutöver föreslår jag förstärkningar även för andra ändamål under förevarande anslag. De statsbidrag som f. n. utgår under anslagsposten 1 kan i vissa fall beviljas med ett visst årligt belopp under en treårsperiod. Anslagsmedlen är därför under de två nästföljande budgetåren delvis intecknade för sådana utbetalningar. Jag har vid min anslagsberäkning tagit hänsyn härtill. Om kulturrådets åtaganden inte uppgår till det belopp som beräknas härför, bör kvarstående medel under nästa budgetår kunna användas för ytterligare bidrag till lokal utveckling.

2. Bidraget till låncentralers, länsbiblioteks och lokala biblioteks inköp av litteratur på invandrar- och minoritetsspråk bör för nästa budgetår föras upp med 2 milj. kr. Jag har i det föregående (avsnitt 4.5.6) redogjort för de avvägningar som enligt min mening bör göras vid fördelningen av dessa bidrag.

3. Enligt mitt förslag i det föregående (avsnitt 4.5.8) bör statligt stöd kunna utgå för verksamhetsutveckling. För detta ändamål har jag beräknat ett belopp av 1,5 milj. kr.

4. För kommunernas verksamhet med att etablera biblioteksverksamhet på arbetsplatser bör enligt mitt förslag i det föregående (avsnitt 4.5.5) ett belopp av 3 milj. kr. anvisas för nästa budgetår.

5. Under anslagsposten Vissa gemensamma ändamål i folkbibliotekens verksamhet utgår f. n. bidrag till Tornedalens bibliotek, Bokbuss i norra gränsområdet samt Biblioteksverksamhet bland svenskar i utlandet. Fr. o. m. nästa budgetår bör under anslagsposten även beräknas de medel för Sigtunastiftelsens klipparkiv som hittills anvisats under anslaget Litteraturstöd. Jag ansluter mig till kulturrådets uppfattning vad gäller finanisieringen av Sigtunastiftelsens klipparkiv och bibliotekets fjärrlåneverksamhet. Jag finner att stiftelsens biblioteksverksamhet i första hand är en fråga för kommunen att ta ansvar för. Med hänsyn till klipparkivets betydelse för forskare och kulturarbetare även utanför kommunen anser jag det befogat med ett något ökat statligt bidrag. För riksdagens information vill jag nämna att jag avser att senare föreslå regeringen att det bör ankomma på kulturrådet att besluta om bidragsbeloppets storlek inom ramen för under anslagsposten anvisade medel.

Det bör likaså enligt min mening vara en uppgift för kulturrådet att fortsättningsvis pröva anslagsbehoven för de övriga under anslagsposten upptagna ändamålen.

6. Medel till stiftelsen Svenska barnboksinstitutet har hittills anvisats under anslaget Litteraturstöd. Fr. o. m. nästa budgetår bör medlen i stället föras upp under förevarande anslag. Enligt min mening bör institutet under nästa budgetår få möjlighet att flytta till mer ändamålsenliga lokaler. Jag har för detta ändamål beräknat en medelsökning av 506 000 kr., varav 180 000 kr. utgör ett engångsbelopp för flyttnings- och inredningskostnader. Totalt bör bidraget till institutet för nästa budgetår uppgå till 1 535 000 kr.

7. De statliga bidragen till folkbiblioteken syftar till att främja kommunernas utvecklingsverksamhet på biblioteksområdet i skilda avseenden. I mina förslag till utformning av stöden har jag tagit hänsyn till de behov som i nuläget förefaller vara mest angelägna. Det är emellertid svårt att förutse det exakta medelsbehovet under de olika föreslagna stödformerna. Jag avser därför att senare föreslå regeringen att kulturrådet bör få möjlighet att vid behov omfördela ett belopp av 1 milj. kr. mellan anslagsposterna 1–4. Därmed kan stödmedlen fortlöpande anpassas till behoven såsom de kommer till uttryck i kommunernas ansökningar.

Med hänvisning till det anförda och i övrigt till sammanställningen hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

att till *Bidrag till folkbibliotek* för budgetåret 1985/86 anvisa ett reservationsanslag av 17 610 000 kr.

G 21. Bidrag till regional biblioteksverksamhet

1983/84	Utgift	13 007 075
1984/85	Anslag	13 337 000
1985/86	Förslag	16 392 000

Bidrag till regional biblioteksverksamhet utgår enligt förordningen (1975: 467) om statsbidrag till folkbibliotek (ändrad senast 1979: 273).

Underlaget för statsbidrag till kostnader för länsbiblioteken utgör 150 grundbelopp. Grundbeloppets storlek fastställs årligen av regeringen. Innevarande budgetår uppgår beloppet preliminärt till 115 300 kr. För verksamheten vid varje länsbibliotek beräknas lägst fem och högst sju grundbelopp. Statsbidrag utgår med 55 % av grundbeloppen.

Statsbidragen till låncentralerna fördelas av statens kulturråd.

	1984/85	Beräknad ändring 1985/86	
		Statens kulturråd	Föredraganden
1. Länsbibliotek	9 513 000	+2 924 000	+2 219 000
2. Låncentraler med depåfunktion vid Malmö, Stockholms och Umeå stadsbibliotek	4 524 000	+ 471 000	+ 136 000
	14 037 000	**+3 395 000**	**+2 355 000**
Anslag enligt statsbudgeten	13 377 000	+4 055 000	+3 015 000

Folkbiblioteksutredningen

1. Utredningen föreslår en ökad statlig satsning på den landstingskommunalt finansierade regionala verksamheten vid länsbiblioteken. An-

talet grundbelopp bör under en treårsperiod ökas med totalt 105 grundbelopp. 35 grundbelopp föreslås för budgetåret 1985/86 till en merkostnad av drygt 2 milj. kr.

2. Utredningen föreslår ett oförändrat anslagsbelopp för verksamheten vid lånecentralerna.

Statens kulturråd

1. Kulturrådet föreslår för budgetåret 1985/86 i likhet med utredningen en ökning av antalet grundbelopp till länsbiblioteken med 35 grundbelopp. Kulturrådet beräknar det ökade medelsbehovet härför till 2 353 000 kr. Därtill kommer ett belopp av 571 000 kr. i kompensation för pris- och löneökningar. (+ 2 924 000 kr.)

2. Kulturrådet begär för verksamheten vid lånecentralerna en medelsökning av 200 000 kr. för den årsavgift som tas ut vid en anslutning av depåbiblioteken till Bibliotekstjänsts datoriserade biblioteksystem BUMS. Därutöver begär rådet ett belopp av 271 000 kr. i kompensation för pris- och löneökningar. (+471 000 kr.)

Föredragandens överväganden

1. Mitt förslag i det föregående (avsnitt 4.5.2) innebär att det statliga stödet till regional biblioteksverksamhet kraftigt förstärks under en treårsperiod. Detta föreslås ske genom en omfördelning av medel från anslaget Bidrag till folkbibliotek. För nästa budgetår bör sålunda stödet till länsbiblioteken ökas med ett belopp av 2 219 000 kr. motsvarande statsbidraget för 35 grundbelopp. Statsbidrag utgår med 55% av grundbelopp om f. n. 115 300 kr.

2. För verksamheten som lånecentral med depåfunktion vid Malmö, Stockholms och Umeå stadsbibliotek har jag räknat med en viss kompensation för kostnadsutvecklingen. Enligt vad jag har förordat i det föregående bör verksamheten i fortsättningen regleras efter förhandlingar mellan staten och de tre berörda kommunerna.

Med hänvisning till det anförda och till sammanställningen hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

att till *Bidrag till regional biblioteksverksamhet* för budgetåret 1985/86 anvisa ett förslagsanslag av 16 392 000 kr.

7 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition förelägga riksdagen vad föredraganden har anfört för de åtgärder och de ändamål som föredraganden har hemställt om.

Rättelse: S. 129, rad 5 nedifrån Står: reservationsanslag Rättat till: förslagsanslag

Bilaga 1

Sammanfattning av bokutredningens betänkande (SOU 1984:30) LÄS MERA!

1 Bokutredningens uppdrag och arbete

I detta avsnitt återges utredningsuppdraget såsom det formulerats i bokutredningens direktiv. Utredningsarbetet sammanfattas i vad avser publicerade rapporter och undersökningar, kontakter, studieresor och konferenser, samt avgivna yttranden och inkomna skrivelser som beaktats i utredningsarbetet.

2 Ett internationellt perspektiv

Kapitlet innehåller en aktuell översikt över bokens situation i Norden. Uppgifter redovisas från Danmark, Finland, Island och Norge rörande bl. a. bokbranschen, biblioteken och statligt litteraturstöd.

I ett särskilt avsnitt behandlas några problemområden i internationell belysning. De områden som berörs är bokutgivningen och förlagen, bokpriserna, bokhandeln, bokklubbarna och förlagens direktförsäljning samt frågor om litteraturstöd.

3 Boken i mediesamhället

Tillkomsten av nya medier innebär ökad konkurrens om konsumenternas tid och pengar. Sveriges Radios publikundersökningar har dock visat att bokläsandet ändå behåller sin andel i förhållande till annan mediekonsumtion. Bokutredningen har också visat (rapporten LÄS!, s. 165–174) att det finns tecken på att bokläsandet ökar. Den ökade konkurrensen antas gå ut över annan "läsning" och mediekonsumtionen i övrigt.

Kapitlet innehåller framför allt en genomgång av hur den snabba tekniska utvecklingen av andra medier kan komma att påverka den traditionella bokproduktionen och användningen av böcker.

Läsning av skönlitteratur i klassiska böcker kommer med stor sannolikhet att finnas kvar även i en avlägsen framtid. Utan aktiva läsfrämjande insatser finns dock en risk för att läskunnigheten kan komma att minska relativt sett. Skönlitteraturen i vidsträckt mening är och förblir vår viktigaste källa för mänsklig kunskap och upplevelse, för förmedling av erfarenheter, känslor och värderingar.

4 Litteraturpolitikens mål

En utgångspunkt för 1982 års bokutredning har varit att de kulturpolitiska mål som lades fast av riksdagen år 1974 skall förverkligas och att de därmed också skall ses som grundläggande mål för samhällets politik för litteratur och läsning.

En utgångspunkt för reformarbetet har vidare varit förvissningen om att boken har ett unikt värde som kulturmedium. Boken kan som ingen annan kulturbärare förmedla mänskliga erfarenheter, kunskaper och känslor från människa till människa och från generation till generation. Boken är centralpunkt i den intellektuella utvecklingen, en grundläggande kommunikationsmetod för nya tankar. Boken ger den avgörande möjligheten till självständig upplevelse och åsiktsbildning.

Bokutredningen anser mot denna bakgrund att boken skall betraktas som det prioriterade kulturmediet. För att stärka bokens ställning måste de statliga insatserna syfta till att

- förstärka det läsfrämjande arbetet och förskjuta gränsen mellan läsare och icke-läsare,
- bryta ned läsbarriärer och klasskillnader i bokläsandet,
- skapa ett tidigt intresse för böcker och läsning hos barn, i hemmen och inom barnomsorgen,
- stärka skönlitteraturens ställning i skolan,
- upprätta ett varaktigt samarbete mellan folkbibliotek och skola för att väcka läslust hos barn och ungdomar,
- främja läsning bland vuxna, bl. a. genom bibliotek på arbetsplatser och institutioner,
- skapa goda förutsättningar och arbetsmöjligheter för författare och översättare,
- garantera en bred och kvalitativ utgivning av böcker, såväl klassisk som nyskriven litteratur,
- ge förutsättningar för många förlag med olika profil för att motverka koncentration av utgivningsbeslut,
- underlätta etablering av nya förlag med kvalitetsutgivning,
- möjliggöra prisbillig utgivning av kvalificerad och samtidigt populär litteratur,
- förbättra tillgängligheten av kvalificerad och kulturellt värdefull litteratur,
- behålla och stärka befintliga fackbokhandlar och övrig bokhandel med brett sortiment,
- underlätta etablering av nya bokhandlar,
- möjliggöra en ökad sortimentsbredd och längre lagerhållningstid i bokhandeln,
- öka konkurrenskraften för kvalitetslitteraturen i alla försäljningskanaler,
- främja låga bokpriser.

5 Böcker och läsning

Ett levande språk och en levande litteratur är begrepp som förutsätter varandra. Vår språkverklighet, språkets nutid och dåtid är lagrade i litteraturens minnesbank. Det skrivna ordet, boken, är den dagbok i vilken vår särart ges gestalt, den bakgrund mot vilken vi kan tolka vår verklighet. Frågan om vår identitet blir därmed också en fråga om hur vi tar till vara vårt kulturarv.

2,5 miljoner vuxna svenskar läser ofta böcker, dvs. någon gång eller flera gånger i veckan. Närmare 2 miljoner läser aldrig eller ytterst sällan en bok. Klyftan kan tyckas stor mellan läsare och icke-läsare. Mönstret har varit relativt stabilt under längre tid. Men det finns tydliga tecken på att bokläsandet ökar och att icke-läsarnas antal minskar. Trots utvecklingen av nya medier behåller också läsningen sin andel av den samlade mediekonsumtionen.

Kvar står det faktum att alltför många människor inte läser böcker. Åtgärder för att öka bokläsarnas antal måste vara ett centralt inslag i en offensiv politik för litteratur och läsning.

6 Bokbranschens villkor

De grundläggande tankarna om fri konkurrens och fri näringsutövning som ligger bakom vår konkurrenslagstiftning har också en stark inverkan på bokbranschens sätt att arbeta. Före år 1970 var priskonkurrensen på bokmarknaden begränsad. Efter beslut om dispens från bruttoprisförbudet tillämpades fasta bokpriser i detaljhandeln.

Detta ingrepp på den fria marknaden har efter år 1970 ersatts av nya branschöverenskommelser mellan bokförlag och bokhandel och ett antal kulturpolitiskt motiverade stödinsatser på litteraturområdet. Ett statligt utgivningsstöd infördes genom riksdagsbeslut våren 1975 och följdes av andra statliga åtgärder. Det senaste fackbokhandelsavtalet från år 1980 bidrar till att en stor del av utgivningen skickas till den välsorterade bokhandeln.

7 Förlag och utgivning

I det svenska samhällets kulturpolitiska ansvar ingår att garantera medborgarna ett tillräckligt brett och kvalificerat titelurval, dvs. att med olika åtgärder garantera att den svenske läsaren har tillgång till en litteraturstandard jämförlig med de västeuropeiska språkområdena, vilka omfattar betydligt fler människor än det svenska.

De statliga åtgärderna för att förmedla litteraturen till läsarna har i första hand fått formen av ett utgivningsstöd. Bokutredningen konstaterar att de förväntningar som riksdag och regering ställde vid utgivningsstödets tillkomst i stort sett har infriats. Bruttoprisförbudet fick inte de negativa effekter för den kvalificerade litteraturen som man på många håll befarade.

Man kan vidare konstatera att oron för en alltmer ökad koncentration av utgivningsbesluten visat sig obefogad. Utredningen finner det rimligt att anta att stödet i detta hänseende haft en betydelsefull positiv inverkan. Såväl ur kulturell synvinkel som av yttrandefrihetsskäl är det viktigt att antalet utgivare inte blir för få. Bokutredningen menar att den nuvarande situationen på förlagsmarknaden i stort sett motsvarar ett sådant krav.

Det nuvarande utgivningsstödet omfattar praktiskt taget samtliga på marknaden förekommande litteraturgenrer med undantag av enklare handböcker, uppslagsverk, lexika, läromedel etc. Stödverksamheten är uppdelad på sammanlagt åtta stödordningar. Stödet till den skönlitterära utgivningen dominerar utgivningsstödet totalt sett. Facklitterär utgivning stöds genom den för denna utgivning etablerade stödordningen. Därutöver förekommer visst stöd till facklitteratur inom barn- och ungdoms-, klassiker- och projektstöden.

Bokutredningen går i detta kapitel igenom varje stödordning och redovisar effekter och resultat. Vissa frågor rörande handläggningen av utgivningsstödet behandlas. Utredningen betonar vikten av att statens kulturråd (KUR) informerar berörda parter om utgivningsstödets villkor.

8 Bokens tillgänglighet

En årligen uppdaterad och heltäckande statistik rörande bokhandelns struktur finns inte att tillgå inom bokbranschen. För att kunna ge en bild av dagens situation har bokutredningen inhämtat uppgifter från statens pris- och kartellnämnds (SPK) undersökning Handeln med böcker (SPK US 1983:14) och de utredningar som tidigare gjorts av SPK. Utredningen har vidare tagit del av statistik och andra uppgifter från AB Seelig & Co, Bokbranschens konsult AB (Bokab) och Svenska bokförläggareföreningen. I vissa fall bygger redovisningen på utredningens egen insamling av data.

Bokutredningen redovisar i detta kapitel ett aktuellt material rörande bokhandeln i Sverige, bl. a. antalet bokhandlar, omsättning, ägarkategorier och geografisk spridning.

Förlagens direktförsäljning av allmänlitteratur år 1981 var enligt SPK:s undersökning lika stor som detaljhandelsförsäljningen. Bokklubbarna svarade för 58% av direktförsäljningen. Hem-, postorder- och telefonförsäljningen utgjorde 26% varav drygt hälften avsåg försäljning av s. k. avbetalningsverk. Räknat i fasta priser har bokklubbsförsäljningen femdubblats

sedan år 1970. Den ökade totala försäljningen av allmänlitteratur sedan samma år kan huvudsakligen hänföras till bokklubbsförsäljningen.

Utredningen redovisar uppgifter om sortimentsbredden i olika försäljningskanaler. Kvalitetslitteraturens spridning och tillgänglighet belyses med uppgifter från SPK:s undersökning samt bokutredningens egna rapporter (Ds U 1983: 15) Litteraturförmedling i tre Dalakommuner och (Ds U 1983: 16) Bokklubbar och bokvanor.

Det svenska biblioteksväsendet är väl utbyggt för att göra boken tillgänglig för medborgarna. För att göra bilden av bokens tillgänglighet mer fullständig redovisar bokutredningen aktuell statistik rörande folkbiblioteken och skolbiblioteken verksamhet.

9 Bokutredningens förslag

9.1 Läsning och läsfrämjande

Bokutredningens uppdrag har primärt rört de statliga insatserna för stöd till utgivning och spridning av kvalitetslitteratur samt de allmänna villkoren för bokbranschen. Den grundläggande utgångspunkten för en framgångsrik litteraturpolitik är emellertid att läsningen i vid mening sätts i centrum. Helt avgörande härvidlag är de insatser som kan göras för att förankra läsningen och upplevelsen av litteratur hos den uppväxande generationen.

Bokutredningen förespråkar för sin del en ökad satsning på barn och ungdomar, såsom det mest framkomliga sättet att skapa en positiv attityd till böcker och läsning och överbrygga socio-ekonomiska hinder och klassskillnader. En målmedveten satsning på barnens läsning kommer att leda till att den stora gruppen vuxna icke-läsare successivt krymper. Det är samtidigt viktigt att utnyttja de möjligheter som ges för att stimulera läsintresset bland vuxna. Utredningen har valt att i detta sammanhang främst behandla två områden, läsning och litteratur i grundskolan och den fortsatta utvecklingen av arbetsplatsbibliotek.

De kulturpolitiska uppgifter som skolan fått med den nya läroplanen är i hög grad inriktade på en humanistisk förnyelse av skolan. I läroplanen har litteratur och läsning fått en framskjuten plats. I svenskundervisningen skall skönlitteraturen särskilt uppmärksammas. Litteraturläsningen skall syfta till att skapa ett bestående bok- och läsintresse.

Litteraturläsningen i grundskolan är ett tacksamt arbetsfält. Alla barn finns i skolan, oberoende av sociala och personliga förhållanden. De lässtimulerande åtgärderna har visat sig ge särskilt goda resultat på mellanstadiet. Om barnen får uppleva att det är meningsfullt att läsa utvecklas förmågan att läsa påtagligt på mellanstadiet.

Den läspedagogiska verksamheten i skolan finns grundligt dokumenterad och resultaten är glädjande. Man har enligt bokutredningens uppfattning nu kommit till en punkt då det gäller att ta steget från en lång och positiv försöksperiod till en mer kontinuerlig och fördjupad verksamhet.

I många kommuner finns i dag en samverkan mellan skolan och folkbiblioteket som syftar till att förstärka skolbibliotekets pedagogiska funktion. Ett nära samarbete mellan läraren, bibliotekarien och eleverna ger goda resultat.

Det är mot bakgrund av de samstämmigt positiva erfarenheterna från det läsfrämjande arbetet i skolan som bokutredningen lägger fram sina förslag. Förutsättningarna för en framgångsrik satsning på läsning finns i skolan. Utredningen har efter samråd med expertis inom bl. a. skolöverstyrelsen (SÖ) kommit fram till följande riktlinjer för den läspedagogiska verksamheten.

Klassläraren/svenskläraren har det primära ansvaret för att litteraturläsningen utvecklas och omfattar alla elever. Verksamheten förutsätter vidare fungerande bibliotek, skolbibliotek och/eller folkbibliotek. Lokalmässigt kan den läspedagogiska verksamheten försiggå i det egna klassrummet, i skolbiblioteket eller i folkbibliotekets lokaler. Det centrala är samspelet elever-lärare-bibliotekarie.

Informationssamhällets snabba framväxt ställer höga krav på en fortbildning som syftar till att öka skolornas möjligheter att utveckla en humanistisk kultur, där språk och litteratur är hörnstenar. Fortbildningen bör knytas till det lokala utvecklingsarbetet. Detta arbete bör gälla alla stadier men kan till en början ha sin tyngdpunkt på grundskolans mellanstadium.

Fortbildningen av lärare i svenska är ett prioriterat område. Den bör genomföras som högskolekurser i grundläggande språkliga färdigheter med särskild tonvikt på litteratur och litteraturpedagogik.

En ökad satsning på läsning i det lokala utvecklingsarbetet förutsätter ett fördjupat samarbete mellan skola och bibliotek. Folkbibliotekens uppsökande verksamhet kan därvid ha många former. Bokprat i klasserna har hittills varit en stor tillgång för både lärare och elever. Bokpraten skall ses som ett led i undervisningen och läggas upp i samarbete med lärarna. En del av folkbibliotekens bokprat bör kunna riktas direkt till lärarna som har behov av information om nya äldre böcker för att kunna lägga upp temastudier och fortlöpande kunna presentera böcker för eleverna. Det gäller bl. a. att utveckla användningen av skönlitteratur och faktaböcker i samhällsorienterande studier.

Samarbetet skola-bibliotek i anslutning till lokalt utvecklingsarbete kan vidare avse gemensamma studiedagar för skolans personal och bibliotekspersonal, lokalt planerade konferenser i anslutning till inköp av läromedel – såväl skönlitteratur som faktaböcker, fortbildning för lärare med specialfunktioner, genomförande av författarbesök i skolan, fortlöpande översyn av barns och ungdomars tillgång till böcker, förberedande lokalt bud-

getsamarbete skolförvaltning-kulturförvaltning och studiecirklar för föräldrar och lärare kring barnlitteratur.

För att man i skolan skall kunna utveckla arbetet med litteratur så att det blir till kunskaper och glädje för alla elever, från vilken grupp i samhället de än kommer, behövs stöd av forskning och utvecklingsarbete.

Forskningsbehovet gäller främst litteraturpedagogik i grundskolan. Det saknas nästan helt teoretiska grundvalar för ett nödvändigt utvecklingsarbete på låg- och mellanstadiet. Främst behövs forskning som kan ge kunskaper om hur skönlitteraturen kan användas i olika kunskapssammanhang, hur barn förstår texter av olika slag, vilka tankemodeller de utnyttjar i tolkningen av texter och hur deras förmåga att tolka texter kan utvecklas.

Statsbidragssystemet för grundskolan innebär stora möjligheter för kommuner och enskilda skolor att själva bestämma över hur statsbidraget skall användas för olika insatser. Det står t. ex. kommunen fritt att använda statliga medel för att anställa en fackutbildad bibliotekarie för läspedagogiskt arbete vid en skola eller inom ett rektorsområde. Kommunen kan dessutom för egen del ge en lärare nedsatt undervisningsskyldighet för det pedagogiska skolbiblioteksarbetet.

Med den starka ställning som litteraturundervisningen enligt läroplanen skall ha i grundskolan måste den också få erforderliga resurser inom ramen för skolanslagen. Den nödvändiga förstärkning av insatserna som bokutredningen förespråkar bör vara möjlig att åstadkomma i första hand genom omfördelning inom de anslag kommunen förfogar över. Bokutredningen vill särskilt peka på de möjligheter som följande anslag erbjuder.

För fortbildning av lärare i litteratur och litteraturpedagogik kan medel utgå från anslagsposten Bidrag till lokal skolutveckling under anslaget Bidrag till driften av grundskolor m. m. Fortbildning kan anordnas bl. a. i form av högskolekurser och bekostas i så fall av medel för Personalutbildning för skolväsendets behov under anslaget Utbildning för undervisningsyrken.

Inom ramen för den icke-undervisningsbundna delen av förstärkningsresursen har kommunen stor handlingsfrihet. Anslagen ger utrymme för ersättning från skolan till folkbibliotek för den verksamhet man kommer överens om mellan skolstyrelse och kulturnämnd. Det kan röra sig om t. ex. bokprat med utlåning och bibliotekariemedverkan i skolans temadagar. Resurser för lokal skolutveckling kan användas för studiedagar, stadie- eller ämneskonferenser, vidareutbildning för skolbibliotekarier, författarbesök m. m.

Det är också möjligt för skolstyrelsen att anvisa kommunala medel för upprustning av skolbibliotekets mediebestånd och för personalmedverkan från folkbiblioteket. För litteraturläsningen i skolan kan det ligga nära till hands att bekosta ett visst antal timmar barn- och ungdomsbibliotekarie för varje rektorsområde.

Litteraturfrämjandets utgivning i serien En bok för alla – barn och ungdomar, har visat sig särskilt lämpad för skolan. Det har från lärarhåll framhållits att serien gett skolorna en unik ekonomisk möjlighet att köpa in ett större antal kvalitetsböcker för klassuppsättningar, temastudier etc.

Bokutredningen vill i detta sammanhang även hänvisa till folkbiblioteksutredningens förslag om ett engångsstöd till kommuner för inköp av litteratur för läsfrämjande arbete bland barn och ungdom.

Inrättandet av arbetsplatsbibliotek har varit en av de mest uppmärksammade insatserna för att främja läsning bland vuxna under senare år. Sedan år 1975 har sådana bibliotek byggts upp med hjälp av statsbidrag och drygt 400 arbetsplatser i 110 kommuner har numera biblioteksverksamhet.

Erfarenheterna ger en entydig bild av arbetsplatsbibliotekens betydelse för läsandet. Dessa bibliotek har en större andel låntagare bland de anställda än vad kommunbiblioteken har bland den vuxna befolkningen. Man påverkar inte bara bok- och läsvanorna hos dem som redan är bokläsare. Även tidigare icke-läsare nås av verksamheten. Det visar resultat från bl. a. Gävleborgsprojektets försök med arbetsplatsbibliotek.

Bokutredningen anser att en fortsatt utbyggnad av arbetsplatsbibliotek är en betydelsefull insats för att främja läsintresset bland vuxna. Utbyggnaden bör svara mot önskemål från de anställda. De nödvändiga resurserna blir naturligtvis beroende av verksamhetens omfattning.

Det är enligt bokutredningens uppfattning av stor betydelse att bokläsningen uppmärksammas även i andra medier. Med den vikt utredningen fäster vid boken som kulturmedium ter det sig naturligt att hävda att andra massmedier och då framför allt radio och TV bör ägna ett ökat utrymme åt böcker och litteratur.

Bokutredningen har från Sveriges Riksradio och Sveriges Television fått uppgifter om litteraturprogram i radio och TV. Även om situationen vad gäller litteraturprogram i radio och TV i viss mån förbättrats kan den nuvarande omfattningen knappast anses vara skälig med tanke på litteraturens viktiga roll i samhället. Radions och televisionens kulturansvar finns inskrivet i avtalen mellan staten och resp. företag. Enligt bokutredningens uppfattning borde avtalen med staten kunna vara en utgångspunkt för fortsatta överväganden om ökade läsfrämjande insatser. Utredningen föreslår att regeringen tar initiativ i denna riktning inför den kommande avtalsperioden.

9.2 Ingrepp på bokmarknaden

Bakom de krav som i det senaste årets debatt framförts om ett återinförande av fasta bokhandelspriser har uppenbarligen legat samma synpunkter som de som motiverade den tidigare dispensen från bruttoprisförbudet. Avsikten torde vara att gynna bokhandeln och därmed den bokköpande och bokläsande allmänhetens möjlighet att på så många platser som möjligt få tillgång till bokutgivningen i hela dess bredd.

De ingrepp i marknaden som i första hand skulle kunna tillgripas är att gå tillbaka till den ordning som rådde före år 1970. Effekterna av ett sådant ingrepp går att bedöma i stora drag eftersom erfarenheter finns. I bokutredningens rapport LÄS! konstateras att det knappast är rimligt att överväga en fullständig övergång till det gamla systemet. Det skulle bl. a. kräva en total genomgång och prövning av befintliga försäljningsställen och försäljningsvägar, inrättande av organ för etableringsprövning m. m. Vad som främst diskuterats är därför någon form av fastprissystem som skulle kunna genomföras utan andra marknadsingrepp.

Bokutredningen har efter en ingående analys kommit till slutsatsen att återinförandet av ett system med fasta bokpriser inte skulle få avsedda kulturpolitiska effekter. Ett sådant ingrepp i den fria konkurrensen på bokmarknaden skulle inte stärka bokhandeln och därmed förbättra allmänhetens möjligheter att få tillgång till den goda litteraturen. Utredningen är således inte beredd att föreslå någon ändring i den näringsrättsliga regleringen av bokbranschen.

De syften som en kulturpolitiskt motiverad återgång till fasta bokpriser skulle främja, tillgodoses enligt utredningens uppfattning i väsentlig utsträckning av ett utvecklat fackbokhandelsavtal och genom statligt engagemang i ett program för stöd till bokhandeln.

För det fall man under den fortsatta beredningen av frågan skulle komma till motsatt ståndpunkt redovisar utredningen även vilka formella och praktiska möjligheter som finns att införa fasta bokpriser.

9.3 Ett utvecklingsprogram för bokhandeln

Genom anslutning till fackbokhandelsavtalet har ett antal bokförlag och bokhandlar åtagit sig att distribuera resp. ta emot ett abonnemang av en viss omfattning. Bokutredningen vill kraftigt understryka fackbokhandelsavtalets betydelse. Bokbranschens parter har genom avtalet gjort åtaganden som bidrar till att nya böcker når ut till bokhandeln i betydande utsträckning. Detta faktum har också motiverat ett statligt distributionsstöd, som är knutet till avtalets abonnemangssystem och avser den litteraturstödda utgivningen.

Från förlagssidan har man förklarat sig beredd att förstärka fackbokhandelsavtalet och dess kulturpolitiska profil. Förlagen åtar sig att till varje fackbokhandel utan debitering distribuera ett exemplar av varje titel som givits ut med statligt litteraturstöd. Därmed bortfaller också returrätten på dessa exemplar. För fackbokhandelns del kvarstår åtagandet att ta emot förlagens abonnemang. Inom bokbranschen föreligger således ett åtagande om ett särskilt och utökat ansvar för distributionen av den litteraturstödda utgivningen.

Enligt bokutredningens uppfattning är ett utvidgat fackbokhandelsavtal ett väsentligt inslag i strävan att gynna försäljning och distribution genom

bokhandeln av ett brett utbud kvalitetslitteratur. Avtalet innebär också en klar viljeinriktning från bokbranschens sida att värna om den välsorterade fackbokhandeln.

En analys av bokhandelsstrukturen visar att fackbokhandeln är starkt koncentrerad till större orter. Många orter saknar helt bokhandel och av de ca 170 bokhandlarna inom gruppen övrig bokhandel är många ensamma på sin ort. En nedläggning i ett sådant fall innebär en ytterligare utarmning av den kulturella servicen på orten.

Den mindre bokhandeln har i många avseenden en utsatt situation. Inom gruppen övrig bokhandel har en kraftig minskning skett av försäljningsandelen till skolor och bibliotek. I de enskilda fallen kan bokhandelns situation ha påverkats av särskilda händelser, t. ex. nedläggning av viktig industri på orten.

Betydelsen av att kunna behålla och stärka de bokhandlar som finns kvar i landet kan inte nog understrykas. Bokutredningen har kommit till slutsatsen att det krävs ett statligt stöd i någon form för att många av de kommuner som ännu har kvar sin bokhandel skall få behålla den.

Det bör betonas att det bokhandelsstöd som utredningen föreslår inte i första hand skall ses som ett stöd till den enskilda bokhandeln utan som ett kulturpolitiskt och konsumentpolitiskt motiverat stöd för att värna om tillgängligheten av god litteratur. Varje bokhandelsnedläggning innebär en påtaglig försvagning av bokens tillgänglighet. Denna blir särskilt kännbar för bokköparen/bokläsaren i kommuner med liten befolkning.

Bokutredningen föreslår mot denna bakgrund en ny stödform för mindre bokhandlar utanför fackbokhandelsgruppen. Stödet bör utformas som ett sortimentsstöd i kombination med en konsultinsats för berörda bokhandlar. Utredningen föreslår att 1,5 milj. kr. årligen anslås för ändamålet under en försöksperiod av fem år. Bokbranschens finansieringsinstitut AB (BFI) bör efter ansökan från den enskilda bokhandeln besluta om stöd skall utgå. BFI bör vidare kunna överenskomma med lämpligt organ om administration av sortimentsstödet och konsultinsatsen.

För BFI:s prövning bör bestämmelser utfärdas som anknyter till vad som i dag gäller för kreditstödet till bokhandeln. Bokutredningen tar i betänkandet upp frågor om t. ex. befolkningsunderlag och konkurrens på orten. Stödet är i första hand avsett för bokhandlar på mindre eller medelstora orter.

Sortimentsstödet bör konstrueras så att bokhandeln årligen erhåller ett antal titlar allmänlitteratur med hög rabatt på förlagspriset (f-priset). Inom den föreslagna medelsramen skulle exempelvis ett 80-tal bokhandlar kunna få ca 800 titlar med 33 % rabatt på f-priset. Dessa titlar skulle kunna väljas ut av en grupp bokhandlar på liknande sätt som man i dag väljer ut de böcker som skall ingå i Seeligs nyhetsservice. Grundkravet vid urvalet av böcker bör vara att listan skall innehålla god och samtidigt efterfrågad litteratur.

En del av den föreslagna medelsramen bör anslås för kvalificerad rådgivning för den aktuella gruppen av mindre bokhandlar. Denna konsultinsats bör lämpligen knytas till samma bokhandelsorgan som får i uppdrag att administrera sortimentsstödet. Bokutredningen räknar med att ca 80 bokhandlar skall kunna omfattas av stödordningen.

Bokutredningen har i olika sammanhang framhållit att det är viktigt att skapa en möjlighet för människor som bor i glesbygd eller eljest på orter som saknar bokförsäljning att skaffa de böcker man önskar läsa. Ett kulturpolitiskt motiverat distributionsstöd för böcker i form av generella och varaktiga portorabatter skulle enligt utredningen vara till stor nytta för bokspridningen, inte bara till glesbygdsområdena utan även i övrigt.

Utredningen föreslår att förhandlingar upptas med postverket om att brevbefordran av böcker beviljas en generell portonedsättning för såväl normalbrev som ekonomibrev. För att få avsedd effekt bör ett rabatterat bokporto avsevärt understiga de allmänna portosatserna. I fråga om teknisk lösning kan den temporära ordning som prövats utgöra en förebild.

Uppbyggnaden av Seeligs kompletteringslager (K-lager) har haft stor betydelse för en samordnad distribution av ett brett boksortiment.

I dag utgår statsbidrag som medger viss rabatt, s. k. K-lagerbonus, vid fackbokhandelns köp från K-lagret. Hanteringen av K-lagret har nu uppnått en sådan stabilitet att det inte längre är nödvändigt att behålla ett statsbidrag i nuvarande form.

Under en försöksperiod som inleddes den 1 juli 1977 har det varit möjligt för bokhandelsägare att få statligt kreditstöd. Sådant stöd utgår i form av avskrivningslån, investeringslån och kreditgaranti.

Bokutredningen anser att kreditstödet i väsentlig grad har bidragit till att motverka nedläggning av bokhandlar i Sverige. Sedan år 1977 har ett drygt 60-tal krediter beviljats. I flera fall var risken för nedläggning överhängande. Ett antal överlåtelser av bokhandlar har skett som inte hade varit ekonomiskt möjliga att genomföra utan kreditstödet.

Det statliga kreditstödet bör enligt bokutredningens uppfattning permanentas. De kriterier som i dag gäller för att komma i fråga för kreditstöd bör också kunna vara en lämplig ram för fortsatta stödinsatser. Stöd bör även kunna utgå för att finansiera övertagandet av hyresrätten till en affärslokal.

Behovet av stöd till nyetablering av bokhandel bör särskilt uppmärksammas. Bokutredningen vill peka på den betydelse en nyetablering av bokhandlar kan få – tillsammans med kraftfulla insatser för att hejda utslagningen av befintliga bokhandlar – för att stärka tillgängligheten av ett brett urval av allmänlitteratur inom hela landet. Nuvarande bokhandelsstöd och de förstärkningar som bokutredningen föreslår bör kunna bidra till en sådan utveckling.

Utredningen räknar med ett sammanlagt medelsbehov av 2 milj. kr. under anslaget Lån till investeringar i bokhandel. Därtill kommer utred-

ningens förslag om ett kompletterande investeringsbidrag för anskaffning av datorutrustning.

Bokutredningen anser att bokhandelns datorisering har viktiga kulturpolitiska aspekter. Med hjälp av mikrodatorer kan bokhandelns lagerhållning styras bättre mot efterfrågad litteratur utan att en ökad investering i lagret gör verksamheten olönsam.

Datorisering med terminal i butik för kataloginformation och beställning skulle kunna förbättra bokhandelns information till allmänheten om tillgänglig litteratur.

Bokutredningen föreslår mot denna bakgrund att statliga investeringsbidrag utgår för bokhandelns datorisering. Det gäller främst stöd för anskaffning av terminal för katalogfunktion och/eller dator för lagerstyrning och order. Stödet skall ses som ett komplement till det statliga kreditstödet. Det är inte bundet till någon viss teknisk lösning. Stöd bör utgå i form av avskrivningslån och handhas av BFI.

Den nya stödformen är främst avsedd för små och medelstora bokhandlar. Bokutredningen anser att ca 300 bokhandlar kan komma i fråga för datorisering inom de närmaste åren. Av dessa bör omkring 250 kunna få kreditstöd för att utrustas för katalogfunktionen, och omkring 200 även få stöd för en mer avancerad datorutrustning för bl. a. lagerstyrning. Utredningen beräknar bidragsbehovet till sammanlagt 6 milj. kr. och föreslår att statsbidrag utgår med 1,5 milj. kr. per år under fyra år.

Bokutredningen anser det vara synnerligen angeläget att utbildningen inom bokhandeln kan bedrivas även i fortsättningen och att den får utvecklas i takt med de nya krav som ställs. Detta gäller såväl den kvalificerade företagsledarutbildningen som kurser för bokhandelsmedhjälpare. Vid planeringen bör särskild hänsyn tas till utbildningsbehov i samband med bokhandelns datorisering.

Behovet av ekonomisk rådgivning till bokhandeln har också starkt vitsordats av såväl Bok-, pappers- och kontorsvaruförbundet (Bopako) som BFI. Bokutredningen vill understryka vikten av att en kvalificerad rådgivning ses som en integrerad del av det samlade bokhandelsstödet.

Det finns en enig uppfattning inom bokbranschen om att effektivt utnyttja de resurser för utbildningsverksamhet som finns i olika branschfonder. För en fortsatt verksamhet i utvecklade former, som även innefattar kvalificerad konsultverksamhet, krävs ett ytterligare tillskott av medel. Bokutredningen föreslår att statsbidrag skall utgå med 300 000 kr. per år, vilket också kan ge utrymme för en diskuterad påbyggnadsutbildning på högskolenivå.

Bokutredningen har angett hur insatserna för bokhandeln skulle kunna utvecklas i en rad avseenden. Det ligger enligt utredningen nära till hands att samordna de föreslagna nya insatserna med hanteringen av nuvarande kreditstöd till bokhandeln. Frågor om det statliga kreditstödet prövas av BFI enligt ett avtal med staten. BFI bör även kunna svara för handläggning

av frågor rörande stödordningen för mindre bokhandlar, investeringsstödet för datorutveckling samt utbildnings- och rådgivningsverksamhet.

9.4 Utgivningsstöd

Bokutredningen understryker vikten av att utgivningsstödets nuvarande omfattning inte görs till föremål för någon inskränkning. Utredningen anser stödets värdesäkring vara betydelsefull, inte minst i fråga om antalet titlar. En nedskärning av antalet stödtitlar kommer oundvikligen att medföra inte bara effekter på förlagssidan, utan också en risk för att stödverksamheten som sådan får drag av censurerande urval.

Utredningen gör vissa överväganden beträffande möjligheterna att effektivisera utgivningsstödet genom att återta stödet från sådan försåld upplaga som lämnar ett betydande överskott. Man undviker därigenom att försämra förlagens riskvillighet eller att minska utgivningen av kvalitetslitteratur.

Högsta försålda upplaga för fullt utgivningsstöd föreslås stanna vid 8 000 exemplar. Utredningen föreslår en avtrappning till halvt stödbelopp inom en upplagegräns på 10 000 exemplar. Begränsningen avser endast det första årets försäljning. Nuvarande minimigränser för tryckt upplaga föreslås oförändrade. Förändringen av reglerna eller utgivningsstödet påverkar inte stödets omfattning i kronor eller antalet titlar.

Vid det statliga utgivningsstödets tillkomst ansågs att en sänkning av bokpriserna var en förutsättning för statligt engagemang, dvs. att förlagen såsom motprestation för erhållande av stöd skulle förpliktigas att hålla ett av statens fastställt lågt bokpris. Utredningen har kommit till slutsatsen att det fortfarande finns goda skäl att behålla det nuvarande systemet med fasta förlagsnettopriser bundna till bokens utförande. Ett övergivande av detta system skulle dels medföra att en av stödets kalkylgrunder försvann, dels ta bort den trots allt prishämmande verkan som det nuvarande systemet har för sådan kvalitetslitteratur som har låg priskänslighet.

Med beaktande av att nationalutgåvan av August Strindbergs samlade verk sannolikt utgör det största sammanhängande textkritiska utgivningsprojektet i världen finner bokutredningen det rimligt att inledande problem förorsakat svårigheter. Utredningen förordar att arbetet med att ge ut August Strindbergs samlade verk får fortsätta enligt nuvarande riktlinjer.

En utbyggnad av nätet av författarverkstäder/bokmaskiner genomförs f.n. Bokutredningen anser utvecklingen från kulturpolitisk synpunkt synnerligen intressant. Med nuvarande relativt begränsade medelsinsatser sker här en lovvärd utveckling vad gäller möjligheterna att tillfredsställa medborgarnas uttrycksbehov och samtidigt säkerställa en för demokratin nödvändig tryckfrihet.

Bokutredningen föreslår att stödet till författarverkstäder utgår i oförändrad omfattning även i fortsättningen.

Bokutredningen finner att Litteraturfrämjandets hittillsvarande verksamhet med En bok för alla i stort sett uppfyller riksdagens intentioner. Utredningen finner det samtidigt angeläget att framhålla att inriktningen på lässvaga och läsomedvetna grupper förstärks. Verksamheten med En bok för alla har sitt främsta berättigande om det av regering och riksdag förutsatta läsfrämjande syftet får styra utgivningen. Detta innebär att stiftelsen måste inrikta sig på ett långvarigt, tålmodigt och resurskrävande arbete för att nå fram till de "kulturella glesbygder" som finns på många håll, inte minst i landets storstadsområden.

Det urval av boktitlar som genom En bok för allas verksamhet tillförts den svenska bokmarknaden är såväl litterärt värdefulla som väl utvalda med tanke på verksamhetens läsfrämjande inriktning. Detta gäller både vuxenutgivningen och utgivningen för barn och ungdom.

Utredningen har vidare i sina överväganden kommit till den uppfattningen att En bok för alla inom ramen för det titelantal, som anslagsanvändningen medger, borde ta ett visst ansvar för klassikerutgivningen, såväl svenska som utländska klassiker.

Bokutredningen anser att den förhållandevis kostnadskrävande utgivningen av lättläst litteratur (LL-böcker) bör motsvaras av ett mot kostnaderna svarande utnyttjande. Kvar står de problem som rör distributionen, där varken förlag, bokhandel eller organisationer ännu infriat ställda förhoppningar. Dessa problem måste lösas. Utredningen föreslår att verksamheten drivs i samma omfattning som hittills till dess att distributionen får en mer effektiv utformning.

Utredningen behandlar också i detta avsnitt böcker med stor stil, svensk litteratur i utlandet samt utgivning av populärvetenskaplig litteratur.

9.5 Ett nytt uppslagsverk

Enligt bokutredningens mening motiveras tillkomsten av ett nytt svenskt uppslagsverk såväl av allmänkulturella skäl som av ett väl dokumenterat behov inom utbildningssektorn. Frågan om ett nytt tillräckligt omfattande svenskt uppslagsverk utgör därmed en fråga vars lösning bör ges hög prioritet.

KUR har tagit ett initiativ för att åstadkomma den nödvändiga ekonomiska grundvalen. Om rådet lyckas genomföra sina planer finner utredningen det naturligt att rådet också ges i uppdrag att fortsätta arbetet med att möjliggöra utgivningen av ett svenskt uppslagsverk.

Bokutredningen finner det rimligt med dispens från bruttoprisförbudet vid försäljning av en så speciell utgivning som det här är fråga om. En dispensansökan bör också sannolikt kunna beviljas. Frågan bör dock prövas först sedan nämnda planer tagit mer konkret form.

9.6 Kreditgarantier till bokförlag

Bokbranschutredningens förslag och remissyttrandena vad gäller statliga kreditgarantier till bokförlag har överlämnats till 1982 års bokutredning för att beaktas i det fortsatta arbetet. Bokutredningen har vid sin prövning av de statliga kreditgarantierna inte funnit anledning att ifrågasätta bokbranschutredningens analys och frångå de förslag som denna utredning framfört i frågan. Utredningen föreslår att det av bokbranschutredningen lagda förslaget genomförs.

9.7 Finskspråkig litteratur i Sverige

De finska invandrarna har små möjligheter att följa bokutgivningen på finska i svenska bokhandlar och folkbibliotek.

Bokutredningen anser att kunskaperna om tillgången till finsk litteratur är otillräckliga både när det gäller bokhandeln och andra försäljningskanaler samt biblioteken. Behovet av en heltäckande kartläggning är stort. En sådan skulle kunna utgöra underlag för förbättringar både inom bokhandel och folkbibliotek.

Utredningen föreslår att KUR får i uppdrag att undersöka sverigefinnarnas tillgång till böcker på det egna modersmålet. Kartläggningen skulle kunna omfatta delstudier av (1) tillgången till böcker och tidskrifter på finska genom bokhandeln, varuhus och andra försäljningsställen, (2) de svenska folkbibliotekens bestånd av böcker och tidskrifter på finska samt (3) i vilken utsträckning sverigefinnarna är medlemmar i finska bokklubbar och prenumererar på finska tidskrifter.

Bokutredningen föreslår också att det uppdras åt KUR att särskilt studera frågan om statligt lagerstöd till bokhandlar som säljer och lagerhåller finsk kvalitetslitteratur.

9.8 Litteraturstödet och folkbibliotekens inköp

Frågan om att länka samman det statliga utgivningsstödet och folkbibliotekens inköp har tagits upp i olika sammanhang. Våren 1982 anvisade riksdagen 10 milj. kr. för ett temporärt stöd till folkbibliotekens inköp av böcker som har givits ut med statligt litteraturstöd. Medlen fick i första hand användas till inköp av litteraturstödda titlar som inte tidigare köpts in. KUR kommer under hösten 1984 med en utvärdering av hur folkbiblioteken har kunnat utnyttja bidraget.

Bokutredningen understryker för sin del att den litteraturstödda utgivningen i hög grad är ett kvalitetsurval. Det bör därför ha sitt särskilda intresse för biblioteken att hålla sig informerade om litteraturstödet och bilda sig en uppfattning om hur stort utrymme dessa titlar skall få vid inköpen. Utredningen föreslår att KUR får i uppdrag att i samråd med

länsbiblioteken pröva nya former för att uppmärksamma den litteraturstödda utgivningen i samband med folkbibliotekens inköp.

Utredningen är däremot inte beredd att föreslå införande av en stödordning som formellt binder samman det statliga litteraturstödet med folkbibliotekens inköp. Det finns ändå all anledning att peka på att biblioteksförsäljningens omfattning många gånger är helt avgörande för spridningen av de litterärt värdefulla böcker som ges ut med statligt utgivningsstöd.

9.9 Kommunala bokinköp från lokal bokhandel

Upphandlingen av skol- och biblioteksböcker är i stor utstäckning centraliserad. Många kommuner väljer att köpa läroböcker direkt från förlag eller från en större bokhandel utanför kommunen. Den lokala bokförsäljningen till folkbiblioteken har minskat avsevärt genom att Bibliotekstjänst AB (Btj) sedan år 1972 samordnar uppköp och bindning av biblioteksböcker.

Bokutredningen redogör mot denna bakgrund för reglerna om kommunal upphandling och understryker angelägenheten av att kommunala myndigheter särskilt beaktar möjligheterna till inköp från den lokala bokhandeln. Detta gäller såväl skolans inköp av läroböcker som folkbibliotekens kompletteringsinköp av främst allmänlitteratur. Det kommunala upphandlingsreglementet ger visserligen inte utrymme för att beakta sådana långsiktiga kommunalekonomiska konsekvenser som kan följa av t.ex. en butiksnedläggning. Men kommunerna har möjlighet att i begränsad utsträckning justera bestämmelserna med sikte på nedläggningshotade och från varuförsäljningssynpunkt strategiskt belägna butiker. Detta resonemang bör även kunna gälla bokhandeln.

Kommunen har också inom ramen för sin kompetens ett visst utrymme för att stödja enskilda butiker. Nyttan och värdet av att kommunen och dess invånare får behålla en välsorterad bokhandel, bör därför kunna vägas in i bedömningarna när kommunen gör bokinköp till bl. a. skolan och folkbiblioteket.

10 Genomförande och kostnader

Bokutredningens förslag rörande en statlig politik för litteratur och läsning spänner över ett mycket stort område. Utredningen förespråkar en ökad satsning på läsfrämjande insatser bland barn och ungdomar. Utredningen tar vidare ställning mot konkurrensbegränsande ingrepp på bokmarknaden. Ett utvecklingsprogram för bokhandeln läggs fram och utgivningsstöd föreslås utgå i oförändrad omfattning.

Bokutredningens förslag rörande bokhandel och bokutgivning berör nedanstående anslag och anslagsposter inom litteraturområdet. Under dessa

anslag anvisades sammanlagt 34 407 000 kr. för budgetåret 1982/83, vilket är den ram bokutredningen haft att arbeta inom. Utredningens förslag för budgetåret 1985/86, i 1984 års prisnivå, stannar vid 36 811 000 kr.

Anslag	1982/83	1985/86 Förslag
Litteraturstöd	29 506 000	30 310 000
Bokhandelsstöd	(2 700 000)	(3 000 000)
1. Distributionsstöd	1 600 000	1 200 000
2. Stöd till kompletteringslager	800 000	–
Ny post. Sortimentsstöd m. m.	–	1 500 000[1]
3. Utbildningsinsatser	300 000	300 000
Kreditgarantier till förlag och bokhandel	1 000	1 000
Lån för investeringar i bokhandel	2 200 000	3 500 000[2]
Summa	**34 407 000**	**36 811 000**

[1] Försök under fem år.
[2] Varav 1 500 000 kr. engångsbelopp under fyra år.

I bokutredningens förslag rörande läsning och läsfrämjande har det läsfrämjande arbetet för barn och ungdomar i grundskolan fått en framträdande plats. Litteraturundervisningen i grundskolan föreslås därvid i första hand få erforderliga resurser inom ramen för skolanslagen.

Bilaga 2

Sammanställning av remissyttranden över bokutredningens betänkande (SOU 1984: 30) LÄS MERA!

Remissinstanser

Efter remiss har yttranden avgetts av postverket, marknadsdomstolen, näringsfrihetsombudsmannen (NO), statens pris- och kartellnämnd (SPK), konsumentverket, statens kulturråd (KUR), presstödsnämnden (PSN), talboks- och punktskriftsbiblioteket (TPB), skolöverstyrelsen (SÖ), statens institut för läromedelsinformation (SIL), universitets- och högskoleämbetet (UHÄ), högskolan i Borås, kungl. biblioteket (KB), forskningsrådsnämnden (FRN), delegationen för vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning (DFI), statens invandrarverk (SIV), statens industriverk (SIND), statskontoret, riksrevisionsverket (RRV), statistiska centralbyrån (SCB), Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, Eskilstuna, Gällivare, Göteborgs, Hagfors, Landskrona, Lessebo, Luleå, Malmö, Norrköpings, Skinnskattebergs, Stockholms, Svedala, Södertälje, Täby, Vallentuna, Vilhelmina och Örnsköldsviks kommuner, Sveriges Radio AB (SR), Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Centralorganisationen SACO/SR, Landsorganisationen i Sverige (LO), Sveriges författarförbund (SFF), Konstnärliga och litterära yrkesutövares samarbetsnämnd (KLYS), Svenska bokförläggareföreningen (SBF), Bok-, pappers- och kontorsvaruförbundet (Bopako), Sveriges servicebokhandlareförbund (SSBF), Svenska bokhandelsmedhjälpareföreningen (BMF), Sveriges allmänna biblioteksförening (SAB), Arbetarnas bildningsförbund (ABF), Medborgarskolan, Studieförbundet Vuxenskolan (SV), Tjänstemännens bildningsverksamhet (TBV), Stiftelsen Litteraturfrämjandet, Biblioteksstjänst AB (Btj), Bokbranschens konsult AB (BOKAB), Riksförbundet finska föreningar i Sverige (RFFF) och Handikappförbundens centralkommitté (HCK).

Därutöver har skrivelser kommit in från styrelsen för Sveriges författarfond, statens ungdomsråd (SUR), universitetet i Linköping, kulturnämnderna i Upplands-Bro och Vellinge kommuner, Västerbottens läns landstingskommuns utbildnings- och kulturnämnd, Författarcentrum Riks, Författarförlaget, Stiftelsen Svenska barnboksinstitutet (SBI), Seriefrämjandet, Synskadades riksförbund (SRF), Riksförbundet för sexuellt likaberättigande (RFSL) m. fl.

Sammanställningen börjar med ett avsnitt som innehåller allmänna synpunkter på betänkandet. Därefter följer redovisningen betänkandets kapitelindelning och numrering.

1 Allmänt

Utredningen får i allmänhet ett mycket positivt mottagande av remissinstanserna, som genomgående instämmer i utredningens övergripande resonemang och principiella synpunkter. *Malmö kommun* uppskattar att utredningen formulerar en humanistiskt präglad ideologi, bl. a. i samband med uttalanden om bokens möjligheter till överlevnad i konkurrens med andra medier. *Luleå kommun* anser att kommittén genomfört sitt uppdrag på ett mycket bra sätt, emedan den utgått från människorna i samhället. Kommunen framhåller också att såväl utredningens rapport LÄS! som dess betänkande utgör stimulerande läsning och att delar av betänkandet borde kunna spridas via andra kanaler.

SBF anser att rapporten LÄS! utgör en god samling av uppgifter rörande bl. a. bokutgivningen och bokdistributionen i Sverige samt översiktligt även i vissa andra länder. Enligt SBF:s mening är det av utredningen offentliggjorda materialet av stort värde ur dokumentationssynpunkt.

Åtskilliga remissinstanser, däribland många kommuner, tillstyrker generellt utredningens förslag. *RRV* anser att utredningen gjort en god analys av utvecklingen inom bokdistributionen och har inget att erinra mot de olika förslag som utredningen lagt fram. *Bopako* finner betänkandet väl spegla det aktuella läget för bokbranschen och tillstyrker i princip de av utredningen framlagda förslagen.

Några remissinstanser anser dock att utredningen varit alltför återhållsam i sina förslag. *LO* anser att utredningens analyser är godtagbara men anmärker att de förslag som lagts fram borde ha varit mer långtgående och att utredningen har en defensiv hållning till framtiden.

SFF beklagar att utredningen av direktiven tvingats hålla sina förslag inom nu gällande kostnadsramar. Om utredningen haft frihet att presentera mer ambitiösa förslag, hade riksdag och regering haft tillgång till ett betydligt bättre beslutsunderlag. SFF anser att utredningens förslag är otillräckliga. Om boken skall kunna bli ett prioriterat kulturmedium krävs en helt annan satsning från såväl statens som kommunernas sida.

Enligt *KLYS* mening har begränsningen till nuvarande kostnadsramar medfört att utredningen i långa stycken blivit ett försvar för status quo. KLYS protesterar mot att en kostnadskrävande utredningsapparat, som skall ge auktoritativa besked i frågor rörande bokdistribution och bokens tillgänglighet, inte har friheten att beröra en viktig fråga som den om biblioteksslag. KLYS menar också att utredningens tidsram varit alltför begränsad. *Eskilstuna* och *Örnsköldsviks kommuner* beklagar att varken bokutredningen eller biblioteksutredningen tagit upp frågan om en biblioteksslag.

Frågan om biblioteksslag belyses ytterligare i bil. 4, avsnitt 3 och 8.

ABF konstaterar att utredningens förslag är återhållsamma. ABF beklagar att utredarna haft mycket snäva direktiv och att de inte förmått att

beskriva mål som är värda att sträva efter utöver de nuvarande ekonomiska gränserna.

Vissa remissinstanser anför principiella synpunkter på de statliga insatserna för stöd till kvalitetslitteraturen.

SBF framhåller att de statliga insatserna i form av direkt stöd till bokbranschen också fortsättningsvis bör avvägas på ett sådant sätt att de inte rubbar den ekonomiska och marknadsmässiga balansen i branschen. SBF pekar på vikten av att göra noggranna analyser av stödåtgärdernas effekter från ekonomiska och strukturella utgångspunkter, med tanke på att bokbranschen har att verka inom ett kommersiellt system där statliga stödåtgärder kan medföra såväl för- som nackdelar.

SIL framhåller att insatser för utsatta grupper som handikappade och invandrare måste prioriteras och att insatser för andra grupper inte får ske på bekostnad av dem som har det svårast.

SRF beklagar att utredningen alltför summariskt behandlar talboksutgivningen och dess olika problem.

KLYS ansluter sig till SFF:s yttrande i frågor rörande bokhandelsstöd, arbetsplatsbibliotek och förstärkning av bokens ställning i skolundervisningen.

BOKAB ansluter sig till Bopakos yttrande i sin helhet.

2 Ett internationellt perspektiv

Med anledning av utredningens redovisning att de små länderna kan uppvisa en högre titelproduktion per capita i förhållande till större länder, påpekar *KUR* att det urval titlar som står en enskild medborgare till buds inom ett stort språkområde är väsentligt större än i små länder. De små ländernas relativt sett stora titelutgivning representerar emellertid en ambition att upprätthålla en sorts minimistandard, menar KUR. Om det också i framtiden skall vara möjligt att upprätthålla nuvarande titelbredd för svenskt vidkommande fordras, enligt rådets mening, att existerande hinder för böckers åtkomlighet och läsning efter hand kan ges en påtagligt minskad verkan.

3 Litteraturpolitikens mål

Ett flertal remissinstanser instämmer i de litteraturpolitiska mål som utredningen formulerat, däribland *Eskilstuna*, *Malmö* och *Skinnskattebergs kommuner*, *SFF* och *ABF*.

Utredningens uppfattning att boken skall betraktas som det prioriterade kulturmediet delas av bl. a. *KUR*, *Eskilstuna*, *Lessebo* och *Norrköpings kommuner*.

SÖ vill särskilt uppmärksamma målsättningen att öka konkurrenskraften för kvalitetslitteraturen i alla försäljningslokaler. SÖ påpekar dessutom att de av utredningen uppräknade målen för statliga insatser också bör avse litteratur på invandrarspråk.

SIL saknar en målsättning rörande invandrares och handikappades tillgång till litteratur. *Norrköpings kommun* och *HCK* framför samma synpunkt.

KUR vill särskilt uppmärksamma vad utredningen anför om bevarandemålet.

Eskilstuna och *Malmö kommuner* framhåller särskilt de punkter i utredningens uppräkning av mål som avser läsfrämjande insatser.

Svedala kommun anser att de mål som utredningen ställer upp för den statliga litteraturpolitiken är svåruppnåeliga inom de fixerade ramarna. Kommunen frågar sig vilket eller vilka kulturmedier som blir bortprioriterade om boken blir det prioriterade kulturmediet.

Örnsköldsviks kommun påpekar att ett realiserande av de uppställda målen kräver omfattande statliga bidrag, som måste bygga på stora omfördelningar inom den statliga budgetpolitiken.

5 Boken i mediesamhället

SÖ delar den grundsyn som präglar utredningens ställningstaganden till kulturfrågor och boken som medium. *Eskilstuna*, *Malmö* och *Skinnskattebergs kommuner* delar utredningens synpunkter i fråga om boken och medierna.

Göteborgs och *Lessebo kommuner* instämmer i att aktiva läsfrämjande insatser behövs för att läskunnigheten inte skall minska och för att förhindra kommersiella och teknokratiska krafter att hota intresset för läsning av kvalitetslitteratur. Göteborgs kommun instämmer också i utredningens åsikt att boken även i fortsättningen kommer att vara det unika mediet för skönlitteraturen.

SIL, *Norrköpings kommun* och *HCK* efterlyser en översikt över den tekniska utvecklingens möjligheter för de grupper som inte kan utnyttja boken som medium.

KUR påpekar att tekniska förändringar i bokens framställning och utformning är av underordnad betydelse i förhållande till frågan om hur många och vilka som i framtiden kommer att kunna tillgodogöra sig det erfarenhetskapital som läsning kan ge. KUR ser det som en del av sitt uppdrag att ur denna synpunkt följa den successiva förändringen av boken som läsmedium.

7 Förlag och utgivning

Med anledning av utredningens uppfattning att KUR: s information till förlagen bör förbättras, framhåller *KUR* att rådet avser att ge ut en serviceinriktad broschyr som komplement till det informationsblad som KUR årligen distribuerar till de förlag som förekommit i stödsammanhang.

Statskontoret hänvisar till sitt yttrande över folkbiblioteksutredningens betänkande och sitt yttrande över en rapport om KUR: s organisation. Där förordas att den nämnd inom KUR som handlägger utgivningsstödet förändras till en renodlad litteraturstödsnämnd för prövning av stöd till utgivning av kvalitetslitteratur och kulturtidskrifter. En sådan nämnd kunde, enligt statskontorets mening, ges myndighetsstatus, varvid handläggningens karaktär av ren myndighetstillämpning inom ramen för gällande förordning och budget markeras. Samtidigt skulle förändringen vara att led i en renodling av KUR: s uppgifter med tonvikt på förnyelse och utveckling.

Skinnskattebergs kommun finner det anmärkningsvärt att KUR omfördelat medel från barn- och ungdomslitteratur med tanke på hur få svenska originalböcker som ges ut.

Svedala kommun pekar på bristen på översiktliga och allmänorienterande verk inom områden som modern svensk historia och förhållandena i de övriga nordiska länderna. Kommunen efterlyser en undersökning om vilka böcker som inte skrivs och varför så är fallet, för att kunna stimulera en utgivning där påtagliga luckor kan fyllas.

SÖ bedömer tillgången på skönlitteratur för barn och ungdom som tillfredsställande och att naturvetenskap och teknik är ämnesområden som är överrepresenterade inom faktaböcker. SÖ framhåller värdet av att utgivningsstödet utformas så att humaniora, samhällsämnen och estetiska ämnen blir bättre representerade inom faktaböcker.

KUR bestyrker utredningens syn på utgivningsstödets positiva inverkan.

8 Bokens tillgänglighet

Utredningen redovisar att antalet fackbokhandlar mellan åren 1969 och 1982 minskat med 19 %. *KUR* bedömer att denna minskning huvudsakligen hänför sig till det tidiga 1970-talet. Vid decenniets slut förefaller en relativ stabilisering ha inträffat, vilken till betydande del kan tillskrivas kreditstödet till bokhandeln. KUR pekar på de problem som bokhandelskedjornas samordnade inköp medför för mindre förlag med kvalificerad utgivning. En utveckling där dessa kedjebildningar omvandlas till självständiga företag är inte helt odiskutabel ur litteraturpolitisk synpunkt.

9 Bokutredningens förslag

9.1 Läsning och läsfrämjande

Skönlitteratur i grundskolan

Utredningens förslag att läsfrämjande insatser främst skall riktas till barn och ungdom, för att skapa en positiv attityd till böcker och läsning, tillstyrks av ett stort antal instanser, däribland *statskontoret, KUR, Göteborgs, Hagfors, Malmö, Stockholms, Södertälje, Täby* och *Vallentuna kommuner, Kommunförbundet, Landstingsförbundet, TCO, SFF, SAB, SV* och *SUR*.

Utredningens prioritering av läsfrämjande insatser till läsning och litteratur i grundskolan stöds allmänt av flertalet remissinstanser som yttrat sig ifrågan, bl.a. *UHÄ, SÖ, SIL, KUR, statskontoret, Göteborgs, Hagfors, Malmö, Norrköpings och Södertälje kommmuner, SACO/SR, LO, TCO, SFF, SBF, SAB, Litteraturfrämjandet* och *SUR*.

Utredningens förslag att litteraturens ställning i skolan målmedvetet förstärks tillstyrks av *SÖ, SIL, KUR, statskontoret, högskolan i Borås, Hagfors, Landskrona, Luleå, Malmö, Stockholms, Södertälje, Täby* och *Vallentuna kommuner* samt *Medborgarskolan*.

SÖ påpekar att kravet på mer läsning inte får förenklas till krav på enbart större konsumtion av böcker, vilket endast leder till en tanklös och ytlig läsning. SÖ påpekar att de flesta undersökningar visar att tiden för inlärning är av stor betydelse. Elever som misslyckas i den första läs- och skrivinlärningen lär sig att undvika läsning. Läsning av skönlitteratur måste därför komma in i kunskapssökande sammanhang i flera olika ämnen, varvid skönlitteraturen är en viktig kunskapskälla i orienteringsämnena, framhåller SÖ. Även *SIL* betonar utredningens uppfattning att skönlitteraturen är en utomordentlig källa för kunskapsinhämtande.

KUR och *Medborgarskolan* betonar vikten av att svenskämnets ställning i skolan förstärks och att antalet veckotimmar i svenska utökas.

Några remissinstanser tar upp utredningens prioritering av skönlitteratur i skolan och förordar att facklitteratur inbegrips i det läsfrämjande arbetet. *Norrköpings kommun* påpekar att elever som inte omedelbart kan nås av skönlitteraturen kan få ett större läsintresse genom att börja läsa facklitteratur. *Svedala kommun* menar att utredningen tycks bortse från att facklitteratur kan förmedla berikande upplevelser och vara föremål för genuin läsglädje. Kommunen pekar på att naturvetenskap och teknik mycket väl kan ingå i en humanistisk tradition. Även *SBF* påpekar att annan litteratur än skönlitteratur bör integreras i det dagliga skolarbetet. *RFSL* föreslår att litteratur om homosexuella relationer ges en ökad plats i svenskundervisningen.

Utredningens uppfattning att man nu kommit till en punkt då det gäller att ta steget från en lång och positiv försöksverksamhet till en mer kontinuerlig och fördjupad verksamhet understryks av bl.a. *Landskrona, Skinn-*

skattebergs, Svedala, Södertälje och Täby kommuner samt av *SACO/SR*.

Utredningens uppfattning att klassläraren/svenskläraren har det primära ansvaret för att litteraturläsningen utvecklas och omfattar alla elever, delas av *Malmö, Norrköpings och Täby kommuner, Kommunförbundet* och *TCO*.

Norrköpings kommun framhåller dock att det bör åligga samtliga lärare att använda såväl facklitteratur som skönlitteratur i undervisningen och att ge eleverna tips om anknytande litteratur och var man finner den.

Utredningens uppfattning att de läsfrämjande insatserna i skolan förutsätter tillgång till fungerande skolbibliotek och/eller folkbibliotek, understryks av *KUR, högskolan i Borås, Malmö, Södertälje* och *Vallentuna kommuner, TCO, SACO/SR, SFF, Bopako, SAB, ABF* och *SUR*.

Flertalet av dessa instanser, nämligen *KUR, Vallentuna kommun, TCO, SFF, SAB, ABF* och *SUR*, framhåller härvid vikten av en satsning på upprustning av skolbiblioteken.

Vallentuna kommun framhåller vikten av god tillgång på bra böcker på skolbiblioteken, generöst öppethållande samt personal som kan barnböcker och som förmår förmedla läsglädje.

SFF konstaterar att skolbiblioteken framstår som den svagaste länken i det läsfrämjande arbetet. SFF föreslår att SÖ ges i uppdrag att utarbeta klara målsättningar för skolbiblioteken och att dessa målsättningar inarbetas i skolförordningen.

SAB påpekar att såväl skolstyrelse som kulturnämnd och biblioteksstyrelse måste vara beredda att ställa upp i arbetet på att rusta upp skolbiblioteken. *Södertälje kommun, TCO, SAB* och *SUR* understryker utredningens uppfattning att skolbibliotekarien så långt möjligt bör frigöras för det pedagogiska arbetet. *TCO* understryker också lärarbibliotekariens betydelsefulla roll när det gäller att förverkliga skolans kulturpolitikska uppgifter.

KUR, SACO/SR och *SFF* framhåller vikten av att fackutbildade bibliotekarier anställs på skolbiblioteken. KUR anser att varje skolenhet skall ha tillgång till fackutbildad bibliotekarie. SFF menar att varje kommun bör ha åtminstone någon fackutbildad bibliotekarie och föreslår att staten ersätter kommunerna för ett visst antal skolbibliotekarietjänster. KUR beklagar att SÖ f. n. inte har någon konsulenttjänst för skolbiblioteksfrågor.

Utredningens förslag om ett fördjupat samarbete mellan skola och bibliotek, tillstyrks av ett stort antal remissinstanser, däribland *SÖ, KUR, statskontoret, Hagfors, Lessebo, Luleå, Malmö, Norrköpings, Stockholms, Svedala, Södertälje, Täby* och *Vallentuna kommuner, Kommunförbundet, TCO, SACO/SR, SFF, SAB* och *SUR*.

I bil. 4, avsnitt 6 redovisas remissinstansernas yttranden över det förslag om samverkan mellan skola och bibliotek som lagts fram i folkbiblioteksutredningens betänkande.

SÖ påpekar att skolledarna har en viktig uppgift i detta sammanhang och

att skolledarnas grundläggande utbildning bör uppmärksamma vikten av samarbete med lokala kulturinstitutioner och enskilda kulturarbetare.

Stockholms kommun påpekar att biblioteken i Stockholm spelar en viktig roll för barnen på kommunens barnstugor. Enligt Stockholms kommun bör samarbetet mellan skola och bibliotek kunna utvecklas för att därigenom nå de äldre barnen och ungdomarna.

Täby och *Vallentuna kommuner* framhåller att riklig tillgång på böcker och kompetent personal är nödvändiga förutsättningar för ett fungerande samarbete. Vallentuna kommun tillägger att en integration av skolbibliotek och filialbibliotek i många fall är en lämplig form av samarbete, som tillvaratar de samlade resurserna på bästa sätt. Kommunen förordar centrala och regionala utbildningsinsatser för att stimulera enskilda kommuner att engagera sig i ett lokalt utvecklingsarbete kring litteraturpedagogik.

Utredningens påpekande att förutsättningarna för samarbete mellan folkbiblioteket och skolan skiftar från kommun till kommun och att det inte finns några en gång för alla givna lösningar, betonas av *Kommmunförbundet*, som framhåller att samverkan mellan folkbibliotek och skola bör organiseras enligt varierande modeller utifrån kommunens egna mål och prioriteringar. *TCO* framhåller också denna synpunkt.

Värdet av att rektorsområdet utarbetar handlingsprogram för läsning, uppmärksammas av *Södertälje kommun*, som framhåller att ett väl genomarbetat handlingsprogram är en förutsättning för den samverkan som krävs mellan lärare och skolbibliotekarie och mellan skola och folkbibliotek. Ett sådant program bör enligt Södertälje kommun bl. a. omfatta schemaläggning av biblioteksklektioner, bokprat, biblioteksvisningar på folkbiblioteket och information till lärarna om nyutgiven litteratur.

Utredningens resonemang om samarbete mellan skola och bibliotek i anslutning till lokalt utvecklingarbete kommenteras av bl. a. *SÖ*, *Malmö*, *Norrköpings* och *Täby kommuner*, *TCO* och *SUR* .

Angående utredningens synpunkter på folkbibliotekens uppsökande verksamhet med bokprat i klasserna framhåller *SÖ* värdet av ett samlat utnyttjande av den kompetens som finns hos hemspråkslärare, klasslärare, lärare i svenska och bibliotekarier, för att med litteraturens hjälp främja en interkulturell undervisning.

Malmö och *Norrköpings kommuner* pekar på de möjligheter som verksamheten med samlad skoldag anvisar i fråga om samarbete mellan skola och bibliotek. *Täby kommun* framhåller särskilt värdet av en fortlöpande översyn av barns och ungdomars tillgång till böcker.

TCO påpekar att folkbibliotekens uppsökande verksamhet inte är tillämplig i alla kommuner. Många lärarbibliotekarier kan göra motsvarande insatser genom att prata om böcker, varvid de också har förhandskunskap om barnens individuella läskunnighet och läsförståelse.

SUR framhåller vikten av att elever ges möjlighet att i undervisningen få träffa författare från den egna hemorten.

Utredningens förslag om en ökad fortbildning av klasslärare/svensklärare och lärare med olika specialfunktioner tillstyrks av *SÖ, Malmö* och *Södertälje kommuner, SFF, SAB* och *universitetet i Linköping*. SÖ framhåller vikten av att diskussioner om arbetssätt, kunskapssyn och läromedelssyn behandlas i fortbildningen, att sambanden med orienteringsämnena tydligt kommer fram och att fortbildningen också bör vända sig till lärarna i dessa ämnen på högstadiet. SÖ påpekar också att resurser bör avsättas lokalt och regionalt, så att deltagarna kan bearbeta erfarenheterna. SÖ upplyser att högskolekurser med särskild tonvikt på litteratur och litteraturpedagogik planeras inom samtliga högskoleregioner. Sådana kurser är prioriterade av statsmakterna, men i många kommuner har man inte tillräckligt satsat på fortbildning inom detta område.

Malmö kommun understryker utredningens uppfattning om angelägenheten av fortbildning av lärare i svenska.

UHÄ, SÖ, SFF och *universitetet i Linköping* framhåller att det inte räcker att förstärka fortbildningen i svenska, utan att det är själva grundutbildningen i svenska som måste förstärkas. UHÄ anser att det är viktigt att man inom den nuvarande ramen för ämneslärarutbildningen förstärker de läsfrämjande inslagen. I ett av UHÄ utarbetat förslag till ny utbildningsplan betonas att utbildningen skall ge insikt om språkets betydelse som kommunikationsmedel och förmedlare av kunskap. UHÄ förordar att UKÄ:s tidigare förslag om 80 poäng i svenska för gymnasielärare aktualiseras. Även universitetet i Linköping föreslår att grundutbildningen för gymnasielärare i svenska utökas till 80 poäng.

SFF och *universitetet i Linköping* föreslår att grundutbildningen för högstadielärare i svenska utökas till 80 poäng.

UHÄ och *universitetet i Linköping* framhåller dessutom vikten av en förstärkning av utbildningen i svenska även för låg- och mellanstadiets lärare.

SÖ, högskolan i Borås, Göteborgs kommun, SACO/SR och *SAB* framhåller behovet av fortbildning för bibliotekarier.

SÖ påpekar att skolbibliotekarier som samtidigt är lärare inte omnämns i utredningens förslag till fortbildning för lärare. SÖ nämner att det finns fortbildningskurser på 5 poäng för skolbibliotekarier i de flesta högskoleregioner och att dessa kurser omfattar flera moment som rör det lässtimulerande arbetet.

Högskolan i Borås konstaterar att ett genomförande av utredningens förslag medför ökade krav på fort- och vidareutbildningsinsatser.

Göteborgs kommun framhåller att högskolan i Borås bör erbjuda mer utbildning i barn- och ungdomslitteratur och läspedagogik, såväl inom grundutbildning som i specialkurser.

SACO/SR betonar vikten av att barnbibliotekarier bereds tillfälle att delta i kurser som ger litteraturpedagogiska kunskaper.

Ett flertal remissinstanser framhåller vikten av att läsfrämjande åtgärder

också riktas till andra grupper än elever i grundskolans mellanstadium.

Göteborgs kommun framhåller att högläsning på lågstadiet har stor betydelse för läsinlärning och för en lustbetonad inställning till läsning. Även *Norrköpings kommun* betonar värdet av läsfrämjande åtgärder inom lågstadiet. *KUR* och *Medborgarskolan* understryker att antalet veckotimmar i svenska bör ökas på högstadiet.

SÖ anser att hela den obligatoriska skolan, dvs. även sameskola, specialskola och särskola skall tillhöra den prioriterade gruppen.

Vikten av att läsfrämjande åtgärder också riktas till gymnasieskolan framhålls av *SÖ*, *KUR* och *LO*.

SÖ anser att utredningens riktlinjer för utvecklingsarbetet i grundskolan i stort också kan gälla gymnasieskolan.

KUR och *LO* poängterar vikten av att läsfrämjande insatser prioriteras inom gymnasieskolans yrkesinriktade linjer.

Norrköpings kommun redovisar positiva erfarenheter av litteraturinsatser på såväl lågstadiet som gymnasieskolans tvåårigа praktiska linjer och framhåller att de läsfrämjande åtgärderna kan anpassas till olika åldersgrupper av elever. *SAB* understryker att satsningar bör göras på alla stadier i grundskolan liksom i gymnasieskolan.

Invandrarnas behov av litteratur på det egna språket framhålls av *SIL*, *SÖ* och *Göteborgs kommun*. SIL beklagar att utredningen inte tillräckligt uppmärksammat invandrarbarnens behov av litteratur. SÖ menar att bokprat bör kunna ordnas i samarbete med hemspråkslärarna och pekar dessutom på behovet av fortbildning och bokinformation för hemspråkslärare. Göteborgs kommun framför liknande synpunkter.

Utredningens uppfattning om betydelsen av barnens kulturella uppväxtmiljö och att insatser kan göras inom förskolan betonas av *SÖ*, *Göteborgs* och *Vallentuna kommuner*, *SFF*, *SBF*, *Bopako och Litteraturfrämjandet*. SÖ framhåller att förskolepersonal och föräldrar bör få möjligheter att skaffa sig kunskaper om hur barn utvecklar språket. En förutsättning för bra resultat är att föräldrar intresseras för det läsfrämjande arbetet genom att studiecirklar anordnas kring barnlitteratur. Litteraturfrämjandet framhåller vikten av att det finns en boksamling i hemmet: det är först när de vuxna i hemmet får ett aktivt läsintresse som man kan räkna med den rätta förståelsen för skolans läsfrämjande insatser. Även Bopako betonar vikten av att boken blir ett naturligt inslag i hemma-miljön, för såväl vuxna som barn.

Vallentuna kommun påpekar vikten av vuxna som förmedlare av litteratur till barn och framhåller att läsinformation till föräldrar vid mödra- och barnavårdscentraler, förskola och skola är av samma vikt som insatser som direkt riktas till barnen.

Göteborgs kommun betonar vikten av insatser på barnavårdscentraler och förordar att läsfrämjande åtgärder även skall omfatta utbildning i

barnlitteratur för barnavårdspersonal, barnskötare och fritidspersonal.

Behovet av läsfrämjande åtgärder inom vuxenutbildningen framhålls av *SÖ*, *Vilhelmina kommun* och *LO*.

Utredningens påpekande att studieförbund och organisationer kan göra betydelsefulla insatser när det gäller att vinna nya vuxenläsare betonas av *Malmö*, *Vallentuna* och *Vilhelmina kommuner* samt *LO*.

ABF, *SV*, *SUR* och *SBI* framhåller studieförbundens och organisationernas insatser inom läsfrämjande verksamhet för barn och ungdom.

ABF framhåller att folkrörelserna har en roll som fostrare av barn och ungdom, eftersom skolan inte når alla elever.

SV redogör för förbundets läsfrämjande verksamhet och understryker att satsningar inom skolan bör kompletteras med speciella insatser i barn- och ungdomsorganisationer och studieförbund för att nå fram till och motivera lässvaga för litteraturläsning. SV föreslår en översyn av de statliga insatserna för att främja utgivning och spridning av kvalitetslitteratur för barn och ungdom. SV föreslår också att litteraturstödet på barn- och ungdomsområdet åter skall utformas som ett stödköp av titlar, som ställs till studieförbundens förfogande i läsfrämjande syfte. Vidare föreslår SV att statsmedel för läsfrämjande åtgärder skall omdisponeras till studieförbundens ledarutbildning och metodhandledning inom läsfrämjande verksamhet.

SUR anmärker att utredningen helt förbisett det läsfrämjande arbete som utförs i barn- och ungdomsorganisationerna och i studieförbunden. SUR förordar införandet av ett litteraturstöd som delvis är förbundet med statligt stödköp av böcker för spridning i barn- och ungdomsorganisationerna.

SBI anmärker att institutets verksamhet med läsfrämjande insatser inte nämnts i betänkandet och påpekar att institutet kan göra ännu större insatser om det får ökade resurser i form av en litteraturpedagogtjänst.

Utredningens uppfattning om behovet av forskning rörande litteraturpedagogik i grundskolan delas av *SÖ*, *KUR*, *Malmö kommun*, *Kommunförbundet*, *SACO/SR*, *SBI* och *universitetet i Linköping*.

Några remissinstanser har kompletterande synpunkter på utredningens resonemang om forskning. *SÖ* påpekar att det inte finns anledning att göra en skarp åtskillnad mellan litteraturpedagogiken på grundskolans olika stadier. Dessutom bör läs- och litteraturpedagogik ses som en helhet. I fråga om forskningens inriktning framhåller SÖ att den bör avse hela det sammanhang där läsning och språk ingår, så att forskningen inte begränsas till läsning och läsprocessen som sådan. SÖ redovisar vissa frågeställningar som framhålls som angelägna i denna forskning. SÖ poängterar att forskningen även bör omfatta svenskämnet på gymnasieskolans yrkesinriktade linjer, även om det i dagens läge är riktigt att göra en speciell insats inom den obligatoriska skolans ram. Även *SACO/SR* menar att forskningen bör vidgas utöver läspedagogisk och litteraturhistorisk forskning.

Forskningen bör ha en tvärvetenskaplig inriktning för att svara mot behovet av kunskap om barns förutsättningar och behov i vid mening, anser SACO/SR.

SBI anmärker att utredningen inte särskilt nämner institutets unika förutsättningar att bidra till forskningen och framhåller att en forskningskompetent litteraturpedagog med SBI:s resurser till sitt förfogande skulle kunna göra viktiga insatser inom forskning och utveckling rörande litteraturpedagogik.

Utredningens uppfattning att den nödvändiga förstärkningen av insatserna för litteratur och läsning i skolan bör vara möjliga att åstadkomma i första hand genom omfördelning inom de anslag som kommunen förfogar över, delas av *Eskilstuna, Landskrona, Malmö, Norrköpings* och *Täby kommuner*. Eskilstuna kommun påpekar att det krävs mycket starka argument för att skolan, inom sina snäva anslagsramar, skall omprioritera resurser till biblioteksatsningar, men att tendenser till sådan omprioritering finns i Eskilstuna. *Hagfors kommun* framhåller att möjligheten till besparingar på läromedelsanslagen föreligger genom att nya material och metoder medför ökad livslängd på läromedel. De sparade medlen kan, enligt kommunen, användas för inköp av litteratur till klassrum och skolbibliotek.

Norrköpings kommun välkomnar utredningens bedömning att den icke undervisningsbundna delen av förstärkningsresursen kan användas för ersättning till folkbibliotekets medverkan i skolans läsfrämjande verksamhet.

Flertalet av de remissinstanser som yttrat sig i frågan ställer sig i varierande grad tveksamma till utredningens förslag om omfördelning av resurser inom befintliga anslag.

SÖ avvisar utredningens ståndpunkt och framhåller att en förutsättning för att bokutredningens förslag skall kunna leda till gynnsamma resultat är att kommunerna får stöd i enlighet med folkbiblioteksutredningens förslag och att stödet fördelas på det sätt som SÖ föreslår i sitt yttrande över folkbiblioteksutredningens betänkande. (Se bil. 4, avsnitt 11.) SÖ påpekar att anskaffning av litteratur till den enskilda skolan underlättas om skolans medel inte är bundna i alltför många delanslag och skolan i stället kan förfoga över ett ramanslag.

Svedala kommun konstaterar att ingen resursökning är att vänta för folkbibliotekens del och att de därför inte kan ges nya uppgifter i förhållande till skolan. Systemet med att skolan köper tjänster av biblioteket möjliggör inte, för Svedalas del, det fördjupade samarbete som utredningen förordar. Svedala kommun påpekar också att de medel som utredningen föreslår att skolan skall ta i bruk i läsfrämjande syfte, används för andra ändamål. Kommunen noterar att det inte blivit tillräckligt belyst vilka dessa ändamål är och om de utan negativa effekter kan bortprioriteras till förmån för litteraturläsning.

TCO anser att utredningen misstagit sig i fråga om kommunernas möjligheter att använda statliga medel för att anställa fackutbildade bibliotekarier.

SFF betonar att de framgångsrika läsfrämjande åtgärderna förutsätter ytterligare resurser för såväl lärare och bibliotekarier som för inköp av aktuell litteratur.

Även *SAB* är tveksam till att utredningen inte visar på direkta medel för en förstärkning av det läsfrämjande arbetet.

Författarcentrum föreslår att ett statsanslag på 2 milj. kr. per år inrättas för författarmedverkan i skolan.

Högskolan i Borås påpekar att en nedskärning av antalet utbildningsplatser på bibliotekshögskolan, som aviserats av UHÄ, ytterligare förvärrar bristen på bibliotekarier, som skulle kunna delta i den läsfrämjande verksamheten.

Utredningen hänvisar till folkbiblioteksutredningens förslag om ett engångsstöd på 11 milj. kr. till kommunerna för inköp av litteratur för läsfrämjande arbete bland barn och ungdom, med inriktning på åldersgruppen 7–12 år. *SÖ*, *SIL*, *KUR*, *Eskilstuna*, *Luleå*, *Norrköpings*, *Stockholms* och *Täby kommuner*, *SFF* och *ABF* är positiva till statsbidrag till kommunerna för inköp av litteratur till barn och ungdom men anser att det föreslagna engångsstödet bör utökas och/eller ges en annan utformning.

Luleå kommun och *SFF* anser att det föreslagna summan på 11 milj. kr. bör utökas och att stödet bör omfatta en längre period än två år. Även *Stockholms kommun* anser att stödet bör vara större än som föreslagits. I likhet med *SFF* påpekar *Norrköpings kommun* att engångsbidraget kan få karaktär av ett tillfälligt projekt, som inte följs upp av kommunerna.

SFF förordar i stället en treårig försöksverksamhet med ett årligt statsstöd på 10 milj. kr., varefter stöd till kommunernas inköp av litteratur för barn och ungdom skulle kunna permanentas. SFF föreslår att stödet förenas med villkoren att ansökan skall utformas som en projektbeskrivning, att inköpen skall omfatta nyproducerad kvalitetslitteratur och klassiker samt att årliga redogörelser för verksamheten skall inlämnas till SÖ.

Norrköpings kommun och *SFF* anser att stödet till inköp av litteratur för barn och ungdom inte skall begränsas till åldrarna 7–12 år. Norrköpings kommun anser att någon form av utvecklingsbidrag bör finnas för att stimulera till läsfrämjande insatser för högstadiet och gymnasiets yrkesinriktade linjer. SFF förordar att stödet utvidgas till tonårskategorin, med tanke på att de tidiga tonåren är en kritisk period när det gäller att bibehålla och utveckla ungdomarnas läsintresse.

SIL och *Norrköpings kommun* påpekar att statsstödet skall användas för de mest behövande grupperna. *Eskilstuna kommun* påpekar att statsbidraget bör fördelas enligt samma principer som de lokala utvecklingsbidragen, nämligen till kommuner som behöver medlen och som är villiga att själva satsa på sin biblioteksverksamhet.

Vikten av att bokinköp kombineras med personalinsatser framålls av *Eskilstuna* och *Norrköpings kommuner* och *SFF*.

KUR och *ABF* föreslår att stödet till kommunernas bokinköp används för att inom verksamheten med En bok för alla ge ut en klassikersserie. *KUR* förordar att en sådan klassikerserie anpassas till skolans behov.

ABF anser att klassikerserien främst bör ta sikte på barn och ungdom och att den bör vara billig och tillgänglig såväl i skolan som genom bibliotek, bokhandel och övriga försäljningskanaler. ABF föreslår att utgivningen bedrivs som försöksverksamhet under minst 4 år.

SFF föreslår att statsstödet till kommunernas litteraturinköp bl. a. skall omfatta klassiker av äldre och yngre datum, men poängterar att utgivningen inte bör ske inom verksamheten En bok för alla, eftersom dessa utgåvor redan är billiga och statligt subventionerade.

Statskontoret avstyrker förslaget om engångsstöd till kommunernas litteraturinköp och föreslår särskilda subventioner för produktion av kvalitetslitteratur till låga priser, t. ex. genom Litteraturfrämjandet. Denna litteratur bör enligt statskontoret, genom riktade insatser kunna marknadsföras direkt till skolorna, varvid låga bokpriser kan vara avgörande.

För ytterligare belysning av frågorna om det föreslagna engångsstödet resp. klassikersatsningen hänvisas till bil. 4, avsnitt 11.

Arbetsplatsbibliotek

Utredningens uppfattning att en fortsatt utbyggnad av arbetsplatsbibliotek är en betydelsefull insats för att främja läsintresset bland vuxna vinner stöd hos flertalet av de instanser som behandlar frågan, nämligen *KUR*, *Eskilstuna*, *Göteborgs*, *Hagfors*, *Landskrona*, *Luleå*, *Malmö*, *Norrköpings* och *Stockholms kommuner*, *Kommunförbundet*, *TCO*, *SACO/SR*, *LO*, *SFF*, *SAB*, *ABF*, *TBV*, *Litteraturfrämjandet* samt *Sveriges författarfond*.

Utredningens uppfattning att arbetsplatsbiblioteken måste vara direkt förankrade hos de anställda genom deras fackliga organisationer och att man särskilt bör ta fasta på initiativ från arbetsplatser delas av *KUR*, *Malmö* och *Norrköpings kommuner*.

TBV menar att de fackliga organisationerna bör ta initiativ till inrättande av arbetsplatsbibliotek.

SFF poängterar däremot att arbetsplatsbibliotek också bör kunna inrättas på kommunalt initiativ, om de lokala fackliga organisationerna är positivt inställda till saken.

Kommunförbundet påpekar att en utbyggnad av bibliotek på arbetsplatserna måste ske i enlighet med de enskilda kommunernas målsättning för och inriktning av verksamheten.

Örnsköldsviks kommun ställer sig tveksam till utredningens resonemang om arbetsplatsbibliotek och framhåller att ett övergripande och genomtänkt program måste ligga till grund för en utbyggnad av arbetsplatsbibliotek.

Utredningens betoning av att kommunen, de fackliga organisationerna och arbetsgivarna har ett gemensamt ansvar för biblioteksverksamhet på arbetsplatser stöds av bl. a. *KUR, Malmö* och *Norrköpings kommuner. Medborgarskolan* anmäler en avvikande mening och påpekar att det principiellt sett är tveksamt att fackliga organisationer skall engageras i andra frågor än i dem som direkt avser intressebevakning i frågor rörande anställnings- och arbetsförhållanden.

Den ansvarsfördelning mellan arbetsgivaren, facket och kommunbiblioteket, som presenterats av utvecklingsprojektet Kultur i arbetslivet och som redovisas av utredningen, får ett positivt mottagande av *KUR, Hagfors* och *Luleå kommuner, TCO* och *TBV.*

Luleå kommun nämner att en ansvarsfördelning av det slag som utredningen redovisar redan tillämpas i Luleå.

TBV poängterar att bokurvalet skall göras av facket i samråd med biblioteket och att urvalet skall motsvara de anställdas önskemål.

Enligt den redovisade ansvarsfördelningen mellan arbetsgivaren, fackliga organisationer och kommuner skulle kommunen svara för kostnaderna för böcker och personal, medan arbetsgivaren endast svarar för lokaler och utrustning. *Göteborgs kommun* avvisar en sådan lösning och föreslår en konstruktion där företagen står för kostnaderna, medan kommunbiblioteken svarar för kunnande och organisation. *Landskrona kommun* framför ett liknande förslag. *SFF* förordar att företagen utöver lokaler skall svara för exempelvis 1/3 av årskostnaden för biblioteksverksamhet på arbetsplatsen.

Utredningens bedömning att arbetsplatser med svåra arbetsförhållanden och hög andel invandrare bör prioriteras delas av *Eskilstuna kommun. SIV* noterar att utredningen inte ger några konkreta förslag härvidlag och påpekar att meningsfyllda insatser förutsätter resurser och kunnighet hos berörd personal.

Angående finansieringen av en utbyggnad av arbetsplatsbibliotek påpekar utredningen att en utbyggd verksamhet som omfattar företag med fler än 200 anställda kan beräknas till ca 100 milj. kr. per år.

SACO/SR finner utredningens beräkningar vara realistiska.

Malmö kommun noterar att utredningen inte beaktar de kostnadsproblem som aktualiseras av arbetsplatsbiblioteken.

Täby kommun framhåller att biblioteksverksamheten på arbetsplatser kräver stora insatser av personal och medel.

Vallentuna kommun framhåller att arbetsplatsbibliotek kräver noggrann planering och stora resurser för att lyckas.

Göteborgs, Svedala och *Vallentuna kommuner* och *Sveriges författarfond* betonar att verksamheten med arbetsplatsbibliotek inte får ta resurser från bibliotekens ordinarie verksamhet.

Göteborgs kommun framhåller att en utbyggnad av bibliotek på arbetsplatser med fler än 200 anställda kräver särskilda kommunala resurser,

även om statsbidrag utgår till verksamheten, för att undvika konkurrens med annan biblioteksverksamhet.

Vallentuna kommun påpekar att biblioteksverksamheten på arbetsplatser förutsätter att nya resurser tillförs de kommunala biblioteken.

Flera remissinstanser ställer sig kritiska till folkbiblioteksutredningens förslag att statsbidraget till arbetsplatsbibliotek skall ingå i ett allmänt utvecklingsbidrag, som främst är avsett för kommuner med svag biblioteksverksamhet.

Göteborgs, Täby och *Vallentuna kommuner, TCO, SFF, SAB* och *TBV* förordar att nuvarande system med statsbidrag behålls. TCO och SFF föreslår dessutom att bidraget utökas.

Täby och *Vallentuna kommuner* anser att utredningens förslag till utbyggnad av arbetsplatsbibliotek är orealistiskt, om statsbidraget till denna verksamhet skulle upphöra.

Utredningen redovisar att KUR i Verktyg för förändring (Rapport från kulturrådet 1984: 1) framför uppfattningen att stöd från stat och kommun bör utgå till arbetsplatsbibliotek.

KUR anser att det finns anledning att under en etableringsperiod fördela ett riktat statligt bidrag till arbetsplatsbiblioteken för att markera arbetsplatsbibliotekens stora kulturpolitiska betydelse. Staten bör, enligt KUR: s förslag, anslå 3 milj. kr. per år i högst fem år för detta ändamål. Bidraget skall utgå till kommuner som är beredda att genom en egen satsning etablera arbetsplatsbibliotek inom kommunen. KUR menar att medlen bl. a. bör kunna användas för bokinköp. Förutom ett riktat bidrag bör det finnas möjligheter att söka statsbidrag för utveckling av arbetsplatsbibliotek inom ramen för de bidrag som folkbiblioteksutredningen föreslagit.

SFF kommenterar KUR: s rapport Kultur i arbetslivet och föreslår att statsbidrag till arbetsplatsbibliotek i en första etapp riktas till arbetsplatser med fler än 200 anställda. SFF beräknar att statens kostnader för en utbyggnad av arbetsplatsbiblioteken skulle bli 6 milj. kr. per år, om statsbidrag utgår med 1/3 av kostnaden under de tre första åren och om utbyggnadsprogrammet genomförs på tio år.

Utredningens betoning av att satsningar på arbetsplatsbibliotek bör bygga på någon form av handlingsprogram som upprättas av kommunen, fackliga organisationer och studieförbund, stöds av *Landskrona kommun* och *TBV*.

Några remissinstanser diskuterar behovet av utbildning i samband med biblioteksverksamhet på arbetsplatser.

Högskolan i Borås påpekar att bibliotekarier måste anlitas för de lokala bokombudens utbildning, vilket aktualiserar fortbildningsinsatser i frågor rörande arbetsplatsbibliotek.

Eskilstuna kommun noterar att ett ökat samarbete mellan kommunen och fackens företrädare medför ett ökat behov av utbildningsinsatser. *TBV* anser att utbildning av bokombud skall genomföras av kommunbiblioteken

i samverkan med studieförbunden. Även *Luleå kommun* framhåller värdet av samverkan med studieförbund vid utbildning av bokombuden.

Angående biblioteksverksamhet på mindre arbetsplatser förordar *TCO* att deras behov tillgodoses genom mindre boksamlingar, som byggs upp under medverkan av Litteraturfrämjandet.

Litteraturfrämjandet påpekar att man bl. a. med böcker ur En bok för allas utgivning har möjlighet att på förmånliga villkor ställa bokkollektioner till förfogande för utplacering på mindre arbetsplatser. Litteraturfrämjandet föreslår att staten ställer medel till förfogande för en försöksverksamhet som syftar till att pröva nya former för bokutlåning på mindre och rörliga arbetsplatser.

SFF och *Sveriges författarfond* diskuterar problemet med att beräkna storleken på den statliga biblioteksersättningen inom den uppsökande biblioteksverksamheten.

Frågan om arbetsplatsbibliotek belyses även i bil. 4, avsnitt 6 och 11.

Böcker i andra medier

Utredningens uppfattning att massmedia och framför allt radio och TV bör ägna ett ökat utrymme åt böcker och litteratur delas av de flesta instanser som yttrat sig i frågan, däribland *TPB*, *SIV*, *Gällivare* och *Göteborgs kommuner*, *TCO*, *TBV* samt *Författarförlaget*.

KUR, *Eskilstuna*, *Malmö*, *Södertälje*, *Täby* och *Vallentuna kommuner*, *SACO/SR*, *SFF*, *SAB*, *SV*, *HCK* och *SBI* delar utredningens uppfattning och tillstyrker dessutom förslaget att regeringen i samband med förnyelsen av avtalen mellan staten, Sveriges Riksradio och Sveriges Television, skall ta initiativ till överläggningar om ökade läsfrämjande åtgärder.

SIV och *Göteborgs kommun* framhåller den betydelse som radio och TV har för invandrare och påpekar att information om litteratur bör ingå i invandrarprogrammen. *SFF* framhåller särskilt att den finlandssvenska litteraturen och minoritetsgruppers litteratur bör bevakas både i minoritetsprogram och i allmänna program.

TPB och *HCK* betonar att radio och TV kan fylla en viktig uppgift för läshandikappade och när det gäller information om LL-litteratur.

Eskilstuna kommun pekar på de goda erfarenheter som finns av samarbete mellan folkbibliotek och lokalradion.

SV poängterar vikten av att Utbildningsradion deltar i det läsfrämjande arbetet genom att producera pedagogiska material som kan användas i studieförbundens läsfrämjande verksamhet.

SBI efterlyser ökad sändningstid för barnteaterföreställningar och uppläsningar samt fler program om författare och barnlitteratur.

SR delar inte utredningens uppfattning att omfattningen av litteraturprogrammen inte är tillräcklig. SR redovisar de litteraturprogram som förekommer i radio och TV utöver vad utredningen nämnt och konstaterar att utbudet av litteraturprogram i radio och TV är mycket omfattande inom de

olika programbolagen. Dessutom påpekar SR att programbolagen har i uppdrag att bevaka andra kulturyttringar än litteratur, för att uppnå mångsidighet och variation inom kulturutbudet. SR framhåller att någon kursändring i fråga om bolagets ansvar som kulturinstitution inte är aktuell.

9.2 Ingrepp på bokmarknaden

Utredningens uppfattning att någon ändring i den näringsrättsliga regleringen av bokbranschen inte bör företas stöds av en majoritet av de remissinstanser som yttrat sig i frågan. *Marknadsdomstolen, NO, SPK, Gällivare, Göteborgs, Lessebo, Luleå* och *Malmö kommuner, SBF, Bopako* och *SV* anser således att ett system med fasta bokpriser inte bör införas.

Bland dessa remissinstanser ansluter sig *marknadsdomstolen, Luleå kommun, SBF, Bopako* och *SV* till utredningens slutsats att ett återinförande av ett system med fasta bokpriser inte skulle få avsedda kulturpolitiska effekter och inte stärka bokhandeln. SBF och Bopako framhåller särskilt att ett fastprissystem skulle medföra betydande nackdelar för bokbranschen.

KUR, Malmö och *Örnsköldsviks kommuner, LO, SFF, SSBF* och *ABF* ställer sig principiellt sett positiva till införande av ett system med fasta bokpriser. KUR och SFF menar att ett lämpligt utformat fastprissystem skulle kunna utöva en dämpande verkan på det uppdrivna konkurrensläget inom bokbranschen. SFF uttalar ett principiellt stöd för att återinförande av fasta bokpriser, men påpekar att någon etableringskontroll av det slag som fanns före år 1970 inte bör införas.

SSBF förordar införandet av ett system med fast bokpris under en tid efter varje titels utgivning, s. k. priskarenstid.

LO framhåller att utredningens avvisande hållning till införande av ett fastprissystem inte stämmer med erfarenheter i Sverige och andra länder.

ABF framhåller att frågan om fasta bokpriser inte kan vara avfärdad även om en återgång till det bruttoprissystem som tillämpades före år 1970 inte är möjlig. ABF ställer sig kritisk till att marknadskrafterna skall tillåtas styra tillgången på litteratur och framhåller vikten av selektiva åtgärder utöver dem som utredningen föreslagit.

Eskilstuna kommun, TCO och *SACO/SR* avstår från att ta ställning till frågan om fria eller fasta bokpriser.

Marknadsdomstolen, NO, och *SPK* betonar att utvecklingen inom bokbranschen både från kulturpolitiska och branschmässiga synpunkter varit så gynnsam sedan dispensen för de fasta bokhandelspriserna löpte ut, att det inte finns någon anledning att återinföra ett system med fasta bokpriser.

Några av de remissinstanser som uttalar sig till förmån för införande av fastprissystem, nämligen *KUR, LO* och *SFF*, anser att utvecklingen inom

bokbranschen efter slopandet av systemet med fast bokpris år 1970 medfört vissa negativa effekter i fråga om bokhandelns sortimentsbredd och lagerhållning.

KUR menar att den fria prisbildningen drivit på strukturomvandlingen inom bokhandelsledet, genom att bokhandeln tvingas konkurrera med förlagens bokklubbar. Den ökade konkurrensen medför minskad lagerhållning och rationaliseringar. KUR pekar särskilt på att realisationerna inte längre har en lagerreglerande funktion. KUR gör bedömningen att den takt varmed bokhandelns situation förändrats, varit en bidragande orsak till de problem som bokhandeln har i dag.

Malmö kommun framför liknande synpunkter och förmodar att den fria prissättningen på böcker gynnar de stora affärskedjorna på den enskilde detaljistens bekostnad.

TCO nämner att i första hand boklådorna på mindre orter fått vidkännas minskande lönsamhet sedan fasta bokpriser slopades.

SFF framhåller att den fria prissättningen medför att det för bokhandeln inte är företagsekonomiskt försvarbart att hålla ett brett lager, på grund av koncentrationen till ett fåtal säljbara titlar, som ingår i priskonkurrensen.

Marknadsdomstolen, NO, Luleå kommun och *SBF* instämmer i SPK:s bedömning av effekterna av fasta priser på böcker.

KUR och *SFF* riktar kritik mot SPK:s analys, varvid bl. a. uppfattningen att fasta bokpriser skulle medföra prishöjande reklaminsatser ifrågasätts.

KUR menar att SPK synes ha missuppfattat det fasta bruttoprisets marknadsfunktion och framhåller att ett fast bruttopris inte innebär att förlagen tvingas upphöra med den inbördes priskonkurrensen.

NO, KUR, Örnsköldsviks kommun, TCO, SACO/SR, SFF, KLYS och *ABF* framför kritiska synpunkter på utredningens analys av frågan om fasta bokpriser.

NO riktar anmärkningar mot utredningens redogörelse för näringsfrihetsrådets behandling av dispensärenden under 1950- och 1960-talen. NO vänder sig också mot att utredningen inte uppmärksammat den positiva utvecklingen på bokmarknaden för den breda bokläsande allmänheten och att värdet av bokklubbarnas billiga utbud av litteratur, som även når bokköpare i glesbygd, inte framhållits tillräckligt.

KUR menar att erfarenheter från utredningens redovisning av olika system för prissättning på böcker i andra länder borde ha relaterats till frågan om fasta bokpriser i Sverige och att frågan borde ha prövats utifrån utgångspunkten att ett fastprissystem skulle kunna dämpa konkurrensläget inom bokbranschen. KUR konstaterar att prisfrågan i praktiken avgjorts inom bokbranschen, eftersom det inte finns några förutsättningar för en frivillig branschöverenskommelse om något slag av fast prissättning på böcker.

SFF framför likartade synpunkter och menar dessutom att utredningen

borde ha uppmärksammat den betydelse som ett system med fasta bokpriser har för att dämpa "färskvarutänkandet". SFF påpekar också att kommitténs sammansättning medfört att förslag om införande av ett system med fasta bokpriser inte blivit aktuellt. Denna synpunkt framförs även av *ABF*.

TCO, *LO*, *KLYS* och *ABF* föreslår att frågan om fasta bokpriser blir föremål för ytterligare utredning. LO och ABF förordar att en sådan utredning skall vara parlamentariskt sammansatt.

Malmö kommun förordar att effekterna av återgången till fast prissättning på böcker i Frankrike blir föremål för ytterligare objektiv granskning, innan beslut fattas i frågan.

Utredningens uppfattning att ett utvidgat fackbokhandelsavtal och stöd åt bokhandeln kan främja de kulturpolitiska syften, som avses med fasta bokpriser, understryks av *Lessebo* och *Luleå kommuner* samt av *Bopako*.

9.3 Ett utvecklingsprogram för bokhandeln

Utredningens resonemang om och förslag till åtgärder för stöd till bokhandeln får ett positivt mottagande av remissinstanserna. Bland de remissinstanser som ger ett generellt stöd till utredningens olika förslag hör *SIV*, *Landskrona kommun*, *SAB* och *SV*.

Hagfors och *Malmö kommuner* påpekar att utredningens förslag inte är så genomgripande att några avgörande förbättringar av bokhandelns situation är att förvänta. *Vallentuna kommun* anser att förslagen visserligen innebär en förbättring för bokhandeln, men att de sannolikt inte får några avgörande effekter för de kommuner som nu saknar bokhandel.

Några remissinstanser förordar andra åtgärder än dem som utredningen föreslagit.

SIV förordar bättre möjligheter till etableringsstöd för bokhandlar som försäljer litteratur på olika språk och att bokhandlare i invandrartäta kommuner erhåller stöd för att upplåta plats för litteratur på invandrar- och minoritetsspråk. SIV föreslår att KUR får till uppdrag att analysera hur de av utredningen föreslagna åtgärderna kan komma invandrare och minoriteter till nytta.

Hagfors kommun framhåller bokklubbarnas betydelse och förordar stimulerande åtgärder för ökad etablering av specialbokklubbar, som kan svara för att utgivningen av kvalitetsmässigt högtstående och prisbillig litteratur säkras.

SFF framhåller att en förstärkning och utbyggnad av bokhandeln behövs för att göra allmänlitteraturen tillgänglig för inköp. De åtgärder som enligt SFF:s uppfattning erfordras är att öka antalet titlar i abonnemang, att öka antalet fackbokhandlar och att förlänga den tid böckerna finns tillgängliga i bokhandeln. SFF framhåller också behovet av en satsning på utbyggnad av en kvalificerad servicebokhandel i kommuner och kommundelar som i dag saknar varje form av försäljning av kvalitetslitteratur.

SBF konstaterar att de stödformer som utredningen föreslår huvudsakligen är av selektiv karaktär. Enligt SBF:s uppfattning kan selektiva stödåtgärder från samhällets sida medföra allvarliga snedvridningseffekter, vid sidan av de positiva resultat som stödet kan ha för en viss titel eller visst förlag. SBF förordar i stället att de statliga insatserna läggs på en direkt stimulans i konsumtionsledet genom generellt verkande åtgärder. Som exempel på sådana åtgärder nämner SBF slopande eller reducering av momsen och statlig insats för en bred spridning till allmänheten av information om tillgängliga böcker. SBF framhåller också att det vid sidan av den del av utgivningen som omfattas av utgivningsstödet finns ett brett boksortiment av hög kvalitet och att det därför inte är lämpligt att knyta ytterligare stödåtgärder uteslutande till den literaturstödda utgivningen.

SBF ifrågasätter vidare om det är ändamålsenligt med en rad stödordningar som var och en rymmer små stödbelopp och där de administrativa och behovsprövande handläggningsinsatser som krävs kommer att framstå som oproportionerligt stora i relation till utgående stödbelopp. SBF betonar att de statliga stödåtgärderna bör ges en sådan inriktning att inte en stor byråkrati byggs upp för ändamålet.

Statskontoret har likartade invändningar och menar att de föreslagna stödformerna blir svåra att administrera och kan leda till en rad urvalsproblem samtidigt som de har en begränsad effekt. Statskontoret saknar mot den bakgrunden också ett mer ingående resonemang om förutsättningarna för en omfördelning av statens stöd till bokbranschen från utgivningsstöd till distributionsstöd.

DFI har inget att erinra om vad utredningen anför i fråga om distributions-, lagrings- och utgivningsstöd för mera kvalificerad vetenskaplig litteratur. DFI understryker dock vikten av att det statliga stödet utgår på ett sådant sätt att även mer perifera vetenskapliga och tekniska boktitlar kan spridas och återfinnas inte bara genom biblioteksbokhandeln utan också via bokhandeln.

SBF och *Bopako* föreslår att momsen på böcker slopas eller reduceras. En sådan generellt verkande åtgärd skulle främja boken som medium och innebär en direkt lässtimulans i konsumentledet. Endast en sådan åtgärd skulle få en direkt prissänkande effekt framhåller SBF. SBF och Bopako anser att det ur yttrandefrihetssynpunkt är otillfredsställande att böcker belastas med full moms, medan tidningar och biograffilm är helt momsbefriade. SBF och Bopako pekar dessutom på att flertalet västländer valt att stimulera bokkonsumtionen genom helt slopad eller reducerad moms. *Örnsköldsviks kommun* föreslår att en del av momsen på böcker återgår till bokbranschen i form av bidrag, lån eller stöd. *SACO/SR* saknar resonemang i utredningen om ett mer generellt litteraturstöd till all kvalitetslitteratur i form av momsbefrielse.

Fackbokhandeln

Utredningen understryker vikten av att abonnemangstitlar finns tillgängliga i bokhandeln under längre tid än i dag. Utredningen förordar att bokhandeln påtar sig uppgiften att behålla abonnemangsexemplaret minst ett år och fram till första realisationstillfälle därefter.

SFF delar denna uppfattning men tillägger att de aktuella böckerna måste finnas tillgängliga i bokhandeln under hela den stipulerade tiden. När ett abonnemangsexemplar försäljs skall bokhandeln omedelbart beställa ett nytt exemplar.

SACO/SR anser att den värdefullaste insatsen staten skulle kunna göra på bokhandelsområdet vore ett kraftigt lagerstöd så att så många titlar som möjligt av kvalitetslitteraturen kunde hållas i lager länge och inte realiseras så tidigt som i dag.

Utredningens förslag att staten även i fortsättningen skall svara för en del av förlagens abonnemangsrabatt till bokhandeln tillstyrks av *SFF* och *SBF*.

SBF tillstyrker utredningens förslag om oförändrat distributionsstöd till abonnemangsutskick av litteraturstödda titlar i gällande fackbokhandelsavtal.

Utredningen redovisar förlagssidans erbjudande att utan debitering ställa ett exemplar av varje litteraturstödd titel till förfogande för fackbokhandeln, varvid returrätten bortfaller på dessa exemplar. Utredningen framhåller värdet av ett utvidgat fackbokhandelsavtal för att gynna försäljning och distribution genom bokhandeln av ett brett utbud kvalitetslitteratur. *KUR*, *Eskilstuna* och *Täby kommuner*, *SFF*, *SBF* och *Bopako* ställer sig allmänt positiva till ett förstärkt fackbokhandelsavtal. SFF ställer sig positivt till bokförläggarnas förslag till nytt fackbokhandelsavtal med hänvisning till att det innebär att litteraturstödsmedlen utnyttjas bättre, genom att de i högre grad än nu stödjer distributionen. SBF framhåller att syftet med den föreslagna förändringen av fackbokhandelsavtalet är att åstadkomma en bättre lagerberedskap samt ett incitament till vidareförsäljning. Bopako förklarar sig vara berett att medverka till att litteraturstödda titlar i högre grad än hittills finns tillgängliga i bokhandeln. Eskilstuna och Täby kommuner välkomnar sådana förändringar i fackbokhandelsavtalet som kan medföra längre lagerhållning. Täby kommun framhåller den betydelse en längre lagerhållning har för bibliotekens möjligheter att göra ersättningsinköp av aktuella titlar.

SFF pekar på vissa problem som är förenade med ett system med gratisexemplar av litteraturförsedda titlar till bokhandeln. För små förlag med inriktning på smal litteratur kan kostnaden för gratisexemplaren omöjliggöra större delen av utgivningen och därmed hota företagens existens. SFF påpekar dessutom att alla titlar inte kan bära kostnaderna för gratisexemplaren, varvid risken finns att vissa titlar inte finner en förläggare, med en minskad bredd i den totala utgivningen som följd. *SBF* framför en

liknande synpunkt och påpekar att ytterligare överväganden kan vara nödvändiga.

SFF framhåller att en förutsättning för att förslaget skall kunna genomföras är att statsbidrag utgår till en del av gratisabonnemanget. SFF menar att en eventuell överenskommelse mellan bokförläggarna och bokhandeln sannolikt måste kompletteras med ett beslut om ett utvidgat litteraturstöd. SFF påpekar att utredningens beskrivning av frågan inte ger något underlag för sådana förändringar.

SFF och *SBF* pekar på den komplikation som det innebär att litteraturstödet till övervägande del utgår som efterhandsstöd. Vid utsändandet av abonnemangsexemplaren är det därför inte känt för förlagen vilka titlar som kommer att åtnjuta litteraturstöd.

SBF framhåller också att frågan beträffande distributionskostnaderna måste lösas och frågan om royaltyn på litteraturstödda böcker måste bli föremål för överläggningar. SBF framhåller vidare att en rad praktiska och tekniska problem, som sammanhänger med fakturering och returbehandling måste lösas för att en fungerande ordning för identifiering av icke returberättigade böcker skall kunna skapas. *Bopako* framför en liknande synpunkt.

KUR menar att ett utvidgat fackbokhandelsavtal är av betydelse. KUR uppfattar dock utredningens ståndpunkt att staten även fortsättningsvis bör svara för en del av förlagens abonnemangsrabatt till bokhandeln som ett förslag om ökat distributionsstöd till förlagens verksamhet med gratisexemplar av litteraturstödda titlar till bokhandeln. Från denna utgångspunkt avvisar KUR förslaget om gratisabonnemang med hänvisning till att riksdagen inte kan anvisa medel innan bokbranschens parter bundit sig för ett reviderat fackbokhandelsavtal. KUR poängterar att det nuvarande abonnemangssystemet bör förbli oförändrat så länge som nuvarande fackbokhandelsavtal fortsätter att gälla.

Författarförlaget avvisar förslaget om gratisabonnemang på litteraturstödda titlar med motiveringen att ett sådant åtagande skulle vara ekonomiskt omöjligt för förlaget.

Övrig bokhandel

Utredningens uppfattning om vikten av att stödja förekomsten av ett vitt förgrenat bokhandelsnät delas av ett stort antal remissinstanser, däribland *Landskrona, Luleå och Vilhelmina kommuner, SACO/SR, SAB* och *SV*.

Vilhelmina kommun ställer sig tveksam till utredningens uppfattning att det föreslagna bokhandelsstödet inte i första hand skall ses som ett stöd till den enskilda bokhandeln. Kommunen vänder sig mot att en utsatt grupp mindre bokhandlar skall vara ideell och lagerhålla mindre säljbara titlar. Enligt kommunen är det angeläget att särskilt uppmärksamma glesbygdens situation i en samverkan med berörda bokhandlare och kommuner.

SACO/SR menar att det finns anledning att diskutera kommunalt stöd till bokhandeln som ett led i en kommunal kulturpolitik.

Utredningen understryker betydelsen av att behålla och stärka de bokhandlar som finns kvar i landet och förordar ett statligt stöd för att skydda bokhandeln från fortsatt uttunning och för att ge den konkurrenskraft. *KUR*, *Gällivare* och *Luleå kommuner*, *SFF*, *SBF*, *Bopako* och *SSBF* instämmer i utredningens uppfattning.

Utredningens förslag att det inrättas ett sortimentsstöd, som kombineras med konsultinsats, för mindre bokhandlar utanför fackbokhandelsgruppen tillstyrks av *SFF*, *Bopako* och *SSBF*.

KUR delar utredningens uppfattning om behovet av ett sortimentsstöd till servicebokhandeln. Rådet föreslår dock en något ändrad stödform som inte bara beaktar överlevnadsmöjligheterna utan också stimulerar till inköp av ett mer kvalificerat sortiment. KUR föreslår att stödet till ca 80 serviceboklådor utgår som 33-procentig rabatt på inköp av ett exemplar per titel av högst 700 titlar, varav dock högst 200 får utgöras av icke litteraturstödda verk. Böckerna beställs hos Seeligs kompletteringslager till f-pris. Enligt KUR:s förslag skall Seelig redovisa antalet inköpta rabattberättigade titlar för de olika boklådorna till KUR vid två tillfällen per år, varvid rabatten utbetalas till Seelig. Enligt KUR:s uppfattning torde effekten av stödet bli att de olika servicebokhandlarna beställer fler kvalitetstitlar än tidigare samtidigt som antalet litteraturstödda titlar i Seeligs nyhetsservice bör öka. För de olika serviceboklådorna innebär den ökade marginalen på de rabatterade sortimentsexemplaren ett ekonomiskt stöd.

Luleå kommun instämmer i utredningens uppfattning om behovet av statligt stöd till bokhandeln i mindre kommuner och föreslår ett stöd för etablering av bokhandel på orter som saknar bokhandel.

SBF ställer sig avvisande till utredningens förslag till sortimentsstöd med hänvisning till att ett distributionsstöd inte är den bästa formen att stödja mindre boklådor. SBF påpekar att stöd till ett abonnemang är lämpligt när det gäller att stödja distributionen av en viss typ av böcker, men att ett distributionsstöd inte är motiverat för det urval av litteratur som föreslås ingå i ett sortimentsstöd. SBF förordar ett rent bokhandelsstöd av driftskaraktär, som skulle kunna utgå i form av ett statligt bidrag för att medge viss rabatt i form av årsbonus på den mindre bokhandelns inköp. SBF menar att ett sådant stöd mer effektivt befordrar de kulturpolitiska och konsumentpolitiska syftena. Det föreslagna sortimentsstödet kan medföra att ett antal mindre fackbokhandlar lämnar fackbokhandelsavtalet för att komma i åtnjutande av ett mer lättsålt abonnemang med samma höga rabatt. SBF framhåller att en sådan utveckling inte står i överensstämmelse med ambitionen att värna om fackbokhandeln.

SPK framför samma invändning mot förslaget till sortimentsstöd och påpekar att en effekt av sortimentsstödet kan bli ett minskat utbud av den smala litteraturen. SPK anser det inte vara möjligt att för närvarande ta ställning till utredningens förslag till sortimentsstöd, eftersom utredningen inte analyserat det föreslagna sortimentsstödets effekter för den totala bokutgivningen.

Utredningen föreslår att urvalet av titlar för sortimentsstödet skall göras av en grupp bokhandlare, till vilken knyts en person med särskild kännedom om den kvalificerade bokutgivningen och det statliga litteraturstödet.

Bopako tillstyrker förslaget att en av bokhandeln sammansatt grupp svarar för urvalet av titlar. I övrigt föreslår Bopako att urvalet i efterhand granskas årligen av en av regeringen utsedd person eller myndighet, som kan ge urvalsgruppen vägledning för det fortsatta arbetet.

SBF ställer sig tveksam till det föreslagna urvalsförfarandet, med tanke på att det innebär att en grupp personer väljer ut vissa titlar som premieras i distributionshänseende framför andra likvärdiga eller mer kvalificerade titlar.

SSBF avstyrker utredningens förslag att BFI, efter ansökan från den enskilda bokhandeln, skall fatta beslut om att stöd skall utgå. SSBF föreslår att Bopako förvärvar aktierna i BFI och förstärker institutet med andra bokhandelstjänster. Förbundet anser det vara lämpligt att Seelig därefter ges i uppdrag att administrera sortimentsstödet.

SFF föreslår att staten på något sätt bidrar till att Författarnas bokhandel i Stockholm kan fortbestå.

Distributionsfrågor

Utredningens uppfattning att hanteringen av K-lagret nu har uppnått en sådan stabilitet att det inte längre är nödvändigt att behålla ett statsbidrag i nuvarande form för fackbokhandelns köp från K-lagret delas av *NO*, *KUR*, *Göteborgs kommun*, *SBF* och *SV*.

Utredningens uppfattning att ett distributionsstöd för böcker i form av generella och varaktiga portorabatter skulle vara till stor nytta för bokspridningen delas av ett stort antal remissinstanser, däribland *Luleå*, *Malmö* och *Vallentuna kommuner*, *SACO/SR*, *SFF*, *SBF*, *Bopako*, *ABF* och *SV*.

Förslaget att förhandlingar upptas med postverket om att brevbefordran av böcker beviljas en generell portonedsättning för såväl normalbrev som ekonomibrev tillstyrks av *Gällivare*, *Luleå* och *Malmö kommuner*, *SACO/SR*, *SFF* och *SAB*.

Några remissinstanser uttalar sig inte uttryckligen i frågan om förhandlingar med postverket, men är positiva till att en portonedsättning för brevbefordran av böcker kommer till stånd. Till dessa hör *statskontoret*, *Vallentuna kommun*, *SBF*, *Bokapo*, *BOKAB*, *ABF* och *SV*. Statskontoret anser att ett distributionsstöd i form av låga portokostnader kan vara ett alternativ till vissa av utredningens andra förslag till bokhandelsstöd. En förutsättning är dock att formerna för ersättning till postverket för denna service kan regleras på ett för parterna godtagbart sätt.

SBF förordar att regler om portomässig särbehandling av böcker skall intas i de av statsmakterna fastställda riktlinjerna för verket.

ABF framhåller att en insats från statens sida är befogad för att åstadkomma portorabatter för bokförsändelser.

Flertalet av de remissinstanser som yttrar sig i frågan betonar värdet av en portonedsättning för bibliotekens distribution inom fjärrlåneverksamheten. Denna synpunkt framförs av *statskontoret, Luleå, Malmö* och *Vallentuna kommuner, SACO/SR, SAB* och *ABF*.

SFF föreslår att länsbiblioteken får någon form av tjänstebrevsrätt vid ett genomförande av folkbiblioteksutredningens förslag att en stor del av fjärrlånen skall passera länsbiblioteken.

Utredningens uppfattning att ett rabatterat porto, för att få effekt, avsevärt bör understiga de allmänna portosatserna betonas av *SFF, SBF* och *Bopako*.

ABF anser att portorabatterna för bokförsändelser bör vara större än de reducerade rabatter som tillämpats sedan år 1981.

I fråga om teknisk lösning kan den temporära ordning med portorabatter som prövats utgöra förebild, menar utredningen. Förslaget tillstyrks av *SFF, SBF* och *Bopako*.

Postverket ställer sig avvisande till utredningens förslag. Enligt Postverkets bedömning skiljer sig inte bokdistributionens problem från de problem som sysselsätter näringslivet i övrigt, nämligen att till rätt kostnad producera, lagerhålla och leverera rätt produkt i rätt tid till rätt mottagare. Verket vill belysa frågan om bokdistributionen från en annan infallsvinkel än utredningen. Diskussionen kan göras mer meningsfull om den kan avse postverkets åtagande i det totala distributionssystemet och beröra priser i anslutning till detta snarare än generella portosystem. Postverket anmäler sin beredvillighet att delta i diskussioner om olika möjligheter att lösa distributionsproblemet och att ställa sitt kunnande i distributionsfrågor till förfogande. Postverket anger också några exempel på diskussionsämnen, däribland direktförsäljning från förlag eller lager av smal litteratur, med avhämtning via postkontor eller bokhandel och boklån på distans via Posten.

Kreditstöd

Utredningens uppfattning att det statliga kreditstödet i väsentlig grad har bidragit till att motverka nedläggning av bokhandlar understryks av *KUR, SBF* och *Bopako*.

Utredningens förslag att det statliga kreditstödet permanentas tillstyrks av *KUR, SFF, KLYS, SBF* och *Bopako*.

SIV och *Göteborgs kommun* framhåller värdet av stöd till fortsatt drift av bokhandel med särskild inriktning på litteratur på invandrar- och minoritetsspråk.

Utredningens uppfattning att de kriterier som i dag gäller för att komma i fråga för kreditstöd kan vara en lämplig ram för fortsatt stödinsats delas av *SFF*.

Utredningens förslag att bestämmelserna om kreditstöd ändras så, att statligt kreditstöd kan utgå också för att finansiera övertagande av hyreskontrakt tillstyrks av *KUR, SFF, KLYS* och *SBF*.

Konsumentverket avstyrker förslaget med hänvisning till att möjligheten att bevilja stöd för detta ändamål torde medföra ökade krav på ekonomisk ersättning för att överlåta hyresrätten. Enligt verkets mening krävs starkare skäl för en sådan vidgning av kreditstödet, liksom en närmare analys av vilka konsekvenser detta kan medföra.

Utredningens uppfattning att behovet av stöd till etablering av bokhandel särskilt bör uppmärksammas delas av *KUR*, *Gällivare* och *Luleå kommuner*, *LO*, *SFF*, *KLYS* och SBF.

SAB understryker vikten av att etableringar möjliggörs i de kommuner som i dag saknar fackbokhandel. SAB påpekar att en välsorterad bokhandel i varje kommun är av vikt även för bibliotekens möjlighet att komplettera sitt mediabestånd.

LO påpekar att kompletteringarna av kreditstödet är otillräckliga om ambitionerna i fråga om distribution och tillgänglighet skall uppnås. *SFF* och *KLYS* förordar en mer offensiv inställning till frågan om etablering av ny bokhandel. SFF föreslår att KUR och BFI ges i uppdrag att bedriva en uppsökande verksamhet för att i kommuner som saknar bokhandel försöka hitta intressenter som är villiga att etablera en bokhandel. SFF pekar på erfarenheterna av bokcaféer som drivits av organisationer. På mindre orter kan en boklåda drivas i halvkommersiell skala av en stiftelse där kommunen, lokala bildningsorganisationer och en förening för bokintresserade ingår som stiftare. Förbundet lämnar även mer detaljerade förslag till utformning av en kampanj för etablering av boklådor.

Konsumentverket föreslår att lånevillkoren för kreditstödet till bokhandel förändras i likhet med de ändringar som företagits av stödet till kommersiell service.

Bopako föreslår att kreditstödet utökas till att omfatta kompletterande stöd till bokhandelsrörelser, som bedöms ha goda förutsättningar att utan ägarskifte drivas vidare.

SSBF framför önskemålet att förbundets förslag till tidsbegränsat stöd för rekonstruktion av nedläggningshotad bokhandel beaktas. Förbundet föreslår att detta temporära stöd inryms inom ramen för kreditstödet.

Utredningens beräkning att kreditstödet medför ett sammanlagt medelsbehov av 2 milj. kr. stöds av *SFF* som dock påpekar att den av förbundet föreslagna kampanjen för nyetablering av boklådor kan komma att kräva ökade medel.

KUR, *SBF* och *Bopako* förordar att nuvarande anslag får utgå med oförändrat belopp om 2,2 milj. kr. SBF påpekar att en nedskärning av kreditstödet även drabbar det statliga administrationsbidraget, som utgår med 10% av stödbelopppet.

Datorutveckling i bokhandeln

Utredningens förslag att statliga investeringsbidrag utgår för bokhandelns datorisering tillstyrks av *SACO/SR*, *SBF*, *Bopako*, *SSBF*, och *BMF*.

Bopako framhåller att bokhandeln också bör ges kostnadsfri uppkoppling till bibliotekens databaserade titelregister, LIBRIS.

Btj föreslår att man i samband med vidare utredningar kring bokhandelns kataloginformation utreder möjligheten att utnyttja Btj:s centrala bibliografiska databas.

KB föreslår att de medel som kan komma att disponeras för datorutveckling i den svenska bokhandeln till en del öronmärks för utveckling av ett ISBN- och ISSN-anknutet EAN-system i den svenska bokhandeln. *BMF* för fram ett liknande förslag.

SPK och *SBF* delar utredningens uppfattning om värdet av en datorisering av distributionen av böcker inom bokhandeln men framför vissa invändningar mot utredningens förslag. SPK betonar att utvecklingen inte bör styras eller påskyndas av organ som står utanför bokhandeln. Utvecklingen av datoriserade system går, enligt SPK, relativt snabbt och inom bokhandeln befinner sig utvecklingen i ett inledningsskede. SPK framhåller vikten av att man inom bokhandeln får erfarenheter av nuvarande datarutiner och inte i nuläget binder sig för ett visst datasystem. Enligt SPK: s bedömning skulle utredningens förslag till datorstöd kunna medföra att investeringar görs i system som inte är de effektivaste.

SBF framhåller vikten av att statsmakternas beslut inte verkar hämmande eller styrande på ett icke önskvärt sätt. SBF poängterar i likhet med *Bopako* att stödet inte får ges anknytning till ett visst system eller viss teknisk lösning eller utrustning.

Förslaget om investeringsstöd till bokhandelns datorisering avstyrks av *KUR*, *statskontoret* och *SV*. KUR finner det tvivelaktigt att staten påtar sig ansvaret för att introducera och utveckla ADB-teknik i bokhandeln, vilket enligt KUR i första hand måste anses vara ett gemensamt branschintresse. Rådet ifrågasätter om rationaliseringsåtgärder av detta slag bör rymmas i den statliga kulturpolitiken. Statskontoret framför en liknande invändning och tillägger att den dokumentation som utredningen redovisar är alltför skissartad och otillräckligt genomarbetad som underlag för beslut i regering och riksdag om stöd till bokhandelns datorisering.

Utredningen påpekar att investeringsstödet främst är avsett för små och medelstora bokhandlar och att bidrag inte bör utgå till bokhandlar som själva kan bära investeringen. *SSBF* understryker vikten av att datorstöd kommer små och medelstora boklådor till del.

SBF framför en avvikande mening och framhåller att stödet bör få en konkurrensneutral utformning. Stödet bör därför inte vara beroende av om bokhandeln kan stå för investeringen eller ej. Dessutom är en behovsprövning efter sådana kriterier i förhållande till stödbeloppen alltför kostnadskrävande, framhåller SBF.

SPK konstaterar att utredningen inte närmare preciserat kriterierna för fördelning av datorstöd. Enligt SPK: s mening torde därför beslut om stöd i enskilda fall att i stor utsträckning fattas utifrån subjektiva bedömnings-

grunder, vilket kan medföra att konkurrerande boklådor ges olika förutsättningar. *SBF* och *SV* redovisar liknande synpunkter.

Utbildning och rådgivning

Utredningen föreslår att statsbidrag skall utgå med 300 000 kr. per år för utbildningsinsatser och rådgivning inom bokhandeln, innefattande kvalificerad konsultverksamhet och påbyggnadsutbildning på högskolenivå för bokhandelsmedhjälpare. Förslaget tillstyrks av *SFF*, *KLYS*, *Bopako*, och *SBI*.

UHÄ tillstyrker att påbyggnadsutbildningen finansieras enligt utredningens förslag.

Bopako framhåller att stödet främst skall användas till utveckling av en kvalificerad och återkommande yrkesutbildning för bokhandlare och medhjälpare, modernisering av bokhandeln enligt utredningens intentioner och till utökad kunskap om litteratur inom bokhandelskåren.

SFF påpekar att om en omfattande nyetablering av bokhandel kommer till stånd bör man räkna med ytterligare behov av såväl grundutbildning som fortbildning av bokhandelsmedhjälpare.

BMF föreslår att bokhandeln garanteras medel för personalutbildning.

KUR avstyrker utredningens förslag och framhåller att bokbranschen bör ta det finansiella ansvaret för långsiktig utbildning och kvalificerade konsultinsatser, eftersom detta är vitala intressen för bokbranschen.

Utredningens förslag om påbyggnadsutbildning på högskolenivå för bokhandelsmedhjälpare tillstyrks av *UHÄ*, *högskolan i Borås*, *SFF*, *Bopako* och *SBI*. UHÄ anser att förslaget är väl genomtänkt och att högskolan i Borås tycks hå förutsättningar för att utveckla den föreslagna utbildningen, som därför bör kunna realiseras inom en snar framtid. Högskolan i Borås understryker att en påbyggnadskurs är önskvärd. Högskolan poängterar att den inte bör ges mindre omfattning än 10 poäng för att kunna rymma de områden som det finns intresse för och behov av, nämligen fördjupning av de företagsekonomiska momenten, bokhandelns datorisering, bokkunskap, genrekunskap och litteraturhistoria. En grundutbildning för bokhandelsmedhjälpare om totalt ca 20 poäng måste ses som ett första steg mot en mera omfattande utbildningsgång för yrkeskategorin. Högskolan påpekar att det finns mycket som förenar bibliotekarien och bokhandlarens yrkesroller och att paralleller kan dras till bibliotekariernas studiegång.

BMF delar inte utredningens uppfattning om behovet av påbyggnadsutbildning utan förordar att grundkursen på 10 poäng i stället ges oftare och att den byggs på med andra högskolekurser, t. ex. biblioteksh ögskolans ordinarie kurser.

Göteborgs kommun framhåller att fortlöpande utbildning i barn- och ungdomslitteratur för bokhandelsmedhjälpare bör beaktas. *SBI* redovisar institutets planer på försök med kortkurser för bokhandelsmedhjälpare.

Dessa kurser skall innefatta information om barnlitteratur och det barnlitterära systemet i Sverige. Verksamheten avser att utprova en komprimerad utbildning och fortbildning som kan upprepas med jämna mellanrum runt om i landet i samarbete med bokhandelns branschorganisationer.

Utredningens uppfattning att en kvalificerad rådgivning skall ses som en integrerad del av det samlade bokhandelsstödet delas av *Gällivare kommun*.

Samordnat bokhandelsstöd

Utredningens förslag att de föreslagna nya insatserna för bokhandeln samordnas med hanteringen av det nuvarande kreditstödet till bokhandeln tillstyrks av *Gällivare kommun* och *Bopako* .

BMF föreslår att det statliga stödet handläggs av ett bokhandelns eget organ, utan inflytande från bokförläggarna men med deltagande av bokhandelsmedhjälpare.

Bokkatalog

KUR, *SBF*, *Bopako* och *SV* framhåller det kulturpolitiska värdet av en bred spridning av en årlig bokkatalog över den samlade utgivningen.

KUR anser att det är av stor betydelse för spridningen av kvalitetslitteratur att det finns en bokkatalog där den samlade utgivningen presenteras på ett lätfattligt och lockande sätt. KUR menar att en sådan katalog skulle kunna innehålla författarpresentationer och t.ex. en essä om aktuella tendenser i litteraturen. En årlig bokkatalog bör, enligt KUR, redigeras med tanke på användning inte bara i bokhandeln, utan också inom skola, bibliotek och postorderförsäljning, för att kunna fungera som en samlande resurs för bok- och läsfrämjande verksamhet.

SBF och *Bopako* framhåller att en läsfrämjande katalog, där det samlade utbudet presenteras på ett lockande och lättfattligt sätt, är önskvärd från såväl bransch- som samhällssynpunkt. En sådan katalog bör ges stor spridning och nå ut till allmänheten. SBF och Bopako framhåller särskilt värdet av kollektiva samlingskataloger för glesbygdsbefolkningens möjlighet att få tillgång till nyutgiven litteratur, varvid katalogerna kan användas som postorderkataloger för rekvisition från närmaste bokhandel. *SV* framför en likartad synpunkt.

I fråga om finansieringen av en årlig bokkatalog konstaterar *KUR* att ansvaret för utgivning av katalogen i första hand ligger hos bokbranschens parter, men att ett statligt bidrag bör kunna övervägas om katalogen ges en läsfrämjande inriktning. I ett sådant fall bör samarbete upprättas med skola och kulturliv påpekar KUR.

SBF och *Bopako* föreslår att ett statligt stöd ges till produktion och/eller distribution av årliga bokkataloger. SBF framhåller att ett sådant stöd skulle ha den generella läs- och konsumtionsstimulerande karaktär som föreningen förordar för statliga insatser på det litteraturpolitiska området.

För bokbranschens del har det visat sig vara ekonomiskt omöjligt att genomföra spridning av de två kataloger som Bokbranschens Marknadsinstitut AB ger ut. SBF framhåller att dessa kataloger fyller en viktig funktion för att sprida kännedom om utkomna böcker, men att katalogernas upplagor minskar genom att de alltmer blivit komplement till de urvalskataloger, som produceras inom bokhandeln. Från kulturpolitisk synpunkt finns det skäl att slå vakt om dessa kataloger. SBF anser att ett samarbete med postverket i fråga om katalogernas spridning närmare borde undersökas.

SV föreslår att KUR ges i uppdrag att åstadkomma en version av Årets böcker för masspridning i dagspress, post och banker m.fl. kanaler. I förening med billig postbefordran skulle en sådan utgivning innebära en ny möjlighet till spridning av böcker.

9.4 Utgivningsstöd

Förändring av nuvarande utgivningsstöd

Utredningens uppfattning att utgivningsstödets nuvarande omfattning inte bör göras till föremål för någon inskränkning och att stödets värdesäkring är värdefull delas av *Eskilstuna kommun, SFF* och *SBI*.

SFF påpekar att de senaste tre årens treprocentiga priskompensation har medfört en urholkning av stödet, vilket bl.a. begränsat stödet till översättningar. En förstärkning krävs av denna del av stödet för att även icke anglosaxisk litteratur skall nå vårt land i större utsträckning. SFF påpekar dessutom att stödordningen bör tillämpas så att all kvalificerad skönlitteratur har möjlighet att få stöd och att stödet bör vara av så generell natur att det för positivt beslut skall räcka med tillstyrkande från en minoritet inom KUR:s arbetsgrupp. SBI understryker utredningens uppfattning att de kulturpolitiskt betydelsefulla mindre förlagen behöver den ökade trygghet som utgivningsstödet erbjuder. SBI framhåller värdet av dessa förlags utgivning av barnböcker.

Utredningen föreslår att det statliga utgivningsstödet effektiviseras och därför görs till ett upplagebegränsat garantistöd. Detta innebär att stödet återtas från sådan försåld upplaga som lämnar ett betydande överskott. Enligt utredningens förslag kan högsta försålda upplaga för fullt stöd stanna vid 8000 exemplar varefter en avtrappning sker till halvt stödbelopp inom en upplagegräns på 10000 exemplar. Förslaget stöds av *SIV, Eskilstuna, Göteborgs, Luleå och Malmö kommuner* samt *SV*.

Några remissinstanser ställer sig positiva till förslaget men pekar på att det har vissa svagheter.

NO pekar på risken att förlagen medvetet skulle hålla igen på upplagans storlek vid 8000 resp. 10000 exemplar för det fall utgivningsstödet skulle vara större än marginalintäkterna för de exemplar som ligger ovanför nivågränsen.

Författarcentrum instämmer i utredningens förslag men påpekar att det finns risk för att det kan medföra ett byråkratiskt system som kommer att motverka förslagets syfte. Utredningen borde ha gjort en fördjupad analys av hela situationen för boken i ett samhälleligt sammanhang. Företrädare för de små förlagen borde ha knutits till utredningen.

Förslaget till upplagebegränsat garantistöd avstyrks av *SPK, KUR, SACO/SR, SFF, SBF* och *Författarförlaget*.

SPK invänder att en begränsning av litteraturstödet till titlar med viss upplagestorlek kan försvåra den totala bokutgivningen för de mindre förlagen, vilket i sin tur kan medföra att deras utgivning av smala titlar minskar. SPK förordar att utredningens förslag i denna del närmare utvärderas med hänsyn till de mindre förlagens villkor.

KUR påpekar att varje automatiskt verkande regel som införs i ett selektivt system ökar möjligheten för oförutsedda och oönskade verkningar. Ett mindre eller medelstort förlag som råkat få en viss försäljningsframgång kan få sitt överskott minskat med stödbeloppet om lönsamma titlar generellt undantas från stöd. KUR påpekar att en hög upplaga i vissa fall är nödvändig för att utgåvan över huvud taget skall gå ihop. Den effektivisering av stödet som det kan bli fråga om är dessutom att anse som försumbar. Antalet stödtitlar som kan komma i fråga rör sig enligt KUR om ett relativt fåtal, varför det inte blir meningsfullt att räkna med någon egentlig besparing.

SACO/SR anser att ett upplagebegränsat garantistöd skulle befästa fördomar om kvalitetslitteraturens oläsbarhet.

SFF påpekar att ett upplagebegränsat garantistöd kan komma att påverka förlagens vilja att satsa på nya upplagor. SFF anser det vara tveksamt om den ringa besparing som reformen skulle medföra motiverar ett sådant risktagande.

Även *SBF* menar att den ekonomiska besparingseffekten av förslaget är ringa och kan avvaras. SBF framför dessutom principiella invändningar. Föreningen instämmer i de betänkligheter som 1980 års bokbranschutredning framfört mot upplagebegränsning eller avtrappningsregler och understryker att det är principiellt felaktigt att stödet till en utgivning som på kvalitetsmässiga grunder erhållit litteraturstöd skall begränsas av det skälet att utgivningen också blivit en försäljningsframgång. SBF delar inte utredningens bedömning att förslagets utformning innebär att risken för försäljningsåterhållande effekter bortfaller. Denna ståndpunkt intar också *Författarförlaget*.

SIV ansluter sig allmänt till utredningens förslag i fråga om det statliga utgivningsstödet men tillägger att utgivningsstöd för litteratur på andra språk än svenska i många fall kräver ökat stöd även för distribution, lagring och marknadsföring. I många fall borde böckerna bekostas med statsmedel för att över huvud taget kunna produceras. SIV föreslår att staten tar ansvaret för bokutgivning, lagring, information och distribution

av böcker på ett antal av de i Sverige förekommande språken i de fall förlagen inte själva anser sig klara det.

SIL förordar en omprioritering av litteraturstödet till förmån för LL-böcker och böcker med stor stil. SIL anser att det dessutom är befogat att samhället ställer krav på lättillgänglighet för läsovana, läshandikappade och invandrare när det gäller beviljande av utgivningsstöd.

Utredningens uppfattning om vikten av att behålla det till utgivningsstödet knutna systemet med fasta förlagsnettopriser bundna till bokens utförande, dvs. till utgåvans omfång i ark, delas av *KUR* och *SFF*.

SBF förordar att systemet med maxpriser slopas. Till skillnad från utredningen, som anser att en fri prissättning skulle medföra en viss prishöjning, framhåller SBF att maxpriser tenderar att bli normbildande och att de även kan få en prishöjande effekt. SBF menar också att en efterfrågestimulerande sänkning av bokpriserna kräver insatser av en annan storleksordning.

Utredningens förslag att utgivningsstödets kostnader ges en samlad redovisning och att administrationskostnader därvid redovisas under en särskild delpost stöds av *KUR* och *statskontoret*. Statskontoret föreslår att denna princip även tillämpas för andra områden, där KUR förvaltar ett särskilt sakanslag.

KUR tillägger att rådet avser att upprätta en särskild arbetsgrupp för handläggning av stödet till klassisk litteratur.

Övrigt utgivningsstöd

Utredningen förordar att arbetet med att ge ut August Strindbergs samlade verk får fortsätta enligt nuvarande riktlinjer, vilket stöds av *KUR*, *Göteborgs kommun* och *SFF*. KUR bedömer att en utgivning av mellan sex och nio volymer årligen efter hand bör vara möjlig att uppnå.

Göteborgs kommun framhåller värdet för folkbiblioteken av att kunna erbjuda läntagarna en väldokumenterad textkritisk upplaga.

Utredningens förslag att stödet till författarverkstäder utgår i oförändrad omfattning även i fortsättningen tillstyrks av *SÖ*, *KUR*, *Göteborgs och Luleå kommuner* samt *SFF*.

SÖ förordar att författarverkstäder även görs tillgängliga för skolor och minoritetsgrupper.

KUR föreslår dessutom en vidgad användning av stödet. Rådet anser att möjligheterna för föreningen Liv i Sverige att fortsätta sin verksamhet bör säkerställas genom statliga medel. KUR föreslår att Liv i Sverige för litterär handledning m. m. tillföres ett anslag på 80 000 kr.

KUR, *ABF*, *Seriefrämjandet* och *SUR* föreslår ett ökat statligt seriestöd som skall utgå till produktion och utgivning av kvalitetsserier för barn och ungdom.

KUR delar utredningens uppfattning att ett fortsatt seriestöd utgör en förutsättning för en kvalitetsinriktad serieutgivning. Möjligheterna att

inom seriestödet ge produktionsstöd till lansering av nya svenska kvalitetsserier i serietidningar bör vidgas och stödet till utländska serier bör ökas. KUR föreslår att stödet till barn- och ungdomsserier i fortsättningen ingår som en särskild delpost i utgivningsstödet och att denna anslagspost medges en ökning med 500 000 kr.

ABF förordar att frågan om stöd till svenska kvalitetsserier särskilt beaktas vid utformningen av framtidens utgivningsstöd.

Seriefrämjandet instämmer i utredningens bedömning av värdet med det nuvarande seriestödet. Med detta har ett viktigt steg tagits mot en bättre seriekultur i Sverige. Seriefrämjandet konstaterar dock att stödet i sin nuvarande form är en marginell företeelse i förhållande till serietidningsmarknaden och att seriestödet inte påverkat serietidningsförlagen att satsa på mer ambitiösa serier. Seriefrämjandet påpekar dessutom att seriestödet inte enbart bör gälla barn- och ungdomsserier.

SUR anser det vara nödvändigt att samhället garanterar att det finns svenska originalserier på marknaden, med tanke på att serietidningar upptar så stor del av barns och ungdomars läsande.

Remissinstanserna kommenterar riksdagens behandling av frågan om seriestöd. *KUR* delar den bedömning som kommer till uttryck i kulturutskottets utlåtande, nämligen att de synpunkter i fråga om behovet av stöd till serier som framförs i en motion i frågan närmare bör övervägas. KUR tillägger att viktiga insatser kan göras också med anslag på en lägre ambitionsnivå än den som motionärerna förespråkar.

Seriefrämjandet anser att de förslag som framförs i riksdagsmotionen anger de hittills bästa lösningarna på seriemarknadens problem. *ABF* påpekar att de riksdagsmotioner som behandlat frågan om seriestöd bör beaktas vid utformningen av framtidens utgivningsstöd.

Utredningen anser att den hittillsvarande verksamheten med En bok för alla i stort sett uppfyller riksdagens intentioner och att verksamheten tillfört den svenska bokmarknaden såväl litterärt värdefull som väl utvald litteratur med tanke på verksamhetens läsfrämjande inriktning. Utredningens positiva bedömning delas av ett stort antal remissinstanser, däribland *KUR*, *Gällivare*, *Malmö och Vallentuna kommuner*, *TCO*, *SFF*, *SAB*, *ABF*, *TBV*, *SBI* och *SUR*.

SFF framhåller bl. a. att En bok för alla spelat en pådrivande roll för den återutgivning av moderna klassiker i prisbilliga serier, som några bokförlag tagit initiativ till.

Litteraturfrämjandet meddelar att ungefär två tredjedelar av den nuvarande utgivningen distribueras genom direktförsäljning från Litteraturfrämjandet, medan resten fördelas på bokhandeln, Pressbyrån och Domusvaruhusen.

ABF framhåller bl. a. att verksamheten inneburit att kvalitetsboken funnit andra vägar till sina läsare och särskilt till nya läsare. Genom tillkomsten av En bok för alla har också ett kontinuerligt läsfrämjande arbete kommit i gång bland barn och ungdom.

SBF framför en från den övriga remissopinionen avvikande mening. Föreningen konstaterar att målsättningen att betydande delar av upplagorna skulle spridas via andra kanaler än de traditionella inte har kunnat uppfyllas. Den breda spridningen av En bok för alla har, enligt SBF, inte heller uppnåtts, vilket resulterat i mindre upplagor än vad som ursprungligen avsetts. SBF påpekar att En bok för alla konkurrerar med förlagsbranschens utgivning av lågprissatta kvalitetspocketserier på olika ekonomiska villkor eftersom serien är så starkt statssubventionerad.

TCO och *Litteraturfrämjandet* delar utredningens uppfattning att inriktningen på lässvaga och läsomedvetna grupper bör förstärkas.

KUR påminner om att verksamhetens syfte också måste innefatta att vidmakthålla och fördjupa redan existerande läsintresse.

Vallentuna kommun påpekar att böcker i En bok för alla är svagt representerade och dåligt presenterade i bokhandeln, varför en förbättrad marknadsföring är nödvändig.

Bopako förordar att tyngdpunkten i Litteraturfrämjandets utgivning förskjuts mot barn- och ungdomslitteratur.

SFF framhåller att skolan inte kan vara en primär målgrupp för verksamheten med En bok för alla. SFF varnar för att en alltför stor inriktning på skolorna kan medföra att ambitionerna att nå ut till nya läsargrupper åsidosätts. Dessutom kan menar SFF en sådan inriktning medföra att skolan i än högre grad än i dag sviker nyproduktionen och utestänger nya författargenerationer.

Litteraturfrämjandet delar utredningens uppfattning om vikten av inriktningen på läsfrämjande åtgärder och framhåller att dessa varit det centrala i verksamheten och att det också är de som efter hand givit ett påtagligt resultat. Stiftelsen bedömer dock att den har otillräckliga resurser för att effektivt kunna sprida En bok för alla.

HCK och *SRF* nämner möjligheten att ge ut samtliga böcker i serien En bok för alla som tal- och punktskriftsböcker som kan säljas i samma kanaler som svartskriftsböcker.

Utredningens uppfattning att en inriktning på låga bokpriser inte har en omedelbart läsfrämjande effekt och att det kan ifrågasättas om den nuvarande prisnivån är ändamålsenlig delas av *Bopako*, som förordar att priset på En bok för alla sätts i någorlunda paritet med övrig kvalificerad pocketutgivning. Bopako pekar på att det skett en ökad försäljning av pocketböcker i prislägen kring 20–30 kr., vilket visat att en sådan prisnivå inte är för hög.

SUR konstaterar att ett lågt pris inte är en garant för att böckerna får en stor spridning och når de grupper som normalt inte läser böcker. SUR menar att utgivningen av billiga böcker måste kombineras med medvetna insatser för att böckerna sprids bland många.

Svedala kommun, *SAB*, *ABF*, *TBV*, *SV* och *Litteraturfrämjandet* ifrågasätter utredningens uppfattning.

SAB påpekar att det låga priset har varit en bidragande orsak till att En bok för alla kunnat inköpas av bibliotek för spridning utanför biblioteken.

ABF nämner att det låga priset på En bok för alla varit av vikt för att nå nya läsare och för att kunna konkurrera med andra alternativ. *Litteraturfrämjandet* framhåller att det låga priset är ett led i strävandena att nå den grupp som betecknas som "icke-läsare" och den som huvudsakligen läser s.k. triviallitteratur. Den nuvarande prissättningen är enligt Litteraturfrämjandet den riktiga för att kunna konkurrera med denna litteratur. *Svedala kommun* framför en likartad åsikt.

Angående statsbidraget till verksamheten med En bok för alla betonar *Svedala kommun*, *SV* och *Litteraturfrämjandet* att stödet ej bör minskas. *ABF* och *SUR* framhåller att en fortsatt utgivning i nuvarande omfattning bör tryggas.

Litteraturfrämjandet bedömer det inte vara möjligt att inom ramen för nuvarande bidrag kunna omstrukturera verksamheten med en ökad inriktning på läsfrämjande insatser. Stiftelsen förordar att bidragen till En bok för alla successivt ökas, varvid en första åtgärd är att återställa statsbidragets realvärde till vad det var från början.

LO betonar att staten bör skriva långsiktiga avtal med Litteraturfrämjandet för verksamheten med En bok för alla.

SBF framför en avvikande mening. Enligt föreningen är de stödbelopp som staten utger till verksamheten alltför höga i förhållande till de samlade stödinsatserna på litteraturområdet och till den begränsade effekt stödet har med hänsyn till de förhållandevis små upplagorna. SBF förordar att det statliga stödet till En bok för alla successivt reduceras så att det kommer att stå i rimlig proportion till litteraturstödets totala omfattning.

Utredningens förslag att Litteraturfrämjandet inom ramen för En bok för alla skall ta initiativet till utgivning av en lättillgänglig och representativ klassikerserie stöds av samtliga remissinstanser som yttrat sig i frågan, däribland *KUR*, *Göteborgs*, *Luleå*, *Malmö* och *Svedala kommuner*, *TCO*, *SACO/SR*, *LO*, *SFF*, *ABF*, *SV* och *Litteraturfrämjandet*. Bland dessa remissinstanser poängterar Luleå, Malmö och Svedala kommuner, TCO, LO och Litteraturfrämjandet att särskilda medel måsta tilldelas Litteraturfrämjandet för utgivning av en klassikerserie.

KUR och *ABF* föreslår att det av folkbiblioteksutredningen föreslagna bidraget till kommunerna för inköp av litteratur till barn och ungdom avsätts för utgivning av en klassikerserie inom ramen för En bok för alla. KUR förordar att en sådan klassikerserie skall vara avpassad för skolans behov. ABF anser att klassikerserien inte enbart bör riktas till åldrarna 7–12 år och att den inte heller uteslutande anpassas till skolans behov. Klassikerutgivningen bör även kunna användas för läsfrämjande insatser bland ungdomsorganisationernas medlemmar. Den skall vara tillgänglig även genom bibliotek, bokhandel och andra försäljningskanaler. Se även avsnitt 9.1 i denna sammanställning och bil. 4, avsnitt 11.

LO framhåller att klassikerserien bör vara prisbillig, så att den blir användbar i det uppsökande arbetet på vuxensidan och för skolan.

Litteraturfrämjandet anser att en klassikerutgivning bör göras bredare än vad som är möjligt inom ramen för den nuvarande utgivningen av En bok för alla. Under förutsättning att särskilda medel ställs till förfogande för ändamålet är Litteraturfrämjandet villigt att ta ansvar för utgivningen av en klassikerserie parallellt med och i nära anslutning till En bok för alla. Litteraturfrämjandet anser att en klassikerserie kan utges i ungefär samma former som gäller för En bok för alla – barn och ungdomar, dvs. under medverkan av ett råd med representanter för skola, bibliotek, studieförbund och andra som kan erbjuda avsättningsområden. Stiftelsen påpekar att en rätt utformad klassikerserie även kan finna avsättning genom kiosker och bokhandel liksom genom de kanaler för direktförsäljning som fungerar väl i verksamheten En bok för alla.

Utredningen konstaterar att utgivningen av lättläst litteratur (LL) är mycket begränsad och att urvalet LL-titlar fortfarande är för litet. *SIL*, *Gällivare*, *Göteborgs*, *Täby och Vallentuna kommuner* och *SAB* förordar att urvalet av titlar breddas.

SIL framhåller att urvalsprinciperna för utgivningen är viktiga med tanke på att valmöjligheterna för dessa läsare är begränsade till LL-böcker och att de utgör en riskgrupp genom att bristen på intellektuell stimulans öppnar vägen till det mest lättillgängliga videoskräpet.

Enligt *Gällivare kommun* har andelen LL-böcker om kärlek, samliv, handikapp och vardagsfrågor hittills varit för liten.

Göteborgs kommun pekar på behovet av LL-böcker för invandrare, som har behov av handböcker för vardagens frågor, t.ex. körkortsböcker. Även *SIL* och *Norrköpings kommun* nämner behovet av LL-böcker för invandrare. *Täby kommun* framhåller att LL-böcker av god kvalitet behövs i folkbibliotekens uppsökande arbete och att ämnesvalet bör breddas till att omfatta fler roliga och spännande böcker. *Vallentuna kommun* företräder samma uppfattning och föreslår dessutom en större utgivning av bearbetningar av svensk skönlitteratur och fler böcker om djur och natur.

Utredningens uppfattning att distributionen av LL-böcker måste ges en mer ändamålsenlig utformning understryks av *TPB*, *SÖ*, *SFF*, *SV* och *HCK*. *KUR* delar utredningens uppfattning att den kostnadskrävande produktionen av LL-böcker måste motsvaras av ett mot kostnaden svarande nyttjande. SÖ meddelar att försöket med bokombud för att nå ut till läsare inom omsorgsverksamheten har fått ett överraskande stort gensvar. SFF påpekar att arbetet med LL-böcker måste betraktas som en experimentverksamhet där misslyckanden och framgångar måste få växla. SÖ:s försöksverksamhet med bokombud inom omsorgen kan, enligt SFF, vara en intressant inledning på en ny verksamhet. SV anser att större ansträngningar borde göras för att marknadsföra och informera om det utbud av LL-titlar som nu finns utgivna och att SÖ:s och folkbibliotekens roller som informatörer mer konkret borde uppmärksammas.

Utredningen föreslår att verksamheten med LL-böcker drivs i samma omfattning som hittills till dess distributionen får en mer effektiv utformning. *KUR* stöder förslaget. *ABF* betonar att insatserna inte skall minskas och *TBP* understryker vikten av att stöd ges till utgivningen av LL-böcker. Utredningens uppfattning delas inte av *SÖ, SIL, Malmö, Norrköpings och Täby kommuner*, som förordar en utökning av verksamheten.

SÖ har i sin anslagsframställning för år 1985/86 föreslagit en viss ökning av verksamheten med LL-böcker med hänvisning till de utvecklingskrav som ställs på LL-böckerna.

SIL konstaterar att 15 LL-titlar per år varken ger variationsmöjlighet, valmöjlighet eller underlag för intensifierad marknadsföring. *HCK* framför en liknande uppfattning.

SFF framhåller att LL-utgivningen måste få utvecklas för att bättre täcka det uppenbara behovet, men konstaterar att de medel som ställs till förfogande inte möjliggör en önskad utökning av verksamheten. *SIL, Norrköpings kommun* och *HCK* föreslår att utgivningsstödet omprioriteras till förmån för LL-böcker. HCK anser att 40 titlar per år är ett minimum. SIL menar att det är befogat att samhället ställer krav på lättillgänglighet för läsovana, när det gäller att bevilja utgivningsstöd. *Eskilstuna kommun* företräder samma ståndpunkt.

SÖ meddelar att SÖ:s arbetsgrupp undersöker förutsättningarna för en mera sammanhållen lagerhållning och distributionsform för LL-böckerna, som skulle göra det möjligt att ha böckerna i lager mycket längre än i dag.

TPB och *HCK* anser det vara önskvärt att LL-böckerna utkommer i form av tryckt bok och talfonogram. TPB meddelar dessutom att biblioteket låter göra praktiskt taget hela LL-utgivningen som talbok. TPB efterlyser en fortsättning på utgivningen av bearbetade böcker, som visat sig uppskattade av vuxna utvecklingsstörda.

I likhet med utredningen konstaterar *KUR, SAB* och *Btj* att ingen utgivning av storstilsböcker förekommer i Sverige f. n.

SAB konstaterar att storstilsböckerna i avsaknad av eget litteraturstöd och på grund av höga framställningskostnader blivit så dyra att biblioteken inte haft råd att köpa så många exemplar att upplagan kan bära sig.

Betydelsen av att en utgivning av storstilsböcker kommer till stånd framhålls av ett flertal remissinstanser, däribland *TPB, SIL, KUR, Göteborgs, Malmö, Täby* och *Vallentuna kommuner* samt *SAB*.

TPB påpekar att erfarenheterna av bokutlåningen på sjukhus och servicehus visar att ett stort intresse finns för böcker med stor stil. *KUR* konstaterar att biblioteken noterat ökande efterfrågan på böcker med stor stil, beroende på att många kommuner intensifierat sin uppsökande verksamhet till äldre men också beroende på att gruppen synsvaga äldre ökar. *Täby och Vallentuna kommuner* gör en liknande iakttagelse. Vallentuna kommun framhåller värdet av storstilsböcker i bibliotekens läsfrämjande arbete för såväl läsovana som synskadade.

Utredningens uppfattning att det kan övervägas att utgivningen av storstilsböcker kompletteras genom ett lämpligt läshjälpmedel delas av *Vallentuna kommun*.

SAB anser att storstilsböcker i kombination med förstorande hjälpmedel kan vara ett alternativ till talböcker för dem som vill läsa på egen hand. *KUR* anser det vara önskvärt att utvecklingen kan gå i två parallella banor, i fråga om utveckling av bättre hjälpmedel för synsvaga och en ökad utgivning av storstilslitteratur. *TPB* påpekar att läshjälpmedel inte helt kan ersätta storstilsböcker. TPB förordar att det övervägs om en del av det statliga stödet kan gå till utgivning av böcker med stor stil.

KUR bekräftar utredningens konstaterande att förlagen avstått från att söka stöd för utgivning av böcker med stor stil. KUR avser att överlägga med bokförlagen och biblioteken om möjligheten att i lämpliga former återuppta en storstilsutgivning.

TPB förordar att det prövas om det är möjligt att ställa krav på mottagare av litteraturstödet att ge ut vissa titlar i stor stil, alternativt att för statligt litteraturstöd kräva att alla böcker trycks med minsta stil. *SIL* och *Norrköpings kommun* framför en likartad åsikt. *Malmö och Vallentuna kommuner* föreslår att utgivningen av storstilsböcker prioriteras i fråga om litteraturstöd. Vallentuna kommun anser att storstilsböcker också bör vara tillgängliga i bokhandeln och finner det angeläget att alla folkbibliotek stöder utgivningen av storstilsböcker.

Utredningen förordar att ett statligt lagerstöd till utgivning av storstilsböcker också bör beakta de särskilda kostnader som uppkommer i övriga framställningsled.

SAB företräder en likartad uppfattning men anser att utredningen intar en tvetydig hållning till storstilsboken. SAB förordar att kraftfulla insatser företas för att få till stånd en regelbunden utgivning i Sverige. Enligt SAB:s uppfattning kan sådana insatser inte åstadkommas inom ramarna för det nuvarande litteraturstödet. SAB förordar i stället ett särskilt riktat stöd i form av ett lagerstöd som samtidigt garanterar en ekonomiskt bärkraftig upplaga. Om ett sådant stöd skulle visa sig otillräckligt bör det, enligt SAB:s mening, kompletteras med ett produktionsstöd i de olika framställningsleden.

Några remissinstanser tar upp frågan om utgivningen av talböcker och talfonogram. *TPB* anser att det finns ett stort behov av talfonogram, med tanke på att målgruppen talboksberättigade är så stor. *TPB*, *SIL* och *Norrköpings kommun* förordar att möjligheten prövas att på mottagare av statligt litteraturstöd ställa krav på utgivning av vissa böcker som talfonogram.

HCK och *SRF* förordar att staten utreder förutsättningarna för en kommersiell utgivning av talböcker. *SÖ* påpekar att talböcker skulle användas även av psykiskt utvecklingsstörda.

Göteborgs kommun framhåller att även analfabetism bör räknas som ett handikapp, som berättigar till lån av talböcker.

SIL framhåller att rätten att låna talböcker behöver marknadsföras bättre för att tillgodose de rörelsehindrades behov.

SIL och *HCK* förordar att de dövas intressen tillgodoses genom ökad produktion av tecknade videoböcker, vilka bör finnas på biblioteken för utlåning.

KUR har i samråd med Svenska institutet utvärderat försöksverksamheten med stöd till presentation av svensk litteratur i utlandet. Utredningen har i sitt remissyttrande häröver tillstyrkt KUR:s förslag att stöd till den svenska litteraturen utomlands i fortsättningen skall utgå i form av stödköp av översatt svenskt verk. *SÖ* framhåller att de svenska barn och ungdomar som går i skola utomlands är en ökande målgrupp för stödinsatser i form av bidrag till inköp av svensk litteratur. *SFF* påpekar att intresset för svensk litteratur under senare år ökat. SFF finner att samarbetet mellan KUR och Svenska institutet fungerar tillfredsställande. Vikten av att invandrare som återvänder till sitt ursprungsland ges möjligheter att behålla och fördjupa sin kännedom om svensk litteratur motiverar anslag till översättningar till finska, spanska, grekiska och jugoslaviska språk.

SBI framhåller att svensk barn- och ungdomslitteratur hävdar sig bättre än vuxenlitteratur utomlands och att SBI bidragit till denna utveckling genom att bygga upp ett omfattande kontaktnät med utländska intressenter på barnlitteraturområdet. Numera har SBI ytterst små medel till de utlandsresor som krävs för att bygga ut detta kontaktnät.

KUR förordar att möjligheterna till arbetsstipendier för framställning av populärvetenskaplig litteratur och utgivningen av bokserien Forskningens Frontlinjer får fortsätta. KUR anser att arbetsstipendierna varit av stor betydelse för att få fram populärvetenskaplig litteratur av hög klass. Forskningens Frontlinjer utgör ett värdefullt och unikt bidrag till den kvalificerade fackboksutgivningen. Likartade synpunkter framförs av *SAB* och *SV*.

SÖ framhåller särskilt vikten av att skolan har tillgång till aktuell populärvetenskaplig litteratur, i form av lättillgängliga fackböcker för barn och populärvetenskaplig litteratur för vuxna med användningsområden på grundskolans högstadium och i gymnasieskolan.

9.5 Ett nytt uppslagsverk

Utredningens uppfattning att tillkomsten av ett nytt tillräckligt omfattande svenskt uppslagsverk bör ges hög prioritet delas av *KB*, *Luleå*, *Malmö*, *Norrköpings* och *Stockholms kommuner*, *SFF*, *Bopako*, *SAB* och *kulturnämnden i Upplands-Bro kommun*.

Förslaget att KUR ges i uppdrag att fortsätta arbetet med att möjliggöra utgivningen av ett svenskt uppslagsverk stöds av *KB*, *Luleå* och *Stockholms kommuner*. *Malmö kommun* anser att KUR bör tilldelas denna

uppgift, oavsett om dess försök att anskaffa medelsgarantier lyckas eller inte.

UHÄ och *statskontoret* riktar kritik mot KUR:s förfarande att söka ekonomiskt stöd hos statliga verk och myndigheter. UHÄ finner det inte rimligt att medel som ställts till förfogande för andra ändamål skall användas för finansiering av ett uppslagsverk. Statskontoret konstaterar att KUR:s förfarande innebär att statsmyndigheterna skulle ställa ekonomiska garantier om medelsdispositioner som de ännu inte förfogar över och att regering och riksdag både direkt och indirekt via statsmyndigheter skulle medverka i projektet. Statskontoret ifrågasätter om arbetet med att möjliggöra utgivningen av ett svenskt uppslagsverk bör fullföljas enligt KUR:s riktlinjer.

Utredningen konstaterar att någon form av ekonomiskt stöd är en förutsättning för att något förlag skulle vara berett att starta utgivningen av en ny svensk nationalencyklopedi.

Malmö och *Norrköpings kommuner* och *Sveriges författarfond* betonar att staten bör garantera utgivningen av ett större svenskt uppslagsverk. *Göteborgs* och *Luleå kommuner*, *SFF* och *Bopako* framhåller att staten bör ge understöd till utgivningen av nationalencyklopedin.

Eskilstuna och Göteborgs kommuner betonar att priset måste sättas så lågt att uppslagsverket kan inköpas till skolor och kommunala bibliotek. *NO*, *SBF* och *Bopako* framhåller vikten av att regeringen snabbt fattar beslut i frågan om statligt stöd till ett nytt uppslagsverk, eftersom osäkerhet på denna punkt även hämmar förlagens arbete med mindre och medelstora uppslagsverk.

Angående utredningens resonemang om möjligheten att få dispens från bruttoprisförbudet vid försäljning av en svensk nationalencyklopedi påpekar *marknadsdomstolen* att en viss osäkerhet föreligger emedan praxis i dispensärenden inte förändrats i samband med den nya konkurrenslagens tillkomst och att frågan fortfarande kan prövas först sedan ett konkret förslag föreligger.

NO anser att ett statligt engagemang i utgivningen av ett stort uppslagsverk markerar att saken har ett sådant kulturpolitiskt intresse att dispens sannolikt beviljas.

Att en ny nationalencyklopedi skall publiceras i bokform understryks av *Luleå kommun*, *SFF* och *SAB*.

SAB påpekar att faktabaser och bibliografiska databaser inte kan ersätta behovet av ett uppslagsverk i bokform. SAB förordar dock att encyklopedin framställs såväl i form av databas som i form av ett bokverk.

Täby och *Vallentuna kommuner* anser att det för folkbibliotekens del vore angelägnare att statliga medel satsas på databassökning på biblioteken än på utgivning av ett uppslagsverk. *Kulturnämnden i Upplands-Bro kommun* förordar att det undersöks om inte utnyttjandet av informationsteknologi ger större ekonomisk möjlighet att få encyklopedin till stånd och att öka spridningen av den.

9.6 Kreditgarantier till bokförlag

Utredningens förslag om genomförande av det av bokbranschutredningen lagda förslaget att en särskild statlig nämnd utsedd av regeringen inrättas för handläggningen av ansökningar om statlig garanti för förlagsverksamhet får ett negativt mottagande av remissinstanserna.

PSN ställer sig tveksam till förslaget, men motsätter sig inte att inlemma dessa uppgifter i sitt kanslis arbete. Nämnden förutsätter att den får årlig ersättning för arbetet åt den föreslagna förlagsgarantinämnden samt kompensation för det merarbete som uppgiften innebär det första året.

SIND tillstyrker förslaget i så måtto att verket inte har några invändningar mot att kreditgarantiärendena flyttas från SIND.

Förslaget avstyrks av *KUR* med hänvisning till RRV:s invändningar mot förslaget. *RRV* hänvisar till verkets ställningstagande i sitt yttrande över bokbranschutredningens betänkande och till RRV:s rapport Översyn av verksamheten med statliga garantier.

Förslaget att amorteringsfrihet skall kunna beviljas under högst tre år stöds av *KUR*. KUR tillstyrker också förslaget att garantigivaren från fall till fall skall ha möjlighet att avgöra om hela kapitalbehovet skall tillgodoses med statliga garantier.

SIND ifrågasätter om inte kreditgarantierna till bokförlag helt kan slopas med tanke på att majoriteten av de sökande förlagen, enligt verkets bedömning, har små möjligheter att tillgodogöra sig kreditgarantier på grund av bristande yrkeskunskaper och företagsledarförmåga. SIND bedömer att de framgångsrika förlag, som erhållit garanti, torde ha kunnat få sitt kreditbehov tillgodosett utan SIND:s medverkan.

9.7 Finskspråkig litteratur i Sverige

Utredningens förslag om undersökningar rörande de finska invandrarnas tillgång till finskspråkig litteratur får ett mycket positivt mottagande av remissinstanserna.

Utredningens förslag att KUR ges i uppdrag att utföra en kartläggning av sverigefinnarnas tillgång till böcker på det egna modersmålet tillstyrks av bl.a. *KUR*, *Eskilstuna*, *Luleå*, *Södertälje* och *Täby kommuner*, *SACO/SR*, *ABF*, *Btj* och *RFFF*.

Konsumentverket, *SÖ*, *SIL*, *SIV*, *Gällivare* och *Göteborgs kommuner*, *LO* och *SFF* anser dessutom att den föreslagna undersökningen skall omfatta litteratur på andra invandrarspråk. Konsumentverket menar att de grupper som kan komma i åtnjutande av statligt utgivningsstöd till litteratur på invandrarspråk skall omfattas av undersökningen. SÖ anser att kartläggningen skall omfatta litteratur på högfrekventa invandrarspråk, medan SIV menar att kartläggningen skall omfatta alla språkgrupper, möjligen med undantag av engelska, tyska och franska. Gällivare kommun

framhåller att det finns anledning att allmänt beakta invandrarnas behov av litteratur på hemspråken, men att litteratur på finska och samiska skall inta en särställning, eftersom de är modersmål för många svenska medborgare.

Några remissinstanser lämnar förslag till områden som bör omfattas av den föreslagna kartläggningen utöver vad utredningen föreslagit.

SÖ föreslår att kartläggningen av folkbibliotekens bestånd utvidgas till att omfatta skolbiblioteken. SÖ hänvisar också till rapporterna Minoritetsspråks- och invandrarundervisningens läromedelsförsörjning (SÖ 1981) och Kommunerna och hemspråkslärómedlen (SÖ 1981).

LO påpekar att den roll som arbetsplatser och invandrargruppernas föreningsliv kan spela för invandrarnas litteraturförsörjning bör uppmärksammas i den föreslagna undersökningen.

SFF påpekar att undersökningen också bör omfatta en kartläggning av den finska sverigepressens bevakning av finsk litteratur med tonvikt på nyutgivning.

ABF anser att utredningens förslag till åtgärder är otillräckliga och föreslår i stället att denna fråga utreds ordentligt och då med deltagande av finska invandrare . En sådan utredning bör få till uppgift att utforma förslag som ger den finsktalande minoriteten rimlig tillgång till finskspråkig litteratur.

Btj föreslår att kartläggningen kompletteras med en undersökning av det utbud som Btj och Nordisk bokimport erbjuder biblioteken.

Luleå kommun och *RFFF* föreslår att kartläggningen även skall utreda möjligheterna av att tullavgifter m. m. slopas på böcker som importeras från Finland. RFFF föreslår vidare att sverigefinnarnas åsikter om förlaget Finn-Karja kartläggs samt att sverigefinnarnas inställning till finskspråkiga tidskrifter som utges i Sverige utreds.

Utredningens förslag att KUR ges i uppdrag att särskilt studera frågan om statligt lagerstöd till bokhandlar som säljer och lagerhåller finsk kvalitetslitteratur, stöds av *Luleå* och *Södertälje kommuner*, *SACO/SR* och *RFFF*.

Konsumentverket, *SÖ*, *Göteborgs kommun* och *SFF* framhåller att den föreslagna undersökningen om lagerstöd till bokhandlar också skall omfatta ett studium av lagerstöd till alla bokhandlar som säljer och lagerhåller kvalitetslitteratur på invandrarspråk. *Göteborgs kommun* anser att litteratur på spanska särskilt bör uppmärksammas härvidlag.

SIL finner det anmärkningsvärt att utredningen bortser från invandrarnas litteraturförsörjning mot bakgrund av det arbete som bedrivits inom KUR:s referensgrupp för invandrarnas litteraturförsörjning. *Gällivare* och *Södertälje kommuner* understryker allmänt vikten av att invandrargruppernas behov av litteratur på sina hemspråk tillgodoses. *RFFF* föreslår dels att stödet till Finn-Karja höjs, så att en heltidsanställd förlagstjänsteman kan anställas, dels att förlaget beviljas stöd för utgivning av barn- och ungdomsböcker. Verksamheten med En bok för alla bör, enligt RFFF,

även omfatta finskspråkiga böcker och framför allt böcker som producerats av Finn-Karja i Sverige. Förbundet föreslår också att författarbesök i skolor och bibliotek arrangeras så, att även författare som skriver på invandrar- och minoritetsspråk kan delta. *RFSL* framhåller vikten av tillgång på god litteratur om homosexualitet på finska, med tanke på att en del homosexuella finnar valt att flytta till Sverige.

Angående utredningens resonemang om biblioteken och den finska litteraturen förordar *SÖ* att biblioteken i första hand förvärvar originallitteratur, som återspeglar den finska kulturen, i stället för översättningar till finska. SÖ erinrar om den nordiska bibliotekshandboken KITAB (Kulturell identitet tryggad av biblioteken), som behandlar ett stort antal språk, etniska grupper och länder.

Btj påpekar att bristen på bibliografiska hjälpmedel på biblioteken skulle kunna avhjälpas om Btj erhöll medel att integrera den finska nationalbibliografins poster i den centrala bibliografiska databasen BURK. Btj meddelar också att dess bibliografi Utländska nyförvärv även kan användas som uppslagsbok för invandrare, som i olika ämnen söker litteratur på sitt eget språk.

9.8 Litteraturstödet och folkbibliotekens inköp

Utredningens uppfattning att biblioteken har ett ansvar för kvalitetslitteraturen och för att göra denna litteratur tillgänglig för läsarna understryks av *Landskrona, Täby* och *Vallentuna kommuner* samt *SAB*.

Utredningens åsikt att det skulle ha ett stort värde om samtliga litteraturstödda titlar kunde finnas tillgängliga på åtminstone ett bibliotek i varje kommun delas av *KUR, Landskrona, Täby* och *Vallentuna kommuner* och *SAB*.

SV understryker vikten av att så stor del som möjligt av bokutgivningen finner väg till folkbiblioteken i landsbygdskommunerna.

Utredningens förslag att KUR får i uppdrag att i samråd med länsbiblioteken pröva nya former för att uppmärksamma den litteraturstödda utgivningen i samband med folkbibliotekens inköp tillstyrks av *Gällivare* och *Malmö kommuner, TCO* och *SAB*.

Eskilstuna, Gällivare, Malmö, Svedala och *Örnsköldsviks kommuner* samt *Kommunförbundet* poängterar utredningens uppfattning att det statliga litteraturstödet inte formellt skall bindas samman med folkbibliotekens inköp. Kommunförbundet betonar kommunernas suveräna rätt att själva bestämma vilka böcker som skall köpas och att den enskilda kommunens mål för verksamheten måste vara vägledande för inköpen.

KUR, Landskrona, Täby och *Vallentuna kommuner, SAB* och *utbildnings- och kulturnämnden i Västerbottens läns landstingskommun* föreslår att ett presentationsexemplar av varje litteraturstödd titel distribueras till folkbiblioteken. KUR föreslår en femårig försöksverksamhet med

ett särskilt stöd för presentation av litteraturstödda titlar på landets folkbibliotek. Förslaget innebär att ett exemplar av var och en av de litteraturstödda titlarna distribueras i förlagsband till de kommuner som vill delta i verksamheten. I presentationsstödet skall dessutom ingå ca 25 kvalitetsböcker som förlagen avstått från att söka litteraturstöd för. Avsikten med verksamheten är att den aktuella kvalitetsutgivningen skall ges en samlad presentation under tre månader i ett särskilt referensbibliotek, varvid besökarna ges tillfälle att låna ur bibliotekets eget bestånd, att ställa sig i lånekö eller att beställa boken från bokhandel resp. från Seelig. Presentationsstödet avser att täcka förlagens merkostnad och beräknas uppgå till en årlig kostnad av 7,75 milj. kr.

Även *SAB* uttalar sig för att KUR ges i uppdrag att initiera en försöksverksamhet med presentationsexemplar av såväl litteraturstödda titlar som annan kvalitetslitteratur. SAB menar dock att försöksverksamheten skall begränsas till ett urval bibliotek av varierande storlek.

Täby och *Vallentuna kommuner* föreslår att de gratisexemplar, som utredningen föreslår skall delas ut till bokhandeln, i stället tillställs folkbiblioteken som presentationsexemplar. En sådan lösning är särskilt motiverad i kommuner som saknar fackbokhandel.

Eskilstuna kommun avvisar med skärpa tanken på presentationsexemplar. Att låta litteraturstödda titlar finnas i ett bläddderexemplar i varje kommun är, enligt kommunens mening, bortkastade pengar. Kommunen poängterar att bibliotekets böcker i största möjliga utsträckning skall vara till utlåning och att presentationen av litteraturstödda titlar bör ske i radio och TV.

SACO/SR, LO, SFF och *KLYS* föreslår att ett statligt stöd utgår till folkbibliotekens inköp av kvalitetslitteratur. Enligt LO bör det temporära stöd, som riksdagen beslutade om år 1982, återinföras. SFF vidhåller sitt tidigare presenterade förslag om statligt stöd till folkbibliotekens inköp av böcker. Det föreslagna stödet skall förhindra att bibliotekens anslag till bokinköp ytterligare urholkas, men det skall lämna kommunen frihet att själv bestämma vilka titlar som skall inköpas med hjälp av stödet.

9.9 Kommunala bokinköp från lokal bokhandel

Utredningens uppfattning att de kommunala myndigheterna bör beakta möjligheterna till inköp från den lokala bokhandeln stöds av flertalet remissinstanser som yttrat sig i frågan, nämligen *konsumentverket, SÖ, Eskilstuna, Hagfors, Malmö* och *Norrköpings kommuner, TCO, SACO/SR, SBF, Bopako, BMF* och *SV*. Eskilstuna kommun framhåller bl. a. betydelsen av att folkbiblioteken har ett gott samarbete med bokhandeln för att snabbt kunna göra kompletterande inköp eller få tag på böcker som ej saluförs av Btj. Kommunen poängterar i detta sammanhang antikvariatens viktiga roll.

Malmö kommun ställer sig positiv till att biblioteken stöder den lokala bokhandeln genom att där göra inköp av sådant material, som inte kan anskaffas genom de kollektiva rutinerna.

Norrköpings kommun menar att sådana böcker som kräver snabb leverans och som biblioteken bör ha vid utgivningstillfället, liksom speciallitteratur, bör köpas i bokhandeln.

SBF och *Bopako* poängterar värdet av bokinköp till biblioteken via den lokala bokhandeln och pekar på att inköpen av det stora antal titlar som inte behöver bindas i s.k. biblioteksband, borde ske via bokhandeln. Enligt SBF kan ett sådant förfarande vara kostnadsmässigt fördelaktigt för biblioteken, samtidigt som det underlättar fortsatt bokhandelsverksamhet. *Hagfors kommun* framför likartade synpunkter.

SÖ avstår från att diskutera kommunernas upphandling men betonar den fördel som det innebär för barn och ungdomar att ha tillgång till en lokal bokhandel, där de kan finna kvalitetslitteratur.

Flertalet av de remissinstanser som yttrat sig i frågan, delar utredningens uppfattning att de kommunala upphandlingsreglerna inte bör ändras. *SCB, Göteborgs, Hagfors, Lessebo, Malmö, Södertälje* och *Vallentuna kommuner, Kommunförbundet* och *Landstingsförbundet* betonar att avsteg ej kan göras från upphandlingsreglementet vid köp av litteratur till skola och bibliotek.

Utredningens bedömning att kommunerna har möjlighet att tillämpa bestämmelserna i upphandlingsreglementet med avseende på värdet av att bevara en lokal bokhandel, liksom att kommunen inom sin kompetens har utrymme att stödja en lokal bokhandel understryks av *Eskilstuna kommun, SACO/SR, TCO, SBF, Bopako* och *BMF*. Eskilstuna kommun påpekar att det kommunala upphandlingsreglementet bör följas med omdöme och att kommunen bör betänka sitt ansvar för bokförsörjningen till allmänheten i mindre samhällen, där bokhandeln riskerar att försvinna. TCO menar att upphandlingsreglerna borde kunna tillämpas så att kommunernas inköp av böcker och annat material sker i den lokala bokhandeln.

SBF och *Bopako* påpekar att upphandlingsreglerna för kommunerna närmast är av rekommenderande natur och att kommunerna i en upphandlingssituation kan göra andra bedömningar och överväganden än strikt prismässiga. Statsmakterna bör genom rekommendationer göra insatser för att få till stånd en större flexibilitet vid kommunala upphandlingar för att befordra uppfyllandet av samhällets kulturpolitiska målsättningar inom litteraturområdet.

Konsumentverket delar utredningens uppfattning att möjligheterna till upphandlingsstöd inte direkt kan överföras från livsmedelsområdet till bokområdet, men understryker att kommunerna bör överväga bokinköp från den lokala bokhandeln.

BMF anser att en kulturell och social aspekt bör anläggas på kommunernas inköp av böcker för att uppnå de långsiktiga kommunalkulturella effekter ett sådant upphandlingsstöd kan få.

SCB, Göteborgs, Lessebo och *Södertälje kommuner, Kommunförbundet* och *Landstingsförbundet* ställer sig i huvudsak negativa till utredningens förslag att kommunen bör stödja den lokala bokhandeln genom inköp av böcker till skola och bibliotek.

SCB poängterar att kommunernas upphandling av böcker skall göras på ett affärsmässigt sätt. SCB påpekar att det inte bör skapas regler som kan försvåra projekt som direkt riktas till skolan som t. ex. SCB:s projekt med statistik i bokform och rabatterade klassuppsättningar av böcker. *Södertälje kommun* framhåller att ett kategoriskt uttalande om att kommunernas upphandling av skol- och biblioteksböcker skall ske genom lokal bokhandel vore olyckligt. Enligt kommunens mening bör en avvägning av för- och nackdelar av bokinköp från den lokala bokhandeln ske vid regelbundet återkommande upphandlingstillfällen och inte en gång för alla.

Kommunförbundet framhåller att någon förändring i kommunernas nuvarande inköpsordning inte är att förvänta. Kommunernas strävan måste vara att enligt upphandlingsreglementet köpa böcker och läromedel på fördelaktigaste villkor. *Landstingsförbundet* framför en likartad synpunkt med avseende på landstingens upphandling.

Angående utredningens konstaterande att kommunernas inköp av läroböcker i många fall sker direkt från förlag eller från en större bokhandel utanför orten påpekar *SACO/SR* att möjligheten borde prövas att prioritera inköp i lokal bokhandel framför en stor bokhandel med lägre priser på en annan ort.

Bopako ifrågasätter giltigheten i påståendet, som framförs i ett särskilt yttrande av ledamoten Bo Martinsson, att inköpen för skolans räkning förbilligas genom inköp direkt från förlagen. Bopako pekar på att landets bokhandlar svarar för huvuddelen av skolbokslevaranser och att bokhandeln kan erbjuda omfattande distributionstjänster, som kommunerna inte har någon ekonomisk fördel av att själva åta sig. Bopako anser det vara rimligt att kommunerna, genom att utnyttja den lokala bokhandelns tjänster, bidrar till fullföljandet av samhällets kulturpolitiska mål.

Södertälje kommun understryker däremot att prismässigt förmånligare anbud kan erhållas vid upphandling direkt från förlagen. Kommunen påpekar att ett sådant upprätthållande av konkurrensen på sikt gagnar den lokala bokhandeln genom att stimulera till nytänkande och utveckling av den lokala servicen.

Utredningens konstaterande att den lokala bokförsäljningen till folkbiblioteken avsevärt har minskat genom att Btj sedan år 1982 samordnar inköp och bindning av biblioteksböcker kommenteras av flera remissinstanser. *Hagfors kommun, SBF, Bopako m.fl.* påpekar att ett stort antal titlar inte behöver bindas i biblioteksband och att dessa titlar med fördel kan inköpas i den lokala bokhandeln till konkurrenskraftiga priser.

Malmö och *Norrköpings kommuner* framhåller värdet av den service som är förbunden med inköp av böcker från Btj och framhåller i likhet med

SACO/SR att huvuddelen av bibliotekens inköp även fortsättningsvis måste ske från Btj.

Göteborgs och *Vallentuna kommuner* ansluter sig till de synpunkter som ledamoten Bo Martinsson framför i ett särskilt yttrande och som bl. a. innebär att det inte är rimligt att kommunerna skulle avstå från de fördelar som inköp från förlagen medför i form av förmånliga priser och från den service och kvalitet på inbindning som är förenad med inköp av böcker från Btj.

Göteborgs kommun framhåller att lektörsutlåtandena är en ovärderlig hjälp i bokurvalet och att leverans av biblioteksutrustade och katalogiserade böcker är mycket arbetsbesparande.

10 Genomförande och kostnader

Av utredningsdirektiven framgår att det står utredningen fritt att föreslå en alternativ utformning av de statliga ekonomiska insatser som f. n. förekommer på bokområdet. Utredningens förslag om statliga ekonomiska åtaganden bör rymmas inom totalt sett oförändrade kostnadsramar.

SPK påpekar att flertalet av bokutredningens förslag till stöd för bokdistributionen innebär såväl nya som utökade arbetsuppgifter för de organ som skall ombesörja detta. Då utredningen i de flesta fall inte närmare preciserar omfattningen av berörda stödåtgärder, med undantag för storleken på stödbeloppen, är det, enligt SPK:s bedömning, inte möjligt att bedöma de administrativa kostnaderna om förslagen genomförs.

SIL anser att statens insatser främst skall inriktas på de lässvagas och läsovanas behov, medan utredningens förslag i första hand tillgodoser författarnas och producenternas intressen. SIL föreslår att utredningens förslag kompletteras av en departementsberedning som tar hänsyn till handikappades och invandrares intressen. *Norrköpings kommun* framför motsvarande åsikter.

KUR redovisar de skillnader i fråga om kostnadsfördelning som rådets ställningstaganden innebär i förhållande till utredningens förslag. Den stora skillnaden ligger i rådets förslag att koppla utgivningsstödet till distributionsledet genom ett särskilt stöd för presentation av litteraturstödda titlar på landets folkbibliotek, vilket beräknas kosta 7,75 milj. kr. KUR föreslår dessutom en förstärkning av de särskilda stödordningarna för invandrar- och minoritetslitteratur och barn- och ungdomsserier. Å andra sidan föreslår KUR att statsmedel ej skall utgå till utbildning inom bokhandeln och bokhandelns datorisering samt att sortimentsstöd till servicebokhandeln inte skall kombineras med särskilda medel för konsultinsatser. Den totala kostnaden för KUR: s förslag ligger 6,5 milj. kr. över utredningens förslag.

Eskilstuna kommun understryker vikten av att bidrag till biblioteksverksamhet fördelas till dem som bäst behöver dem och som är villiga att själva

satsa, så att medlen går till läsfrämjande verksamhet och inte till administration eller produktion.

Täby kommun förordar att statsbidragen till kommunerna ges som generella och inte som riktade mindre bidrag till olika ändamål.

SACO/SR anser att utredningens bedömning att dess förslag kan finansieras inom ramarna för befintliga anslag rimmar illa med medvetenheten om kostnaderna för en utveckling av de läsfrämjande åtgärderna, för vilka staten måste ta sin andel.

Bilaga 3

Sammanfattning av folkbiblioteksutredningens betänkande (SOU 1984:23) Folkbiblioteken i Sverige

1 Folkbibliotekets mål

Folkbiblioteken i Sverige har vuxit fram ur två skilda bibliotekssystem, de kommunala som utvecklades ur sockenbiblioteken och folkrörelsernas bibliotek. En idémässig grundval för dagens folkbibliotek lades av 1946 års folkbiblioteksakkunniga. De mål som då formulerades om folkbibliotekets ansvar för kvalitet och för ett breddat utnyttjande har varit styrande under senare decenniers expansionsperiod.

Mot denna bakgrund konstaterar folkbiblioteksutredningen (Fb 80) i inledningskapitlet att folkbiblioteket är en unik resurs i kultur- och bildningsarbetet, för läsandet, för den fria tillgången till information, för utbildningen och för det lokala kulturlivet. Denna resurs är utan avgifter tillgänglig för alla och envar.

I diskussionen om folkbibliotekets framtida mål pekar utredningen på några faktorer i den allmänna samhällsutvecklingen som är av särskild betydelse. Mediesituationen förändras genom landvinningar inom datateknik och kommunikationsteknik. Databaser ersätter tryckt material och bild- och ljudmedier konkurrerar alltmer om människors tid och intresse. Samtidigt ökar informationsutbudet i samhället, vilket gör att informationsmängden blir allt svårare att överblicka och den enskilde får svårt att tränga in i komplicerade frågor och bilda sig en egen åsikt.

Parallellt med denna utveckling reses nya krav på delaktighet i samhällsarbetet. Ett uttryck för detta är försök med nya typer av förtroendemannainflytande i form av kommundelsnämnder o. d. Biblioteket får ökad betydelse som lokalt forum för information och opinionsbildning då strävanden att decentralisera inflytandet skall förverkligas. Även den alltjämt stigande utbildningsnivån i samhället ställer ökade krav på folkbiblioteket. Samtidigt pågår en omstrukturering i arbetslivet som ger människor mer tid att förfoga över.

Genom omfattande invandring har Sverige blivit ett mångkulturellt samhälle. En av den svenska invandrarpolitikens hörnpelare är stödet åt invandrarkulturen och folkbiblioteken är ett av de viktigare instrumenten för att underlätta för invandrarna att bevara det egna språket och hålla kontakt med det ursprungliga hemlandets kultur.

Utredningen måste även konstatera att den samhällsekonomiska situationen väsentligt har förändrats sedan folkbibliotekens expansionsperiod under 1950- och 1960-talen. Möjligheterna att bygga ut den offentliga sektorn kommer att vara begränsade under lång tid framöver. Detta kommer att ställa ökade krav på folkbiblioteken att omsorgsfullt pröva olika

verksamheter och väga krav på expansion inom olika områden mot den nuvarande resursanvändningen. En fortlöpande diskussion om verksamhetens inriktning är särskilt angelägen med hänsyn till att andelen biblioteksutnyttjare alltjämt är liten för stora grupper.

Fb 80 finner att folkbiblioteken i hög grad kan bidra till att förverkliga de kulturpolitiska mål som riksdagen antog år 1974. Från dessa utgångspunkter vill utredningen formulera målen för folkbiblioteken på följande sätt.

Folkbiblioteket är vår viktigaste lokala kulturinstitution och det skall spela en aktiv roll som initiativtagare och samarbetspart i det lokala kulturlivet. Det skall ha ett allsidigt mediebestånd, stå öppet för alla och erbjuda sina tjänster utan kostnad för den enskilde.

Folkbiblioteket skall stimulera människor att söka kunskap och kulturupplevelser och arbeta målmedvetet för att nå ut med verksamheten till allt flera. Det skall uppmuntra kunskapssökandet och därmed bidra till en ökad medvetenhet och till engagemang i den demokratiska processen. Folkbiblioteket skall visa respekt för den enskildes önskemål och behov men alltid främja god kvalitet vid val av medier och aktiviteter.

Med en sådan inriktning blir folkbibliotekets verksamhet en del av folkbildningsarbetet i vårt samhälle, ett instrument för livslång utbildning. Folkbiblioteket har vuxit fram inom folkbildningen och detta har hittills i hög grad präglat insatser och målsättningar. Folkbildningsambitioner bör vara vägledande också för framtiden.

Målen måste påverka prioriteringar, verksamhetsformer och arbetssätt. Utredningen anger några handlingslinjer som bidrar till att uppfylla målen.

- Folkbiblioteket skall föra en kamp för boken och läsandet.
- Folkbiblioteket skall arbeta för en fri och jämlik tillgång till information.
- Folkbiblioteket skall bygga ut den uppsökande verksamheten och knyta till sig förmedlare.
- Folkbiblioteket skall särskilt uppmärksamma barns behov av böcker och läsning.

2 Folkbibliotekets kultur- och informationsuppgifter

I diskussionen om hur folkbiblioteket kan arbeta i enlighet med dessa handlingslinjer är det ändamålsenligt att särskilja två olika funktioner och tala om folkbibliotekets kulturuppgift resp. informationsuppgift. Med dessa två funktioner gör folkbiblioteket insatser inom utbildningsväsendet, i studieförbundens verksamhet, i den sociala verksamheten, i arbetet med samhällsinformation etc.

I kapitel 2 gör utredningen en närmare bestämning av de två uppgifterna.

Folkbibliotekets kulturuppgift innebär i första hand ett ansvar för det tryckta ordet och för läsning. Böcker skall inte sättas i motsatsförhållande till andra medier och konstnärliga uttrycksformer men Fb 80 anser att

folkbiblioteket bör prioritera boken. Folkbiblioteken är den enda samhällsinstitution, fritt tillgänglig för alla, som har ett ansvar för att tillhandahålla tryckt material. Läsning har stor betydelse för människors möjligheter att vidga sina kunskaper, att möta nya tankar och upplevelser, andra miljöer och epoker, spänning och fantasi. Genom att ständigt söka vägar att öka böckernas tillgänglighet kan folkbiblioteket göra betydelsefulla insatser för att främja läsning bland breda befolkningsgrupper, inte minst bland barn och ungdom.

Folkbibliotekets informationsuppgift beskrives på följande sätt.

Folkbiblioteket har till uppgift att som neutral, samhällelig institution förmedla upplysningar och tankar inom alla områden till alla medborgare och att ge tillgång till alla typer av informationskällor. Mediebeståndet skall vara allsidigt. I kontroversiella frågor skall det försöka spegla motstridande intressen och åsikter, så att individen får möjlighet att själv bilda sig en uppfattning.

Folkbiblioteket skall underlätta för den enskilde att utnyttja den grundlagsfästa informations- och yttrandefriheten. Det innebär att folkbiblioteket har ett ansvar dels för att ge sakupplysningar och bibringa kunskap och bildning i vidare mening, dels för att främja opinionsbildning och låta olika åsikter och röster komma till tals.

Folkbibliotekens informationsuppgift är att ur olika källor, i första hand de egna samlingarna, för användares räkning hämta fakta och att informera om vilka källor som finns tillgängliga.

Folkbibliotekets informationsfunktion bör präglas av en strävan att hjälpa de informationssökande att själv hitta i folkbibliotekets samlingar. Genom uppsökande arbete skall folkbiblioteket stimulera fler människor att utnyttja bibliotekets kunskapsresurser. Människor bör själva välja väg och innehåll i sin bildningssträvan och folkbiblioteket skall stå till tjänst med hjälp och vägledning.

3 Gratisprincipen

I detta kapitel slår utredningen fast att principen om att folkbibliotekets tjänster skall vara avgiftsfria under lång tid har varit allmänt vedertagen i Sverige. Från demokratisk synpunkt har det varit viktigt att garantera att utnyttjandet av folkbiblioteket inte görs beroende av den enskilde medborgarens ekonomiska villkor. En avgiftsfri tillgång till information har ansetts vara en förutsättning för öppen debatt och fri opinionsbildning.

Det är angeläget att även i framtiden bibehålla gratisprincipen i folkbibliotekens verksamhet. Folkbiblioteksutredningen avvisar generella låneavgifter eftersom de kan motverka folkbibliotekets strävanden att nå ut brett och till nya grupper som i dag inte har etablerade biblioteksvanor. Generella avgifter kan bidra till att förstärka den kulturella ojämlikheten och vara

ett hinder för samhällets ansträngningar att fritt tillhandahålla information. I ett samhälle som värnar om fri åsiktsbildning och en demokratisk samhällsutveckling får tillgången till information genom folkbiblioteken inte bli beroende av den enskilda medborgarens ekonomiska villkor.

Även informationsförmedling genom databaser bör vara avgiftsfri för den enskilde. I ett läge då väsentlig information endast finns tillgänglig i elektronisk form kan kostnads- och avgiftsfrågorna bli ett större problem än vad det är i dag. Då måste noga prövas hur samhället även fortsättningsvis skall kunna garantera den enskilde avgiftsfri tillgång till information genom förmedling av folkbiblioteket.

4 Folkbibliotekets medier

Fb 80 konstaterar att kommunernas medieanslag i reala termer har sjunkit under 1980-talet. Personalanslagen har i större utsträckning klarat sig undan prutningar, vilket dock har begränsat värde om medieanslagen tillåts sjunka alltför mycket. Särskilt i det uppsökande arbetet krävs mycket böcker. Att stärka medieanslagen måste därför ges hög prioritet enligt utredningen.

Folkbibliotekets förhållningssätt till olika medier diskuteras och utredningen anser att folkbiblioteket måste ha en öppen attityd till alla typer av medier. Skilda medier kan på olika sätt spela en betydelsefull roll i fullgörandet av folkbibliotekets kultur- och informationsuppgifter.

Boken har dock en särställning i folkbibliotekets arbete. Folkbiblioteken måste sättas in i ett vidare mönster av samhälleligt engagemang för litteratur. Staten ger stöd till utgivning av böcker som aldrig skulle ha kommit ut om den kommersiella marknadens villkor enbart skulle få råda. Som ett led i värnet av åsikts- och yttrandefriheten har samhället ett särskilt ansvar för att udda och kontroversiella böcker kan komma ut. Staten ger därutöver stöd till den kommersiella bokdistributionen. Samhället engagerar sig även för att genom stöd och stimulans främja människors läsning.

Folkbiblioteket är en viktig del av detta mönster genom att det köper kvalitetslitteratur och arbetar för att denna skall upptäckas och läsas. Fb 80 betonar vikten av att folkbiblioteket beaktar sambandet mellan inköp och arbetet med att göra boken tillgänglig och använd av kommunens invånare. Folkbibliotekets primära ansvar är att främja bredd och kvalitet i det lokala kulturlivet. Inköpspolitiken skall inte ensidigt bestämmas av allmänna litteraturpolitiska hänsyn utan måste i första hand relateras till lokalt uppställda kulturpolitiska mål.

Ett särskilt problem är att bokens livslängd på den kommersiella marknaden har blivit allt kortare på grund av ökade kostnader för lagerhållning. Folkbiblioteket fyller därför en viktig uppgift genom att köpa och tillhandahålla litteratur. Utöver dessa allmänna konstateranden om bokens betydel-

se i folkbibliotekets arbete förs i kapitel 4 diskussioner om skön-, fack- och barnlitteratur. Det gemensamma draget i inköpsmönstret för olika litteraturkategorier är att folkbiblioteket värnar om kvalitet i sina inköp och inte i någon högre grad faller undan för trycket från låntagarna att i större utsträckning köpa underhållningslitteratur eller modebetonade enklare fackböcker. Detta kan utläsas från ett par aktuella undersökningar som genomförts med utredningens medverkan.

I andra medier i folkbiblioteksarbetet diskuteras tidningar och tidskrifter, fonogram och noter, mikrofilmat material för släkt- och amatörforskning, artotek, videogram, medier för invandrare och språkliga minoriteter samt medier för läshandikappade. Diskussionen förs utifrån två huvudlinjer. Folkbiblioteket bör å ena sidan inta en öppen attityd till olika slag av medier. Å andra sidan finns det skäl att noga pröva vilka av insatserna för olika medier som är mest meningsfulla. Det är naturligt att sätta arbetet med läsning och det tryckta ordet i främsta rummet.

Mediekapitlet innehåller också en diskussion om hur folkbiblioteket på olika sätt ständigt bör arbeta med sitt mediebestånd för att göra det intressant och utnyttjat.

Utredningen tar upp vissa frågor kring urval och inköp av böcker, såsom urvalsprocesser, hjälpmedel och inköpskanaler. Bl.a. konstaterar Fb 80 att Bibliotekstjänsts AB (Btj) sambindningsrutin för information om och beställning och leverans av medier till bibliotek är ett oumbärligt hjälpmedel för en rationell mediehantering.

Andra aspekter på mediehanteringen behandlas. Utredningen trycker på behovet av översyn och gallring av folkbibliotekens mediebestånd. Värdet av ett bokbestånd, sett ur låntagarens synvinkel, är inte endast mängden av böcker, utan i hög grad hur tillgängligt och intresseväckande böckerna presenteras. Folkbiblioteken bör öka sina ansträngningar att se över och gallra sina bokbestånd samt systematiskt gå in för mer låntagarvänliga former för medieuppställningar.

Mediekapitlet avslutas med ett avsnitt om fjärrlåneverksamheten. Ett utbyte av medier mellan olika bibliotek och biblioteksystem är själva ryggraden i det svenska biblioteksamarbetet. Det är väsentligt att bibehålla och förstärka fjärrlånesamarbetet för att effektivare utnyttja de samlade medieresurserna och för att garantera den enskilde var han än bor i landet möjligheten att ta del av material från andra bibliotek. För att kunna bibehålla dessa möjligheter anser utredningen att det är angeläget att fjärrlånereglerna kontinuerligt ses över och att det då och då genomförs undersökningar som visar hur reglerna följs. En sådan studie har delegationen för vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning (DFI) med Fb 80:s medverkan nyligen låtit göra.

5 Informationsteknologi i folkbibliotekens tjänst

Den informationsteknologiska utvecklingen går allt snabbare och får alltmer allomfattande konsekvenser för den enskilde och för samhället. Med begreppet informationsteknologi avses främst teknikområden såsom mikroelektronik, datateknik, informationsbehandling och telekommunikation. För folkbibliotekens verksamhet kommer nya elektroniska medier i form av t.ex. databaser och videogram att få stor betydelse. Även nya kommunikationsformer för sökning och förmedling av information kan bli viktiga hjälpmedel för folkbiblioteken. Hit räknas onlineteknik[1] och teledata samt telex, telefax, kabel- och eterburen TV etc.

I kapitel 5 görs en genomgång av folkbibliotekens erfarenheter av onlinesökning i databaser och teledatabasers möjligheter diskuteras. Därefter slår utredningen fast att folkbibliotek måste visa öppenhet för ny informationsteknologi och sammanfattar motiven för detta i fyra punkter.

- Tekniken är ett hjälpmedel för katalogisering av och sökning i folkbibliotekens samlingar och kan även effektivisera informationsutbyte mellan olika bibliotek.
- I takt med att elektroniska medier ersätter tryckt material är det nödvändigt att folkbiblioteken utnyttjar dessa i sitt arbete.
- Folkbiblioteken kan medverka i samhällets strävan att lära människor utnyttja datateknik och att ta ställning till teknikens användning och effekter.
- Folkbiblioteken kan genom sina erfarenheter ge värdefulla bidrag när det gäller informationsteknologins användaranpassning.

Utredningen föreslår att DFI tar sig an uppgiften att göra recensioner av de databaser som är av mer allmänt intresse och som kan vara av värde för folkbiblioteken att utnyttja. Beskrivningen bör även innehålla vägledande omdömen om databasens kvalitet.

Vidare för utredningen fram förslaget att ett statligt initiativ tas för att inrätta ett experimentbibliotek för prövning av ny informationsteknologis möjligheter och begränsningar i folkbiblioteksammanhang. Här bör olika slag av teknikförsök samlas så att en allsidig kompetens byggs upp till nytta för hela folkbiblioteksväsendet. Försöket bör ledas av DFI och kulturrådet med medverkan från data- och informationsdelegationerna.

Slutligen anser utredningen det synnerligen angeläget att ett statligt initiativ tas till att analysera konsekvenserna för den enskildes informationsfrihet av att samhället tar den nya informationsteknologin i sin tjänst. Sådana bedömningar måste leda fram till åtgärder som även i framtiden garanterar fri tillgång till information. Utredningen känner oro för att dessa frågor i nuläget inte i tillräcklig grad bevakas av någon instans.

[1] Onlineteknik innebär att man söker direkt i databas med hjälp av telefon.

Regeringen bör ge DFI och kulturrådet tillsammans med datadelegationen och informationsdelegationen i uppdrag att göra vissa utredningar och föreslå åtgärder inom detta område. Arbetet bör leda fram till förslag om vilken information, lagrad i databaser, som bör vara tillgänglig fritt och utan kostnad för den enskilde, och hur samhällsansvaret skall preciseras för att garantera detta. Förslag bör även ges till hur informationen i praktiken skall nå fram till den enskilde. Informationsförmedlingens organisation och kraven på databasernas uppbyggnad, söksystem etc. bör preciseras. Folkbibliotekens roll bör klargöras. Utredningarna bör innefatta beräkningar av kostnader och förslag till hur dessa bör fördelas.

6 Folkbibliotek i samverkan

Samverkan är en förutsättning för att folkbiblioteket skall kunna bedriva en effektiv uppsökande verksamhet. I kapitel 6 diskuterar Fb 80 tre organisatoriska former för samverkan. Sjukhusbibliotek är exempel på institutionell samverkansform som innebär att fullständig folkbiblioteksservice etableras i samverkan med annan part. I den andra formen ingår folkbibliotekets böcker och tjänster i andra förvaltningars och organisationers arbete. Folkbiblioteket är beroende av aktiva förmedlare, t.ex. bokombud på arbetsplatser, förskolepersonal, föreningsledare. Den tredje formen avser endast bokdistribution genom exempelvis postkontor och butiker i glesbygd.

För att samverkan skall vara framgångsrik krävs ett ömsesidigt engagemang. Förmedlare bör känna ett medansvar för att främja läsning och för att folkbibliotekets informationsresurser utnyttjas. För god kvalitet och effektivitet i den uppsökande verksamheten krävs ett nära samspel mellan bibliotekarier och förmedlare där bådas kunskaper och erfarenheter tas till vara.

I kapitel 6 går utredningen igenom några samverkansområden som dels är aktuella i samtliga kommuner, dels är särskilt angelägna i den fortsatta utvecklingen av det uppsökande arbetet.

Enligt utredningens mening ställer målen för *barnomsorgen* tydliga krav på att kulturen skall integreras i förskolans arbete. Socialtjänstlagen föreskriver att varje kommun i fullmäktige skall anta en plan för förskole- och fritidshemsverksamheten. Fb 80 anser att kulturinsatser och folkbibliotekets roll i dessa skall preciseras i sådana planer.

Folkbiblioteket kan samverka med *skolan*

- genom att komplettera med fack- och skönlitteratur,
- genom att hjälpa lärarna att utbilda eleverna att använda biblioteket,
- genom att medverka i det läsfrämjande arbetet och
- i lärarnas fortbildning.

Enligt läroplanen för grundskolan, Lgr 80, har biblioteket stor betydelse i skolans arbete, vilket får konsekvenser för både skolbibliotek och folkbibliotek. I det pedagogiska arbete som Lgr 80 lägger grunden för krävs att båda biblioteksformerna bibehålls och att de arbetar i samverkan. Det betyder exempelvis att medier kan lånas mellan biblioteksystemen och att bokurval sker efter gemensamt utarbetade principer.

Utredningen anser att kultur i *äldreomsorgen* är av stor betydelse för att uppfylla socialtjänstens mål. Äldreomsorgen är, liksom barnomsorgen, prioriterad av samhället. Fb 80 anser därför att folkbiblioteken måste vara beredda till större satsningar på detta område. Boken kommer-verksamhet bör byggas ut liksom folkbiblioteksverksamhet på dagcentraler. Ett intensifierat samarbete med pensionärsorganisationerna är angeläget.

Enligt Fb 80:s uppfattning är *arbetsplatsbibliotek* en bra metod att nå vuxna som inte redan har etablerade biblioteksvanor. De anställdas behov och intresse bör styra verksamhetens uppbyggnad och inriktning. Arbetsplatsbiblioteket skall ses som en biblioteksform med egen särart och inte enbart som en metod att locka besökare till de fasta biblioteksenheterna.

De fackliga organisationerna, arbetsgivarna och kommunbiblioteken har ett gemensamt ansvar för bibioteksverksamheten på arbetsplatser.

Initiativet till att starta arbetsplatsbibliotek bör komma från de lokala facken. I deras ansvar ingår att utse bokombud, sköta den löpande utlåningsverksamheten och svara för transporter.

Arbetsgivarens roll är att i förhandlingar med de fackliga organisationerna fastställa de praktiska villkoren för verksamheten. Arbetsgivaren kan även bidra ekonomiskt till inredning och utrustning av arbetsplatsbiblioteket.

Folkbibliotekets uppgift bör vara att ställa resurser till förfogande i form av medier och personal för hjälp med bokurval och referenstjänst samt, i samarbete med studieförbunden, utbildning av bokombud.

Utredningen anser att utbyggnaden av arbetsplatsbiblioteken bör ske i takt med de anställdas beredskap att ta ett delansvar för verksamheten. En centralt fastställd utbyggnadsplan som förutsätter mekaniskt fördelade statsbidrag kan inte leda till arbetsplatsbibliotek av önskvärd kvalitet.

I och med att studiecirkelbiblioteken kommunaliserades minskade folkbibliotekets roll i det organiserade *folkbildningsarbetet*. Under senare år har ett förnyat intresse för samverkan kunnat märkas. Denna förändring beror bl.a. på att studieförbunden strävar efter att förändra arbetsformerna i studiecirkeln. Samtidigt har folkbiblioteken ökat sitt uppsökande arbete för att nå dem som inte använder biblioteket. Bildningsorganisationerna med sina breda kontaktytor är värdefulla samverkansparter i detta arbete.

Folkbiblioteket kan hjälpa studieförbunden genom att ställa mediebestånd och personalens bokkunskap till förfogande. Bibliotekslokalerna är också en resurs.

7 Organisation, struktur och planering

Detta kapitel inleder utredningen med att diskutera rollfördelningen politiker – tjänstemän i folkbiblioteksverksamheten. Verksamhetens mål och långsiktiga inriktning bör vara fastställda av kommunfullmäktige. För den löpande verksamheten bör kulturnämnden eller motsvarande besluta om öppethållande, bemanning, uppsökande verksamhet, medieinköpens inriktning etc. Arbetet med riktlinjer och verksamhetsplaner bör bedrivas i samspel mellan förvaltning och förtroendevalda och resp. ansvarsområden bör preciseras.

Utredningen framhåller betydelsen av samverkan mellan olika personalkategorier inom biblioteksförvaltningen. Biblioteksarbetet bör i större utsträckning kunna organiseras efter arbetslagsmodeller för att på bästa sätt ta till vara personalens kunnande, erfarenheter och intressen.

Utredningen diskuterar sig fram till följande principiella slutsatser beträffande folkbibliotekets struktur.

- Kommunen indelas i försörjningsområden på ett sådant sätt att hela kommunen täcks. Någon av de fasta enheterna har det samlade ansvaret för bokförsörjningen inom området och för att informationsbehov kan kanaliseras till huvudbiblioteket.
- Huvudbiblioteket har huvudansvaret för kulturuppgiften och den kvalificerade referenstjänsten. Informationsuppgiften skall vara vägledande vid mediebeståndets uppbyggnad. Ansvaret innefattar också att bearbeta de informationsönskemål som förmedlas från andra enheter i systemet. I de minsta kommunerna förmedlas de kvalificerade informationsönskemålen och referensfrågorna till länsbiblioteket.
- Filialerna inriktas främst på litteraturförsörjning, läsvägledning, läsfrämjande insatser och uppsökande arbete. Dessutom skall de svara för viss informationsförsörjning och vara länk till bibliotek med större informationsresurser. Vid uppbyggnaden av mediebeståndet satsas huvuddelen av resurserna på ett rikhaltigt utlåningsbestånd; referensbeståndet anpassas till denna roll.
- Bokbuss kompletterar nätet av fasta filialer.
- Utlåningsställen byggs upp i samverkan mellan filialerna och personalen vid olika institutioner inom föreningslivet och på arbetsplatser.
- Boken kommer och annan liknande service erbjuds grupper med särskilda behov.

En organisationsstruktur av detta slag ställer krav på effektiva kommunikationskanaler mellan biblioteksenheterna. Den innebär även att folkbibliotekets medier skall kunna flyttas på ett smidigt sätt.

Sist i kapitel 7 lägger utredningen vissa synpunkter på metoder för biblioteksplanering. Där betonas att planeringsinstrumentet är ett redskap för kommunpolitikerna att styra verksamheten. Utredningen framhåller vikten av att folkbibliotekets planering blir problemorienterad och grundas

på en politisk prioritering av olika behov av biblioteksservice i kommunen. Som underlag för en sådan prioritering behövs en omsorgsfull kartläggning av olika gruppers behov och biblioteksverksamhetens förutsättningar. För detta bör biblioteksförvaltningen utnyttja statistik, prognoser och andra fakta som finns inom övriga förvaltningar och i det lokala föreningslivet. Av stor betydelse är även särskilda undersökningar av biblioteksenheternas utnyttjande. En kombination av statistiska hårddata och kvalitativa bedömningar bör kunna ge ett allsidigt beslutsunderlag.

8 Ansvarsfördelning stat—kommun

Kommunerna ansvarar för och beslutar om folkbiblioteksverksamhetens mål, inriktning och omfattning. Detta är utgångspunkten för Fb 80:s diskussion om ansvarsfördelning mellan stat och kommun. Utredningens direktiv ger entydiga besked på denna punkt.

Kommunerna har huvudansvaret men stat och landsting svarar ändå för viktiga funktioner som påverkar förutsättningarna för och utformningen av verksamheten. Stat och landsting finansierar gemensamt regionala kompletterande och rådgivande insatser. Staten finansierar lånecentraler samt kulturrådets centrala rådgivning och konferensverksamhet. Högskolan i Borås svarar för utbildning. Därutöver ger staten vissa punktbidrag till kommunernas folkbiblioteksverksamhet. Staten svarar för forskningsbibliotek som är en viktig länk i fjärrlånesamarbetet. Det finns med andra ord ett väl utvecklat samspel mellan stat och kommun.

I kapitel 8 berör utredningen – mot bakgrund av krav som förs fram i biblioteksdebatten – en tänkt lagreglering av folkbiblioteksverksamheten. Därvid konstaterar Fb 80 att en bibliotekslag, vars huvudsakliga syfte är att garantera en standardutjämning av biblioteksverksamheten mellan kommunerna, förutsätter statsbidrag i en omfattning som i nuläget och inom överblickbar framtid inte går att få till stånd.

Den aktuella synen på förhållandet mellan stat och kommun talar mot en bibliotekslag. Sedan flera år, och med särskild intensitet under den allra senaste tiden, pågår ett målmedvetet arbete för att delegera beslutanderätt till kommunerna och minska den statliga regleringen. Kommunsammanläggningar och skatteutjämningssystem har bl.a. banat vägen för denna utveckling.

Fb 80 konstaterar att den allmänna utvecklingen av ansvarsfördelningen stat-kommun inte talar för en bibliotekslag. Samtidigt är utredningen angelägen att framhålla att det är viktigt att få till stånd en helhetssyn på folkbibliotekens verksamhet. En sådan helhetssyn kan åstadkommas om de förslag till mål och riktlinjer utredningen lägger fram vinner bred anslutning.

9 Regionala biblioteksuppgifter

Utredningen konstaterar inledningsvis att de senaste årens ökade satsning på regionala biblioteksfunktioner har givit goda resultat. Visserligen varierar landstingens bidrag och länsbibliotekens aktivitet från län till län och därmed även kommunernas syn på värdet av den regionala verksamheten. Ändå tycker sig utredningen med fog kunna konstatera att länsbiblioteken gör betydelsefulla insatser framför allt inom följande områden.

- Kompletterande medieförsörjning.
- Rådgivning och information samt vissa fortbildningsinsatser.
- Specialtjänster, bl.a. i form av konsulenttjänster inom vissa delområden.

Folkbiblioteksutredningen förordar en fortsatt satsning på regionala biblioteksfunktioner, eftersom utredningen finner att det är den effektivaste vägen att stimulera och stödja folkbiblioteksverksamhet i små och resurssvaga kommuner. Konsekvensen av detta synsätt i bidragshänseende dras längre fram i betänkandet. Utredningen föreslår att de regionala insatserna förstärks inom nedan nämnda områden.

Det regionvisa samarbete som i dag finns mellan länsbibliotek och kommunbiblioteken i länet när det gäller medieförsörjningen bör förstärkas. Fb 80 anser att regelbundna diskussioner om inköp som leder fram till informella överenskommelser om hur medieförsörjningen i länet bör ordnas medför ett effektivare utnyttjande av de samlade medieresurserna. Sådana regelbundna inköpsdiskussioner kan även ge värdefullt erfarenhets- och kunskapsutbyte. Detta är särskilt angeläget när det gäller speciella medieområden såsom talböcker och invandrarlitteratur, men även när det gäller mer avancerad facklitteratur och speciell skönlitteratur.

Även beträffande informationsverksamheten finns det anledning att utveckla regionala samverkansformer som ger ett effektivare resursutnyttjande. Länsbiblioteken bör i större utsträckning än i nuläget ta på sig ett regionalt ansvar för mer kvalificerad informationstjänst. Förutom att detta ställer krav på goda resurser i form av medier och personal med specialistkunskap vid länsbiblioteket, behövs även effektiva kommunikationsvägar till länsbiblioteket för att kommunernas folkbibliotek på ett smidigt sätt skall kunna repliera på länsbibliotekets resurser.

Folkbiblioteksutredningen föreslår vidare att länsbiblioteket utvidgar sin rådgivande funktion till fler verksamhetsområden. I första hand synes det angeläget att insatser görs för att stimulera lokal samverkan mellan folkbibliotek och skola resp. studieförbund samt en utveckling av biblioteksservice till äldre. Länsbiblioteket kan göra viktiga fortbildningsinsatser inom dessa områden.

Länsbiblioteket kan även ge kommuner råd och hjälp för att planera folkbiblioteksverksamheten. Det lokala folkbiblioteket ansvarar självständigt för sin planering men länsbiblioteket kan bistå med metodhjälp, vissa

studier och andra insatser av engångskaraktär. Dessutom kan länsbiblioteket medverka till problemlösningar som den enskilda kommunen kan ha svårt att få till stånd, t. ex. när det gäller samverkan med andra kommuner.

Flera parter har intresse av att påverka länsbibliotekens verksamhet: värdkommunen, länets kommuner, landstinget och staten. Statens inflytande tillgodoses bl. a. genom utformningen av statsbidragsvillkoren. Enligt utredningens uppfattning bör övriga parters inflytande regleras i avtal i enlighet med det förslag till normalavtal som utarbetats av de båda kommunförbunden.

10 Centrala folkbiblioteksuppgifter

Detta kapitel inleds med en redogörelse för myndigheter som på olika sätt berör folkbiblioteken. I första hand gäller beskrivningen verksamheten vid kulturrådet och DFI, men en lång rad andra myndigheter har på ett eller annat sätt betydelse för folkbiblioteksverksamheten. En liknande beskrivning görs därefter av kommunförbunden, Sveriges allmänna biblioteksförening (SAB) och ytterligare några intresseorganisationer.

Bibliotekstjänst AB

Fb 80 har i direktiv och genom särskilt regeringsbeslut fått i uppdrag att analysera Bibliotekstjänsts AB (Btj) roll för kommunernas bibliotek. Utredningen uppdrog åt en konsult i företagsledning, Sevenco AB, att genomföra en särskild studie av Btj. Denna jämte Svenska kommunförbundets nyligen genomförda utvärdering av Btj:s datasystem för biblioteken (BUMS) har varit underlag för utredningens bedömningar och förslag.

Folkbiblioteksutredningen konstaterar att folkbiblioteken behöver Btj:s service för att kunna bedriva sin verksamhet rationellt. Kvalitet och effektivitet i bibliotekens mediehantering är beroende av sambindningssystemet som Btj utvecklat för information, beställning, utrustning, leverans och katalogisering av medier. Även den centrala katalogdatabasen är ett viktigt rationaliseringsinstrument och innebär att folkbiblioteken kan begränsa sina katalogavdelningar.

Men ändå utsätts Btj för kritik från bibliotekarier, förläggare, författare och andra kulturskribenter. Denna har sin huvudsakliga grund i en inbyggd målkonflikt för företaget. Å ena sidan skall Btj vara ett företag som skall ge kunderna, biblioteken, effektiv service och drivas efter affärsmässiga principer. Å andra sidan förväntas det att Btj skall ta kulturpolitiska hänsyn, hålla låga priser och värna om mindre efterfrågad men litteraturpolitiskt väsentlig litteratur.

Det huvudsakliga motivet för uppbyggnaden av Btj:s centrala katalogdatabas (BURK) har varit de rationaliseringsmöjligheter som detta instru-

ment innebär för folkbiblioteken. Kostnader för utveckling och drift bör därför huvudsakligen bäras av kommunerna. Men det kan finnas vissa skäl för staten att ikläda sig ett begränsat ekonomiskt medansvar för BURK. Kostnaderna för katalogisering av invandrarlitteratur är höga, särskilt om de sätts i relation till utnyttjandet. Det finns dock ett allmänt intresse av att denna kataloginformation ändå finns tillgänglig för folkbiblioteken men även för användare utanför de kommunala biblioteken, t.ex. för forskningsbiblioteken.

Vidare är Btj:s indexering av svenska tidnings- och tidskriftsartiklar av klart nationalbibliografisk karaktär. Detta görs inte av Kungl. biblioteket (KB) i dag. Sådana uppgifter är en del av det nationalbibliografiska arbetet som ankommer på nationalbiblioteket i flera andra länder.

Utredningen anser att ett statligt ekonomiskt stöd till Btj:s bibliografiska arbete är motiverat. Staten bör överta ansvaret för BURK vilket ökar förutsättningarna för en samordning med LIBRIS, dvs. den statliga katalogbasen för vetenskapliga bibliotek. Samverkan mellan BUMS- och LIBRIS-systemen bör stärkas. Tekniska och administrativa hinder för detta måste undanröjas. Att göra KB som ansvarar för LIBRIS till gemensam huvudman för biblioteksväsendets centrala katalogdatabaser bidrar i hög grad till att stärka förutsättningarna för en integration. Det är en fördel att en huvudman, KB, har policyansvaret för biblioteksväsendets båda centrala katalogdatabaser.

En förändring mot större statligt ekonomiskt och policymässigt ansvarstagande för Btj:s bibliografiska uppgifter möjliggör även för Btj att mer renodla sin roll som serviceföretag åt kommunala bibliotek. Dels bör det rimligtvis innebära en ekonomiskt förbättrad situation, dels en tydligare avgränsning av Btj:s ansvarsområde. Detta skulle i sin tur kunna möjliggöra för Btj att göra större åtaganden vad gäller lagerhållning av böcker som snabbt hotar att försvinna ur handeln.

Folkbiblioteksutredningen anser att det är väsentligt att Btj stärker sina kontakter med avnämarna och gör ytterligare ansträngningar att utveckla sin verksamhet i nära kontakt med biblioteken. Detta gäller inte minst datorområdet.

Folkbiblioteken behöver en kompetent konsult som kan ge råd vid utvärdering och upphandling av lokala datasystem. Btj skulle kunna fylla den konsultfunktionen vid sidan av att erbjuda en egen lösning genom det nuvarande BUMS-systemet. Btj kan medverka till att specificera kraven på lokala system, inte minst med avseende på samverkan med det centrala katalogiseringssystemet.

Ett offensivt utvecklingsarbete kräver bl.a. goda ekonomiska resurser. Visserligen kan visst ekonomiskt utrymme frigöras genom statlig medfinansiering av det bibliografiska arbetet men det behövs därutöver investeringar i en omfattning som Btj i dag inte har möjligheter att finansiera. För detta behöver Btj väsentligt ökat aktiekapital som bara kan tillskjutas av en

ekonomiskt tung majoritetsägare. Eftersom SAB i detta avseende som ideell förening inte kan uppfylla kraven är det angeläget, enligt utredningens uppfattning, att kommunförbundet övertar majoritetsägandet av Btj. I förening med ett statligt övertagande av BURK leder det till en klarare ansvarsfördelning mellan staten, kommunerna och SAB.

Btj blir ett renodlat serviceföretag åt kommunerna, som samtidigt genom sitt förbund går in som majoritetsägare med förutsättningen att styra företaget utifrån strikt kommunala intressen och i nära kontakt med annan kommungemensam verksamhet. Staten övertar ansvaret för de mer allmänt och nationalbibliografiskt motiverade delarna av Btj:s verksamhet. Samtidigt kan SAB renodla sin opinionsbildande och idégivande roll.

Centrala statliga folkbiblioteksfunktioner

I kapitel 10 anger utredningen ett antal centrala statliga uppgifter som påverkar folkbibliotekens verksamhet.

- Beskrivning av folkbibliotekens utveckling.
- Formulering av riktlinjer för lånecentraler och länsbibliotek.
- Fördelning av statsbidrag till regional och lokal folkbiblioteksverksamhet.
- Rådgivning.
- Konferenser och annan information.
- Metodutveckling.
- Utbildning av folkbiblioteksspersonal.
- Nationalbibliografiskt arbete.
- Framställning av folkbiblioteksstatistik.
- Avtalsreglering av folkbibliotekets service till högskolestuderande.
- Biblioteksservice till intagna i häkten och på kriminalvårdsanstalter.
- Biblioteksservice till värnpliktiga vid militära förband.
- Utgivning av talböcker och punktskriftsböcker.

Folkbiblioteksutredningen föreslår att kulturrådet i samverkan med kommunförbunden ger en årlig rapport över folkbibliotekens aktuella situation. Rapporten bör bygga på statistiska centralbyråns (SCB) statistik över resurser, ekonomi och verksamhet. Därutöver bör länsvisa översikter från länsbiblioteken bilda underlag. Rapporten bör kunna ligga till grund för kommunernas diskussion om den lokala verksamhetens utformning. Vidare bör den innehålla bedömningar av aktuella utvecklingstendenser och bl. a. ge underlag för förslag om statsbidragsfördelning och inriktning av utvecklingsarbetet. Rapporten skulle även vara ett värdefullt bidrag för den offentliga debatten om folkbibliotekens utveckling.

Folkbiblioteksutredningen föreslår att formerna för den centrala rådgivningen förändras. Konsulentfunktionen bör ges en flexibel utformning. Fasta konsulenttjänster inom olika expertområden bör ersättas med ett aktivare samspel mellan regionala och centrala rådgivningsinsatser. Kom-

munerna bör i första hand vända sig till länsbiblioteken. Då länsbibliotekets erfarenheter och kompetens inte är tillfyllest bör kulturrådet antingen självt kunna bistå eller, vilket i många fall kan ge ett mer heltäckande resultat, hänvisa det lokala folkbiblioteket till det eller de bibliotek som har erfarenhet och kunnande inom ifrågavarande område. Ett riksomfattande och av kulturrådet sammanhållet rådgivningsnät, som även kan innefatta vetenskapliga bibliotek, bör vara en effektiv metod att ta till vara olika slags specialistkompetens.

Folkbiblioteksutredningen föreslår att statens kulturråd, Kommunförbundet och SAB i högre grad än hittills samordnar sin konferensverksamhet beträffande innehåll, uppläggning, tidpunkt, deltagare etc.

Folkbiblioteksutredningen föreslår att i första hand kulturrådet, DFI och kommunförbunden förstärker sina insatser när det gäller metodutveckling av folkbiblioteksverksamheten. En långsiktig utvecklingsplan bör upprättas av kulturrådet i samråd med DFI och förbunden och redovisas i kulturrådets anslagsframställning. Som exempel på angelägen utveckling nämner utredningen följande projekt.

- Databaser och den enskildes informationsmöjligheter.
- Experimentbibliotek för ny informationsteknologi.
- Administrativ datorutveckling.
- Metoder för läsfrämjande arbete.
- Samverkan med studieorganisationerna.
- Biblioteksarbete i äldreomsorg.
- Översyn av arbetsrutiner.
- Metoder för folkbiblioteksplanering.

Folkbiblioteksutredningen föreslår vissa förändringar och kompletteringar av den av SCB framställda årliga statistiken. Uppgiften om mediebestånd bör utgå ur den årliga redovisningen men kan ingå i fördjupade undersökningar. Någon form av besöksstatistik bör i stället komplettera den årsvisa rapporteringen. Vidare bör årsstatistikens produktionstid förkortas avsevärt. För sent inlämnade underlag från kommunerna och en långsam produktionsprocess vid SCB är problem som SCB och uppgiftslämnarna måste komma till rätta med.

Den årliga statistiken bör, liksom i dag, kompletteras med intermittenta fördjupningar som framför allt ger fakta om den uppsökande verksamheten. Utredningen betonar även behovet av statistik om biblioteksvanor, vilket i första hand kan framställas inom ramen för SCB:s undersökningar om levnadsförhållanden.

Folkbiblioteksutredningen förordar att det lokala folkbiblioteket genom olika statistiska metoder och genom att kombinera hård- och mjukdata förbättrar sina kunskaper om biblioteksutnyttjandet i kommunens olika geografiska delområden. SCB, kulturrådet och kommunförbunden bör bistå genom att utveckla och erbjuda olika statistiska och sociologiska metoder. Centrala instanser bör även kunna ge hjälp vid planering och

genomförande av olika moment. Även länsbiblioteken bör kunna medverka i genomförandet av lokala undersökningar.

Folkbiblioteksutredningen föreslår ett ökat statligt stöd till biblioteksverksamheten i *häkten* och på *kriminalvårdsanstalter*. Förstärkningen skulle syfta till att ge kommunerna kostnadstäckning för biblioteksverksamhet vid häkten samt öppna och slutna anstalter. Utifrån underlag från kriminalvårdsverket bedömer utredningen att det fordras en anslagshöjning på 1,6 milj. kr. Utredningen anser sig inte ha möjlighet att bedöma om finansiering kan ske genom omfördelning inom kriminalvårdsverkets anslagsram.

Folkbiblioteksutredningen föreslår att biblioteksverksamheten vid *militära förband* rustas upp. Ett lokalt samarbete mellan förbanden och resp. kommun, eventuellt reglerat genom avtal, är angeläget. Även centralt bör försvarsstaben och kulturrådet förstärka sitt samarbete. Vidare föreslår utredningen att överbefälhavaren utfärdar riktlinjer för vilka resurser som rimligen bör avsättas för en god biblioteksverksamhet på förbanden. Utvecklingen bör noga följas av försvarsstaben.

Folkbiblioteksutredningen föreslår inte någon generell reglering av den ekonomiska eller verksamhetsmässiga ansvarsfördelningen mellan stat och kommun för *högskolestuderandes folkbiblioteksservice*. Tidigare problem har i viss mån undanröjts, mycket tack vare senare års förstärkningar av högskolornas bibliotek. Varje kommuns möjlighet att aktualisera en avtalsreglering av dessa förhållanden anser utredningen vara tillfyllest.

Folkbiblioteksutredningen instämmer i talbokskommitténs grundsyn beträffande *talboksförsörjningen*. Distributionen av talböcker bör decentraliseras och talboks- och punktskriftsbiblioteket (TPB) bör renodla sin roll att producera och fjärrlåna talböcker. Dessutom bör TPB som hittills svara för framställning och utlåning av punktskriftsböcker samt för talböcker för invandrare.

Central samverkan

Många myndigheter och organisationer har intresse av och påverkar förutsättningarna för folkbibliotekens verksamhet. Det finns ett starkt behov av att förbättra samordningen mellan centrala organ med funktioner inom det svenska biblioteksväsendets olika delar. Enligt utredningens bedömning bör detta ske utan att resp. organs ansvarsområde förändras. Det viktiga är att få till stånd ett forum för erfarenhetsutbyte och diskussion.

Folkbiblioteksutredningen föreslår därför att ett statligt biblioteksråd inrättas som är sammansatt av de statliga myndigheter som har delansvar inom det samlade biblioteksväsendet. De myndigheter som bör vara representerade är statens kulturråd, KB, DFI, SÖ, UHÄ och högskolan i Borås. Rådet bör utses av regeringen.

Någon egen myndighetsutövning skall inte ligga på rådet, som skall ses som ett samrådsorgan. Däremot skall enskilda myndigheters initiativ och beslut kunna förankras i rådet, som även bör kunna aktualisera förslag riktade till myndigheter med biblioteksfunktioner.

Folkbiblioteksutredningen föreslår att ett statligt biblioteksråd får följande uppgifter.

- Samordna policybeslut i biblioteksgemensamma frågor.
- Precisera ansvarsfördelningen för olika slag av bibliotek inom skilda verksamhetsområden.
- Medverka till översiktliga sammanställningar och bedömningar för hela biblioteksväsendet som underlag för ställningstaganden i stat och kommun.
- Medverka till erfarenhetsutbyte och samordning av utvecklingsarbetet inom biblioteksväsendets olika delar.
- Samordna kommunikationer mellan centrala statliga organ och enskilda bibliotek.
- Samordna statliga biblioteksintressen för att uppnå effektivare central samverkan med kommunförbunden och övriga organisationer med intressen i biblioteksverksamheten.
- Verka för ett ökat regionalt och lokalt samarbete mellan bibliotek och andra förvaltningar, organisationer och intressegrupper med anknytning till biblioteksverksamheten.

Biblioteksrådets kanslifunktioner bör inrymmas i kulturrådets organisation.

11 Statsbidrag

Effekter av nuvarande bidrag

I enlighet med direktiven har folkbiblioteksutredningen prövat effekterna av nuvarande statliga stödinsatser. Utvärderingen har gjorts i samarbete med statens kulturråd och bygger till stora delar på särskilda studier av bidrag till olika ändamål. Resultaten av dessa redovisas i kapitel 11. Kapitlet inleds med en beskrivning av skatteutjämningssystemet, eftersom detta är den dominerande statliga insatsen för stöd till kommuner med svagt inkomstunderlag och höga kostnader till följd av ogynnsamma förutsättningar med avseende på befolkningens åldersstruktur, bebyggelsestruktur och geografiskt läge. Skatteutjämningsbidraget är naturligtvis även avsett att täcka kostnader för kultur- och biblioteksverksamhet, och det särskilda folkbiblioteksbidraget har bara marginell betydelse för den kommunala biblioteksverksamhetens ekonomiska förutsättningar.

Sedan budgetåret 1975/76 har det statliga stödet till folkbiblioteksverksamheten varit av två slag: ett lokalt bidrag och ett regionalt. Enligt

förslaget i budgetpropositionen för budgetåret 1984/85 omfattar det lokala bidraget 11,7 milj. kr. och det regionala 13,4 milj. kr. Därutöver föreslås 4,6 milj. kr. för stöd till kommuner, länsbibliotek och lånecentraler för inköp av litteratur på invandrar- och minoritetsspråk samt 0,8 milj. kr. för vissa gemensamma ändamål.

Enligt regeringens prop. 1975: 20 om den statliga kulturpolitiken 2 syftar det statliga folkbiblioteksbidraget till att utjämna standardskillnaderna kommunerna emellan. Det skall vara av engångskaraktär och ha avgörande betydelse för utvecklingen av den verksamhet som det i varje enskilt fall är avsett att stödja. I propositionen anges även vissa bidragsändamål. Kulturrådet fördelar de lokala bidragen i enlighet med dessa.

Allmän upprustning. Bidraget utgår under tre år och avser täcka kostnaderna för förstärkning av kommunens mediebestånd. Numera får 10–15 % av bidragsbeloppet utnyttjas till annat än medier, t. ex. tillfällig personalförstärkning för gallring och nyinköp.

Arbetsplatsbibliotek. Även denna typ av bidrag har i allmänhet beviljats för en treårsperiod och har utnyttjats för böcker, inventarier, personal etc.

Bokbuss. Bidraget avser täcka anskaffningskostnaden för bokbuss med eller utan böcker.

Barnverksamhet. Bidragen har haft varierande omfattning och avsett såväl medier som personalinsatser.

Övrig verksamhet. Under denna rubrik ryms bidrag till mycket skiftande ändamål. I många fall har bidragen avsetts stimulera utvecklingen av ny verksamhet. Det har i flera fall gällt uppsökande verksamhet inom äldreomsorgen och inom vårdområdet. Inläsningstjänst, talboksförsörjning men även komplettering av bokbestånd har varit återkommande bidragsändamål.

Sedan bidragssystemen infördes har kulturrådet fördelat ca 100 milj. kr. till lokal folkbiblioteksverksamhet. Närmare hälften av medlen har varit avsedda för allmän upprustning och ca en femtedel har finanserat inköp av bokbussar. Drygt 10 % har använts för att starta arbetsplatsbibliotek och ungefär lika mycket har fördelats till barnbiblioteksverksamhet.

Bidrag till länsbibliotek utgår i form av grundbelopp vars storlek är kopplad till den statliga sektorns löneutveckling. Bidraget kan därför sägas vara värdesäkrat. Totalt fördelar kulturrådet 150 grundbelopp, fem, sex eller 7 per län beroende på resp. läns förutsättningar och behov. I genomsnitt täcker statsbidraget en fjärdedel av länsbibliotekets kostnader. Till övriga kostnader bidrar landstingen.

Staten svarar för kostnaderna för verksamheten vid de tre lånecentralerna med tillhörande depåfunktion. Vid inrättandet av depåbiblioteken budgetåret 1981/82 uppstod vissa problem med finansieringen av de lösningar som lånecentralerna valde. Genom de tillskott som föreslås i budgetpropositionen för budgetåret 1984/85 torde dessa problem vara undanröjda.

Bidraget till inköp av litteratur på invandrar- och minoritetsspråk har fördelats ungefär lika mellan kommuner, länsbibliotek och lånecentraler. Motsvarande kommunala satsningar har medfört att den lokala försörjningsnivån för denna typ av litteratur har höjts väsentligt. Däremot finns det fortfarande vissa brister när det gäller länsbibliotekens och lånecentralernas bestånd av invandrarlitteratur.

Sammanfattningsvis drar utredningen följande slutsatser angående effekterna av nuvarande statsbidragsssystem.

Av de lokala folkbiblioteksbidragen är det i första hand det allmänna upprustningsbidraget som verkar utjämnande. Bidragsreglerna innebär dock att kommuner med de allra svagaste biblioteksystemen inte är berättigade till bidrag. Kulturrådet kräver viss basnivå på verksamheten när det gäller personal och lokaler vilket utestänger ett tjugotal kommuner från bidragsmöjligheten.

Bokbussbidraget kan sägas i viss mån verka utjämnande. Dock utestängs mindre kommuner i ännu högre grad från denna bidragsform eftersom bidrag bara ges till investeringskostnaden. Dessutom medför kulturrådets normer för driften av bokbuss en kostnadsnivå som många kommuner tvekar inför. Övriga former av lokala folkbiblioteksbidrag kan knappast sägas verka utjämnande på biblioteksstandarden.

Däremot har det regionala bidraget till länsbibliotek och lånecentraler en standardutjämnande effekt. Själva grundtanken med den regionala verksamheten är att bistå kommuner med sådan kompletterande service som de själva inte klarar av inom ramen för sitt primärkommunala biblioteksansvar.

De nuvarande lokala bidragen kan sägas ha sin tonvikt på att nå nya grupper med biblioteksservice. Stödet till barnverksamhet och stora delar av det allmänna upprustningsbidraget är riktat till barn och ungdom. Bussbidraget gäller främst glesbygdsboende och stödet till arbetsplatsbibliotek och invandrarlitteratur har sina givna målgrupper. Bidrag till övrig verksamhet har även i viss mån stimulerat verksamhet bland särskilda målgrupper. Så har fallet även varit med bidragen till länsbiblioteken.

Till de bidrag som i någon mån har medverkat till utveckling av nya verksamhetsformer kan i första hand räknas stödet till barnverksamhet och övrig verksamhet samt bidragen till länsbibliotek. Uppföljning och systematisk vidareförmedling av vunna erfarenheter har dock många gånger saknats.

Nuvarande statliga stödformer bidrar således endast i begränsad omfattning till en standardutjämning mellan kommunerna. Däremot har statsbidragen mer allmänt medverkat till att stimulera folkbiblioteksverksamheten. Medvetandet om möjligheten att få statligt bidrag har säkerligen inneburit att många kommuner har utvecklat verksamheten på ett sätt som annars inte skulle skett. Inte sällan har dock denna effekt uppnåtts i kommuner som redan haft en väl utvecklad biblioteksverksamhet och som därför av egen kraft skulle ha kunnat göra motsvarande satsning.

Folkbiblioteksutredningens förslag

Utifrån dessa bedömningar av uppnådda effekter av nuvarande bidragssystem drar utredningen slutsatsen att en förändring är angelägen så att bidragets standardutjämnande roll förstärks. Ett flexibelt stöd till enskilda kommuner med svaga folkbibliotek i kombination med förstärkta möjligheter för länsbiblioteken att stödja kommunernas utvecklingsinitiativ anser utredningen ger bättre förutsättningar för att uppnå snabba resultat. Det lokala bidraget bör inte vara bundet till viss typ av verksamhet utan möjligt att disponera för det slags insatser som bäst gagnar utvecklingen i ifrågavarande kommun.

Till grund för bidragsbeslutet bör det finnas en lokalt fastställd utvecklingsplan, som har utarbetats i samråd med länsbiblioteket. Bidrag till en och samma kommun bör kunna ges under en femårsperiod med ett sammanlagt högsta belopp på 2 milj. kr. per kommun.

Kärnpunkten i folkbiblioteksutredningens statsbidragsförslag är i varje enskilt fall väl tilltagna flexibla kommunbidrag i kombination med en slagkraftig regional biblioteksfunktion. Därför föreslår utredningen att länsbibliotekens bidrag förstärks. Ytterligare medel till länsbiblioteken möjliggör en förstärkt kompletterande service beträffande medieförsörjning och kvalificerad informationsservice, bättre möjligheter till rådgivning och utbildning inom olika verksamhetsområden samt större möjligheter att ge mindre kommuner stöd vid planering och utveckling.

Vidare anser folkbiblioteksutredningen att ett statligt stöd bör utgå för att stimulera en metodutveckling av folkbiblioteksverksamheten. Kulturrådet bör ha möjlighet att fördela medel till kommuner för detta. Rådet bör göra en långsiktig plan för utvecklingsarbetet.

Enligt utredningens mening är det fortfarande angeläget att statliga bidrag kan fördelas till kommuner, länsbibliotek och lånecentraler för inköp av litteratur på invandrar- och minoritetsspråk. Nivån på detta bidrag kan dock sänkas. Detta skapar utrymme för ett statligt stöd till länsbiblioteken för inköp av talböcker. Utredningen förordar den distributionsmodell som föreslagits av talbokskommittén, dvs. att länsbiblioteken köper talböcker med visst statligt stöd och att kommunerna genom depositioner o. d. utnyttjar dessa regionalt uppbyggda bestånd.

Folkbiblioteksutredningens direktiv ger inte utrymme för förslag till utökning av statsbidragen till folkbiblioteksverksamhet. Ovan redovisade förslag innebär att utredningen föreslår att befintliga medel omdisponeras enligt följande (milj. kr.)

Lokalt utvecklingsbidrag	4,6
Invandrarlitteratur	2
Talböcker	2
Gemensamma ändamål, metodutveckling	2,5
Länsbibliotek	14,9
Lånecentraler	4,5
Totalt	*30,5*

Skulle möjligheter till ytterligare omprioriteringar finnas inom anslaget till kultur- och utbildningssektorn till förmån för folkbiblioteksverksamheten, anser utredningen det angeläget att förstärka de lokala utvecklingsbidragen till kommuner med låg biblioteksstandard. Därmed påskyndas den utjämning av folkbiblioteksstandarden kommunerna emellan som utredningen har angivit som huvudsyfte med ett statsbidragssystem till folkbiblioteksverksamheten.

Slutligen bedömer utredningen att kommunerna har ett starkt behov av ett tillskott av barn- och ungdomslitteratur för att ge ytterligare stimulans i arbetet med att föra ut litteraturen till barn- och ungdomsgrupperna. Utredningen vill därför föreslå ett engångsstöd till kommunerna för upprustning av mediebestånden på detta område. Varje kommun bör ha rätt att efter ansökan erhålla ett bidrag som beräknas utifrån antalet barn i kommunen i åldern 7–12 år. Bidraget utformas så att mindre kommuner erhåller ett större belopp per barn än större kommuner.

Bidraget kan sökas en gång under en tvåårsperiod. Staten avsätter 7 milj. kr. för detta ändamål under första året och 4 milj. kr. under det andra. Som villkor gäller att kommunens skolstyrelse och kulturnämnd (eller motsvarande styrelse för folkbibliotek) inkommer med en gemensam ansökan till skolöverstyrelsen, som administrerar bidraget. Av ansökan skall framgå att bidraget skall användas till inköp av litteratur som skall används i ett läsfrämjande arbete bland barn och ungdom.

Reformen bör finansieras genom omprioriteringar av det statliga stödet till kultur- och utbildningssektorn.

12 Utbildning

Folkbiblioteksutredningen berör i korthet vissa utbildningsfrågor i det avslutande kapitlet. Utbildning av bibliotekarier sker vid högskolan i Borås sedan början av 1970-talet. De två första terminerna, av sammanlagt fyra, är gemensamma för olika bibliotekaricinriktningar. Därefter sker en uppdelning på två linjer, folk/skolbibliotekarier och forsknings/företagsbibliotekarier. Avnämarna har tidigare riktat kritik mot utbildningen, eftersom den inte i tillräckligt hög grad har tillgodosett de olika kraven på specialistkompetens som kan ställas för tjänstgöring i skilda biblioteksmiljöer. Folkbiblioteksutredningen förordar att den nya utbildningen noga prövas med tanke på denna kritik och att möjligheten övervägs att redan från första terminen införa två separata utbildningslinjer. Folkbiblioteksutredningens förslag och synpunkter på bibliotekens verksamhet bör även sätta sin prägel på diskussionen om behovet av att förändra utbildningen. Utvärderingen bör ske inom ramen för nuvarande organisation. Det är angeläget att avnämarna ges ett tillfredsställande inflytande vid eventuellt beslut om en framtida förändring.

Folkbiblioteksutredningen framhåller bristen på grundutbildning för folkbibliotekets kontorspersonal. Utredningen förordar att sådan utbildning anordnas på ett antal platser i landet. Eventuellt kan den kommunala vuxenutbildningen (Komvux) i samarbete med lämpliga större folkbibliotek svara för denna utbildning, vars omfattning bör vara ca 8–10 veckor. Skolöverstyrelsen bör få regeringens uppdrag att i samråd med Svenska kommunförbundet utarbeta förslag till kanslistutbildning av folkbiblioteks-personal.

Bilaga 4

Sammanställning av remissyttranden över folkbiblioteksutredningens betänkande (SOU 1984: 23) Folkbibliotek i Sverige

Remissinstanser

Efter remiss har yttranden avgetts av kriminalvårdsstyrelsen (KVS), överbefälhavaren (ÖB), socialstyrelsen (SoS), statens kulturråd (KUR), riksarkivet (RA), talboks- och punktskriftsbiblioteket (TPB), skolöverstyrelsen (SÖ), universitets-och högskoleämbetet (UHÄ), högskolan i Borås, kungl. biblioteket (KB), forskningsrådsnämnden (FRN), delegationen för vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning (DFI), statens invandrarverk (SIV), statskontoret, riksrevisionsverket (RRV), statistiska centralbyrån (SCB), datadelegationen (B 1980: 03), informationsdelegationen (B 1982: 01), Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, Ale, Borlänge, Degerfors, Eskilstuna, Falköpings, Falu, Göteborgs, Härnösands, Jönköpings, Kalmar, Karlskrona, Köpings, Laholms, Landskrona, Ljungby, Malmö, Mölndals, Norrköpings, Sandvikens, Sjöbo, Skara, Sorsele, Stockholms, Södertälje, Trelleborgs, Umeå, Vallentuna, Vilhelmina, Vännäs, Värmdö, Älvdalens och Örebro kommuner, Blekinge, Göteborgs och Bohus, Jönköpings, Kalmar, Kopparbergs, Malmöhus, Skaraborgs, Södermanlands, Västerbottens, Västernorrlands och Örebro läns landstingskommuner, Sveriges allmänna biblioteksförening (SAB), Svenska bokförläggareföreningen (SBF), Bok-, pappers- och kontorsvaruförbundet (Bopako), Sveriges författarförbund (SFF), Konstnärliga och litterära yrkesutövares samarbetsnämnd (KLYS), Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Centralorganisationen SACO/SR, Landsorganisationen i Sverige (LO), Folkbildningsförbundet, Skånes och Dalarnas bildningsförbund, Länsbildningsförbundet i Västerbotten, Arbetarnas bildningsförbund (ABF), KFUK-KFUM:s studieförbund, Medborgarskolan, Nykterhetsrörelsens bildningsverksamhet (NBV), Studieförbundet Vuxenskolan (SV), Sveriges kyrkliga studieförbund (SKS), Tjänstemännens bildningsverksamhet (TBV), Bibliotekstjänst AB (Btj), Handikappförbundens centralkommitté (HCK), Tekniska litteratursällskapet (TLS) och Bibliotek i samhälle (BiS).

Därutöver har skrivelser kommit in från statens institut för läromedelsinformation (SIL), styrelsen för Sveriges författarfond, statens ungdomsråd (SUR), kulturnämnderna i Borås, Botkyrka, Kungälvs, Luleå, Nybro, Olofströms, Piteå, Sunne, Sölvesborgs, Trollhättans, Upplands-Bro, Vellinge, Västerviks och Östra Göinge kommuner, biblioteksstyrelsen i Uppsala kommun, kulturnämnder i Göteborgs och Bohus län, länsbiblioteken för Jönköpings och Värmlands län, stiftelsen Jämtlands läns bibliotek,

Samrådsgruppen för regionala biblioteksfrågor i Kristianstads län, Linköpings kommuns kulturnämnds biblioteksdelegation, kulturnämnden i Älvsborgs läns landstingskommun, Sveriges dövas riksförbund (SDR), Svenska samernas riksförbund, Same Ätnam, Sveriges kommunaltjänstemannaförbund (SKTF), Stiftelsen Litteraturfrämjandet, Genealogiska föreningen, Författarcentrum Riks, Stiftelsen Svenska barnboksinstitutet (SBI), Seriefrämjandet, Synskadades riksförbund (SRF), Riksförbundet för sexuellt likaberättigande (RFSL) och barnbibliotekarierna i Kristianstads län.

Slutligen har ett antal skrivelser kommit in från kommunala förvaltningar, organisationer och enskilda.

Sammanställningen börjar med ett avsnitt om den bedömning i stort som gjorts vid remissbehandlingen. I övrigt följer redovisningen betänkandets kapitelindelning och numrering.

Bedömning i stort

Remissbehandlingen av folkbiblioteksutredningens förslag har varit mycket omfattande. Den visar att det finns ett starkt engagemang och ett stort intresse för det område som kommittén behandlar. Detta kommer till uttryck i att så gott som alla som beretts tillfälle att yttra sig har utnyttjat den möjligheten och i den stora mängd spontana yttranden som också strömmat in.

Betänkandet har fått ett mycket blandat mottagande. Det finns remissinstanser som sätter stort värde på kommitténs arbete och hyser stora förhoppningar om vad detta kan leda till. Det finns remissinstanser som haft stora förväntningar på utredningen men blivit besvikna, framför allt över att kommitténs vältaliga beskrivning av folkbibliotekens betydelse i samhället inte stämmer med de mycket försiktiga förslag som läggs fram. Slutligen finns det också remissinstanser som är starkt kritiska, som tycker att utredningen är perspektivlös, saknar framtidsvisioner och därför knappast når längre än till en beskrivning av nuläget.

Örebro kommun och *Örebro läns landstingskommun* tillhör de remissinstanser som anser att utredningen gett ett värdefullt och viktigt underlag för ställningstagande till folkbibliotekens framtida verksamhet. En klar och kraftfull utformning av den proposition som skall ligga till grund för riksdagens beslut om den statliga bibliotekspolitiken kan få en starkt stimulerande effekt i kommunerna ute i landet.

BiS får representera de remissinstanser som är besvikna, som instämmer i framtidsbedömningen att biblioteken får en allt viktigare roll och som just därför tycker att det borde ha varit självklart för utredningen att diskutera och ifrågasätta bibliotekens nuvarande del av det ekonomiska utrymmet, både på statlig och kommunal nivå. *Kalmar kommun* uttrycker sig på liknande sätt. Den helhetssyn som utredningen utgår ifrån är värdefull men

värdet begränsas av att utredningen arbetat utifrån förutsättningarna om oförändrad ekonomisk nivå och fortsatt oreglerat förhållande mellan staten och kommunerna. Många kommuner är besvikna över att kommittén i sin kartläggning utgår från de stora och medelstora biblioteken. De små och resurssvaga kommunerna har svårt att känna igen sig och deras problem blir mycket summariskt behandlade.

På en enda punkt gör kommittén ett uttalande som kan bli av värde i de kommande bibliotekspolitiska besluten, nämligen om gratisprincipen, att folkbibliotekens tjänster skall vara avgiftsfria. Detta framför *Malmö kommun* som i övrigt är starkt kritisk och menar att kommittén förbisett delar av sina direktiv eller varit mer återhållsam än vad direktiven egentligen påbjuder. *Karlskrona kommun* anser också att betänkandet har stora brister. Alla framtidsperspektiv, som visar vad som skulle kunna åstadkommas i ett ekonomiskt mer gynnsamt läge, saknas. I den mån betänkandet kan ligga till grund för en proposition, bör man fästa stor vikt vid vad som kommer fram i remissarbetet och i förekommande fall även göra kompletterande utredningar.

1—2 Folkbibliotekets mål och uppgifter

Folkbiblioteksutredningens förslag i de övergripande frågorna om bibliotekens mål och uppgifter har blivit mycket omsorgsfullt och utförligt behandlade av remissinstanserna, särskilt bland alla de kommuner som besvarat remissen samt bland folkbildnings- och intresseorganisationerna. Bland de remissinstanser som utan närmare kommentarer godtar utredningens mål och handlingslinjer finns *Ale, Falköpings, Ljungby, Mölndals, Trelleborgs* och *Örebro kommuner* samt *Jönköpings, Kalmar* och *Södermanlands läns landstingskommuner, TCO, TBV, SKTF* och *Genealogiska föreningen*. Även flertalet av de övriga remissinstanserna ansluter sig till utredningens förslag, dock med vissa invändningar och kompletteringar.

Det kulturpolitiska perspektivet

Många remissinstanser anser att folkbibliotekens roll inte kan beskrivas enbart från ett kulturpolitiskt perspektiv. Enligt *KB* är de mål som utredningen ställer upp i och för sig okontroversiella men för snävt formulerade. Folkbibliotekets roll kan inte uttömmas genom en hänvisning till de kulturpolitiska målen. Biblioteken har också viktiga uppgifter inom utbildningsväsendet och informationsförsörjningen. Som den mest decentraliserade delen av landets biblioteksväsen bör folkbiblioteken även av rent samhällsekonomiska skäl utnyttjas effektivt. Denna uppfattning delas av *DFI* och *RA* som framhåller bibliotekens roll då det gäller att förmedla vetenskaplig och teknisk information. Enligt RA får resurserna till sådan verksamhet

inte skäras ner. Även *UHÄ* och *högskolan i Borås* framhåller folkbibliotekens kunskaps- och informationsförmedlande uppgifter. *SAB* och *SACO/SR* anser också att det finns anledning att se folkbibliotekens funktion ur andra perspektiv än rent kulturpolitiska. Deras roll både i informations- och mediapolitiken och i utbildnings- och forskningspolitiken är lika viktig. Samma uppfattning har en rad kommuner, bl. a. *Borlänge, Jönköping, Karlskrona, Malmö, Sandviken, Skara, Sorsele, Södertälje, Vallentuna, Vännäs* och *Värmdö* liksom *Samrådsgruppen för regionala biblioteksfrågor i Kristianstads län.*

Folkbildningsambitionen

Malmö kommun tillhör de remissinstanser som ser en fara i att den folkbildande uppgiften betonas starkare än utbildnings- och informationsuppgifterna. Detta innebär inte bara ett avsteg från vad som redan gäller utan kan även på sikt få en konserverande inverkan vad gäller folkbibliotekens arbetssätt. *DFI* anser att folkbildningsambitionen som vägledande princip leder utredningen till en alltför ensidig inriktning på enskilda personer medan det yrkesmässiga behovet av information i stort sett förbigås. Just folkbibliotekens karaktär av kommunala institutioner borde leda till slutsatsen att de även kan utnyttjas för alla de ändamål som kommunen behöver främja. *Skara kommun* har liknande tankar.

Det stora flertalet remissinstanser uppfattar emellertid folkbildningsambitionen som riktig och självklar och ser inte heller någon motsättning mellan den folkbildande inriktningen och bibliotekens roll i utbildnings- och informationssammanhang. *KUR* delar kommitténs uppfattning att folkbildningsambitionen är central. Samtidigt betonar rådet att folkbiblioteken som en stor och väl spridd resurs kan spela en roll i en rad sammanhang – inte bara kulturpolitiska utan även vad gäller information i bred mening och utbildning på olika nivåer.

Enligt *Kommunförbundet* finns det en inbyggd motsägelse mellan folkbildningsambitionen och utredningens strävan efter en gemensam syn på folkbibliotekens uppgifter och arbetssätt och förslaget att genom förstärkning av länsbiblioteken likrikta folkbibliotekens utveckling. Folkbildningen kännetecknas inte av en strävan efter generella lösningar och enhetliga utvecklingslinjer utan representeras snarare av begrepp som lyhördhet och respekt för vars och ens egenart och ambitioner.

Otillräckligt underlag

En vanlig åsikt bland remissinstanserna är att utredningen när det gäller olika delar av folkbibliotekens verksamhet bygger sina ställningstaganden på ett otillräckligt underlag. Ett stort antal remissinstanser, däribland *Eskilstuna, Göteborgs, Härnösands, Jönköpings, Karlskrona, Köpings,*

Sandvikens, *Södertälje* och *Värmdö kommuner*, anser sålunda att verksamheten bland barn och ungdom borde ha analyserats grundligare. *BiS* beklagar att utredningen inte ansett detta område så viktigt att det förtjänat ett eget avsnitt i betänkandet. *KUR* bifogar en egen rapport, Barns tillgång till böcker (Rapport från kulturrådet 1984: 2), som rådet gjort i anslutning till utredningens arbete och som rådet bygger sitt remissyttrande på. Rådet hävdar att biblioteken, åtminstone på vissa håll, har stora brister i tillgången på barn- och ungdomslitteratur. *SAB* är av samma uppfattning och finner att såväl insatserna för barn och ungdom som den läsfrämjande och uppsökande verksamheten behandlas ytligt och beskrivs i alltför ljus dager. *Vallentuna kommmun* anser att det hade varit värdefullt om utredningen hade sammanställt det ganska stora faktamaterial om barns läsning och tillgång till böcker som faktiskt finns och använt det för slutsatser i fråga om inriktningen av bibliotekens arbete bland barn och ungdom. *SBI* noterar med tillfredsställelse att utredningen särskilt betonat folkbibliotekens ansvar gentemot barnen, men efterlyser en behandling av de speciella problem som ungdomsgrupperna erbjuder. SBI hänvisar till frågans behandling i boken Har biblioteket glömt tonåringarna? (Biblioteksdebatt 11, 1979)

SACO/SR och *Vallentuna kommun* påtalar att det saknas en redovisning av verksamheten vid sjukhusbibliotek, enligt SACO/SR den äldsta och mest etablerade formen av såväl uppsökande verksamhet som arbetsplatsbibliotek inom folkbiblioteksområdet.

SIV, *Södertälje* och *Göteborgs kommuner* samt *BiS* är kritiska mot utredningens sätt att behandla invandrarverksamheten.

Många remissinstanser tar i sina yttranden upp frågan om folkbibliotekens allmänkulturella verksamhet och anser att utredningen borde ha gjort en bättre analys av denna. *Karlskrona kommun* beklagar att folkbibliotekens medverkan i allmänkulturell verksamhet inte redovisats. Detta gör att betänkandet mera fått karaktär av bokutredning än biblioteksutredning.

Andra prioriteringar

Remissinstanserna ifrågasätter i många fall de prioriteringar som kommittén gör.

Enligt utredningen är folkbibliotekets viktigaste uppgift i framtiden att föra en kamp för boken och läsandet. Flera remissinstanser hävdar att detta kan tolkas på sådant sätt att biblioteken avskärmar sig från andra, nyare medier, som i vissa fall kan vara överlägsna boken. *Högskolan i Borås* tycker att utredningen följer en grundsyn som starkt reducerar inslaget av nya medier och nya tekniker. En rad andra remissinstanser, bl.a. *SAB* och *Borås kommuns kulturnämnd* framhåller att biblioteken i sitt litteratur- och informationsförmedlande arbete måste välja det medium

som är bäst lämpat i det enskilda fallet. Informationen måste stå i centrum, inte mediet.

Skara kommun inser vikten av boken som bärare av upplevelser och information. Men utredningen borde enligt yttrandet också ha beaktat andra upplevelse- och uttrycksformer än läsning i strikt mening, t.ex. skrivning och muntligt framförande, områden som framtidens bibliotek säkerligen måste syssla med.

Malmö kommun anser att utredningens starka betoning av de värden som förknippas med böcker innebär en förenkling av den problematik som kannetecknar bibliotekens vardag. Den innebär också en undervärdering av de andra medier, som folkbiblioteken i dag arbetar med och som ökar snabbt i betydelse.

Södertälje kommun vill komplettera de fyra handlingslinjer som utredningen föreslår. Dessa är enligt kommunen relevanta. Men de utelämnar vissa för folkbibliotekens fortlevnad grundläggande behov som uppbyggnad, sammansättning och utveckling av mediesamlingarna och folkbibliotekens roll i den samlade biblioteksstrukturen.

ABF ansluter sig till utredningens förslag och delar uppfattningen att det är dags för folkbiblioteken att mer aktivt samarbeta med folkbildningsorganisationer och annat föreningsliv. Men ABF tycker inte att utredningen i sina förslag har tagit tillräcklig hänsyn till de stora skillnaderna mellan högutbildade och lågutbildade när det gäller användningen av biblioteken. I dag är klassgränserna tydligare genom skillnader i bildningsnivå än genom inkomst. När den enskilde väljer kulturaktivitet framträder detta klart. Enligt ABF måste folkbiblioteken mer än vad som framgår av utredningens förslag vara med och påverka läsvanorna. Biblioteken måste över huvud taget lära sig att vara mer utåtriktade. Arbetsplatsbibliotek är en åtgärd i den riktningen.

Arbetsplatsbibliotekens kulturpolitiska betydelse betonas också av *KUR* som anser att flera frågor måste lösas om arbetsplatsbiblioteken skall kunna utvecklas. I sitt handlingsprogram för kulturverksamhet på arbetsplatserna har kulturrådet föreslagit en ny ramlag för tillträde till arbetsplatserna för kulturverksamhet samt en vidgad tolkning av förtroendemannalagen som gör det möjligt för bok- och kulturombud att fullgöra sina uppgifter på arbetstid. Ett riktat statligt stöd till arbetsplatsbiblioteken behövs också. Denna fråga behandlas närmare i avsnitt 11 i denna sammanställning.

Medborgarskolan ifrågasätter utredningens förslag att folkbiblioteken skall bygga ut sin uppsökande verksamhet. Folkbiblioteken bör i första hand prioritera ett attraktivt, allsidigt och kvalitativt högtstående bokbestånd och utveckla sin informationsservice.

BiS anser att utredningens fyra handlingslinjer inte är tillräckliga och framhåller vikten av arbetet med invandrarnas litteratur- och övriga kulturförsörjning. *SIV* är av samma mening och pekar på behoven hos invandra-

re och minoriteter ifråga om biblioteksservice, läsfrämjande åtgärder bland barn och ungdom, litteratur på sjukhus och annan institutionsvård och samverkan inom folkbildningsarbetet. *Södertälje kommmun* lägger fram egna förslag när det gäller invandrarverksamheten. Kommunen anser att utredningen behandlar invandrarfrågorna på ett välmenande men ytligt sätt. Det utredningen föreslår är till liten nytta i det praktiska biblioteksarbetet och ger inga nya idéer för det fortsatta arbetet.

SoS vill särskilt understryka bibliotekens ansvar för eftersatta gruppers behov av böcker och läsning. Biblioteken måste ta sin del i arbetet med att förverkliga de handikappolitiska målen om jämlikhet och delaktighet. För sin uppsökande verksamhet behöver biblioteken känna till vilka kommuninvånare som behöver speciell hjälp för att kunna utnyttja bibliotekens service.

Göteborgs kommun ansluter sig till de föreslagna målen men anser att ungdom och andra eftersatta grupper borde ha nämnts i handlingslinjerna. Just ungdom är i biblioteksverksamheten en eftersatt grupp.

SRF framhåller att bibliotekens service till synskadade och andra eftersatta grupper måste utvecklas och prioriteras om folkbiblioteken skall kunna spela rollen av lokal kulturinstitution för alla.

En lång rad remissinstanser, särskilt bland kommunerna, anser att utredningen har undervärderat bibliotekens sociala roll, dvs. bibliotekens möjligheter att fungera som träffpunkt, turistmål, utställningslokal, läsesal m.m. Biblioteket som samhällets vardagsrum är ett uttryckssätt som många remissinstanser använder. *SAB* menar att utan denna aspekt blir bilden av folkbiblioteket oklar. Detta gäller inte minst folkbiblioteket i de små kommunerna. *SACO/SR* anser detsamma. Utredningen gör ingen skillnad mellan folkbibliotek som lokal och som verksamhet. Liknande påpekanden görs av *Eskilstuna, Jönköpings, Kalmar, Köpings, Sandvikens, Skara, Södertälje* och *Värmdö kommuner* samt *Uppsala kommuns biblioteksstyrelse* och *Borås kommuns kulturnämnd.*

Många remissinstanser framhåller också betydelsen av folkbibliotekens allmänkulturella verksamhet, särskilt i de små kommunerna. Denna uppgift borde ha lyfts fram bättre i utredningens förslag till handlingslinjer. *Malmöhus läns landstingskommun* tycker att utredningen bortser från bibliotekens roll som lokalt centrum för en bred kulturverksamhet inom alla områden. *Högskolan i Borås* gör bedömningen att ansvaret för den allmänkulturella verksamheten i utredningens förslag har fått stå tillbaka för den vällovliga ambitionen att verka för läsfrämjandet.

De två huvuduppgifterna

Uppfattningarna om utredningens förslag att ge folkbiblioteken två huvuduppgifter, en kulturuppgift och en informationsuppgift, går starkt i sär. *Laholms kommun* anser att uppdelningen på två huvuduppgifter är mycket

klarläggande. Folkbibliotekens informationsuppgift är inte självklar för allmänheten. Distinktionen kan därför vara av värde trots att den för bibliotekspersonal kan förefalla banal. *SV* framhåller att utredningens förslag till mål och uppgifter för folkbiblioteken förverkligas bäst genom att bibliotekens tradition med lokal förankring fullföljs. Folkbiblioteken måste även fortsättningsvis styras av lokala initiativ och lokala intressen.

Bland de remissinstanser, som inte stöder förslaget, finns en del som anser att uppdelningen är konstlad. Andra anser att den är oklar och leder till att viktiga områden, särskilt utbildningsuppgifterna och bibliotekens sociala funktioner, underordnas. *SACO/SR* finner uppdelningen direkt negativ och menar att det inte går att renodla uppgifterna. De griper hela tiden in i varandra. *Kulturnämnderna i Borås* och *Luleå kommuner* framför liknande synpunkter. *SAB* anser att det på båda områdena behövs mer aktiva insatser. Men de båda uppgifterna bör inte ställas i motsatsförhållande till varandra. Båda uppgifterna är fundamentala för varje biblioteksenhet.

Flera remissinstanser riktar kritik mot utredningens beskrivning av folkbibliotekens informationsuppgift, bl. a. *KB*, *RA*, *DFI* och flera kommuner. För KB tyder beskrivningen på en nedprioritering av myndigheters och företags behov av biblioteksservice. Detta är enligt KB direkt olyckligt. Det kan komma att tolkas som en rekommendation till kommunerna att bortse från folkbiblioteken vid uppbyggandet av en allsidig informationsförmedling. *DFI* har den bestämda uppfattningen att näringslivet och myndigheternas informationsbehov måste beaktas av det kommunala biblioteket på samma sätt som man beaktar andra avnämargruppers behov. *TLS* menar att biblioteken behöver förbättra sin kompetens när det gäller att informera om teknisk och ekonomisk litteratur av intresse för industriföretagen. Att folkbiblioteken kan vara de kommunala förvaltningarnas fackbibliotek är en uppgift som utredningen inte beaktat tillräckligt, anser *Norrköpings kommun*.

Datadelegationen erinrar om att vi är mitt i uppbyggnaden av en ny informationsinfrastruktur i samhället. Folkbiblioteken bör kunna få ännu större social och kulturell betydelse för det lokala samhället om möjligheterna att vidareutveckla deras informationstjänster tas till vara genom tillämpningen av informationsteknologin. Även *Örebro kommun* ser möjligheterna och riskerna med den tekniska utvecklingen. Biblioteken bör se som sin uppgift att försöka bryta den sociala isolering som utvecklingen kan leda till.

Informationsdelegationen hänvisar till sitt betänkande (SOU 1984: 68) Samordnad samhällsinformation, som visar att enskilda medborgare ofta har svårt att få den information om rättigheter, förmåner och skyldigheter som de kan behöva i en viss situation. I varje kommun bör det finnas något ställe som fungerar som informationscentral där det finns samlad information om myndigheternas verksamhet. I första hand bör kommunerna utrus-

ta och bemanna sådana lokaler. I många fall bör folkbiblioteken vara lämpade att svara för denna informationsuppgift. Flera andra remissinstanser, däribland *KUR*, *TCO* och några av kommunerna, bl. a. *Karlskrona* och *Vännäs* menar också att folkbiblioteket har en viktig roll som central både för kommunal information och allmän samhällsinformation. *Degerfors kommun* och *BiS* framhåller att det viktigaste för biblioteken är att ge information till grupper som har svårt att få sina informationsbehov tillfredsställda på annat håll. *SKTF* anser att utredningen mer kraftfullt borde ha hävdat folkbiblioteket som lämplig central för kommunal information.

Några sammanfattande synpunkter

Målen för folkbiblioteken bör formuleras i de enskilda kommunerna och där kunna anknytas till de allmänna formuleringar som gäller hela kulturområdet. Så sammanfattar *KUR* sin syn på utredningens förslag i denna del. *Kommunförbundet* menar att förslagen kan utgöra underlag för diskussioner lokalt kring biblioteksverksamhetens omfattning och inriktning. Ytterst är det, som också utredningen framhåller, en fråga som de ansvariga förtroendevalda i varje kommun har att ta ställning till.

Statskontoret har i sitt remissyttrande koncentrerat sig på frågor som sammanhänger med statens roll och insatser på folkbiblioteksområdet. Många av utredningens förslag innebär enligt statskontoret en förhållandevis detaljerad styrning av folkbibliotekens verksamhet från statsmakternas sida. Detta rimmar illa såväl med strävandena mot en avreglering som med kraven på besparingar inom statsförvaltningen. *LO* kommer också in på frågan om statens roll och ansvar. Enligt LO finns i utredningen en defensiv hållning som uttrycker ett försiktigare kulturpolitiskt ansvar från statens sida än tidigare. Däremot är statens administrativa roll mer framträdande.

3 Gratisprincipen

Flertalet instanser hälsar med tillfredsställelse utredningsmajoritetens ståndpunkt att inte göra avsteg från gratisprincipen. Hit hör *FRN*, *Degerfors*, *Eskilstuna*, *Falu*, *Göteborgs*, *Härnösands*, *Kalmar*, *Karlskrona*, *Köpings*, *Laholms*, *Landskrona*, *Ljungby*, *Malmö*, *Mölndals*, *Norrköpings*, *Sandvikens*, *Skara*, *Sorsele*, *Södertälje*, *Trelleborgs*, *Vallentuna*, *Vännäs*, *Älvdalens* och *Örebro kommuner*, *Blekinge*, *Göteborgs och Bohus*, *Jönköpings*, *Kalmar*, *Kopparbergs*, *Malmöhus*, *Skaraborgs*, *Södermanlands*, *Västernorrlands* och *Örebro läns landstingskommuner*, *SAB*, *SFF*, *Landstingsförbundet*, *TCO*, *SACO/SR*, *LO*, *Skånes bildningsförbund*, *Länsbildningsförbundet i Västerbotten*, *SV*, *SKS*, *Btj*, *HCK*, *TLS*, *BiS* samt *SUR*, *Borås*, *Kungälvs*, *Luleå*, *Nybro*, *Olofströms*, *Sunne*,

Sölvesborgs, Trollhättans, Västerviks och *Östra Göinge kommuners kulturnämnder, Uppsala kommuns biblioteksstyrelse, länsbiblioteken för Jönköpings* och *Värmlands län, Samrådsgruppen för regionala biblioteksfrågor i Kristianstads län, Älvsborgs läns landstingskommuns kulturnämnd, SRF* m. fl.

Örebro kommun ansluter sig till gratisprincipen men menar att det inte är självklart att myndigheter och företag skall få gratis informationsservice. *HCK* har en liknande uppfattning.

Värmdö kommun anser att gratisprincipen bör gälla huvuddelen av bibliotekens informationsservice.

Någon hävdvunnen gratisprincip har aldrig existerat framhåller *DFI*. Gratisprincipen innebär att folkbiblioteken, om de skall förmedla tjänster från statliga bibliotek, antingen måste bära kostnaderna utan kompensation eller avstå från att utföra tjänsterna. Om användaren vill betala vad det kostar, kan biblioteket ändå inte åta sig uppdraget av principiella skäl. Ett rimligare sätt måste vara att utföra tjänsten och ta ut en avgift för den extra service som erbjuds. Liknande synpunkter har *KB*.

Jönköpings kommun anser inte att förslaget är helt ostridigt. *Medborgarskolan* framhåller att det hade varit naturligt om utredningen analyserat olika former av avgiftsbeläggning.

Principen att just utlåningen av böcker, tidskrifter o. d. skall vara avgiftsfri tillstyrks av *KB, DFI, SÖ, KUR, Falköpings, Jönköpings* och *Stockholms kommuner, ABF, Medborgarskolan* och *TBV*.

Kommunförbundet instämmer i det principiella resonemang som förs mot införande av generella låneavgifter men understryker att frågan om avgifter ytterst beslutas av de förtroendevalda i kommunerna. *Statskontoret* delar denna uppfattning.

RA menar att kommittén gör ett avsteg från gratisprincipen när den föreslår att släktforskarna inte skall få den service som fjärrlån av mikrofiche innebär. I stället övervältras hela kostnaden på forskarna själva. Även *KUR, Borlänge, Degerfors, Eskilstuna, Härnösands, Jönköpings, Landskrona, Malmö, Sandvikens, Sorsele, Södertälje, Vallentuna* och *Vännäs kommuner, SAB, SFF, SACO/SR, Västerbottens läns bildningsförbund* och *TBV* avstyrker förslaget med hänvisning bl. a. till gratisprincipen. *Borås* och *Trollhättans kommuners kulturnämnder, länsbiblioteket för Värmlands län, Samrådsgruppen för regionala biblioteksfrågor i Kristianstads län, Älvsborgs läns landstingskommuns kulturnämnd* och *Genealogiska föreningen* är av samma uppfattning.

SAB önskar en lag, som stadfäster gratisprincipen. Liknande uppfattning har bl. a. *Göteborgs, Härnösands, Kalmar, Malmö, Sandvikens* och *Vallentuna kommuner, SACO/SR, HCK, BiS* samt *Kungälvs kommuns kulturnämnd, Uppsala kommuns biblioteksstyrelse, Samrådsgruppen för regionala biblioteksfrågor i Kristianstads län, RFSL* m. fl. Några remissinstanser, däribland *Kalmar* och *Karlskrona kommuner, SAB* och *Luleå*

kommuns kulturnämnd understryker att även informationsservicen från statliga bibliotek bör vara avgiftsfri och lagstadgad. *Malmö kommun* menar att en lagstiftning hade kunnat säkerställa medborgarnas jämställdhet vad gäller tillgång till fri information.

KUR finner en lagstiftning motiverad när det gäller folkbibliotekens förmedling av böcker, talböcker, tidningar, tidskrifter och annat tryckt material. Denna uppfattning delas av *SFF*. Om det finns risk för att boklån kommer att beläggas med avgift, bör staten hindra det genom att lagstifta, anser *SÖ*.

Btj anser att lagstiftning beträffande gratisprincipen bör utredas.

Stockholms kommun är skeptisk mot biblioteksslag och menar att den kommunala självstyrelsen är tillräcklig garanti för avgiftsfri utlåning.

Uppgift till KUR

Endast några få remissinstanser har yttrat sig om förslaget att ge KUR i uppgift att följa vilka konsekvenser avgiftsbeläggning av informationsservice inom den statliga sektorn får för folkbiblioteken. Förslaget tillstyrks av *KB, statskontoret, Eskilstuna, Härnösands, Skara* och *Örebro kommuner, Örebro läns landstingskommun* och *SAB*.

SAB menar att DFI och KUR bör få i uppdrag att göra vissa utredningar och föreslå åtgärder för att garantera fri tillgång till grundläggande information.

SFF anser att det snarare bör bli en uppgift för det av kommittén föreslagna statliga biblioteksrådet att i samarbete med de vetenskapliga biblioteken följa avgiftsbeläggningens konsekvenser för folkbiblioteken.

4 Folkbibliotekets medier

Bokens särställning

Enligt folkbiblioteksutredningen måste folkbiblioteken vara beredda på att arbeta med alla typer av medier. Men biblioteken har ett särskilt ansvar för boken och det tryckta ordet. I flertalet fall instämmer remissinstanserna i stort med utredningens resonemang och värderingar. Den diskussion som förs i yttrandena handlar om att utifrån olika intresseinriktningar nyansera resonemangen.

KUR tycker att det finns anledning att kraftfullt betona det stora ansvar som samhället har för att värna och stärka det tryckta ordets ställning i en tid av snabb omvälvning inom andra medieområden. Ingenting tyder på att boken som sådan kommer att få minskad betydelse. Däremot kan dess funktioner komma att påverkas. Så kan t. ex. en viss typ av facklitteratur komma att ersättas med databaserade och/eller elektroniska medier. Det är också möjligt att boken får en ny funktion i kombination med andra medier.

DFI delar utredningens uppfattning att folkbiblioteken har ett särskilt ansvar för boken, att ansvaret måste skötas med omsorg och vila på kvalitativa ställningstaganden och att andra medier som fonogram, noter och bilder bör beaktas först i andra hand.

Flera kommuner, däribland *Falun* och *Malmö*, anser att alla medier bör behandlas lika. *Vallentuna kommun* tycker att utredningen borde ha behandlat andra medier än böcker på ett mera vidsynt sätt. Enligt *Värmdö kommun* måste nya medier prioriteras i informationsverksamheten. *SACO/SR* framhåller att folkbiblioteket i sin strävan att nå de uppställda målen måste använda sig av de medier som på bästa sätt tillgodoser arbetet. Detta gäller särskilt inom informationsverksamheten där nya medier har hög prioritet. Liknande synpunkter framförs av *Samrådsgruppen för regionala biblioteksfrågor i Kristianstads län, Uppsala kommuns biblioteksstyrelse* och *Borås kommuns kulturnämnd*. *KB* nyanserar utredningens resonemang på liknande sätt. När det gäller bibliotekens informationsfunktion måste ansvaret i första hand vara knutet till innehållet i den efterfrågade informationen, inte till den yttre formen. Samtidigt varnar KB för en övertro på den nya teknologin. Den kan leda till att många bibliotek satsar fel, att anskaffningen av mer kostnadskrävande informationshjälpmedel i bokform eftersätts. Många bibliotek har redan otillräckliga bestånd av t.ex. större uppslagsverk och bibliografier. Resultatet blir både ett ökat antal fjärrlån från andra bibliotek och otillfredsställande informationsservice till allmänheten.

Södertälje kommun framhåller att användningen av olika medier kan väcka intresse för nya upplevelse- och informationskällor. Inte minst kan andra medier, t.ex. program och utställningar, förstärka intresset för böcker. Kommunen anser också att biblioteken i sitt arbete med att nå eftersatta och nya grupper måste använda olika typer av medier, bl.a. av det skälet att det finns särskilda kvaliteter hos olika medier för att lyckas i detta arbete. Det gäller t.ex. fonogrammen för invandrare och synskadade, videogrammen för hörselhandikappade och alla bild- och ljudmedier för sjukhusbundna. *SACO/SR* är också kritisk mot utredningens sätt att behandla bibliotekens arbete med bild- och ljudmedier.

Lagerhållning av böcker

Flera remissinstanser pekar på att lagerhållningen, både hos förlagen och i handeln, blivit allt sämre. *SFF* är tillfredsställd med att utredningen vill förbättra Bibliotekstjänsts lagerhållning men beklagar att utredningen inte lämnat något förslag om hur detta skall gå till. *Btj* anser att frågan om lagerstöd till företaget nu bör tas upp. Denna fråga berörs också i avsnitt 10 i denna sammanställning. *Malmö kommun* tycker att utredningen undervärderar depåbibliotekens betydelse i sammanhanget. *Södertälje kommun* pekar på att utgivningen har ökat samtidigt som folkbibliotekens möjlighe-

ter att anskaffa en representativ andel, särskilt av facklitteraturen, har minskat. Vad detta på sikt kan betyda för tillgängligheten av titlar som inte kunnat köpas in på grund av otillräckliga anslag och som efter fem år inte heller lagerförs i bokhandeln är en fråga som utredningen inte tar upp.

Böcker

Göteborgs kommun anser att utredningens resonemang om skönlitteratur för vuxna är motsägelsefullt och alltför anpassat till befintliga medieresurser. De invändningar i övrigt som riktas mot utredningens uppfattning i denna del är att alla bibliotek behöver ett väl sammansatt bestånd av skönlitteratur. Detta betyder enligt *KUR* att också de mindre kommunernas bibliotek har ett stort ansvar för den "smala" litteraturen. *Karlskrona kommun* är av samma mening. *Ale kommun* däremot anser att arbetet med den smala litteraturen inte får inkräkta på resurserna för att nå helt nya låntagargrupper.

När det gäller facklitteratur för vuxna är meningarna delade bland de remissinstanser som yttrat sig i frågan. *Göteborgs kommun* ansluter sig till utredningens förslag medan både *Karlskrona* och *Malmö kommuner* anser att utredningen grundar sina ställningstaganden på undersökningar som är allför ytliga och begränsade. *SACO/SR* tycker att utredningen är alltför vag och därför inte ger någon vägledning för den framtida utvecklingen.

Samrådsgruppen för regionala biblioteksfrågor i Kristianstads län påpekar att facklitteraturen alltsedan folkbibliotekens begynnelse spelat en avgörande roll och att facklitteraturen utgör ca 50% av utlåningen. Utredningens slutsatser om beståndsuppbyggnaden av litteratur tillför inte några nya aspekter på vedertagen praxis för folkbibliotekens inköp, menar samrådsgruppen.

Remissinstansernas kritik mot utredningens sätt att behandla barnbiblioteksverksamheten och barnens böcker har redan redovisats i avsnitt 1–2 i denna sammanställning. Skolbiblioteken och skolans ansvar behandlas också i många remissyttranden. En utförlig redovisning finns i avsnitt 6 i denna sammanställning. *KUR* anser att folkbiblioteken har ett stort ansvar för att barn får en god tillgång till kvalitetslitteratur men att skolans och skolbibliotekens ansvar är större. Tillgången på böcker är ofta dålig i skolan. Enligt *Falköpings kommun* är det angeläget att starkare betona skolans ansvar. Skolbibliotekens standard skiftar mycket och de är dessutom ofta för små. Enligt *SBI* är det olyckligt att så många folkbibliotek saknar utbildad barnbibliotekarie. Ett absolut minimikrav är att det finns minst en barnbibliotekarie i varje kommun, placerad på folk- eller skolbibliotek.

Tidningar och tidskrifter

Eskilstuna, Härnösands, Karlskrona, Malmö, Sandvikens, Södertälje, Vallentuna och *Värmdö kommuner, Kalmar läns landstingskommun* och *Uppsala kommuns biblioteksstyrelse* anser att utredningens sätt att behandla tidningar och tidskrifter är otillfredsställande. *SACO/SR* framhåller att denna viktiga del av mediebeståndet kommer att få ökad betydelse. Utredningen borde ha gjort en analys av det totala utbudet av tidskrifter och annan periodika liksom av förekomsten och användningen av periodika i biblioteken. *Samrådsgruppen för regionala biblioteksfrågor i Kristianstads län* påpekar att kommitténs behandling av folkbibliotekens inköp och tillhandahållande av periodika endast blir välmenta resonemang genom att fakta och kostnadsanalyser saknas. *SAB* menar att tidskrifterna skulle kunna utnyttjas effektivare i bibliotekens informationsarbete. Ett bibliotek med erfarenhet av aktivt arbete med tidskrifter borde under en försöksperiod få bli ansvarsbibliotek på tidskriftsområdet och samla erfarenheter som skulle kunna förmedlas till andra bibliotek i landet. *KUR* föreslår, som också framgår av avsnitt 11 i denna sammanställning, ett system med statliga stödköp av kulturtidskrifter. Även *SFF* anser att biblioteken behöver hjälp av någon form av statlig stödköpsordning för att kunna sprida kvalitetstidskrifter. *Ale kommun* framhåller att biblioteken i små kommuner utan kommersiell försäljning av kulturtidskrifter har svårt att ta på sig ansvaret att ha dessa tidskrifter tillgängliga. Både *TBV* och *SV* erinrar om hur viktigt det är för studiecirklar att ha tillgång till kultur- och facktidskrifter. Enligt *DFI* har utredningen försummat facktidskrifterna, medan *FRN* anser att de populärvetenskapliga tidskrifternas betydelse och möjligheter inte är tillräckligt beaktade. *SBI* förordar att möjligheten prövas att reservera en del av de stödpengar som biblioteken föreslås få för inköp av barnböcker till prenumerationer på de få goda barn- och ungdomstidskrifter som finns.

Fonogram och noter

Många remissinstanser delar kommitténs uppfattning. Men flera kommuner, bl. a. *Falun, Kalmar, Landskrona, Malmö, Sandviken, Södertälje* och *Vallentuna*, liksom även *KUR, Kalmar* och *Malmöhus läns landstingskommun, SAB, TCO, SACO/SR* och *Btj* har invändningar. Vallentuna kommun tycker det är fel med principiella betänkligheter mot fonogramavlyssning när det i grunden bara är en fråga om vilka resurser biblioteket har. Malmö kommun anser att utredningen borde ha anvisat vägar för att aktivera verksamheten. Enligt Landskrona kommun går det att hitta enklare former för uppspelningar än vad som hittills varit regel. Btj konstaterar att bibliotekens inköp av fonogram har minskat mycket drastiskt under

de senaste åren. Med tanke på de stora brister som finns i fonogramdistributionen är detta en beklaglig utveckling.

TPB anser att biblioteken bör ha samlingar av musikkassetter för utlåning till talboksläsarna.

Dalarnas bildningsförbund föreslår att länsbiblioteken sammanställer notregister för alla kommuner i länet.

Samrådsgruppen för regionala biblioteksfrågor i Kristianstads län, Uppsala kommuns biblioteksstyrelse och *Borås kommuns kulturnämnd* pekar på att musiken kan spela en central roll i biblioteksverksamhet på vårdinstitutioner och i uppsökande verksamhet. Uppsala kommuns biblioteksstyrelse menar att bibliotekets musikverksamhet kan vara en del i kommunens samlade verksamhet på musikområdet. Borås kommuns kulturnämnd anser att musikalieverksamhet vid folkbibliotek bör baseras på lokala förhållanden och ingå i ett kommunalt helhetsperspektiv.

Luleå kommuns kulturnämnd påpekar att utredningen borde ha framhållit att ansvaret att värna om tillgången till olika medier, inklusive fonogram, måste vila på kommunens kulturnämnd. Kulturnämnden förordar samverkan mellan folkbiblioteket och musikskolan vid inköp av såväl noter som fonogram.

Material för släkt- och amatörforskning

Endast ett fåtal remissinstanser ansluter sig till utredningens förslag. Remissopinionens syn på förslaget framgår av avsnitt 3 i denna sammanställning. Många av de remissinstanser som avstyrker förslaget, framhåller att släktforskning är folkbildningsarbete och att servicen därför inte får inskränkas.

Artotek, program och utställningar

Ett mindre antal remissinstanser har synpunkter på utredningens behandling av dessa medier. *SÖ* anser att folkbibliotekens medverkan vid förmedling av konstnärliga bilder bör utvecklas, särskilt på orter där biblioteket är den enda kulturinstitution som kan ge människor kontakt med bildkonst. Enligt *KUR* är det angeläget att biblioteket i mindre kommuner också kan hysa konstutställningar och utställningar av det slag som t. ex. Riksutställningar producerar. *Luleå kommuns kulturnämnd* framhåller värdet av att de små barnen ges möjlighet att få se och prata om bilder. Detta kan göras i samarbete med bildlärare och konstpedagoger. *Umeå kommun* och *SAB* delar inte utredningens snäva syn på artoteksverksamheten. SAB framhåller också att förslaget i fråga om programverksamhet inte är anpassat till alla de kommuner där bibliotekspersonalen har hand om den allmänkulturella verksamheten. *SÖ*, *Göteborgs kommun*, *SFF* och *SACO/SR* påpekar att program- och utställningsverksamheten kan vara av

stor betydelse för marknadsföringen av biblioteken och för samarbetet med skolan och det lokala föreningslivet. *Luleå kommuns kulturnämnd* tillägger att folkbiblioteket är en naturlig plats för program och utställningar eftersom bibliotekens medier kan vara en resurs för fördjupning. Kulturnämnden anser dock att standardskillnaderna mellan kommunerna i denna verksamhetsgren bara till liten del kan utjämnas med stöd från länsbiblioteken. *ABF* och *TBV* anser att all programverksamhet som inte direkt har med boken att göra skall ske i samverkan med folkrörelserna.

Videogram

De flesta remissinstanser som yttrat sig i frågan är positiva. *Västerbottens läns landstingskommun* anser att utredningens inställning till videogram bör spridas till alla kommunala bibliotek. *KUR* och *Btj* hänvisar till den nyligen påbörjade försöksverksamheten med videodistribution av kvalitetsfilm. Försöken bör avslutas innan man tar ställning i denna fråga för bibliotekens del.

Samisk litteratur

Utredningens förslag tillstyrks av remissinstanserna. *SÖ* tillstyrker att länsbiblioteket i Umeå får ökat stöd för att starta en konsulentverksamhet på området. Skall en särskild konsulent tillsättas med uppgift att ansvara för spridning av samisk litteratur anser SÖ att denna kunde knytas till Samernas folkhögskola i Jokkmokk. *Svenska samernas riksförbund* tillstyrker förslaget om en konsulentverksamhet och framhåller att en av de viktigaste uppgifterna för bibliotekskonsulenten är att genom uppsökande verksamhet, information och rådgivning göra den samiska litteraturen känd bland samer och att bistå folkbiblioteken vid förvärv av samisk litteratur. *Same Ätnam* framför samma synpunkter och nämner dessutom arbetet med en samisk bibliografi som en arbetsuppgift för bibliotekskonsulenten. Både Svenska samernas riksförbund och Same Ätnam understryker att extra medel måste ställas till förfogande för den utåtriktade verksamheten.

Same Ätnam och *Luleå kommuns kulturnämnd* förordar att den samiska bibliotekskonsulenten placeras i Jokkmokk. Närheten till samernas folkhögskola och sameskolstyrelsens kansli i Jokkmokk samt lärarutbildningen i Luleå kan underlätta konsulentens arbete. Same Ätnam pekar på att Jokkmokk redan i dag är något av ett samiskt kulturcentrum. Luelå kommuns kulturnämnd nämner dessutom en placering av bibliotekskonsulenten på biblioteket i Kiruna som en möjlighet. Erfarenheterna från verksamheten med Nordkalottenbussen pekar på att en samisk bibliotekskonsulent bör stationeras i ett område som har en tät bosättning av samer.

Svenska samernas riksförbund förordar att bibliotekskonsulenttjänsten lokaliseras till Umeå, med hänvisning till att såväl förbundets kansli och institutioner med samisk verksamhet som den samiska avdelningen vid universitetet och länsbibliotekets lånecentral med särskilt ansvar för samisk litteratur är belägna i Umeå.

Enligt *Vilhelmina kommun* är det angeläget att stöd inte enbart utgår till Umeå. KUR har under ett antal år gett medel för att bygga upp den samiska avdelningen vid kommunens bibliotek. Kommunen bör även fortsättningsvis få del av bidragsgivningen.

Svenska samernas riksförbund och *Same Ätnam* framhåller att det statliga bidraget till vissa kommuner, länsbibliotek och lånecentraler för inköp av litteratur på samiska inte får reduceras utan bör ökas för att möta en stigande efterfrågan.

Luleå kommuns kulturnämnd framhåller vikten av att pröva gemensamma lösningar för utgivning och distribution av samisk litteratur i Sverige, Norge och Finland. Kulturnämnden nämner den norska modellen som efterföljansvärd. Nämnden påpekar också att det lapska språket består av tre särpräglade dialekter.

Medier för invandrare

Många remissinstanser är otillfredsställda med utredningens behandling av denna fråga, bland dem en rad kommuner med lång erfarenhet av invandrarverksamhet. *Eskilstuna kommun* anser att invandrarnas litteratur- och kulturförsörjning behandlas på ett iögonfallande ytligt sätt. *Sandvikens, Södertälje* och *Värmdö kommuner, SFF* och *SACO/SR* är av samma mening. *SÖ* betonar folkbibliotekens roll som kulturcentrum för invandrare. Enligt *ABF* är litteratur för invandrare på det egna språket ett försummat område på många bibliotek. *SIV*, som håller med utredningen om att de statliga satsningarna lett till betydande förbättringar av bestånden på olika invandrarspråk, framhåller att det fortfarande finns stora brister. Barn- och ungdomslitteratur saknas på många språk. Åtskilliga böcker står olånade i biblioteken sedan den grupp de inköpts för har flyttat från orten. KUR bör göra en översyn av bibliotekens tillgång till böcker på andra språk än svenska. I den mån dessa inte behövs i det enskilda biblioteket borde det gå att få till stånd överenskommelser om överföring till länsbibliotek och lånecentraler. I övrigt behandlas denna fråga i avsnitt 11 i denna sammanställning.

Medier för läshandikappade

Kommitténs förslag tas upp i en lång rad remissyttranden. Många ansluter sig till förslagen men många har också invändningar både i stort och på enstaka punkter. *SoS* framhåller att efterfrågan på medier för läshandikap-

pade stadigt ökar. Det finns fortfarande för få lättlästa böcker, talböcker och videogram. Talböckerna har en mycket större målgrupp än bara synskadade. Invandrare med dålig grundutbildning är t. ex. en stor målgrupp. Behovet av talböcker för invandrare uppmärksammas också av *TPB*, *KUR*, *Borlänge* och *Göteborgs kommuner*, *ABF*, *SAB* och *SACO/SR*.

Enligt *KUR* har synskadade barn och ungdomar särskilt svårt att hålla sig orienterade om vilka böcker som finns att låna. Här behöver biblioteken göra extra informationsinsatser. *SRF* understryker att synskadades tillgång till litteratur är en jämlikhetsfråga. Varje kommuninvånare skall ha tillgång till ett rimligt basbestånd av böcker, vare sig man är seende eller synskadad. Förbundet anser att utredningen borde ha föreslagit en plan för hur hela bokutgivningen på sikt skall bli tillgänglig för synskadade. Synskadades tillgång till litteratur kan aldrig ställas i relation till efterfrågan på det sätt som utredningen gör, påpekar SRF, som vänder sig mot särkulturella åtgärder för handikappade.

En rad remissinstanser, däribland *KUR*, *Eskilstuna*, *Härnösands*, *Vallentuna* och *Örebro kommuner*, *SACO/SR*, *SAB*, *Samrådsgruppen för regionala biblioteksfrågor i Kristianstads län*, *Uppsala kommuns biblioteksstyrelse* och *Borås kommuns kulturnämnd* anser att videogram för döva bör jämställas med andra anpassade medier för läshandikappade. *SDR* framhåller att teckenspråk är de barndomsdövas första språk och att det endast kan dokumenteras med rörlig bild. Förbundet anser att det ligger i linje med folkbibliotekens fostrande uppgift att kvalitetsutbudet av videogram skall finnas till utlåning på biblioteken. Länsbiblioteken bör dessutom utrustas med videobandspelare så att programmen kan visas på biblioteken. SDR föreslår en bibliotekskonsulent för den teckenspråkiga litteraturen, i analogi med utredningens förslag om en samisk bibliotekskonsulent.

Medieanslagen

Många remissinstanser uttrycker oro för medieanslagen och skillnaderna i biblioteksstandard mellan olika kommuner. Flera kommuner, bl. a. *Borlänge*, *Degerfors* och *Umeå* liksom även *Västernorrlands läns landstingskommun* efterlyser en beräkningsnorm för de basresurser ett kommunalt bibliotek behöver. *SAB* anser att en samlad redovisning av folkbibliotekens standard över landet hade behövts som underlag för utredningens ställningstagande. Enligt *Malmöhus läns landstingskommun* borde utredningen ha visat hur stor den kommunala ojämlikheten på biblioteksområdet faktiskt är. Annars är det svårt att avgöra hur avlägsna de uppställda målen är. *BiS* menar att det nu är viktigt att slå fast att den minskning av bokanslagen som pågår i många kommuner inte får fortsätta. Även *TCO* anser att utredningens arbete måste resultera i någon form av manifestation för att öka medieanslagen.

Arbete med medierna

Få remissinstanser uppmärksammar utredningens beskrivning. *Eskilstuna, Malmö, Södertälje* och *Umeå kommuner, SAB, SFF* och *SACO/SR* ifrågasätter beskrivningen. SFF menar att de mesta hör hemma i en handbok för biblioteken och inte i en statlig utredning. De flesta synpunkterna gäller utredningens syn på fjärrlånen. Enligt *Kommunförbundet* är fjärrlån angelägna men formerna för samarbete de kommunala biblioteken emellan bör utvecklas utan vare sig direkt eller indirekt statlig styrning. *Karlskrona* och *Göteborgs kommuner, SAB* samt *Luleå kommuns kulturnämnd* anser att utredningen har för dålig grund för sina slutsatser om fjärrlån. Detsamma anser *Samrådsgruppen för regionala biblioteksfrågor i Kristianstads län, kulturnämnden i Kungälvs kommun* och *Uppsala kommuns biblioteksstyrelse* som dock delar utredningens tveksamhet inför helt fria fjärrlån. Enligt Samrådsgruppen bör det stå folkbiblioteken fritt att organisera sitt fjärrlånesamarbete efter egna regionala planer. *Luleå kommuns kulturnämnd* anser att utredningens farhågor inför fjärrlån saknar stöd i verkligheten.

Malmö kommun, Btj och *BiS* kan inte acceptera utredningens slutsatser om fjärrlån av invandrarlitteratur. *Statskontoret*, som erinrar om att invandrarlitteratur endast utgör 2 % av fjärrlånen, ifrågasätter det arbete som läggs ner på utförlig katalogisering av invandrarlitteratur. Dessa frågor behöver klarläggas före beslut om statligt stöd till Btj. *Btj* framhåller att en lägre beskrivningsnivå för katalogisering av invandrarlitteratur inte ger någon större tidsmässig vinst.

Svenska bokförläggarföreningen och *Bopako* anser att utredningen underskattar bokhandelns möjligheter att ge service till biblioteken.

En sammanfattande och principiell invändning mot hela avsnittet om medier görs av *Malmöhus läns landstingskommun* som anser att det knappast går att försvara att samhället gratis skall tillhandahålla böcker och tidsskrifter men egentligen bara svara för konsumentupplysning när det gäller skivor, ljudkassetter och videogram. Om inte biblioteken tar ansvar för fonogram och videogram, vem gör det då? Enligt landstinget ger utredningen inget tillfredsställande svar på dessa frågor.

5 Informationsteknologin i folkbibliotekens tjänst

Experimentbibliotek

Förslaget att inrätta experimentbibliotek för olika slags teknikförsök tillstyrks av nästan alla instanser som yttrat sig i denna fråga, bl. a. *UHÄ, högskolan i Borås, KUR, Eskilstuna, Göteborgs, Härnösands, Jönköpings, Kalmar, Karlskrona, Laholms, Landskrona, Malmö, Mölndals, Skara, Umeå* och *Örebro kommuner, Göteborgs och Bohus läns, Kalmar*

och *Västerbottens läns landstingskommuner, SAB, SFF, Kommunförbundet, Landstingsförbundet, TCO, Btj, HCK, BiS* samt *Borås, Kungälvs, Luleå, Sunne, Sölvesborgs* och *Upplands-Bro kommuners kulturnämnder, Uppsala kommuns biblioteksstyrelse, Samrådsgruppen för regionala biblioteksfrågor i Kristianstads län, Jönköpings länsbibliotek, Älvsborgs läns landstingskommuns kulturnämnd* och *SRF*.

Kommitténs åsikt att experimentverksamheten bör förläggas till ett länsbibliotek delas av *Göteborgs, Mölndals* och *Örebro kommuner, Landstingsförbundet* och *BiS*.

Statskontoret anser i likhet med kommittén att folkbiblioteken bör följa den informationsteknologiska utvecklingen men ställer sig tveksamt till att ett av de större folkbiblioteken utses till experimentbibliotek. Förhållandena vid ett sådant bibliotek kommer snabbt att skilja sig från folkbiblioteken i allmänhet. Erfarenheter från ett sådant experimentbibliotek blir då svåra att översätta till "vanliga" förhållanden.

DFI och *datadelegationen* påpekar att teknikutveckling för biblioteksändamål i dag bedrivs med stöd av bl. a. DFI vid ett flertal forsknings- och folkbibliotek. Enligt DFI:s mening bör utvecklingsprojekt i kompetenshöjande syfte spridas till olika bibliotek och inte kanaliseras till ett enda. Liknande uppfattning har bl. a. *UHÄ, Jönköpings, Laholms* och *Landskrona kommuner, Btj, Uppsala kommuns biblioteksstyrelse* och *Jönköpings länsbibliotek*.

KUR anser att flera bibliotek av olika storlek bör ingå i experimentet, en uppfattning som delas av *Härnösands kommun, SAB, SFF, Kommunförbundet, TCO, HCK, Kungälvs, Luleå* och *Sunne kommuners kulturnämnder* och *Samrådsgruppen för regionala biblioteksfrågor i Kristianstads län*. Desutom bör ett vetenskapligt bibliotek delta i försöket menar Samrådsgruppen för regionala biblioteksfrågor i Kristianstads län.

Med tanke på att viss teknologi förutsätter kommunikation mellan olika bibliotek anser *Eskilstuna kommun* att det vore intressant om experimentet omfattade biblioteksystemet i ett helt län. Samma uppfattning har *Kalmar kommun*.

SACO/SR, Karlskrona kommun och *Sölvesborgs kommuns kulturnämnd* anser att flera bibliotek samt en lånecentral bör ingå i experimentet. Dessutom, menar Karlskrona kommun och Sölvesborgs kommuns kulturnämnd, bör experimentet omfatta orter såsom Linköping, där lokal kompetens finns. Även *Linköpings kommuns kulturnämnds biblioteksdelegation* framhåller att Linköping har förutsättning för att knyta försöksverksamheten till sig. Temaforskningen i Linköping erbjuder mycket goda möjligheter att studera datoriseringen och informationsteknologins följder.

Malmö kommun finner det lämpligt att experimentverksamheten förläggs till Malmö stadsbibliotek under förutsättning att full statlig kostnadstäckning garanteras. Kommunen anser även att det möjligen vore lämpligt

att verksamheten bedrivs vid två olika försöksbibliotek för att möjliggöra kommunikation mellan bibliotek.

Umeå kommun anser att de tre låncentralerna bör fungera som experimentbibliotek. *Västerbottens läns landstingskommun* delar denna uppfattning.

Enligt *högskolan i Borås* skulle det vara värdefullt för bibliotekarieutbildningen med en nära kontakt med ett försöksbibliotek. Högskolan föreslår därför att experimentverksamheten förläggs till Boråsregionen. *UHÄ, Borås kommuns kulturnämnd* och *Älvsborgs läns landstingskommuns kulturnämnd* ansluter sig till denna uppfattning.

Uppgift för DFI

Ett fåtal remissinstanser har yttrat sig om förslaget att ge DFI i uppgift att recensera sökbara databaser för att folkbibliotek och andra användare skall kunna ta ställning till om och hur dessa skall utnyttjas. *DFI, KUR, Göteborgs, Karlskrona, Laholms, Landskrona, Mölndals, Trelleborgs, Umeå* och *Örebro kommuner, Göteborgs och Bohus läns landstingskommun, TCO, BiS* och *Sölvesborgs kommuns kulturnämnd* bifaller kommitténs förslag.

DFI är – i mån av tillgång på medel – beredd att på lämplig ambitionsnivå åta sig den föreslagna uppgiften.

Uppsala kommuns biblioteksstyrelse finner att förslaget bör övervägas men att det också är tänkbart att uppgiften kan fullgöras av det samrådsorgan för folkbibliotekens ADB-frågor, som föreslagits av en arbetsgrupp inom SAB. Ett sådant organ skulle bestå av KUR, DFI, Kommunförbundet och SAB.

TCO anser att ansvaret för information om databaser bör läggas på såväl KUR som DFI. Denna uppfattning delas av *Sunne kommuns kulturnämnd.*

Sveriges författarfond framhåller vikten av att ADB-baserade utlåningssystem, vid sidan av BUMS-systemet, ges en utformning som tar hänsyn till fondens behov att inhämta information om utlånade böcker. Författarfonden förordar att regeringen uppmanar dem som är engagerade i detta utvecklingsarbete att samråda med fonden.

Uppdrag till DFI, KUR, data- och informationsdelegationerna

Det uppdrag som kommittén föreslår gäller att undersöka och ge förslag till vilken information, lagrad i databaser, som bör vara tillgänglig fritt och utan kostnad för den enskilde. Förslaget bifalles av flertalet av de ca 25 instanser som yttrat sig i denna fråga, däribland *KUR, RRV, datadelegationen, Eskilstuna, Göteborgs, Härnösands, Laholms, Landskrona, Malmö, Umeå, Vallentuna* och *Örebro kommuner, Göteborgs och Bohus* samt *Skaraborgs läns landstingskommuner, SAB, Landstingsförbundet,*

TCO, SACO/SR, BiS samt *Borås, Kungälvs* och *Nybro kommuners kulturnämnder* och *Uppsala kommuns biblioteksstyrelse* m. fl.

TCO anser att huvudansvaret för den föreslagna utredningen bör läggas på endast KUR och DFI.

DFI är skeptisk till förslaget och menar att varje kommun till slut bör ta ställning till frågan om datorbaserad information skall vara gratis. Den kan knappast lösas genom ytterligare utredande i statlig regi. Vidare framhåller DFI, att det inom DFI f. n. bedrivs långsiktiga projekt som gäller rättsliga frågor av relevans för informationsförsörjningen, bl. a. copyrightfrågor. Den av kommittén angivna uppgiften kan delvis komma att belysas i detta arbete.

Enligt *Btj* bör regeringen tillsätta en särskild utredning som skall klargöra folkbibliotekens roll när det gäller informationsförmedling, precisera kraven på databasernas uppbyggnad etc. En sådan utredning bör arbeta parallellt med den av kommittén föreslagna övergripande utredningen.

6 Folkbibliotek i samverkan

Principiella synpunkter

Utredningen får stöd i många remissyttranden, däribland de flesta kommuner och landstingskommuner. *Kommunförbundet* och *Västerbottens läns bildningsförbund* instämmer också. Enligt *ABF*, som uppskattar att utredningen så noga analyserat samverkan, är detta dock ett tecken på att samverkan inte anses som en självklarhet i biblioteksvärlden. Biblioteken kan inte avvara någon samarbetspart. *Skara kommun* framhåller att samverkan är nödvändig för en ändamålsenlig verksamhet. *Samrådsgruppen för regionala biblioteksfrågor i Kristianstads län* och *Borås kommuns kulturnämnd* påpekar att samverkan redan är en väletablerad och naturlig del i biblioteksarbetet. *SKTF* välkomnar utredningens synpunkter och förslag och framhåller att samverkan innebär att bibliotekets karaktär av folkbibliotek förstärks. *Svenska bokförläggareföreningen* framhåller att samverkan med bl. a. förskolan och skolan kan betyda mycket för att biblioteken inte skall uppfattas som ett kulturens finrum där bara ett fåtal känner sig välkomna. För att inte enbart välutbildade skall använda folkbibliotekets resurser måste enligt *Kalmar kommun* alla lära sig hur man använder ett bibliotek. Det måste börja med eleverna på mellanstadiet.

Utredningen menar att det finns en inbyggd konflikt mellan den fasta och uppsökande verksamheten. Detta bemöts av flera remissinstanser, bl. a. *Malmö* och *Södertälje kommuner, SAB, BiS* och *Samrådsgruppen för regionala biblioteksfrågor i Kristianstads län*, som alla anser att det i stället är fråga om att uppnå ett balansförhållande. En väl fungerande basverksamhet är en förutsättning för den uppsökande

verksamheten. Däremot kan det finnas ekonomiska problem. Malmö kommun anser att utredningen förenklar problemen. Samverkan är inget metodproblem utan ett resursproblem som borde ha analyserats mera ingående. *Luleå kommuns kulturnämnd* påpekar att uppsökande verksamhet medför nytänkande som utvecklar den fasta verksamheten. *Medborgarskolan* anser, som redan nämnts, att den fasta verksamheten bör prioriteras.

Resursfrågorna oroar även andra remissinstanser. Enligt *Degerfors kommun* måste biblioteken få egna medel för samverkan. *Ale, Karlskrona* och *Köpings kommuner* menar att samverkan kräver ökade resurser både för personal och för medier. *Borlänge* och *Sorsele kommuner* delar inte utredningens uppfattning att kommunerna skall svara för huvuddelen av kostnaderna för biblioteksverksamhet inom landstingens öppenvård och för samverkan med organisationer, bl. a. studieförbunden.

Många remissinstanser uttalar sig om utredningens förslag i fråga om förmedlare. *Eskilstuna kommun* förkastar inte idén men hävdar att samarbetet mellan bibliotekarier och förmedlare inte är så enkelt som utredningen beskriver det och framför allt mer resurskrävande. *Göteborgs* och *Södertälje kommuner* och *BiS* framhåller också att arbetet med förmedlare ställer stora krav på bibliotekens personal och personalresurser. *SACO/SR* påpekar att förmedlarna inte får betraktas som en tillkommande personalresurs. Enligt *Malmö kommun* får verksamheten inte bli beroende av förmedlare. *Samrådsgruppen för regionala biblioteksfrågor i Kristianstads län* framför likartade invändningar. *Vallentuna kommun* anser det väl optimistiskt att överföra delar av arbetet med att nå nya, läsovana grupper till förmedlare som fått en begränsad utbildning. *KUR, TCO* och *SKTF* har en speciell invändning mot utredningens förslag i fråga om förmedlare som gäller människor som inte själva kan söka sig till biblioteket, dvs. människor på sjukhus, i hemsjukvård, på institution inom äldrevården. Här får förmedlarna en annan och svårare roll. Med hänsyn till den personliga integriteten bör alltid låntagarna i dessa fall få hjälp direkt av bibliotekspersonal. *TCO* och *SKTF* anser att också biträdespersonal vid biblioteken bör anlitas som förmedlare.

SoS anser att bibliotekens uppsökande verksamhet bland äldre och handikappade måste öka och att folkbiblioteken har stora uppgifter att fylla inom omsorgen och vården. Framför allt är det angeläget att biblioteken utvidgar sin samverkan med handikappomsorgen och de handikappades egna organisationer.

Samverkan i praktiken

Enligt utredningen är barnhälsovård ett av de områden för samverkan som alla folkbibliotek bör utveckla. De remissinstanser som uttalat sig i frågan delar utredningens uppfattning. *KUR* hänvisar till undersökningar

som visar att bibliotekens service till barnavårdscentralerna ökat kraftigt under senare år. Skriftliga avtal behövs som reglerar samarbetet.

De remissinstanser som yttrat sig i fråga om bibliotekens samverkan med barnomsorgen stöder utredningens förslag. Även *SoS* instämmer men påminner också om att långt ifrån alla barn finns inom den kommunala barnomsorgen. De måste nås på andra vägar. Detta borde utredningen ha utvecklat bättre.

Samverkan med skolan är ett område som behandlas utförligt i remissyttrandena. *Ale, Falköpings, Jönköpings* och *Umeå kommuner, Västerbottens läns bildningsförbund* och *TBV* delar utredningens synpunkter och förslag. *Malmö kommun* konstaterar att frågan om samverkan mellan skola och folkbibliotek varit kontroversiell länge. Nu behandlas den av utredningen på ett sätt som kan läggas till grund för en positiv vidareutveckling. Ett skäl till detta är att utredningen avstått från att ta upp frågan om huruvida lärare eller yrkesutbildade bibliotekarier skall ha hand om verksamheten i grundskolans bibliotek.

Kalmar, Landskrona och *Norrköpings kommuner* stöder också en ökad samverkan mellan skola och folkbibliotek. Norrköpings kommun saknar i betänkandet konkreta förslag om hur samverkan skall förverkligas. Landskrona kommun framhåller att samverkan inte får innebära att skolan undandrar sig sitt ansvar.

Enligt *TCO* finns det många faktorer, bl. a. ökad kommunal decentralisering, nya informations- och kommunikationsmedier och tekniker, som på sikt kan leda till ändrade förutsättningar för skolbiblioteken. De förväntade konsekvenserna av detta för folkbibliotekens och skolbibliotekens samverkan bör studeras. Studierna bör avse även ansvars- och huvudmannaskapsfrågor.

Flera remissinstanser ställer krav på bättre riktlinjer och regler för den ökade samverkan mellan skol- och folkbibliotek. *KUR* hämtar en del uppgifter från den rapport om barnlitteratur som överlämnas tillsammans med remissyttrandet. Av rapporten framgår att många skolbibliotek inte har förutsättningar att fungera som sådana därför att bokbeståndet är otillräckligt och därför att man inte har tillräcklig och kunnig personal. Bokanslaget per elev har halverats i fast penningvärde sedan år 1974. Belastningen på folkbiblioteken blir i många fall alltför stor i förhållande till bibliotekens bok- och personalresurser. Samtidigt ökar skolans ansvar. Svenskämnet skall förstärkas och därmed också litteraturstudierna. Därför anser KUR att det är nödvändigt med en plan för samverkan mellan skol- och folkbiblioteket som för båda typerna av bibliotek anger lokalbehov, bokbeståndets omfattning och inriktning, personalresurser, samverkansområden och riktlinjer för bokurvalet. Mot bakgrund av skolans ökade ansvar är det enligt KUR olyckligt att SÖ saknar en tjänst som bibliotekskonsulent.

SÖ bör få i uppdrag att utarbeta klara riktlinjer för skolbiblioteken, riktlinjer som sedan kan inarbetas i skolförordningen. Detta anser *SFF* som också föreslår att staten skall ersätta kommunerna för kostnaderna för ett visst antal skolbibliotekarier. Vissa bestämda villkor i fråga om litteraturinköp, läsfrämjande arbete etc. skall gälla för att en kommun skall få stöd ur det av utredningen föreslagna engångsanslaget.

Kalmar kommun ägnar en stor del av sitt remissyttrande åt skolbiblioteksverksamheten och drar upp riktlinjer för ett konkret program baserade på erfarenheter både i Kalmar och i andra kommuner. Samarbetet mellan folk- och skolbibliotek måste formaliseras både lokalt i varje rektorsområde och centralt i kommunen.

Karlskrona och *Köpings kommuner* anser att utredningen borde ha tagit initiativ till att skolbiblioteksverksamheten blev reglerad genom normer och rekommendationer. *SAB* menar att SÖ borde ha ålagts att följa och stödja skolbiblioteksverksamheten. *Samrådsgruppen för regionala biblioteksfrågor i Kristianstads län* framför liknande synpunkter. Enligt *Ljungby kommun* är det viktigt med gemensamma riktlinjer för bokurvalet.

Samverkan med skolan kommer i många kommuner att försvåras av att skolbibliotekens resurser är alldeles för små och ännu ojämnare fördelade än folkbibliotekens. Detta menar bl. a. *Borlänge, Göteborgs, Vallentuna, Värmdö* och *Örebro kommuner, SACO/SR* och *BiS*. Skolor i medelklassområden och teoretiska utbildningslinjer har enligt BiS oftast bättre biblioteksservice än skolor i arbetarklassområden och praktiskt inriktade linjer. Folkbiblioteken bör ha intresse av att motverka orättvisorna. Vill man ändra på läsvanor och nå nya grupper är det viktigt att börja i skolan. Stora insatser behöver göras för att förbättra litteratur- och biblioteksservicen i skolor där denna är som sämst.

SÖ, som i allt väsentligt ansluter sig till utredningens förslag både i fråga om grundskolans och gymnasieskolans bibliotek och biblioteksverksamheten inom vuxenundervisningen, framhåller särskilt att ansvaret för biblioteksverksamheten liksom hittills vilar på skolstyrelsen. Formerna för samarbete med folkbiblioteket måste utformas lokalt och bör planeras noggrant. SÖ bekräftar att det på gymnasieskolan finns stora skillnader i biblioteksstandard mellan olika skoltyper. Även om eleverna på yrkesinriktade linjer inte är missgynnade i den utsträckning utredningen antar finns det särskild anledning att ägna uppmärksamhet åt litteraturbehovet vid dessa linjer. SÖ tar också upp biblioteksituationen inom arbetsmarknadsutbildningen och lägger vikt vid utredningens förslag till samverkan med folkbiblioteken när det gäller annan litteratur än kurslitteratur. Inom arbetsmarknadsutbildningen finns en stor andel invandrare och personer med kort grundutbildning som det är angeläget att nå.

Utredningens synpunkter på samverkan med äldreomsorgen får stöd av *KUR*, ett antal kommuner, däribland *Ale, Eskilstuna, Göteborg, Sorsele, Umeå* och *Örebro*, samt *Västerbottens läns bildningsförbund*.

Några kommuner, bl. a. *Falköping* och *Landskrona*, framhåller att samverkan ställer stora krav på personalinsatser från bibliotekens sida. Enligt *Borlänge* och *Värmdö kommuner* är satsningen på olika grenar av biblioteksverksamheten en politisk prioriteringsfråga. Att använda anställda inom andra kommunala förvaltningar som förmedlare är möjligt först efter förhandlingar med personalorganisationerna. *Malmö kommun* menar att det framgår särskilt tydligt i denna del av förslaget att utredningen övervärderar förmedlarrollen. Förslaget att biblioteksverksamhet vid institutioner inom äldreomsorgen också skall stå till förfogande för övrig befolkning i ett bostadsområde är enligt kommunen orimligt. *SAB* framhåller att man i sådana fall har inrättat en filial.

Remissinstanserna lägger i allmänhet mycket stor vikt vid utredningens förslag om samverkan med arbetsplatser. I många yttranden krävs att denna del av bibliotekens uppsökande verksamhet skall prioriteras och att förutsättningarna för att bygga ut arbetsplatsbiblioteken på olika sätt förbättras. Remissinstansernas synpunkter på behovet av statligt stöd redovisas i det följande i avsnitt 11.

KUR hänvisar, som redan framgått, till sitt handlingsprogram om kulturverksamhet på arbetsplatserna. Liksom KUR anser *Karlskrona* och *Värmdö kommuner* samt *SAB* och *SFF* att förtroendemannalagen bör ändras så att bokombudens arbete jämställs med annan facklig verksamhet. *BiS* kräver att stat och kommun tar sitt fulla ekonomiska ansvar för verksamheten vid arbetsplatsbibliotek. Resurser bör i första hand satsas på arbetsplatser med LO-anslutna. *SKTF* vänder sig mot att verksamheten kommit att inriktas på arbetsplatser inom tung industri, vilket medför att arbetsplatser med främst kvinnlig personal aldrig kommer i kontakt med arbetsplatsbibliotek

LO avvisar förslaget att initiativ till arbetsplatsbibliotek skall komma enbart från facket. *ABF* framhåller att förslaget begränsar biblioteksspersonalens roll som folkbildare. *SFF* och bland kommunerna *Ale, Göteborg, Karlskrona, Landskrona, Malmö* och *Värmdö* anser att förslaget är orealistiskt och kan leda till att verksamheten försvagas. Bibliotek, kommun, myndigheter och företag bör också kunna vara initiativtagare. *Samrådsgruppen för regionala biblioteksfrågor i Kristianstads län* delar denna uppfattning och påpekar dessutom att initiativ till arbetsplatsbibliotek alltid kommit från folkbiblioteken men att de sällan besvarats eller stötts på längre sikt. *SKTF* framhåller att folkbiblioteken måste kunna ta initiativet och att de i vissa situationer måste vara den drivande kraften i fråga om arbetsplatsbibliotek. *Örebro läns landstingskommun* betonar vikten av att biblioteken samarbetar med de fackliga organisationerna på distriktsnivå.

Arbetsplatsbiblioteken kräver stora insatser av biblioteksutbildad personal. Flera kommuner, bl. a. *Malmö, Skara* och *Trelleborg, SAB* och *SACO/SR* anser att bokombuden behöver täta besök av biblioteksspersonal och att bibliotekariernas roll således innebär mer än att bara utbilda och

stödja. *Samrådsgruppen för regionala biblioteksfrågor i Kristianstads län* betonar att biblioteket omöjligt kan vara ett passivt distributionsorgan utan måste bedriva en intensiv marknadsföring i planmässigt samarbete med studieförbunden och facket.

SKS och *TBV* stöder utredningens förslag. *SV* anser att syftet, att nå de läsovana eller minst flitiga boklåsarna, kan uppnås även i en aktiv uppsökande verksamhet i boendemiljö. Detta är lika självklara folkbiblioteksinsatser som arbetsplatsutlåning.

När det gäller samverkan med studieförbund konstaterar *SÖ* att samverkan minskat under de senaste åren. Enligt SÖ är anledningen till detta att såväl studieförbunden som folkbiblioteken har genomgått stora förändringar beträffande verksamheten och genom utbyggnad och expansion. SÖ anser att särskilt samarbetet mellan biblioteken och den verksamhet som bedrivs i studiecirklar och på folkhögskolekurser behöver utökas och vidareutvecklas. De nya bidragsreglerna för studiecirkelverksamheten som gäller från budgetåret 1981/82 har skapat ökade möjligheter till samverkan på studiematerialområdet.

SV finner för sin del att den diskussion, som utredningen för, är otillräcklig. Det finns vattentäta skott mellan folkbibliotekens och studieförbundens verksamhet. Enligt SV:s tolkning är inställningen bland folkbiblioteken att det är bra att man frigjort sig från bildningsorganisationerna. Yttrandet innehåller flera förslag till åtgärder för att aktivera samarbetet med studieförbunden. Det är kulturnämnden i varje kommun som måste ta ansvaret för detta och avdela personal för att stärka kontakterna.

KUR anser att de lokala folkbiblioteken behöver stöd i arbetet med dessa frågor från länsbiblioteken. Därför bör frågor som rör samverkan med folkbildningen ingå i länsbibliotekens konsulentverksamhet. *Falköpings kommun* är av samma mening medan flera andra kommuner, bl. a. *Ale* och *Borlänge*, framför allt är oroliga över att samverkan blir resurskrävande.

TBV framhåller att en form för samverkan är att bibliotekspersonal kan medverka i utbildning av cirkelledare och i cirkelledarträffar på biblioteken. *Falköpings kommun* pekar på cirkelledarnas roll som förmedlare.

SÖ påpekar att utredningen inte uppmärksammat den samverkan som sker mellan folkhögskolor och kommunala bibliotek. Genom nya linjer och ett förändrat arbetssätt, projektstudier, räcker inte folkhögskolornas egna resurser. I dag behöver folkhögskolorna service från biblioteken i form av boklån och rådgivning.

Dalarnas bildningsförbund rapporterar om bildnings- och studieförbundens roll i det s. k. Dalaprojektet, ett projekt som kulturrådet startat och som syftat till att genom lokal och regional samverkan mellan folkbibliotek, skola, folkbildning och massmedia öka människors läsande och utnyttjande av folkbibliotek.

De, relativt få, remissinstanser som har med något i sitt yttrande om samverkan med ungdomsorganisationer stöder utredningens förslag. *Dalarnas bildningsförbund* hänvisar till sin rapport om Dalaprojektet, där det finns flera konkreta exempel på samverkan med ungdomsorganisationer.

7 Organisation, struktur och planering

Arbetslag

Förslaget att folkbiblioteken i större utsträckning bör organiseras efter arbetslagsmodellen för att på bästa sätt ta till vara personalens kunnande, erfarenheter och intressen, får stöd av ett tjugotal remissinstanser som *Ale, Falköpings, Göteborgs, Härnösands, Jönköpings, Karlskrona, Laholms, Trelleborgs* och *Örebro kommuner, Göteborgs och Bohus läns landstingskommun, SAB, Kommunförbundet, TCO, SACO/SR, BiS* samt *Luleå, Nybro, Sölvesborgs, Västerviks* och *Östra Göinge kommuners kulturnämnder* och *Jönköpings länsbibliotek*.

Sättet att arbeta i arbetslag förekommer redan i större eller mindre utsträckning framhåller bl.a. *Ale, Jönköpings, Malmö* och *Umeå kommuner* samt *Nybro* och *Västerviks kommuners kulturnämnder*.

SAB menar att kommittén uttrycker sig oprecist. Det hade varit välgörande om man förtydligat vad som menas med kvalificerat biblioteksarbete för såväl bibliotekarier som kanslister. Likaså hade det varit värdefullt med en beskrivning av de olika yrkesgruppernas professionalitet. *SACO/SR* betonar att bibliotekariens roll inom arbetslaget även i framtiden bör vara handledarens och arbetsledarens. *Samrådsgruppen för regionala biblioteksfrågor i Kristianstads län* beklagar att kommitténs förslag vittnar om en anmärkningsvärd nedvärdering av en central bibliotekarieuppgift, nämligen att vägleda och betjäna biblioteksbesökare. Liknande tankar framförs av *Östra Göinge kommuns kulturnämnd*.

Malmö kommun framhåller att den strikta arbetslagsmodellen inte torde vara tillämpbar på de större biblioteken med deras långt gående specialisering. Denna uppfattning delas av *Umeå kommun*.

Borås kommuns kulturförvaltning anser att arbetslagsidén är svår att tillämpa på biblioteksverksamhet. Ofta består personalen av antingen ensamtjänstgörande eller av så få personer att något arbetslag helt enkelt inte kan etableras. *Skara kommun* har en liknande uppfattning.

Folkbibliotekssystemets struktur

Kommitténs förslag till principiell organisationsstruktur innebär att huvudansvaret för kulturuppgiften och den kvalificerade referenstjänsten skall ligga på huvudbiblioteken, medan filialerna främst bör inriktas på

litteraturförsörjning, läsvägledning, läsfrämjande insatser och uppsökande arbete. Förslaget stöds av *KUR*, *Ale*, *Kalmar*, *Laholms*, *Mölndals*, *Trelleborgs* och *Örebro kommuner* samt *Kommunförbundet*.

DFI delar kommitténs uppfattning att det är kommunens huvudbibliotek som bör ha störst ansvar för de mer kvalificerade tjänsterna.

KUR påpekar att förslaget ej får innebära en utarmning av filialernas resurser.

Eskilstuna kommun finner förslaget oklart och menar att det är en politisk fråga som varje kommun får ta ställning till och där bedömningen görs ur ekonomiska och kulturella aspekter.

Negativa till förslaget är *Göteborgs*, *Härnösands*, *Södertälje* och *Umeå kommuner*, *Göteborgs och Bohus läns landstingskommun*, *SAB*, *SFF*, *TCO*, *SACO/SR* samt *Borås*, *Luleå* och *Västerviks kommuners kulturnämnder* och *Samrådsgruppen för regionala biblioteksfrågor i Kristianstads län*.

SAB menar att kommittén inte tillräckligt betonat filialernas roll i informationsarbetet, en synpunkt som delas av bl. a. *Göteborgs kommun*. Enligt *SAB* bör varje enhet vara en lokal informationspunkt, där medborgaren dels skall kunna finna den näraliggande informationen, dels en ingång till hela biblioteksystemets utbud av information.

Göteborgs kommun beklagar att kommittén vill begränsa filialernas uppgift så markant i ett skede när den nya teknologin gör det möjligt för biblioteken att förverkliga en roll som lokala informationscentra för sina upptagningsområden. Liknande synpunkter framförs av *Härnösands* och *Södertälje kommuner*, *Göteborgs och Bohus läns landstingskommun*, *TCO* och *SACO/SR*.

Samrådsgruppen för regionala biblioteksfrågor i Kristianstads län anser i motsats till kommittén att referens- och informationsservicen måste förstärkas vid varje biblioteksenhet.

Om det lokala biblioteket skall kunna fylla sin funktion i ett decentraliserat informationssystem måste enligt *KB* informationsarbetet få tillräckligt utrymme i utbildningen.

Kungälvs kommuns kulturnämnd menar att det är föga meningsfullt att diskutera filialuppgifter utan försök att definiera vilken standard det rör sig om när det gäller t. ex. bemanningens kvalitet och kvantitet, lokalyta, öppethållande, mediabestånd m. m.

8 Ansvarsfördelning stat — kommun

Statskontoret delar utredningens uppfattning att lagstiftning ej bör användas på biblioteksområdet. Samma åsikt har *Laholms*, *Stockholms* och *Örebro kommuner*, *Malmöhus*, *Skaraborgs* och *Örebro läns landstingskommuner* samt *Landstingsförbundet*. Malmöhus läns landstingskommun

påpekar att det i grunden bara är kommunerna själva som kan svara för en utjämning av biblioteksstandarden i landet.

Ett flertal remissinstanser beklagar att utredningen inte diskuterat och utrett lagfrågan, bl. a. *Ale, Borlänge, Göteborgs, Härnösands, Karlskrona, Landskrona, Malmö, Sorsele* och *Umeå kommuner, Göteborgs och Bohus läns landstingskommun, SAB, SFF, KLYS, SACO/SR, LO, ABF* samt bland övriga inkomna skrivelser t. ex. *Karlstads, Kungälvs, Olofströms, Sunne* och *Sölvesborgs kommuners kulturnämnder* samt *Jönköpings länsbibliotek.*

Att utredningen borde ha studerat förhållandena i länder, som har bibliotekslag, anser bl. a. *Ale, Borlänge, Malmö* och *Sandvikens kommuner.*

En förutsättningslös analys av lagfrågan bör enligt *LO* göras av en parlamentarisk utredning. *ABF* föreslår att en utredning tillsätts med uppgift att pröva förutsättningarna för en kulturlag.

En bibliotekslag behöver inte vara detaljreglerande framhåller *KUR, Malmö* och *Sandvikens kommuner, SAB* och *Samrådsgruppen för regionala biblioteksfrågor i Kristianstads län.*

SAB vill ha en lag som stadgar att det i varje kommun skall finnas ett folkbibliotek och att det skall vara avgiftsfritt för medborgarna att utnyttja dess verksamhet. *KUR, SFF, Karlskrona kommun, Sölvesborgs kommuns kulturnämnd* och *Uppsala kommuns biblioteksstyrelse* instämmer och vill i likhet med *SACO/SR* dessutom att en lag skall innehålla en paragraf om att det skall finnas fackutbildad bibliotekariepersonal i varje kommunalt folkbibliotekssystem.

SACO/SR menar att en lag även bör garantera kvaliteten i medieurvalet. Detta kräver en ökning med ca 10 milj. kr. av statsbidragen. *Värmdö kommun* anser att en lagstiftning med vissa krav på minimistandard skulle kunna genomföras utan större höjningar av statsbidraget än 10–20 milj. kr.

En bibliotekslag som garanterar avgiftsfri service torde inte medföra någon merkostnad för vare sig staten eller kommunen anser *Göteborgs kommun.* På liknande sätt uttrycker sig *Borlänge, Sandvikens* och *Värmdö kommuner.*

HCK understryker att en lag bör innebära att alla bibliotek skall ha ett visst bestånd av talböcker och LL-böcker.

BiS föreslår en lag som motsvarar den som finns inom skolväsendet. Staten bör stå för personalkostnaderna, medan kommunerna bör uppfylla vissa krav på mediebestånd, lokaler, öppethållande m. m.

TCO anser att riksdagen bör besluta om allmänna mål och uppgifter, gratisprincipen samt att det skall finnas folkbibliotek i alla kommuner. *SV* delar denna uppfattning. *Författarcentrum Riks* förordar en bibliotekslag men kan i andra hand tänka sig en utbyggnad av de kulturpolitiska målen.

Remissopinionens syn på frågan om gratisprincipen bör lagfästas finns redovisad tidigare i denna remissammanställning, i avsnitt 3.

9 Regionala biblioteksuppgifter

Splittrad remissopinion

Kommitténs förslag om en klarare ansvarsfördelning mellan länsbiblioteken och de kommunala folkbiblioteken, som går i riktning mot ett större regionalt ansvar, har mötts med mycket blandade reaktioner vid remissbehandlingen. *KB*, *TPB*, *KUR* och *statskontoret*, ett stort antal kommuner och landstingskommuner, *SAB*, *SFF*, *SV* och *TBV* ger utredningen sitt fulla stöd, medan en lång rad andra remissinstanser, även bland kommunerna, antingen avvisar förslaget eller har mer eller mindre långtgående invändningar.

Landstingsförbundet delar utredningens positiva syn på länsbibliotekens möjligheter att bidra till att minska standardskillnaderna mellan olika folkbibliotek. Under förutsättning att tillräckliga resurser ställs till länsbibliotekens förfogande är det rimligt att länsbiblioteken åtar sig ett ökat ansvar, särskilt för informationsförsörjning och rådgivning. Däremot kan de heltäckande biblioteksplaner, som utredningen föreslår, leda till onödig byråkrati. Över huvud taget måste det enligt förbundet betonas att det är utifrån kommunernas behov och initiativ som länsbiblioteken arbetar.

Principiella synpunkter av liknande slag framförs av flera landstingskommuner. *Örebro läns landstingskommun* framhåller att det behövs klara motiv för de regionala insatserna. För en väl utvecklad biblioteksverksamhet är det nödvändigt med starka kommunala satsningar. De regionala insatserna är en komplettering av dessa. *Kopparbergs läns landstingskommun* påpekar att länsbiblioteken inte skall kompensera kommuner som genom politiska beslut inte vill utveckla sin biblioteksverksamhet. *Malmöhus läns landstingskommun* uppfattar utredningens strategi som riktig men frågar sig hur det skall bli möjligt att få igång utvecklingsarbete i de kommuner där biblioteksinsatserna har låg prioritet. En regional biblioteksplanering är varken önskvärd eller möjlig. Länsbiblioteken får inte ingripa i de enskilda kommunernas planering. Länsbibliotekens roll är enligt *Kalmar läns landstingskommun* att vara kompletterande. Länsbiblioteken får inte ta över det lokala bibliotekets ansvar.

Flera kommuner uttalar sig på samma sätt. Enligt *Degerfors* och *Sorsele* har länsbiblioteken en särskilt viktig uppgift när det gäller att stötta biblioteken i de små kommunerna. Men kommunala insatser kan aldrig ersättas. Kommunen måste delta i och styra planeringen och se till att planerna är förankrade. *Eskilstuna kommun* framhåller att länsbiblioteken inte har några maktbefogenheter över de kommunala biblioteken. Planeringen måste alltså göras i samråd. *Falu kommun* menar att tanken på en regional samverkan när det gäller medieförsörjningen inte är utan komplikationer. Om man med samverkan menar konferenser och rådgivning finns inga invändningar. Blir det emellertid fråga om att styra de kommunala inköpen för att säkra medieförsörjningen i länet är tanken mycket tveksam. *Vallen-*

tuna kommun framhäller att den plan som skall utarbetas för länsverksamheten inte får bli så detaljerad och styrande att den hindrar flexibilitet. Satsningen på länsbiblioteken får inte heller innebära en ökad byråkratisering. De tillförda resurserna måste komma länets bibliotek direkt till godo.

Enligt *Kommunförbundets* mening sker genom förslagen en glidning i nu rådande ansvarsfördelning mellan stat och kommmun mot en förstärkning av det statliga inflytandet över biblioteken. Detta anser förbundet vara felaktigt. Av flera skäl är förbundet också tveksamt till en sådan utvidgning av länsbibliotekens uppgifter som kommittén föreslår. Den omfattande regionala planeringen kan för den enskilda kommunen leda till att de lokala prioriteringarna får stå tillbaka för att det regionala målet skall uppnås. Att regionala bibliotekskonsulenter skall kunna stimulera lokal samverkan är också tveksamt. Ansvaret för att lokal samverkan kommer till stånd kan aldrig läggas på regional nivå. I stället för att inrätta konsulenttjänster på olika områden bör länsbiblioteken dra nytta av den kompentens som finns på regional nivå hos t. ex. länsskolnämnd och länsbildningsförbund.

Till de remissinstanser som ställer sig helt avvisande till kommitténs förslag hör *ABF* och *LO* som främst vänder sig emot att tyngdpunkten i den statliga bidragsgivningen förskjuts från de lokala biblioteken till länsbiblioteken. Enligt LO måste en utveckling ske av biblioteksverksamheten mot arbetsplatser och andra miljöer nära människorna. Detta kan bara göras lokalt. Sådana insatser kan inte övertas av länsbiblioteken. ABF tar inte direkt ställning till ansvarsfördelningen men ser det som angeläget att det finns ett samspel, som också fungerar effektivt, mellan länsbibliotek och lokala bibliotek när det gäller medieförsörjningen. *Sandvikens, Sjöbo* och *Trelleborgs kommuner* avvisar också förslagen och menar att det är fel att stärka länsbiblioteken på bekostnad av de lokala biblioteken. Sandvikens kommun vill inte ha några regionala "överkommuner" i folkbiblioteksfrågor och Trelleborgs kommun tror inte att ökade regionala satsningar leder till någon utjämning av biblioteksstandarden i landet.

Malmö kommun anser att förslaget är ofullständigt eftersom det bara behandlar länsbiblioteken och inte lånecentraler och depåbibliotek.

Kostnader

Resursfrågan för länsbiblioteken tas upp i flera yttranden. Vissa synpunkter redovisas i avsnitt 11 i denna sammanställning. *Borlänge kommun* och *SACO/SR* anser att utredningen borde ha beräknat kostnaderna för länsbibliotekens verksamhet. *Eskilstuna, Härnösands* och *Karlskrona kommuner* anser att länsbiblioteken behöver ett bättre statligt stöd om verksamheten skall fungera. *Vännäs kommun* och *Skaraborgs läns landstingskommun* anser också att länsbiblioteken behöver ökade resurser framför allt om de skall åta sig ett ökat ansvar för informationssökning som kräver avancerad teknisk utrustning.

Huvudmannaskap

Karlskrona och *Umeå kommuner* anser att utredningen borde ha undersökt konsekvenserna av att den regionala biblioteksverksamheten finansieras av stat och landsting men bedrivs som ett primärkommunalt bibliotek. Detsamma anser *Västernorrlands läns landstingskommun* som stöder utredningen men anser att intresset från landstingens sida för utvecklingen av länsbiblioteken skulle bli större om de även tagit det formella ansvaret som huvudmän för verksamheten. *Falköpings kommun* anser att länsbiblioteket bör vara underställt landstinget. Enligt *Kopparbergs läns landstingskommun* kommer landstinget att vilja ha ett större inflytande över verksamheten än vad ett avtal kan ge. Den avtalskonstruktion som de båda kommunförbunden enats om är inte tillräcklig. Utredningen borde ha gjort en analys av andra former för styrning och påverkan.

Speciella frågor

KUR tar upp frågan om den mindre efterfrågade, "smala" litteraturen och förutsätter att denna skall finnas att tillgå både på regional och lokal nivå. Det vore olyckligt om regionala insatser för medieförsörjningen skulle ses som en möjlighet för kommunala bibliotek att inte köpa den "smala" litteraturen.

Malmöhus läns landstingskommun anser att det inte är realistiskt att tänka sig att små kommuner kan ha något större bestånd av talböcker. Här får därför länsbiblioteken en huvudroll. *SRF* anser att ansvaret för utarbetande av en talboksplan för respektive län kan läggas på länsbiblioteken, men att folkbiblioteken skall ha samma ansvar för talboksbestånden som för svartskriftsbestånden.

DFI framhåller att den formella och hierarkiska regleringen av folkbiblioteksväsendet inte får gå ut över snabbhet och effektivitet. Biblioteken måste således kunna vända sig direkt till ett vetenskapligt bibliotek när detta är lämpligast. *Västerbottens läns landstingskommun* uttalar sig på samma sätt.

KUR framhåller att behovet av modeller för ansvarsfördelningen är särskilt stort i fråga om informationsförsörjningen. Resurser måste finnas även lokalt. Annars kan det vara svårt att nå ut till grupper med olika hinder. Det blir också svårt att göra klart för besökarna att biblioteket kan förmedla upplysningar från t. ex. länsbiblioteket.

BiS och *SV* föreslår att länsbiblioteken får regionala konsulenter för frågor om bibliotekens samverkan med folkbildningen. Enligt *Skånes bildningsförbund* måste länsbiblioteken kontinuerligt följa upp hur samarbetet utvecklas mellan biblioteken och studieförbunden.

TCO och *SKTF* för fram tanken att länsbiblioteken i samverkan med andra länsmyndigheter skall kunna ta inititativ till personalutbildning för

folkbibliotekens personal. Det länsbiblioteken skall göra är främst att planera och organisera utbildningen.

TLS anser att länsbiblioteken måste ge stöd och hjälp till de mindre biblioteken när det gäller teknisk och ekonomisk litteratur. För detta behöver länsbiblioteken särskilda konsulenttjänster.

Samrådsgruppen för regionala biblioteksfrågor i Kristianstads län poängterar att även den databaserade informationsförsörjningen måste tas med i den regionala planeringen. Ansvaret för sökningar i avancerade och sällan nyttjade databaser bör åvila länsbiblioteken.

Enligt *Blekinge läns landstingskommun* finns det skäl att överväga en ändring i kommunallagen som gör det möjligt för ledamöter ur landstingens kulturnämnder att få fullvärdigt medlemsskap i kommunala kulturnämnder.

SAB och *Göteborgs kommun* delar utredningens uppfattning att länsbiblioteken bör få ett ökat ansvar för fortbildning av bibliotekspersonal. Eftersom standarden mellan länsbiblioteken är ganska ojämn kan detta vålla problem om inte länsbiblioteken får centrala resurser för att kunna fortbilda sin egen personal.

Landskrona kommun anser att uppgifterna för de regionala bibliotekskonsulenterna bör övervägas. Deras arbete bör direkt komma de kommunala biblioteken till godo. *Härnösands kommun*, *SAB* och *BiS* avstyrker förslaget att länsbibliotekens personal skall kunna på vissa villkor utföra löpande arbete på lokala folkbibliotek.

Luleå kommuns kulturnämnd pekar på ett fortsatt behov av regionala insatser för barnbiblioteksverksamhet, biblioteksverksamhet för etniska och språkliga minoriteter och för läshandikappade grupper. Kulturnämnden anser att möjlighet bör finnas att föra över länsavdelningarnas konsulenter till nya och förändrade arbetsfält, för att bättre kunna anpassa den regionala verksamheten till kommunernas behov.

Förslaget om lokal biblioteksplanering i regionalt perspektiv förutsätter enligt *KUR* klara ansvars- och samarbetsprinciper i förhållandet mellan kulturnämnder och länsbibliotek. KUR föreslår att några länsbibliotek uppmuntras att leda ett utvecklingsarbete på detta område.

10 Centrala folkbiblioteksuppgifter

Bibliotekstjänst AB

Ansvaret för BURK

Av de remissinstanser som yttrat sig över förslaget att staten skall överta ansvaret för BURK (Btj:s centrala katalogdatabas) är flertalet positiva. Hit hör *KUR*, *Borlänge*, *Eskilstuna*, *Falköpings*, *Falu*, *Härnösands*, *Jönköpings*, *Karlskrona*, *Köpings*, *Laholms*, *Norrköpings*, *Sjöbo*, *Skara*, *Vallentuna* och *Örebro kommuner*, *SFF*, *SV*, *BiS* samt *Luleå*, *Nybro* och

Sölvesborgs kommuners kulturnämnder, Jönköpings länsbibliotek och *Samrådsgruppen för regionala biblioteksfrågor i Kristianstads län.*

En avvaktande hållning till förslaget intas av flera remissinstanser, däribland *KB*, som dock delar utredningens uppfattning att bättre samordning av databaserna BUMS/BURK och LIBRIS är av stor vikt. KB menar också att det är väsentligt att statligt stöd i någon form till BUMS görs beroende av att eventuella lokala lösningar knyts till det centrala systemet. KB finner emellertid att förslaget att överföra BURK till staten med KB som huvudman knappast kan motiveras enbart utifrån önskemålet att staten ikläder sig visst ekonomiskt ansvar för BURK. I vart fall måste även andra alternativ till statliga resurstillskott prövas noggrannare än utredningen gjort.

DFI menar att förslaget kan vara värt att överväga. Dock måste de ekonomiska och praktiska förutsättningarna för ett samgående först noga utredas och konsekvenserna analyseras. Liknande tankegångar finns hos *RRV, Kalmar kommun, SACO/SR* och *Borås kommuns kulturnämnd.*

Malmö kommun påpekar att kommitténs förslag inrymmer komplikationer bl. a. när det gäller att värdera det bibliografiska innehållet i BURK. Vidare har folkbiblioteken getts möjlighet att påverka utformningen av Btj:s databas, en förmån som kan försvinna efter ett statligt övertagande av databasen.

Sveriges författarfond ställer sig också avvaktande till förslaget.

Negativa till förslaget är bl. a. *statskontoret, Göteborgs* och *Södertälje kommuner, Göteborgs och Bohus läns landstingskommun, Kommunförbundet, SAB, Btj* och *Uppsala kommuns biblioteksstyrelse.*

SAB och *Btj* anser det rimligt att staten påtar sig ett större ekonomiskt ansvar för den nationalbibliografiska verksamhet som bedrivs vid Btj, en uppfattning som delas av *Mölndals* och *Södertälje kommuner* och *Uppsala kommuns biblioteksstyrelse.* Under förutsättning att ett skäligt statligt stöd utgår för denna verksamhet kan inte SAB finna några administrativa eller andra fördelar med att KB blir huvudman.

Kommunförbundet uttrycker förvåning över att ett statligt stöd till Btj för att täcka konstnaderna för den angelägna katalogiseringen av invandrarlitteratur förbinds med ett statligt övertagande av BURK. Ett samarbete mellan BUMS och LIBRIS sker lämpligast genom ett vidgat samarbete mellan Btj och KB.

Statskontoret påpekar att det centraliserade system som BUMS/BURK i dag representerar inom kort kan vara föråldrat med åtföljande höga kostnader för drift och utveckling samt svårigheter att anpassa systemets tjänster till marknadens behov. I stället efterlyser statskontoret en förutsättningslös studie av möjligheterna att samordna och organisera redan befintliga resurser för registrering/katalogisering av litteratur och andra medier, så att dubbelarbete kan undvikas. Formerna för katalogisering av

invandrarlitteratur och annan utländsk litteratur samt statens ansvar för detta behöver utredas särskilt.

Göteborgs kommun finner det rimligt att staten i någon form tar ett större ansvar för BURK. Ett samarbete mellan databaserna är möjligt även om BURK blir kvar i Btj:s ägo, något som Göteborg föredrar tills vidare.

Lagerhållning

Av det 20-tal instanser som berör frågan om Btj:s lagerhållning är flertalet positiva såsom *Ale, Borlänge, Eskilstuna, Härnösand, Jönköpings, Karlskrona, Laholms, Norrköpings* och *Örebro kommuner, SFF, SACO/SR, Btj* samt *Sölvesborgs kommuns kulturnämnd* och *Jönköpings länsbibliotek.*

Btj påpekar att ekonomiska förutsättningar för en ökad lagerhållning av sambindningsböcker skapas om hela eller större delen av kostnaden för Btj:s bibliografiska arbete finansieras med statliga medel. Skulle däremot de statliga insatserna begränsas till att täcka det underskott som den bibliografiska verksamheten medför, kommer inte några ökade insatser beträffande lagerhållningen att kunna göras.

Eskilstuna och *Malmö kommuner* samt *Uppsala kommuns biblioteksstyrelse* påpekar att utredningen ej angett hur lagerhållningen skall bekostas. *Härnösands kommun* menar att statliga insatser behövs för bättre lagerhållning.

SAB anser att staten bör ta på sig ett ekonomiskt ansvar för Btj:s lagerhållning av barn- och ungdomslitteratur.

Göteborgs kommun vill inte ta ställning till förslaget utan avvaktar SAB:s utredning om Btj:s framtida roll.

Uppgift som datakonsult

Ett fåtal instanser, bl. a. *Borlänge, Jönköpings, Karlskrona* och *Norrköpings kommuner* samt *Sölvesborgs kommuns kulturnämnd* och *Jönköpings länsbibliotek* tillstyrker kommitténs förslag att Btj bör fungera som konsult vid utvärdering och upphandling av lokala datasystem.

Btj menar att förslaget är realistiskt när det gäller frågor kring eventuella lokala systems möjlighet att kommunicera med Btj:s centrala databas. En mera utvidgad konsultfunktion med uppgiften att för bibliotekens räkning utvärdera andra företags system bör inte Btj, som marknadsför eget datasystem, åta sig. *Uppsala kommuns bibliotekstyrelse* delar denna uppfattning.

Av de remissinstanser som berör denna fråga är flertalet negativa. De flesta menar att förslaget är orealistiskt och olämpligt, eftersom Btj är försäljare av sitt eget datasystem. Hit hör *Ale, Eskilstuna, Falköpings, Göteborgs, Härnösands, Kalmar, Laholms, Malmö, Umeå* och *Vallentuna kommuner, Göteborgs och Bohus läns landstingskom-*

mun, SACO/SR, Borås och *Sunne kommuners kulturnämnder* samt *Samrådsgruppen för regionala biblioteksfrågor i Kristianstads län.*

Göteborgs och *Laholms kommuner, Göteborgs och Bohus läns landstingskommun* samt *BiS* anser att en datakonsult bör knytas till KUR.

Karlskrona kommun anser att även KUR bör skaffa sig kompetens på detta område.

Ägarförhållanden

Kommitténs förslag att ändra ägarförhållandena för Btj tillstyrks av flertalet av de drygt 30 remissinstanser som yttrat sig om förslaget. *KUR, Ale, Borlänge, Eskilstuna, Falköpings, Falu, Jönköpings, Karlskrona, Laholms, Norrköpings, Sandvikens, Skara* och *Örebro kommuner, SFF, Landstingsförbundet, SACO/SR, SV, Sölvesborgs kommuns kulturnämnd* och *Jönköpings länsbibliotek* är således positiva till att Kommunförbundet blir majoritetsägare till Btj.

Landstingsförbundet anser att även landstingen genom Landstingsförbundet bör få visst inflytande över Btj. Även *Samrådsgruppen för regionala biblioteksfrågor i Kristianstads län* menar att Landstingsförbundet bör ges möjlighet till ställningstagande i denna fråga.

Vallentuna kommun menar att det kapitaltillskott som Btj behöver bör komma från flera nya intressenter.

De av förslaget närmast berörda, dvs. *SAB, Btj* och *Kommunförbundet*, anser att man bör avvakta resultatet av den utredning som tillsattes inom SAB i juni 1984 med uppgift att bl.a. utreda Btj:s eventuella behov av kapitaltillskott. Denna uppfattning delas av bl.a. *Göteborgs, Kalmar, Malmö, Södertälje* och *Umeå kommuner, Göteborgs och Bohus läns landstingskommun, Borås kommuns kulturnämnd* och *Uppsala kommuns biblioteksstyrelse.*

Malmö kommun anser att frågan om Btj: s ägarförhållanden är en angelägenhet som ligger utanför kommitténs uppdrag.

Sjöbo kommun avvisar förslaget och anser att SAB bör inneha aktiemajoriteten i Btj.

Centrala statliga biblioteksuppgifter

Kulturrådets roll

Diskussionen i remissyttrandena kretsar huvudsakligen kring frågan om KUR:s roll på biblioteksområdet. I utredningen beskrivs rådets funktioner som uppföljning och analys av biblioteksverksamheten, rådgivning och metodutveckling. Remissinstansernas åsikter i denna fråga går starkt isär.

Endast några få kommuner är positiva till utredningens förslag. *Örebro kommun* anser att utredningen ger ett bra underlag för ställningstagande till ansvarsfördelningen mellan centrala, regionala och kommunala organ när det gäller folkbiblioteksverksamheten. *Kalmar kommun* ser också positivt

på förslagen. Att decentralisera rådgivningsfunktionen till länsbiblioteken tillgodoser behovet av en klarare ansvarsfördelning mellan stat, län och kommun. *Skara kommun* tillstyrker. Det gör även *Örebro läns landstingskommun* som anser att en förskjutning av rådgivningen från central till regional nivå kan vara av värde för verksamheten.

Bland övriga remissinstanser är det få som stöder förslaget att ge KUR en annan roll. *SAB* anser att ökad rådgivning kan ske på regional nivå. Däremot är SAB tveksam till att denna regionala rådgivning kan ersätta den rådgivning som i dag handhas av KUR. Länsbiblioteken har behov av ett samordnande och stödjande centralt organ. Det kommer alltid att finnas områden som inte täcks av regional expertis. *SV* instämmer i utredningens beskrivning av de centrala biblioteksfunktionerna men tycker att det finns anledning att särskilt uppmärksamma behovet av att på central nivå stödja uppbyggnadsarbetet i kommuner med de allra svagaste biblioteksystemen.

Flertalet kommuner, däribland *Falun, Göteborg, Härnösand, Jönköping, Karlskrona, Landskrona, Malmö, Norrköping, Sandviken, Södertälje* liksom *Umeå* och *Luleå kommuns kulturnämnd*, är emot förslagen och anser att KUR:s ställning som central instans måste stärkas, inte avvecklas. Framför allt är kommunerna intresserade av att den centrala rådgivningen bibehålls och utvecklas. *Samrådsgruppen för regionala biblioteksfrågor i Kristianstads län* påpekar att en ökad regional konsultverksamhet alstrar ett ökat behov av central samordning, rådgivning och information, liksom ett ökat behov av kontinuerlig fortbildning av de regionala konsulterna. KUR måste tillförsäkras erforderliga konsultresurser för att kunna fullfölja dessa uppgifter.

Kommunförbundet betecknar förslagen som led i utredningens strävan att uppnå en så likartad utveckling som möjligt av folkbibliotekens verksamhet. Förslagen innebär bl. a. en utbyggd rapporteringsskyldighet från kommuner till länsbibliotek och vidare till KUR. Rapporterna skall sedan utgöra underlag för bedömning av insatser från rådets och länsbibliotekens sida. Förbundet ifrågasätter bestämt om sådana bedömningar behövs. Folkbiblioteksverksamheten är ett kommunalt ansvarsområde. Mål, inriktning, omfattning och prioriteringar beslutas lokalt av de politiskt ansvariga i kommunerna. Det är också de ansvariga som avgör om verksamheten uppfyller kraven och om förändringar behövs.

Även *Landstingsförbundet* ifrågasätter det rimliga i att staten ålägger kommuner och landsting rapporteringsskyldighet för en verksamhet som de själva svarar för. *Malmöhus läns landstingskommun* framhåller att förslagen sammantaget ger staten styrinstrument som inte står i någon som helst relation till statens ekonomiska insatser.

Statskontoret stöder förslaget om en decentralisering av KUR:s rådgivning till regional nivå men anser att en löpande statlig uppföljning genom årliga rapporter sammanställda av rådet knappast är rimlig. Det bör räcka

med punktinsatser och speciella utredningsprojekt. Statskontoret föreslår också att ett större ansvar för metodutveckling läggs på biblioteksshögskolan. Därmed kan KUR:s särskilda nämnd för litteratur- och biblioteksfrågor avvecklas och ersättas med en ren litteraturstödsnämnd.

Enligt *TCO* finns det behov av en kontinuerlig bevakning och överblick av bibliotekens utveckling. TCO har inget att invända mot att KUR sköter denna uppgift. Däremot finns det anledning att invända mot det omfattande rapporteringsarbete som utredningen föreslår.

Ett flertal instanser, däribland *DFI, Ale, Falu, Göteborgs, Kalmar, Laholms, Landskrona, Malmö* och *Örebro kommuner, Göteborgs och Bohus läns landstingskommun, SAB, Btj* samt *SKTF, Samrådsgruppen för regionala biblioteksfrågor i Kristianstads län, Uppsala kommuns biblioteksstyrelse* och *Luleå kommuns kulturnämnd* är positiva till utredningens förslag rörande metodutveckling av folkbiblioteksverksamheten. *Härnösands kommun* och *SACO/SR* stöder också förslagen men tror inte att utvecklingsarbetet kan bedrivas med tillfällig personal. Det statliga stödet till metodutveckling tas upp i det följande i avsnitt 11.

Flera remissinstanser framhåller att biblioteken har behov av ökad rådgivning från KUR i fråga om biblioteksservice till invandrare. Frågan tas också upp i det följande i avsnitt 11.

Enligt *TBV* har KUR en viktig uppgift när det gäller att förbättra kontakterna mellan bibliotek och studieförbund. *SKS* framhåller att metoderna och formerna för samverkan med studieförbunden behöver systematiseras och planeras mer långsiktigt. Detta är frågor som med fördel kan handläggas av Folkbildningsförbundet.

KUR ser mycket positivt på de markeringar utredningen gör rörande de centrala uppgifterna i framtiden. Delvis innebär förslagen att rådet får gå in på nya uppgifter. Därför är det inte möjligt att nu låsa fast behovet av personalförstärkning utom vad gäller expertis på invandrarfrågor. Den föreslagna metodutvecklingen, som blir en huvuduppgift för rådet, bör ske i nära kontakt med biblioteksforskningen i landet, både den som bedrivs i Linköping och den som enligt UHÄ planeras vid högskolan i Borås.

Riktlinjer för lånecentraler och länsbibliotek

Flera remissinstanser är kritiska mot att utredningen inte gett några konkreta förslag till nya riktlinjer för lånecentraler och länsbibliotek. *SAB* anser att utredningen borde ha lagt ett förslag till ny bidragsförordning. *SACO/SR* och berörda kommuner och landsting nämner särskilt lånecentraler och depåbibliotek. *Stockholms kommun* efterlyser ett avtal mellan stat och kommun som ger kommunen statlig kostnadstäckning för denna verksamhet. Enligt *Västerbottens läns landstingskommun* måste staten genom noggrann uppföljning av anslagen säkerställa verksamheten. *Laholms kommun* är tveksam till lösningen med tre depåbibliotek. KUR bör få i uppdrag att utreda om depåbiblioteken kan samordnas till en enhet.

Statskontoret anser att staten har för liten möjlighet att påverka depåbibliotekens omfattning, kostnader och service. Det finns risk för att depåbiblioteken utvecklas till jättelika och svåråtkomliga boksamlingar. Statskontoret föreslår också att statens bidrag till verksamheten vid lånecentraler/depåbibliotek sammanförs med bidragen till länsbiblioteken i berörda kommuner.

Samrådsgruppen för regionala biblioteksfrågor i Kristianstads-län understryker vikten av att lånecentralerna med depåfunktion tilldelas tillräckliga statsbidrag, som bl. a. bör täcka kostnader för datateknisk utrustning och överföring av depåbibliotekens bestånd till en central databas.

Statistik

Kommittén föreslår vissa förändringar i fråga om statistiken på biblioteksområdet. I allmänhet tillstyrker remissinstanserna förslagen eller lämnar dem utan kommentarer.

SCB framhåller att en utvidgning av och större flexibilitet i statistiken innebär ökade kostnader och förutsätter uppdragsfinansiering. Ändamålet med den statistik över biblioteksbesök, som enligt utredningen bör komplettera utlåningsstatistiken, behöver preciseras. *Göteborgs* och *Kalmar kommuner, Göteborgs och Bohus läns landstingskommun, SACO/SR* och *Btj* stöder förslaget om en komplettering av utlåningsstatistiken.

Samma remissinstanser godtar också förslaget att slopa statistiken över mediebeståndet. *SCB* framhåller att vissa uppgifter i denna statistik är kulturpolitiskt intressanta. De behövs också som underlag för författarpenningen. En bättre hantering kan förbättra resultatet. *Malmö* och *Vallentuna kommuner, BiS* och *Samrådsgruppen för regionala biblioteksfrågor i Kristianstads län* vill bibehålla statistiken.

Sveriges författarfond framhåller att den del av statistiken som gäller referensbestånden är oundgänglig som underlag för beräkningen av den statliga biblioteksersättningen. Författarfonden pekar på att bibliotekens ökade datorisering ger bättre förutsättningar för att ta fram statistik och att BUMS-systemet redan ger många bibliotek möjlighet att ta fram beståndsstatistik av högre kvalitet än tidigare.

TPB anser det nödvändigt med aktuell och tillförlitlig statistik över talböcker. Nu är statistiken både sen och missvisande.

Örebro kommun anser att statistik behövs för att ge svar på frågor om hur biblioteken fungerar i dag, vilka grupper som utnyttjar biblioteken, vilken struktur utlåningen har och hur informationsservicen utnyttjas.

Enligt *SACO/SR* borde utredningen tagit upp behovet av internationell, i första hand nordisk, samordning av biblioteksstatistiken.

Speciella statliga uppgifter

Utredningen behandlar också sådana speciella statliga uppgifter som biblioteksservice vid kriminalvårdsanstalter och militära förband samt för högskolestuderande.

Över lag är det förhållandevis få remissinstanser som har synpunkter på förslagen. När det gäller biblioteksservice vid kriminalvårdsanstalter och militära förband tillstyrks förslagen av *Falu, Göteborgs, Härnösands, Kalmar* och *Karlskrona kommuner, Göteborgs och Bohus läns landstingskommun* samt av *SACO/SR*. *BiS* anser att kriminalvårdens verksamhet behöver utökas. *KVS* ifrågasätter det föreslagna systemet med ersättning till kommunerna i form av schablonbidrag. Eftersom biblioteksverksamhetens utformning och förutsättningarna för verksamheten varierar vid olika institutioner blir det förmodligen aktuellt med extra ersättning utöver schablonen i flertalet fall. Bl. a. pekar KVS på svårigheterna att upprätthålla en rimlig biblioteksservice för invandrare i anstalter och häkten. Att det finns tillgång till litteratur på olika språk är särskilt viktigt för invandrare med lång institutionsvistelse och isolering.

ÖB föreslår att ansvaret för biblioteksservice till de värnpliktiga övertas av biblioteksväsendet, dvs. kommunbiblioteken, länsbiblioteken och KUR. I avvaktan på den utredning och de ekonomiska överväganden, som först behöver göras, bör förbandsbiblioteken drivas enligt nuvarande principer.

Utredningens ställningstaganden när det gäller biblioteksservice till högskolestuderande ifrågasätts av bl. a. *Göteborgs kommun, SAB* och *SACO/SR*, som anser att utredningen förenklar problemet. Enligt *UHÄ* skall kommunerna ge service till alla kommuninnevånare, oavsett vilka behov de har. Högskolebiblioteken behöver mer resurser, också för att kunna gå in i ett samarbete med folkbiblioteken. *Falköpings kommun* konstaterar att efterfrågan på fjärrlån av kurslitteratur är oförändrat mycket stor. *TCO* menar också att detta är en svårlöst fråga. Högskolorna tar fortfarande inte ansvar för biblioteksservice till det växande antalet högskolestuderande och de allt fler utlokaliserade högskolekurserna. *Karlskrona* och *Skara kommuner* framhåller att problemen är störst för högskolestuderande utanför högskoleorterna.

Biblioteksråd

Över lag är remissinstanserna tveksamma till förslaget. Många erkänner behovet av bättre central samverkan men är osäkra på om den föreslagna konstruktionen är lämplig.

Ale, Borlänge, Göteborgs, Köpings, Landskrona, Ljungby och *Skara kommuner, Göteborgs och Bohus* samt *Blekinge läns landstingskommuner* tillstyrker, mer eller mindre helhjärtat. För *Malmö kommun* framstår det föreslagna biblioteksrådet som ett tämligen kraftlöst organ som ändå kan

accepteras om rådet förstärks med praktiskt verksamma representanter för folkbiblioteksområdet.

Bland övriga remissinstanser som är positiva till förslaget finns *KUR* och *SAB*. *KB* och *högskolan i Borås* tillstyrker grundtanken men finner att den föreslagna konstruktionen inrymmer vissa problem. Ett problem är enligt KB att biblioteksfrågorna har mycket olika tyngd i de berörda myndigheterna och inom dessa handläggs på mycket olika nivå. Ett annat problem är att viktiga intressen är lämnade utanför rådet. *Btj* vill att även representanter för kommunbiblioteken skall ingå. Enligt *SFF* behöver formerna för samverkan utredas mera.

Luleå kommuns kulturnämnd är positiv till förslaget att inrätta ett statligt biblioteksråd, men anser att en representant för folkbildningen bör ingå i rådet. *Sveriges författarfond* anser att fonden skall vara representerad i biblioteksrådet.

Samrådsgruppen för regionala biblioteksfrågor i Kristianstads län och *Borås kommuns kulturnämnd* ställer sig tveksamma till förslaget om inrättande av ett statligt biblioteksråd.

En lång rad remissinstanser avstyrker. *TPB*, *UHÄ*, *SÖ* och *RRV* anser att ett biblioteksråd både kan skapa oklarheter och öka kostnaderna. *SoS* anser att ansvaret bör läggas på KUR. *DFI* och *statskontoret* vill att befintliga myndigheter skall sköta samverkan. *Jönköpings* och *Umeå kommuner*, *Malmöhus läns landstingskommun*, *SACO/SR* och *ABF* är också emot ett statligt biblioteksråd.

11 Statsbidrag till folkbibliotek

Förslag till omfördelning

Ett flertal instanser ansluter sig till förslaget att omdisponera befintliga medel från specialdestinerade små bidrag till ett mer samlat regionalt stöd. *KUR*, *statskontoret*, *Ale*, *Falköpings*, *Härnösands*, *Kalmar*, *Laholms*, *Mölndals*, *Skara*, *Södertälje*, *Umeå* och *Vallentuna kommuner*, *Jönköpings*, *Malmöhus*, *Västerbottens* och *Örebro läns landstingskommuner*, *SAB* samt *Borås*, *Luleå* och *Östra Göinge kommuners kulturnämnder* och *Älvsborgs läns landstingskommuns kulturnämnd* har inga invändningar mot en sådan förändring.

Borlänge kommun anser att kommittén borde ha gjort en grundligare analys av avvägningen mellan stöd till lokal resp. regional nivå. Liknande synpunkter framförs av *Trollhättans kommuns kulturnämnd*

Jönköpings, *Landskrona*, *Trelleborgs* och *Älvdalens kommuner* är skeptiska till att en omdisponering av bidragen kan åstadkomma någon förbättring i stort.

Värmdö kommun anser att bidrag av den föreslagna storleksordningen inte leder till någon standardhöjning. *SACO/SR* delar denna uppfattning.

Sjöbo kommun är tveksam till den föreslagna omfördelningen och menar att bidrag till lokala folkbibliotek innebär större möjlighet till utjämning av biblioteksstandarden i landet. Liknande synpunkter framförs av *Sandvikens kommun* och *Nybro kommuns kulturnämnd*

Kommunförbundet anser att en eventuell omfördelning av statsbidragen i stället bör innebära stöd till åtaganden som är gemensamma för svenskt biblioteksväsen som t.ex. inköp av invandrarlitteratur, katalogisering av sådant material eller förbättring av Btj:s lagerhållning.

Förslaget avvisas också av *LO* och *ABF*, som båda ogillar tyngdpunktsförskjutningen från lokal till regional nivå. Liknande synpunkter har *Olofströms kommuns kulturnämnd*.

SFF vill att bidragen skall vara flexibla, så att kommuner kan söka projektbidrag.

Några remissinstanser har missuppfattat utredningens förslag och tror att det innebär att länsbiblioteken skall fördela det regionala stödet till de lokala biblioteken.

Utvecklingsbidrag till kommunerna

Förslaget tillstyrks av *statskontoret*, *Ale*, *Eskilstuna*, *Göteborgs*, *Kalmar*, *Laholms*, *Mölndals*, *Skara*, *Södertälje* och *Umeå kommuner*, *Göteborgs och Bohus* och *Malmöhus läns landstingskommuner*, *Borås* och *Luleå kommuners kulturnämnder*, *Älvsborgs läns landstingskommuns kulturnämnd* samt *Samrådsgruppen för regionala biblioteksfrågor i Kristianstads län*.

Flera remissinstanser anser att det föreslagna bidraget till kommunerna är för litet. Det gäller *KUR*, *Falun*, *Härnösands*, *Karlskrona*, *Landskrona*, *Norrköpings* och *Värmdö kommuner*, *Blekinge och Örebro läns landstingskommuner*, *SAB*, *Landstingsförbundet*, *TCO*, *SV*, *Borås* och *Sölvesborgs kommuners kulturnämnder* och *Uppsala kommuns biblioteksstyrelse*.

SV föreslår att 18 milj. kr./år under tio år anslås för att åstadkomma godtagbar minimistandard vid folkbiblioteken i de 30 sämst ställda kommunerna.

Kommunförbundet och *Sandvikens kommun* önskar att nuvarande stöd till kommunerna skall utgå även fortsättningsvis. *LO* och *ABF* har liknande uppfattning.

SACO/SR menar att vissa villkor borde kopplas till utvecklingsbidraget rörande personal och lokaler liksom till bibliotekssystemets struktur.

Utökat stöd till länsbiblioteken

Förslaget tillstyrks av *KUR*, *statskontoret*, *Härnösands*, *Kalmar*, *Karlskrona*, *Laholms*, *Malmö*, *Mölndals*, *Norrköpings*, *Skara*, *Södertälje*,

Umeå och *Örebro kommuner*, *Göteborgs och Bohus*, *Jönköpings*, *Kalmar*, *Malmöhus*, *Skaraborgs*, *Västerbottens*, *Västernorrlands* och *Örebro läns landstingskommuner*, *SAB*, *Landstingsförbundet*, *SV*, *Luleå kommuns kulturnämnd*, *Uppsala kommuns biblioteksstyrelse* och *Älvsborgs läns landstingskommuns kulturnämnd*.

Kalmar kommun anser att resp. läns ekonomiska och strukturella förutsättningar att utveckla ett mångsidigt biblioteksväsen bör tas som utgångspunkt vid fördelningen av grundbidrag.

Karlskrona kommun menar att spännvidden i antalet grundbidrag bör vara så liten som möjligt. Skillnaden kan endast dikteras av speciella förhållanden som t.ex. behovet av en samisk biblioteksfunktion i Umeå.

Samrådsgruppen för regionala biblioteksfrågor i Kristianstads län anser att KUR i sin fördelning av grundbeloppen bör sträva efter att utjämna de skillnader beträffande ekonomiska resurser som finns länsbiblioteken emellan. En åtgärd skulle kunna vara att principiellt fastlägga huvudparten av grundbeloppen för permanent fördelning bland länen och behålla en mindre del av dem för utvecklingsarbete under begränsade tidsperioder.

Malmö kommun beklagar att förslaget finansieras genom minskade bidrag till lokal biblioteksverksamhet. Denna uppfattning delas av *Västernorrlands läns landstingskommun*.

Skaraborgs läns landstingskommun understryker att grundbeloppen inte bör kopplas till antalet tjänster. Denna uppfattning har också *Södermanlands läns landstingskommun*, *Landstingsförbundet*, *ABF* och *Östra Göinge kommuns kulturnämnd*.

Blekinge läns landstingskommun anser att grundbeloppen bör kopplas till antalet tjänster vid länsbiblioteket i likhet med statsbidraget till teater-, dans- och musikinstitutioner.

SV föreslår att det utökade stödet i första hand skall riktas till förstärkt samverkan mellan lokala folkbibliotek och folkrörelser/studieförbund.

Statskontoret föreslår att det regionala stödet skall utgå i form av ett fast bidrag, där beloppet, uttryckt i kronor, fastställs till en nivå och med en omräkningsfaktor som företrädare för regeringen och kommunerna kommer överens om. Omfördelningar bör göras av regering och riksdag, när särskilda skäl föreligger.

Kommunförbundet är tveksamt till en utvidgning av länsbibliotekens uppgifter. Den regionala planering, som utredningen förordar, kan för den enskilda kommunen innebära att de lokala prioriteringarna får stå tillbaka för att det regionala målet skall uppnås.

Förslaget avvisas av *Eskilstuna*, *Landskrona*, *Sandvikens*, *Sjöbo*, *Trelleborgs* och *Älvdalens kommuner*, *SFF*, *LO* samt *Nybro* och *Olofströms kommuners kulturnämnder*.

Landskrona kommun anser att om länsbiblioteken skall få ökat stöd, bör detta ske med hjälp av nya medel.

Sandvikens kommun menar att staten i stället för att satsa mer pengar på länsbiblioteken bör bekosta en del av det centrala bibliografiska arbetet.

Bidrag till inköp av litteratur på invandrar- och minoritetsspråk samt av talböcker

Endast *Laholms kommun ABF* och *SV* tillstyrker utredningens förslag till omfördelning, dvs. att minska bidraget till inköp av litteratur på invandrar- och minoritetsspråk för att kunna ge bidrag till länsbiblioteken för uppbyggnad av talboksbestånden.

Flera remissinstanser anser att invandrare och handikappade på ett olyckligt sätt ställs emot varandra. Hit hör *SIV, Göteborgs* och *Karlskrona kommuner, Göteborgs och Bohus läns landstingskommun, SAB* samt *Borås, Olofströms* och *Sölvesborgs kommuners kulturnämnder.*

Bidragsgivningen för inköp av talböcker får ej inkräkta på anslaget för inköp av litteratur på invandrar- och minoritetsspråk anser *Borlänge, Jönköpings, Sandvikens* och *Värmdö kommuner, SACO/SR* samt *Jönköpings länsbibliotek* och *Älvsborgs läns landstingskommuns kulturnämnd.*

Malmö kommun finner det anmärkningsvärt att de medel som frigörs till största delen föreslås bli anvisade för inköp av talböcker, ett ändamål som naturligtvis är i högsta grad angeläget men som utan tvivel hade kunnat tillgodoses med tillkommande anslagsmedel. I den mån en reduktion av anslagen för inköp av invandrarlitteratur verkligen accepteras skulle de därmed frigjorda medlen med fördel kunna användas för att lösa de problem som är förknippade med driften av lånecentraler och depåbibliotek.

Blekinge läns landstingskommun menar att förslaget ej kan anses förenligt med målet att främja eftersatta gruppers kulturkonsumtion.

I ett mycket stort antal yttranden avstyrks förslaget att minska bidraget till inköp av litteratur på invandrar- och minoritetsspråk. *SÖ, KUR* och *SIV* avstyrker liksom *Borlänge, Eskilstuna, Göteborgs, Härnösands, Jönköpings, Kalmar, Karlskrona, Landskrona, Malmö, Sandvikens, Stockholms, Södertälje, Umeå* och *Värmdö kommuner, Blekinge* och *Göteborgs och Bohus läns landstingskommuner, SAB, SFF, TCO, SACO/SR, LO* och *Btj.* Detsamma gör bl. a. *SIL, Borås, Luleå, Sölvesborgs, Trollhättans, Västerviks* och *Östra Göinge kommuners kulturnämnder, Uppsala kommuns biblioteksstyrelse, Älvsborgs läns landstingskommuns kulturnämnd* samt *Samrådsgruppen för regionala biblioteksfrågor i Kristianstads län.*

KUR framhåller behovet av en heltidstjänst som konsult för invandrarfrågor vid rådet. Häri instämmer bl. a *Härnösands, Karlskrona, Södertälje, Umeå* och *Värmdö kommuner, Btj, Luleå* och *Sölvesborgs kommuners kulturnämnd* samt *Uppsala kommuns biblioteksstyrelse.*

Härnösands kommun förordar en förstärkning av de statliga insatserna med hänvisning till statens invandrarpolitiska ansvar.

SFF anser att riktade bidrag bör utgå till de verksamheter som staten anser det särskilt viktigt att värna om, t. ex. invandrarverksamheten.

Btj anser att statsbidrag även i fortsättningen bör utgå till sådana cen-

trala åtgärder som underlättar för biblioteken att köpa medier för invandrare.

Förslaget att stärka talboksförsörjningen i landet genom ett statligt engångsbidrag till inköp av talböcker, som fördelas av TPB till länsbiblioteken, tillstyrks av *SoS*, *TPB*, *SÖ*, *KUR*, *SIV*, *Eskilstuna*, *Härnösands*, *Jönköpings*, *Kalmar*, *Karlskrona*, *Laholms*, *Malmö*, *Umeå* och *Värmdö kommuner*, *Kalmar läns landstingskommun*, *SAB*, *TCO*, *ABF* samt *Borås*, *Luleå* och *Sölvesborgs kommuners kulturnämnder*, *Uppsala kommuns biblioteksstyrelse*, *kulturnämnden i Älvsborgs läns landstingskommun* och *Samrådsgruppen för regionala biblioteksfrågor i Kristianstads län*.

TPB förutsätter att biblioteket, om det får ansvar för fördelningen av statsbidrag till talboksverksamhet, ges erforderliga resurser för uppgiften.

SIV anser att en skälig del av bidraget bör gå till material på andra språk än svenska.

Härnösands kommun ifrågasätter om ett engångsbelopp är tillräckligt för att bygga upp mediebestånd som även tillgodoser de stora grupper som den utvidgade talboksutlåningen omfattar.

Kalmar kommun påpekar att ett ökat ansvarstagande när det gäller talboksförsörjningen blir personalkrävande på grund av de omständliga rutinerna för denna hantering.

Karlskrona kommun anser att planeringskravet bör utformas så att det medger stora hänsyn till lokala förutsättningar. Bidragen måste också tilldelas län, som investerat relativt mycket i personal och medier, så att dessa skall kunna vidareutveckla verksamheten.

Örebro kommun, *Örebro läns landstingskommun* och *SRF* anser att det statliga stödet bör användas till att påverka priset på talböcker, som bör vara detsamma som för den tryckta boken.

Det statsbidrag som föreslås gå till regional nivå bör enligt *SACO/SR* i stället gå till central nivå för produktion av talböcker på invandrarspråk.

Bidrag till metodutveckling

Av de instanser som berör förslaget om bidrag till metodutveckling är samtliga positiva. Hit hör bl. a. *DFI*, *KUR*, *Ale*, *Göteborgs*, *Härnösands*, *Kalmar*, *Karlskrona*, *Laholms*, *Landskrona* och *Örebro kommuner*, *Göteborgs och Bohus*, *Skaraborgs* och *Västerbottens läns landstingskommuner*, *Landstingsförbundet*, *TCO*, *SV* samt *Luleå* och *Sölvesborgs kommuners kulturnämnder*, *Älvsborgs läns landstingskommuns kulturnämnd* och *Samrådsgruppen för regionala biblioteksfrågor i Kristianstads län*.

Enligt *DFI:s* mening bör en större andel av statsbidraget avsättas för metodutveckling. *Härnösands kommun* ifrågasätter om de föreslagna medlen är tillräckliga.

Landstingsförbundet förutsätter att även landstingens bibliotek kan ansöka om medel för metodutveckling. Liknande tankar har *Skaraborgs läns landstingskommun*.

TCO anser att bidraget bör utbetalas endast till verksamhet av sådan karaktär, som kan ge värdefull erfarenhet för många kommuner. Uppföljning och redovisning bör göras utförlig och lättillgänglig, så att verksamhet som utfallit positivt kan startas i andra kommuner.

Statskontoret, som föreslår att bibliotekshögskolan får ett större ansvar för metodutveckling, anser att särskilda medel bör utgå till högskolan för metodutveckling och annan FOU-verksamhet i samverkan med folkbiblioteken.

Bidrag till kommunerna för inköp av litteratur till barn och ungdom.

Flertalet remissinstanser tillstyrker förslaget att ett särskilt stöd skall utgå till kommunerna för inköp av litteratur till barn och ungdom. Bland instanser, som stöder förslaget finns bl. a. *SoS, SÖ, FRN, Ale, Eskilstuna, Göteborgs, Härnösands, Jönköpings, Kalmar, Laholms, Landskrona, Mölndals, Sjöbo, Umeå, Vallentuna, Älvdalens* och *Örebro kommuner, Göteborgs och Bohus läns landstingskommun, SAB, SBF, SACO/SR, LO* samt *SUR, SBI, SIL, Kungälvs kommuns kulturnämnd, Jönköpings länsbibliotek* och *barnbibliotekarierna i Kristianstads län*.

SoS anser att även förskolebarn bör få del av den föreslagna upprustningen.

SÖ föreslår ett stöd i form av ett stimulansbidrag till kommuner, där man trots brister i tillgången på böcker för barn och ungdomar planerar läsfrämjande åtgärder. Fördelningen av stödet bör ske med hjälp av länsskolnämnder och länsbibliotek.

SACO/SR anser att stödet bör fördelas selektivt och riktas till kommuner där behovet är störst. Denna uppfattning delas av *SAB, SIL* och *Uppsala kommuns biblioteksstyrelse*.

Enligt *LO* bör den föreslagna summan inte vara en engångssatsning utan ett permanent stöd. Denna uppfattning delas av *FRN, Eskilstuna, Göteborgs, Kalmar, Mölndals* och *Sjöbo kommuner, Göteborgs och Bohus läns landstingskommun, SAB, Nybro kommuns kulturnämnd* och *barnbibliotekarierna i Kristianstads län*.

Härnösands kommun anser att bidragsbeloppet borde ha beräknats även med hänsyn till barn över 12 år, om bidraget skall användas till läsfrämjande arbete även bland ungdom. Dessutom bör någon form av villkor vara förknippad med bidragsgivningen, en uppfattning som delas av *Jönköpings länsbibliotek* och *barnbibliotekarierna i Kristianstads län*.

Även *SAB* och *SFF* anser att man bör ställa krav på de mottagande kommunerna. SAB föreslår bl. a. att en gemensam ansökan lämnas från folk- och skolbiblioteken, att litteratur skall köpas enligt samma kriterier

och att skolan garanterar tillräckliga personalresurser för läsfrämjande insatser. SFF menar att vissa bestämda villkor i fråga om det läsfrämjande arbetet, om kvalitet vid inköpen etc. skall gälla för att en kommun skall få stöd ur det föreslagna anslaget.

Även *SBI* menar att kraven på bidragssökande kommuner bör skärpas, så att ansökningar med långsiktig och litteraturpedagogiskt medveten planering prioriteras. Utan någon form av motprestation blir alla statsbidrag verkningslösa på sikt anser *barnbibliotekarierna i Kristianstad.*

Älvdalens kommun menar att risken är uppenbar att den inköpta litteraturen blir stående i bokhyllorna. För att undvika detta borde kommunerna även ges möjlighet att för delar av bidraget anställa utbildad personal för läsfrämjande arbete. *SACO/SR* har en liknande åsikt, nämligen att en del av bidraget bör gå till personal som arbetar med läsfrämjande åtgärder.

Barnbibliotekarierna i Kristianstads län föreslår att bidraget får sökas i första hand av kommuner som saknar barnbibliotekarier på folkbiblioteket och/eller fackutbildad bibliotekarie i grundskolan. Bidraget bör användas för en halvtids bibliotekarie som skall arbeta med samverkan mellan skola och bibliotek. Kommunens motprestation blir att förbinda sig att överta tjänsten vid årets slut.

SBF anser att det i förutsättningarna för medlens användning bör ingå en strävan att stimulera det lokala samarbetet mellan bibliotek och bokhandel såväl i fråga om inköp som i övrigt.

SUR menar att resurserna inte skall koncentreras på skolan utan även skall användas i barn- och ungdomsorganisationerna.

Kungälvs kommuns kulturnämnd anser att KUR, inte SÖ, bör vara den bidragsgivande instansen.

Malmö kommun och *Samrådsgruppen för regionala biblioteksfrågor i Kristianstads län* anser att bidragsformerna bör bli föremål för ytterligare överväganden.

Förslaget avstyrks av bl. a. *KUR, statskontoret, Karlskrona kommun, ABF, SV* och *Sölvesborgs kommuns kulturnämnd.* KUR föreslår att anslaget i stället används för att inom verksamheten En bok för alla ge ut en för skolans behov anpassad klassikerserie. Syftet med denna serie skall bl. a. vara att göra svenska och utländska klassiker levande för barn och ungdomar. I serien skall ingå barn-, ungdoms- och vuxenklassiker från olika epoker. För att urvalet skall kunna anpassas till skolans behov är det viktigt att titlarna väljs av ett redaktionsråd. *Statskontoret* och *ABF* har liknande förslag.

Karlskrona kommun och *Sölvesborgs kommuns kulturnämnd* anser att statsbidraget med hänsyn till storlek och inriktning inte nämnvärt kommer att bidra till någon utveckling.

Arbetsplatsbibliotek

KUR, *Göteborgs* och *Sandvikens kommuner*, *SFF*, *TCO*, *LO*, *ABF*, *TBV* m. fl. anser att ett statligt stöd till arbetsplatsbibliotek skall utgå även i fortsättningen.

KUR och *LO* föreslår 3 milj. kr. per år under fem år för att stimulera denna verksamhet. *TCO* förordar att nuvarande system behålls men att bidraget ökas.

Medborgarskolan pekar på den uppsplittring av resurser som sker genom etablerandet av arbetsplatsbibliotek. Endast ett fåtal nya låntagare tillförs folkbiblioteken denna väg.

För ytterligare belysning av denna fråga hänvisas till bil. 2, avsnitt 9.1.

Nya förslag

KUR föreslår att ett system med statligt stödköp av kulturtidskrifter prövas och att detta stödköp i distributionsledet bygger på en aktiv medverkan av folkbiblioteken. *Malmö kommun* som fått kännedom om förslaget ställer sig positiv till det.

I sitt yttrande över bokutredningens betänkande (SOU 1984: 30) LÄS MERA! föreslår *KUR* en femårig försöksverksamhet med ett särskilt presentationsstöd. Förslaget innebär att varje kommunbibliotek som så önskar erhåller ett exemplar av varje litteraturstödd bok samt viss annan kvalitetslitteratur. Under ca tre månader skall böckerna presenteras i ett särskilt referensbibliotek över den aktuella utgivningen. Efter presentationsperioden skall böckerna användas för bibliotekets uppsökande verksamhet. Synpunkter på förslaget redovisas i bil. 2, avsnitt 9.8.

SBF aktualiserar frågan om statlig biblioteksersättning till förlagen. En sådan ersättningsmodell skulle vara motiverad och även konstruerad utifrån det faktum att den samhällsfinansierade gratisutlåningen av böcker innebär ett intäktsbortfall för förlagen. En samhällelig kompensation borde utgå för detta.

HCK anser att staten bör ge ett särskilt stöd för inköp av LL-böcker.

12 Utbildning

Bibliotekarier

De flesta remissinstanser, som yttrat sig, har synpunkter på frågan om grundutbildningen skall vara specialiserad för olika typer av bibliotek eller ej. Remissopinionen är också i denna fråga mycket splittrad.

Utredningen får stöd för sina synpunkter av *Laholms* och *Örebro kommuner*, *Örebro läns landstingskommun*, *Kommunförbundet*, *SFF* och

TBV. För ett bibehållande av den sammanhållna utbildningen är *KB*, *UHÄ*, *högskolan i Borås*, *SAB*, *BiS*, *Göteborgs och Bohus läns landstingskommun* och några av de större kommunerna, bl. a. *Göteborg*, *Malmö* och *Södertälje*. De remissinstanser som stöder utredningen anser att folkbibliotekarier kan få en bättre förberedelse för sina pedagogiska och folkbildande uppgifter om deras utbildning separeras från utbildningen av forsknings- och företagsbibliotekarier. De remissinstanser som vill ha kvar den sammanhållna, grundläggande utbildningen värnar om helhetssynen på biblioteken och anser att de olika bibliotekstyperna alltmer närmar sig varann samt hävdar att en sammanhållen utbildning i längden gagnar kommunerna bäst.

KUR och ett par kommuner, *Eskilstuna* och *Kalmar*, intar en mellanställning. Eskilstuna kommun erinrar om att utbildningen vid bibliotekshögskolan i Borås har diskuterats sedan starten och fortlöpande förändrats. Enligt Kalmar kommun finns det goda skäl både för och emot en tidigare linjedelning. KUR vill att ett ställningstagande till en linjedelning skall vänta tills den nyligen genomförda förändringen mot en tidigare specialisering har prövats.

Karlskrona kommun anser att utredningens analys är för ytlig för att den skall kunna ligga till grund för en förändring av utbildningen.

SACO/SR tar inte ställning till frågan om sammanhållen utbildning eller ej men anser i likhet med utredningen att folkbibliotekariernas folkbildande roll skall prägla utbildningen. SACO/SR har ett eget förslag till förändring. Utbildningen bör anordnas som påbyggnadsutbildning på en genomgången högskoleutbildning om 120 poäng, varav 60 poäng inom ett och samma ämne.

SV föreslår att en särskild kvotgrupp inrättas vid antagningen till utbildningen för sökande med erfarenhet från folkrörelser och studieförbund. I utbildningen behövs ordentliga avsnitt om folkrörelsernas och studieförbundens framväxt, ideologi och arbetsmetoder. Folkbildningen bör vara företrädd i linjenämnden. *Dalarnas* och *Skånes bildningsförbund* samt *NBV* för fram liknande synpunkter. *ABF* föreslår en översyn av utbildningen som nu har en alltför administrativ inriktning. Utbildningen måste i framtiden bli mer inriktad på hur man skapar kontakt med enskilda människor och folkrörelser.

Olika remissinstanser pekar på andra brister i den nuvarande utbildningen. *RA* anser att ett avsnitt om arkivkunskap bör ingå. *Ljungby kommun* tycker att litteraturkunskapen spelar en för blygsam roll i utbildningen. *TPB* och *HCK* anser att ett avsnitt behövs om handikappades litteraturförsörjning och livssituation. Enligt *SIV* har folkbibliotekarierna stort behov av kunskap om språkliga och kulturella minoritetsgrupper. Även *Göteborgs kommun* vill ha in invandrarkunskap i utbildningen.

Statskontoret, som i sitt yttrande föreslår att ansvaret för metodutveckling vid biblioteken skall knytas till bibliotekshögskolan, framhåller att

detta underlättar en anpassning av utbildningen till förändrade behov och krav från kommunerna. *UHÄ* och *högskolan i Borås* understryker betydelsen av forskning och utvecklingsarbete inom biblioteks- och informationsområdet. UHÄ kommer att låta utreda formerna för och innehållet i forskningsanknytning av bibliotekarielinjen. Därvid skall såväl de kulturpolitiska uppgifterna i folkbiblioteksverksamheten som informationsteknologins tillämpningsmöjligheter beaktas.

Ett av utredningens förslag är att förlägga fortbildning av bibliotekarier till olika delar av landet. *Malmö* och *Sjöbo kommuner* anser att förslaget om regional fortbildning är bra. Även *Södertälje kommun* instämmer men framhåller att finansieringen är oklar. *Örebro kommun* håller med utredningen om att behovet av utbildning för de allmänkulturella uppgifterna kan lösas inom fortbildningen. *Malmöhus läns landstingskommun* delar inte denna uppfattning utan anser att utbildningsbehovet för den allmänkulturella verksamheten måste lösas i grundutbildningen.

SBI pekar på behovet av undervisning i barnlitteratur. Institutet avser att pröva olika former av fortbildningskurser för bibliotekarier och därvid samarbeta med bibliotekshögskolan.

Kontorspersonal

Kommitténs förslag tillstyrks av ett stort antal remissinstanser, däribland flertalet kommuner.

SÖ framhåller att behovet av utbildning bland kontorspersonalen är stort. Även tanken att kräva gymnasiekompetens för nyanställning av bibliotekskanslister får stöd av SÖ. Detta medför en avsevärd höjning av kompetensen som är bra även för de redan anställda under förutsättning att de får möjlighet att på arbetstid läsa in kurser för gymnasiekompetens.

SACO/SR anser att kontorsutbildning med inriktning mot folkbibliotek bör finnas inom gymnasieskolan.

Kungälvs kommuns kulturnämnd påpekar att de ämnen som utredningen anser bör ingå i fortbildningen för yttretjänst-kanslister ingår i den tvåårige biblioteksutbildningen vid bibliotekshögskolan och att de utgör grunden för all biblioteksverksamhet. Kulturnämnden menar att utredningen på denna punkt skisserar en mellankategori med otillräcklig utbildning för de arbetsuppgifter som den föreslås få.

Förmedlare

Enligt utredningen måste förmedlare som folkbiblioteken samarbetar med få undervisning i kultur- och biblioteksfrågor både i sin grundutbildning och genom fortbildning. I allmänhet delar remissinstanserna utredningens synpunkter. Yttrandet från *Kalmar kommun* innehåller ett förslag till utbildning av förmedlare som är lärare. *TBV* anser att studieförbunden

måste delta i fortbildningen av förmedlare. *Luleå kommuns kulturnämnd* finner studieförbunden vara en mer naturlig samarbetspart än kommunförbundets länsavdelning när det gäller utbildning av förmedlare för arbetsplatsbibliotek. *TPB* framhåller att förmedlare behöver utbildning om talböcker. Enligt *SACO/SR* bör bibliotekarier ansvara för de kursmoment i biblioteksskunskap som ingår i utbildning av alla slags förmedlare.

Övrigt

TCO framhåller att en rad förändringar är att vänta i kommunernas verksamhet, förändringar som får konsekvenser för arbetsorganisation, arbetsinnehåll och verksamhetsformer. För de anställda innebär förändringarna behov av nya kunskaper. Därför måste de personalutvecklande insatserna i framtiden användas på ett bättre sätt, både kvalitativt och kvantitativt, än vad som gäller i dag. Över huvud taget anser TCO att det finns stora behov av förändringar av den grundläggande yrkesutbildningen inom kultursektorn. Det kommer att ställas helt andra krav på utbildningsstrukturen i framtiden både inom den kommunala vuxenutbildningen och i högskolan. Det finns också stort behov av forskning och utvecklingsarbete inom kultursektorn.

SKTF framhåller att det inom kultursektorn finns behov av en för landet gemensam verksamhetsinriktad utbildning för kulturadministrativ personal och en förbättring av högskolans utbildning med inriktning på kommunernas kultursektor, t. ex. i form av en sammanhållen kulturkommunikationsutbildning.

Innehåll

Sida

Propositionen ... 1
Propositionens huvudsakliga innehåll ... 1
Lagförslag ... 2
Utdrag av regeringsprotokoll den 28 februari 1985 ... 3
1 Inledning ... 3
2 Boken, bokmarknaden och folkbiblioteken ... 4
3 Utredningsförslagen ... 8
4 Förslagen till riksdagen ... 12
4.1 Övergripande frågor ... 12
4.1.1 Statens roll ... 12
4.1.2 Fasta eller fria bokpriser ... 15
4.1.3 Bibliotekslag ... 20
4.1.4 Posttaxorna och bokdistributionen ... 23
4.1.5 Överväganden för budgetåret 1985/86 ... 25
4.2 Det statliga stödet till bokutgivning och bokförlag ... 25
4.2.1 Grunderna för utgivningsstödet ... 26
4.2.2 Myndighetsuppgifter inom litteraturområdet ... 33
4.2.3 Klassikerutgivning ... 36
4.2.4 Utgivning av ett stort uppslagsverk ... 40
4.2.5 Stöd till utgivning av litteratur på invandrar- och minoritetsspråk ... 42
4.2.6 Stöd till lättlästa böcker ... 46
4.2.7 En bok för alla ... 48
4.2.8 Statliga kreditgarantier till bokförlag ... 51
4.3 Det statliga stödet till bokdistribution och bokhandel ... 54
4.3.1 Distributionsstöd till fackbokhandeln ... 54
4.3.2 Sortimentsstöd till servicebokhandlar ... 58
4.3.3 Kreditstöd till bokhandeln ... 63
4.3.4 Stöd till bokinformation ... 68
4.3.5 Stöd till utbildning och rådgivning i bokhandeln ... 70
4.3.6 Myndighetsuppgifter m. m. inom bokhandelsstödet ... 72
4.4 Gemensamma frågor för folkbiblioteksverksamheten ... 75
4.4.1 Mål för folkbibliotekens verksamhet ... 75
4.4.2 Samverkan ... 77
4.4.3 Informationsteknologin och folkbiblioteken ... 79
4.4.4 Bibliotekstjänst AB ... 80
4.4.5 Mikrofilmat material för släkt- och hembygdsforskning 83
4.5 Det statliga stödet till folkbiblioteksverksamhet ... 84
4.5.1 Stödets inriktning i stort ... 84
4.5.2 Stöd till regional biblioteksverksamhet ... 86
4.5.3 Lånecentraler och depåbibliotek ... 89
4.5.4 Stöd till lokal utveckling ... 91
4.5.5 Arbetsplatsbibliotek ... 93
4.5.6 Stöd till inköp av litteratur på invandrar- och minoritetsspråk ... 95
4.5.7 Stöd till inköp av talböcker ... 98
4.5.8 Stöd till verksamhetsutveckling ... 100

4.6 Statliga biblioteksuppgifter inom folkbiblioteksområdet 102
4.6.1 Statens kulturråd 102
4.6.2 Samverkan mellan statliga myndigheter 105
4.6.3 Bibliotekssservice inom särskilda områden 106
4.6.4 Bibliotekarieutbildningen 110
5 Hemställan 112
6 Anslagsberäkningar för budgetåret 1985/86 113
Litteratur och bibliotek
G 14. Talboks- och punktskriftsbiblioteket: Produktionskostnader 114
G 15. Litteraturstöd 114
G 16. Kreditgarantier till förlag 118
G 17. Stöd till fackbokhandel m. m. 119
G 18. Stöd till bokhandel 121
G 19. Lån för investeringar i bokhandel 123
G 20. Bidrag till folkbibliotek 124
G 21. Bidrag till regional biblioteksverksamhet 128
7 Beslut 129

Bilaga 1 Sammanfattning av bokutredningens betänkande (SOU 1984: 30) Läs mera! 130
Bilaga 2 Sammanställning av remissyttranden över bokutredningens betänkande 147
Bilaga 3 Sammanfattning av folkbiblioteksutredningens betänkande (SOU 1984: 23) Folkbibliotek i Sverige 196
Bilaga 4 Sammanställning av remissyttranden över folkbiblioteksutredningens betänkande 218

Norstedts Tryckeri, Stockholm 1985